



T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİ KÂĞIT SANAYİ (1923-1973)

Doktora Tezi

Mehmet Tuğtigin ŞEN

Ankara-2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİ KÂĞIT SANAYİ
(1923-1973)

Doktora Tezi

Öğrencinin Adı Soyadı
Mehmet Tuğtigin ŞEN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Necdet AYSAL

Ankara-2022

CUMHURİYET DÖNEMİ KÂĞIT SANAYİ
(1923-1973)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Necdet AYSAL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Mustafa YILMAZ	(Başkan)
Prof. Dr. Necdet AYSAL	(Danışman)
Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN	Üye
Doç. Dr. Yaşar BAYTAL	Üye
Doç. Dr. Ahmet Şamil GÜRER	Üye

Tez Sınavı Tarihi:

Prof. Dr. Mesut ÇAPA
Enstitü Müdürü

ÖZET

İlim ve kültürün yayılıp gelişmesinde çok büyük bir rol oynayan kâğıt, yazma, taşıma ve muhafazasındaki kolaylıklar nedeniyle herhangi bir yerdeki bilginin çok kısa bir zaman içerisinde dünyanın her tarafına kolayca ulaşmasına zemin hazırlamıştır. Siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik bütün olayların kâğıt üzerinde bir arşiv oluşturduğu ve fikirlerin hafızası olarak topluma ışık tuttuğu bilinmektedir.

Bugünkü dünyada en başta gelen sanayi mamullerinden birisi olan kâğıt, günlük hayatta en çok ihtiyaç duyulan maddelerden birisidir. Özellikle ilmi çalışmalar ve eğitim-öğretim başta olmak üzere, her türlü basım ve yayım faaliyetlerinden ambalaj sanayisine kadar kâğıdın her alanda kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda kâğıt, kültürel ve sanayi alanındaki yeri ile insanlığın bugünkü medeniyete ulaşmasında son derece önemli bir rol üstlenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde kâğıt üretilmemekte fakat ithalat istatistiklerinin önemli bir kalemini oluşturmaktadır. İthal edilen bu kâğıtları işleyen “*sanayi-i kırtasiye*” adı altında bir tür kâğıt sektörü varlığını sürdürmektedir. Cumhuriyet Türkiye'sinde selüloz ve kâğıt üretecek bir sanayinin kurulması fikrini ortaya atan ve bu fikri kamuoyuna benimseten kişi Mehmet Ali Kâğıtçı'dır. O'na göre selüloz ve kâğıt sanayii, ülkemizde gelişmeye en müsait sanayi dallarının başında gelmektedir. Ekonomik açıdan olduğu kadar ulusal savunma açısından da ciddiyetle ele alınmalıdır. Kâğıt sanayii, dışa bağımlı olmaksızın kendi doğal kaynaklarımıza dayanarak kurulabilecek bir sanayii olduğu için suni ipek, dumansız barut, patlayıcı maddeler, selüloit gibi sanayi kollarının da gelişmesini sağlayacaktır. Bir tarım ülkesi olan Türkiye'de kâğıt sanayinin kurulması, tarım ürünleri atıklarının boşa ziyan olmamasını sağlayacak ve her yıl yalnız kâğıt için ülke dışına milyonlarca liranın akışını önleyecektir. Yerli kâğıdı üretecek modern bir kâğıt fabrikasının kuruluşu 1930'larda gündeme gelmiş ve İş Bankası Müdürü Celal Bayar'ın destekleri ve 1933'te kurulan Sümerbank'ın projeyi üstlenmesiyle çalışmalar başlatılmıştır. Birinci Sanayi Planı'nda da yer alan kâğıt fabrikası için gerekli alt yapı ve ulaşımın en kolay şekilde sağlanabileceği yer olarak İzmit seçilmiştir. Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası'nın temeli 14 Ağustos 1934'te atılmış ve fabrika yaklaşık iki yıl sonra 18 Nisan 1936'da deneme üretimine başlamıştır. 6 Kasım 1936'da resmi açılışı yapılan bu fabrika, SEKA'nın kuruluşuna giden yolda mihenk taşı olacaktır.

Cumhuriyet Dönemi Kâğıt Sanayi (1923-1973) başlıklı bu tez çalışmasında; kâğıt sanayisinin tarihsel gelişimine yer verilmiş, kâğıt kullanımının halkın kültürel gelişimindeki yeri ve katkısı irdelenmiştir. Bilindiği üzere çok zor koşullar altında 29 Ekim 1923 tarihinde

kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 29 Ekim 1973 yılında ilk 50 yılını tamamlamıştır. Yapmış olduğumuz inceleme ve araştırmalarda bu döneme dair kâğıt sanayisi hakkında çeşitli çalışmalara rastlanılmış olmakla birlikte dönemin bütünü ve tarihsel gelişimini ele alan kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Tez çalışmasının bu tür eksiklikleri tamamlayacağı ve mevcut literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler; Kâğıt, Selüloz, Cumhuriyet, Klor, Fabrika, İthalat, Tüketim, Üretim.

ABSTRACT

Paper has played a tremendous role in the dissemination and development of science and culture. Paper paved the way for the information in one part of the World to reach the rest in a very short time due its ease of writing, transportation, and preservation. It is known that the archival of all political, social, cultural, and economic events on paper acts as a memory of ideas and sheds light on the society.

In today's world, paper is a major industrial commodity and one of the necessities of people's daily lives. From scientific work to education, and from publishing to packaging, many processes use paper. From this perspective, one can say that paper is one of the most significant enablers of civilization that we enjoy today.

Paper was not produced in the last periods of Ottoman Empire and the new Republic of Turkey, but it constituted an important item of import statistics. Imported paper was further processed in a sector which was often called "sanayi-i kirtasiye". In the Republic era, Mehmet Ali Kâğıtçı came up with the idea of establishing the industry to produce cellulose and paper and had this idea embraced by others. According to him, cellulose and paper industry had a lot of growth potential. This industry should be considered seriously not only from an economic but also from a national defence viewpoint. Since the paper industry could rely on raw materials that could be produced domestically, it would also lead to development of different industrial subsectors such as artificial silk, smokeless gunpowder, explosives, and celluloid. The establishment of the paper industry in Turkey, which was primarily an agricultural country, would ensure that agricultural product wastes were not wasted and would prevent the flow of millions of liras out of the country each year for paper alone. The establishment of a modern paper mill to produce domestic paper came to the agenda in the 1930s. The work was started with the support of İşbank Manager Celal Bayar and Sümerbank, which undertook the project after its founding in 1933. The establishment of the first paper factory was included in the First Five Year Industry Plan and Izmit was chosen as the location since it was the best option in terms of the necessary infrastructure and transportation. The foundation of Sümerbank İzmit Paper and Cardboard Factory was laid on August 14, 1934, and the factory started test production two years later, on April 18, 1936. The factory was officially opened on November 6, 1936 and became the cornerstone for the establishment of SEKA.

This thesis is titled "Paper Industry in the Republican Era (1923-1973)". The thesis reviews the history of the development paper industry in Turkey and investigates the role and

the contribution of paper industry in the cultural progress of the country. On November 29, 1973, the Republic of Turkey celebrated its 50th year after its establishment on November 29, 1923 under difficult conditions. We conducted a review of literature, and we were not able to find a comprehensive study on paper industry throughout this period. This study attempts to fill this gap and contribute to the academic literature.

Keywords: Paper, Cellulose, Republic, Chlorine, Factory, Imports, Consumption, Production.

ÖNSÖZ

Dünyada bilinen en eski yazı papirüsü, günümüzden yaklaşık beş bin yıl önce Antik Mısır'da kullanılmış olup hali hazırda kâğıt hamuru ile elde edilen kâğıdın ilk örneğinin ise yaklaşık iki bin yıl önce Çin'de yapıldığı kabul edilmektedir. Ülkemizde elle üretim yapılan ilk imalathane, 1453 yılında İstanbul Kâğıthane'de kurulmuştur. Dünyadaki gelişmeler ile orantılı olarak ülkemizde el ile imalat düzeyinden modern üretim tekniklerinin kullanıldığı fabrikalara doğru bir seyir izlenmiş olsa da 1936 yılında kurulan Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası'na kadar uzun soluklu bir üretim gerçekleştirilememiştir.

Türkiye'nin kâğıt ihtiyacını karşılamak için yerli kâğıdı üretecek modern bir kâğıt sanayisinin oluşumunda şüphesiz Mehmet Ali Kâğıtçının özverili çalışmaları etkili olmuştur. O'nun çabalarıyla kurulan ilk Kâğıt Fabrikası ile ülkemizin kâğıt ihtiyacı karşılanmaya başlamış ve önemli ölçüde döviz tasarrufu sağlanmıştır. İzmit Kâğıt Fabrikası'nda üretilen ve yerli kâğıtla basılan 19 Mayıs 1936 tarihli Ulus gazetesinin bayram ekini inceleyen Mustafa Kemal Atatürk, fabrikanın ve kâğıdın önemini şu sözlerle dile getirmiştir: "... *Medeniyet Hamuru*"

Dünyada kâğıt ve kâğıt ürünleri üretimi hem talep artışı hem de kullanım alanının genişlemesiyle hızla artmaktadır. Kâğıt ürünleri, maliyet avantajı ve kolay işlenebilmesi açısından sahip olduğu üstünlük nedeniyle ambalaj, etiket ve temizlik kâğıdı alanında yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Ancak ülkemizde kâğıt sektörü, taşıdığı büyüme potansiyeli, devamlı gelişen iç pazar ve artan talebe rağmen üretim açısından yeterli seviyeye erişememekte olup bunun bir nedeni de hammaddeye erişim konusunda yaşanan sıkıntılar, hammaddenin dışarıdan ithalat yoluyla tedarik edilmesi ve üretim maliyetlerindeki artışlardır. Bunların dışında Uzakdoğu'dan düşük kaliteli kâğıt ve kâğıt ürünleri ithalatı da bu sektörün gelişiminin karşısındaki engellerden birisidir.

Cumhuriyetin ilk 50 yılında Türkiye'de kâğıt sanayisinin durumu ve tarihsel gelişimini konu alan bu tez çalışması, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında dünyada kâğıt ve kâğıt sanayisinin tarihsel süreci ve Osmanlı Devleti'ne yansımaları ele alınmıştır. Birinci bölümde Cumhuriyet dönemi kâğıt sanayi ve Türk ekonomisine katkısı (1923-1936) konusu irdelenmiş olup Cumhuriyetin ilanından ilk kâğıt fabrikasının kurulmasına kadar geçen süreç incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası'ndan, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü (SEKA)'nın kuruluş sürecine kadar (1936-1955), kâğıt sanayi alanında yapılan gelişmelere yer verilmiştir.

Tez çalışmasının üçüncü bölümünde ise SEKA'nın faaliyete başlamasından Cumhuriyet'in 50. kuruluş yıldönümü (1973)'ne kadar, Türkiye'deki kamu ve özel sektör tarafından işletilen kâğıt sanayisinin genel durumuna yer verilmiştir. Bununla birlikte Türkiye kâğıt sanayisinin dünya ülkeleri ile üretim ve tüketim açısından karşılaştırılması yapılmış ve kişi başına düşen kâğıt kullanımı açısından değerlendirilmiştir.

Bu tez çalışması sırasında değerli zamanlarını ayırarak bilimsel katkı sağlayan, yol ve yöntem gösteren başta tez danışmanım Prof. Dr. Necdet AYSAL olmak üzere Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Temuçin ERTAN, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mustafa YILMAZ, TİTE Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Hakan UZUN ve Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim. Üyesi Doç. Dr. Yaşar BAYTAL hocalarımıza teşekkür ediyorum.

Tez çalışmam sırasında bana yardımcı olan Ankara Üniversitesi TİTE Kütüphanesi memuru Ömer ŞAHİN'e, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı personeline özverili yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Bu konuyu seçmemde bana yol gösteren akademisyen aile dostumuz, rahmetli Dr. Burhan ŞAHİN'e ayrıca teşekkür ederim. Bununla birlikte geçmişte askeri görevlerim nedeniyle kendilerine yeterli vakit ayıramadığım kıymetli aileme, eşim Funda ŞEN, kızlarım Elif ve Kübra ŞEN'e, bu tezi hazırlarken ortak zamanlarımızdan yine feragat ederek hoşgörülle bana fırsat sağladıkları için teşekkür ederim.

Mehmet Tuğtigin ŞEN

Ankara 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA KÂĞIT SANAYİ

(1923-1936)

1.1. Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kâğıt Durumu ve Alınan Tedbirler.....	16
1.2. Kâğıt İthalatı-.....	26
1.3. Türkiye'de Kâğıdın Üretimine Yönelik Ön Hazırlıklar.....	28
1.3.1. 1927 Sanayi Sayımı ve Kâğıt.....	28
1.3.2. Teşvik-i Sanayi Kanunu ve Kâğıt.....	29
1.3.3. Mehmet Ali (Kâğıtçı) Bey ve Çalışmaları.....	30
1.4 Yabancıların Kâğıt Fabrikası Kurma Girişimleri	32
1.5. Devlet Tarafından Başlatılan Kâğıt Fabrikası Kurma Girişimleri.....	33
1.6. Bankalar Tarafından Başlatılan Kâğıt Fabrikası Kurma Girişimleri	37
1.6.1. Kâğıt İle İlk İlgilenen Bankalar İş Bankası ve Ziraat Bankası	37
1.6.2. Sümerbank ve Kâğıt.....	39
1.7. Birinci Sanayii Planı ve Kâğıt.....	41
1.8. Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası'nın Kuruluş Süreci.....	43
1.8.1. Fabrika İçin Yer Seçimi.....	43

1.8.2. Fabrika Kurulma Süreci	44
1.8.2.1. Fabrika Kurmak İçin Yapılan Anlaşma ve İhaleler	45
1.8.2.2. Fabrika Kurulma Sürecinde Yabancı Uzmanlar.....	46
1.8.2.3. Fabrika Kurulma Sürecinde Gelişmeler.....	48
1.8.3. Fabrikanın Açılışı ve Üretime Başlaması.....	49
1.9. Türkiye’de 1923-1936 Yılları Kâğıt Üretim ve Tüketiminin Değerlendirilmesi.....	52

İKİNCİ BÖLÜM

SÜMERBANK İZMİT KÂĞIT ve KARTON FABRİKASI’NDAN SEKA’NIN KURULUŞ SÜRECİNE KÂĞIT SANAYİ (1936-1955)

2.1. İlk Kâğıt Fabrikası Sonrası Yeni Kâğıt Sanayisi Faaliyetleri	53
2.1.1. Kaolin Tesisi.....	54
2.1.2. Klor Alkali Fabrikası	54
2.1.3. İkinci Kâğıt ve Selüloz Fabrikası	55
2.2. Kâğıt Sanayisinin Gelişmesini Etkileyen İç ve Dış Etkenler.....	59
2.3. Kâğıt Sanayisi İçin Yapılan Diğer Faaliyetler	61
2.4. Kâğıt Sanayisinin İzmit’e Katkıları.....	62
2.5. Artan Kâğıt İhtiyacı ve Alınan Tedbirler	63
2.6. 1936- 1955 Dönemi Yabancı Uzmanlar	66
2.7. Özel Sektör Teşebbüsleri	69
2.8. 1936-1950 Yılları Döneminde Kâğıt Üretim Sürecinin Değerlendirilmesi	69
2.9. 1950 Dönemi İlk Yıllarında Kâğıt Sanayinin Durumu	73
2.10 Yeni Kâğıt Fabrikaları ve Kurumları Kuruluş Faaliyetleri	74
2.10.1. Üçüncü İzmit Kâğıt Fabrikası	74
2.10.2. Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü’nün (SEKA) Kurulması	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEKA'NIN KURULUŞUNDAN CUMHURİYETİN 50. YILINA KADAR KÂĞIT SANAYİ (1955-1973)

3.1. Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü (SEKA) İlk Yılları	77
3.2. Dördüncü İzmit Kâğıt Fabrikası	81
3.3. Beşinci İzmit Kâğıt Fabrikası	82
3.4. SEKA Kurulması Sonrası Türkiye’de Kâğıt Üretimi ve İthalatı	82
3.5. Devlet Tarafından Özel Sektöre Sağlanan İmkânlar ve Özel Sektör Durumu.....	83
3.6. 1955- 1960 Yılları Sürecinde Yabancı Yardımcılar	87
3.7. Gazete Kâğıt İhtiyacı	87
3.8. 1960 Yılında Kâğıt ile İlgili Açılan Davalar ve Resmi Araştırmalar.....	89
3.9. Türkiye’de 1955- 1960 Yılları Kâğıt Üretim ve Tüketiminin Değerlendirilmesi	90
3.10. 1960 Yılı Sonrası Kâğıt Sanayinin Durumu	94
3.11. Türkiye’de Kuruluşu Başlatılan Fabrikalar.....	94
3.11.1. Çaycuma Müessesesi (1965).....	95
3.11.2. Dalaman Müessesesi (1967).....	96
3.11.3. Aksu Müessesesi (1970).....	98
3.11.4. Afyon Müessesesi (1970)	99
3.11.5. Antalya (Akdeniz) Müessesesi (1970)	100
3.11.6. Balıkesir Müessesesi (1970).....	101
3.12. SEKA İle İlgili Diğer Gelişmeler	101
3.13. Kâğıt Sanayi Özel Sektörüne Devlet Tarafından Sağlanan Destekler ve Özel Sektörün Genel Durumu	103
3.13.1. Kâğıt Özel Sektörüne Devlet Tarafından Sağlanan Destekler	103
3.13.2. Özel Sektörün Genel Durumu	105
3.14. Türkiye’de 1960-1973 Yılları Kâğıt Sanayi Genel Durumu	106
3.14.1. Kâğıt Üretimi.....	106

3.14.2. Kâğıt İthalatı	108
3.14.3. Dış Satımlar	109
3.14.4. Kâğıt Sanayisinde Çalışanlar	109
3.15. Türkiye’de 1973 Yılı Kamu ve Özel Sektör Kâğıt Sanayi Tesisleri	110
3.15.1. 1973 Yılında Büyük Kapasiteli Özel Sektöre Kâğıt Sanayii Tesisleri.....	110
3.15.2. 1973 Yılında Özel Sektöre Ait Diğer Fabrikalar	111
3.15.3. 1973 Yılında Kamu Sektörü Kâğıt Sanayii Tesisleri ve Kapasiteleri	112
3.15.3.1. İzmit Tesisleri	112
3.15.3.2.Çaycuma Kraft Selülozu, Kraft Kâğıdı ve NSSC Selülozu Tesisi	113
3.15.3.3. Aksu Odun Hamuru ve Gazete Kâğıdı Tesisi	113
3.15.3.4. Dalaman Beyaz Sülfat Selülozu, Viskoz Selülozu Yazı-Tabı Kâğıdı ve Karton Tesisi	113
3.16. Türkiye’de 1960-1973 Dönemi Kâğıt Üretim ve Tüketiminin Diğer Ülkeler ile Karşılaştırılması ve Genel Değerlendirme	113
3.17. Cumhuriyet’in ilk 50 Yılında Kişi Başına Kâğıt Kullanım Miktarları ve Büyük Ülkeleri İle Karşılaştırılması	115
3.18. 1973 Yılı Sonrası Kâğıt Üretimi	117
SONUÇ	122
KAYNAKÇA.....	125
EKLER	135
ÖZGEÇMİŞ	146

KISALTMALAR

A.Ş.: Anonim Şirke

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

Akt.: Aktaran

AÜ: Ankara Üniversitesi

AÜSBF: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

BCA: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi

BYDK: Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu

Bkz: Bakınız

C.: Cilt

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

Çev: Çeviren

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DP: Demokrat Parti

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

İGM: İstatistik Genel Müdürlüğü

Ks.: Kısım

Md.: Madde

Matb.: Matbaa

NATO: Kuzey Atlantik Askeri Paktı (North Atlantic Treaty Organization)

No.: Numara

s.: Sayfa

S.: Sayı

SBF: Siyasal Bilgiler Fakültesi

SCF: Serbest Cumhuriyet Fırkası

SEKA: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

KİT: Kamu İktisadi Teşekkülü

Koll. Şti.: Kollektif Şirket

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TİTE: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

TL: Türk Lirası

vb.: ve benzerleri

YYY.: Yayın evi veya yayın yeri yok

GİRİŞ

Yazının icadı insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. İnsanların dimağlarında doğan ilmi, iktisadi, siyasi, dini, kültürel ve diğer tüm fikirlerin yayılması ve gelecek nesillere aktarılması ise en kolay ve en ekonomik olarak kâğıt vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda kâğıt, insanların bugünkü medeniyete ulaşmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Kâğıdın dünya medeniyeti için önemini 17. Yüzyıl İngiliz tarihçi ve yazarlarından olan James Howell, “*Dünyayı yönetenler kalem, mürekkep ve kâğıttır*” şeklinde dile getirmiştir.¹ Bunun dışında kâğıdın önemini Peyami Safa, “*Medeniyet Derisi*”² ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ise ilk yerli kâğıttan basılan gazeteyi³ gördükten sonra kâğıdı “*Medeniyet Hamuru*”⁴ olarak nitelemiştir. Bu düşüncelerden hareketle kâğıt, millet ve devletlerin medeniyet seviyesinin belirlenmesinde etkili bir ölçüm aracı olarak değerlendirilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde kâğıt, kültürel ve sanayi alanındaki yeri ile insanlığın en önemli ihtiyaç maddelerinden birisi olmuştur. Kâğıt endüstrisi, bir ülkenin ve o ülkenin halkının sanayi ve kültürel gelişmesi ile paralel bir gelişme göstermiştir.

Geçmiş ve günümüzde insanlar, ilmi çalışmalardan eğitim ve öğretim müesseselerine, her türlü basın-yayın faaliyetlerinden para basımına kadar pek çok alanda kâğıt kullanmaktadır. Bu nedenle kâğıt, bugün dünyada hala insanların en çok ihtiyaç duyduğu sanayi mamullerinden birisi olarak ön plana çıkmaktadır.

Kâğıt; genel olarak selüloz liflerinin suya batırılıp fazla suyunun alınması ve bir eleğe konduktan sonra kurutulan lif keçesidir. Diğer bir deyişle ile bitkisel liflerden hazırlanan bir

¹ James Howell; 1594 ve 1666 tarihleri arasında Birleşik Krallıkta yaşamış olup 17. Yüzyıl Anglo – Gal tarihçi ve yazardır. Galli bir din adamının oğlu olarak hayatının çoğunu Bristol Lord Piskopozu olan ağabeyi Thomas Howell ile birlikte geçirmiş olup İsa Peygamberin öğretilerinin öğretildiği Jesus Kolej de eğitim almıştır. Eserleri arasında önemli olanlar orijinal isimleri ile Epistolæ Ho-Eliaenæ: Familiar Letters, Dodona's Grove, Epistolæ ve Ho-Eliaenæ'dir. Bkz. Street, James Howell, *Verheissenen land / James Street, übertragung aus dem Amerikanischeng*, Çev. Hum Lola, Berlin: Verlag Hallwag Yayınevi,1946, 654-656.; [https://www.britannica.com.tr./biography/James-Howell -](https://www.britannica.com.tr./biography/James-Howell-), Erişim 11.11.2022.

² Peyami Safa; 1899 ve 1961 yılları arasında İstanbul'da yaşamış Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında psikolojik eserleri ile ön plana çıkmış bir Türk yazar ve gazetecidir. Server Bedi takma adını çoğu zaman kullanarak yaşamı ve fikri hayatındaki değişimleri eserlerinde yansıtmıştır. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu ve Yalnızız ön plana çıkmış eserleri arasındadır. Bkz. Mehmet Ali Kâğıtçı, *Kâğıtçılık Tarihçesi*, Kader Basımevi, İstanbul, 1936, 237; Ergün Göze, *Peyami Safa*, Kültür Eserleri Dizisi, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, 124.; <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Peyami-Safa->, Erişim 13.11.2022.

³ *Ulus Gazetesi*, 19 Mayıs 1936.

⁴ A. Erdem Akyüz, “Atatürk ve SEKA”, *Bütün Dünya Dergisi*, (2018), 36.

hamurun, ince telden bir kalıp üzerinde kurutulmasıyla elde edilen bir yüzeydir.⁵ Kâğıt; uluslararası literatürde ve devletlerin resmi raporlarında kültürel ve endüstriyel olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır. Kültürel kâğıtlar, üzerine yazı ve baskı yapılabilir nitelikte olup, kimyasal selülozlardan veya mekaniksel odun hamuru ile kimyasal selülozların bir araya getirilmesi ile oluşturulmaktadır. Kullanım amacına bağlı olarak kültürel kâğıtlara ayrıca kaplama işlemi de uygulanmaktadır. Kültürel kâğıtlara bir örnek olan gazete kâğıtları, yüksek oranda mekaniksel odun hamuru ile düşük oranda kimyasal selüloz ihtiva ederler. Kültürel kâğıtların en önemli özelliği baskıya uygun olmalarıdır.⁶

Endüstriyel kâğıtlar ise kültürel kâğıtlara kıyasla daha dayanıklı olup, tüm sanayi ve ticaret yaşamında kullanılmaktadır. Çeşitli ad ve özelliklerle üretimi yapılan endüstriyel kâğıtlar, selüloz, atık kâğıt ve odun hamurunun bir araya getirilmesi ile elde edilip, genellikle ambalaj malzemesi olarak kullanılmaktadır. Bunun dışında temizlik amacıyla kullanımı ön görülen kâğıtların ise daha düşük gramajlı olarak üretildiği ve selüloz, atık kâğıt ve az miktarda odun hamuru içerdiği görülmektedir. Ambalaj sanayisinde kullanılan kraft torba kâğıdı ise çok dayanıklı olup, beyazlatılmış veya beyazlatılmamış selülozdan yapılır.⁷ Oluklu mukavva kâğıtları, ambalaj kutularının imalinde özellikle kırılğan eşyaların paketlenerek korunması ve desteklenmesinde kullanılır. Kartonlar tek veya çok katlı olup, yüksek gramajlı ve kalındırlar. Yine endüstriyel kâğıtlardan olan sigara ve ince kâğıtlar ise yüksek mukavemetli ve düşük gramajlı olup, çoğunlukla keten, kendir, jüt ve paçavra selülozdan üretilmektedir. Kısaca endüstriyel kâğıtlar kullanım amacına göre çok çeşitli adlarda ve özellikte üretimi yapılmaktadır.

Tarihi çağların başlangıcında kâğıdın icadından önce yazı, çok çeşitli malzemeler üzerine yazılmıştır. İnsanların bilinen en eski bilgilenme araçları, kemik ve taşlar üzerine kazılı çizimler ile 10-20 bin yıl önceden kalma mağara resimleridir. İnsanlar yazılarını ilk yıllarda

⁵ M. Blomm, Jonathan, *Kâğıda İşlenen Uygarlık- Kâğıdın Tarihi ve İslam Dünyasına Etkisi*, Çev. Zülal Kılıç, Ankara: Kitap Yayınevi, 2003, 16. ; Zeki Tez, *Kâğıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi*, İstanbul: Doruk Yayınevi, 2008, 13.

⁶ Türkiye Cumhuriyeti Devleti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan Kâğıt Sanayi Özel İhtisas Raporlarında, Kültürel ve Endüstriyel Kâğıtlar olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Kâğıtların sınıflandırılması ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz., *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, 1977, 1.; *Kâğıt Sanayii Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, 2000, 2.

⁷ Kraft; çam, ladin, köknar gibi uzun lifli ve yumuşak odunlu karakterlerden elde edilen bir kumaş türüdür. Kraft kâğıtlar ise kahverengi ve beyaz olarak iki şekilde üretilmekte olup en dikkat çekici özellikleri arasında dayanıklılık gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Savni Huş, Turan Tank “SEKA Çaycuma Kraft Selülozu, Kraft Kâğıdı ve NSSC Yarı Kimyasal Selüloz Tesisleri”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2. Sayı, B Seri, XX. Cilt, 2.Sayı, (1970), 77-92.; Hüdaverdi Eroğlu, Mustafa Uslu, *Kâğıt ve Karton Üretim Teknolojisi*, Trabzon, Esen Ofset Matbaacılık, 2014, 32.; Zafer Özomay, *Kâğıt ve Kartunun Yapısal Özelliklerinin Basılabilirlik Parametrelerine Etkisinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016, 42-46.

Mısır'da papirüs, keten bezi ve balmumu tabletler; Mezopotamya'da taş ve kil tablet, Yunanistan'da mermer; Hindistan'da ve Güneydoğu Asya'da bakır, kayın ağacı kabuğu ve palmye yaprağı; Lut Gölü dolayında deri; Çin'de ipek ve bambu ve İskandinavya'da ise ahşaba yazmışlardır.⁸

Tarih boyunca bakır, kurşun, tunç ve pirinç gibi madenler, Romalılar ve Ön Asya milletlerinde önemli bir yazı malzemesi olarak kullanılmıştır. Kâğıttan önce kullanılmış bir yazı malzemesi de ağaçtan yapılmış levhalardır. Oldukça dayanıklı bir madde olan kemik de yazı malzemesi olarak kullanılmıştır. Koyun, sığır ve başka cins hayvan derilerinin özel surette hazırlanmasından meydana gelen parşömen ise çok eski çağlarda kullanılmışsa da yaygın değildir. Üzerine yazı yazılan bir diğer malzeme de kumaştır. Asya, Avrupa ve diğer kıtalarda kumaş üzerine her çağda yazı yazıldığı bilinmektedir.⁹ İnsanların yüzyıllar boyunca yazma ve çizme için denedikleri yukarıda kısaca özeti sunulan taşlar, kil tabletler, metaller, yapraklar, ahşap levhalar, madenler, kemikler, kabuklar, deriler ve kumaşlardan sonra kâğıt ortaya çıkmıştır. Kâğıt hem kolay işlenebilmesi hem de diğer maddelere göre daha ekonomik ve bol olması sebebi ile ön plana çıkmış ve tercih edilmiştir.

Kâğıdın imal yılı konusunda bilim adamları arasında halen tartışmalar devam etmekle birlikte M.S. II. yüzyılda ilk kez Çinliler tarafından kullanıldığı kabul edilmektedir. Çin İmparatorluğu'nu yönetmekte olan Han Hanedanının muhafız alayında görevli bir sanatkar olan *Ts'ai Lun* (Cai Lun), M.S. 105'te dut ve çam ağacının iç kabuk elyafından, balık ağları, eski paçavralar ve kenevir atıklarından yararlanarak kâğıt yapraklar üretmeyi başarmıştır. *Ts'ai Lun*'un ilk bulduğu kâğıt önceleri genellikle paketleme ve başka amaçlarla kullanılırken, sonra bu kâğıt elyafı keçeleştirilerek üzerine yazı yazılmasını sağlayan bir malzeme haline dönüştürülmüştür.¹⁰ Çinliler, geliştirdikleri bu yeni sanatı uzun süre saklamayı başarmış ancak VIII. yüzyılın başlarından itibaren bu kâğıt yapımıcılığı batıya doğru yayılmış ve 751'de Orta Asya'daki Semerkant'ta kâğıt üretilmeye başlanmıştır.¹¹ İpek kozalarından imal edilen ve *kagat* adı verilen obje, IX. Yüzyılda Orta Asya'dan Anadolu'ya ve Arap ülkelerine, XIII. yüzyılda ise Kuzey Afrika yolu ile İspanya ve Orta Avrupa'ya yayılmıştır.¹²

Kâğıdı icadından yaklaşık bin yıl sonra kullanmaya başlayan Avrupalı Hristiyanlar, kâğıt yapımını o tarihte İspanya'ya egemen olan ve Avrupa'nın ilk kâğıt fabrikalarını kuran

⁸ Zeki Tez, *Kâğıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi*, İstanbul: Doruk Yayınevi, 2008, 12.

⁹ Osman Ersoy, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Türkiye'de Kâğıt*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963, 7-8.

¹⁰ Tez, *Kâğıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi*, 37-38.

¹¹ Kâğıdın imal yılı konusunda bilim adamları arasında halen tartışmalar devam etmekte olup, birçok kaynakta M.S. 105 yılı gösterilmektedir. Bkz. *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Cilt-17, İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş., 1994, 372.

¹² *Kâğıt, Kırtasiye ve Basım Sanayii*, İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayını, 1997, 9.

Müslüman Mağribîlerden öğrenmişlerdir.¹³ Bu dönemde Güney Avrupa’da yeni bir grup olarak ortaya çıkan tacir ve noterlerden oluşan orta sınıf, kendilerinin sık kullandıkları ticari belgeler, kayıtlar ve tapular için kâğıdın uygun bir nesne olduğunu keşfetmiştir. Bu gelişmelerin ardından XIV. yüzyıl sonlarında İtalya’daki kâğıt imalat yerlerini gören Alman girişimci Ulman Stromer Alpler, ilk kâğıt imalathanesini Nürnberg’de kurmuştur.¹⁴

Yeniden doğuş olarak bilinen Rönesans, Avrupa’da sanat, bilim, felsefe ve mimarlıkta Antik Yunan filozof ve bilim insanlarının çalışmalarının çeviri yoluyla alındığı, deneysel düşüncenin canlandığı, matbaanın bulunmasıyla bilginin geniş kitlelerle paylaşımının arttığı ve radikal değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönem ayrıca orta çağ karanlığını yaşayan Avrupa’nın ticaret ve Coğrafi keşiflerle yükselişinin öncüsü olmuştur.¹⁵ Rönesans döneminde Avrupa’da meydana gelen en önemli gelişme şüphesiz matbaanın icadı olmuştur.

Avrupa’da kâğıt imalathanesinin faaliyete başlamasıyla birlikte Johann Gutenberg’in XV. yüzyıl ortalarında icat ettiği matbaa makinesi, Avrupa’da kâğıt yapımını büyük ölçüde hızlandırmıştır. Gutenberg, matbaa makinesiyle hızlı ve kaliteli baskı yapmayı mümkün hale getirmiş ve İncil başta olmak üzere pek çok eserin basımını gerçekleştirmiştir.¹⁶ XVI. yüzyılda Avrupalıların gittikçe artan çok sayıda kitap basma talepleri, çok fazla el yapımı kâğıda ihtiyaç oluşturmuştur. Bu durum kâğıdın yapımında kullanılacak odun hamuru gibi yeni kaynakların keşfedilmesine yol açmıştır.¹⁷

Batı Avrupa dillerinde kâğıdın karşılığı olarak kullanılan “*paper-papier*” kelimesi, Yunanca’dan Latince’ye geçmiş olan “*papyrus*” kelimesinden gelmektedir. Dünyada kâğıdı Araplar “*kırtas*”, Hintliler “*Kagad*”, Ruslar “*bumaga*”, Tibetliler “*sog-bu*”, Japonlar *kami*, Koreliler ise “*mutsi*” olarak isimlendirmişlerdir.¹⁸ Türkçe’de kullanılan kâğıt kelimesinin aslının Çince *Ku-chih* olduğu, bunun Farsça ve oradan da Arapça’ya geçtiği bazı bilim adamları tarafından iddia edilmektedir. Ortaya atılan bir diğer görüş ise kâğıdın Uygurca’da “*kagat-kagas*” kelimelerinden geldiği, kelimenin aslında Türkçe olduğu ve sonradan Farsça ve Arapçaya adapte olduğu ifade edilmektedir. Türkçeyi çeşitli yönleriyle araştıran Kaşgarlı

¹³ Fars kökenli ve Şii olan ailenin Mağribîler (Benü’l-Mağribî) olarak adlandırılmasının sebebi, atalarından Ebü’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Yûsuf’un, Abbâsî Devleti’nin batı bölgelerinin haracının toplanmasından sorumlu Divânü’l-mağrib’de görev yapmış olmasıdır. Bkz., *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 17, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, 314-318.

¹⁴ M. Blomm, Jonathan, *Kâğıda İşlenen Uygarlık- Kâğıdın Tarihi ve İslam Dünyasına Etkisi*, Çev. Zülal Kılıç, Ankara: Kitap Yayınevi, 2003, 15.

¹⁵ Avrupa’da Yeni Çağ’ın oluşumu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494- 1789*, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2019, 11-78.

¹⁶ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*, Ankara, Güven Matbaası, 1971, 23-24.

¹⁷ Jonathon, *Kâğıda İşlenen Uygarlık*, 17.

¹⁸ Ersoy, *XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Türkiye’de Kâğıt*, 8-9.

Mahmud, dünyaca bilinen “*Divânu Lügati’t-Türk*” isimli eserinde, kâğıdı ağaç kabuğu anlamına gelen “*kadhız*” kelimesiyle nitelendirmiştir.¹⁹

Kâğıdın IX. yüzyılda İslâm ülkelerinde ve XII. yüzyılda ise Avrupa’ya yayılmasında Türklerin öncü rol oynadıkları bilinmektedir.²⁰ Özellikle Selçuklular döneminde Aydın ve İzmir arasında bir bölgede kâğıt fabrikası ve matbaanın kurulup işletilmesi, burada başta İtalyanlar olmak üzere Avrupalıların kâğıt imalini öğrenmeleri bu öncülüğe birer örnek teşkil etmektedir.²¹ Ancak ilerleyen yıllarda bu sektörün ihmal edilmiş olması nedeniyle Türkler ihtiyaç duyduğu kâğıdı hep ithal etmek zorunda kalmıştır.²² XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu’da kullanılan kâğıtların bir kısmının Hindistan ve Orta Asya şehirlerinden getirildiği bilinmektedir. XIV. yüzyılın sonlarında ise bu ihtiyaç, Akdeniz’e kıyısı olan ülkelerden ve Yakındoğu ülkelerinden karşılanmıştır. Avrupa’da kâğıt üretiminin hız kazandığı XV. yüzyıldan sonra ise Avrupa ülkelerinden Türkiye’ye ihtiyaçtan daha fazla kâğıdın getirildiği ve bu fazla kâğıtların daha sonraki yüzyıllarda da kullanıldığı görülmektedir.²³

XVIII. ve XIX. yüzyıllara kadar Doğu ve Batı ülkelerinden işlenmemiş olarak ithal edilen kâğıtlar, başta başkent İstanbul olmak üzere çeşitli merkezlerde işlenmiş ve kullanıma hazır hale getirilmiştir. Doğu ülkelerinden ithal edilen kâğıtların Batı ülkelerinden getirilenlere göre daha pahalı olması nedeniyle bu kâğıtlar işlendikten sonra hat yazımında ve bazı sanat eserlerinin yapımında kullanılmıştır. Batı kökenli kâğıtların ise ucuz ve bol olması nedeniyle daha çok devlet işlerinde ve günlük yazışmalarda kullanıldığı bilinmektedir.²⁴ Bu bağlamda Osmanlı Devleti, içine düştüğü mali sıkıntılar yüzünden Doğu kökenli kâğıt ithalatını azaltmıştır.²⁵

Fikirlerin gelişmesine ve medeniyetin yayılmasına hız kazandıran matbaa, dünyada ve özellikle Avrupa’da kâğıt sanayisinin gelişmesini hızlandırmıştır. Ancak Osmanlı Devleti bu sürecin çok gerisinde kalmıştır. Osmanlı Devleti’nde 1453’ten itibaren Beykoz, Kâğıthane, Yalova, Bursa ve Amasya’da kurulan Kâğıthanelerde kâğıt üretildiği bilinmektedir.²⁶

¹⁹ Kâğıdın ağaç kabuklarından yapıldığı düşünülünce kelimenin Türkçe olması ihtimali artmaktadır. Bkz., Ersoy, . *XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Türkiye’de Kâğıt*, 9.

²⁰ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1969, 356.

²¹ Zeki Tez, *Kâğıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi*, İstanbul, Doruk Yayınevi, 2008,45.

²² Ersoy, , *XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Türkiye’de Kâğıt*,.15.

²³ A. Süheyl Ünver, “XV. Yüzyılda Türkiye’de Kullanılan Kâğıtlar ve Su Damgaları”, *Belleten-Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, Cilt. XXVI, Sayı 101-104, İstanbul: Belleten Yayınları, 1962, 739.

²⁴ Ünver, *XV. Yüzyılda Türkiye’de Kullanılan Kâğıtlar ve Su Damgaları*, 741.

²⁵ Ersoy, *XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Türkiye’de Kâğıt*, 18.

²⁶ Selçuklular devrinden itibaren önemli bir kültür merkezi olan Amasya’da bir kâğıt imalathanesinin bulunduğu ve burada kâğıtların işlendiğine dair bilgiler mevcuttur. Ersoy, *XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Türkiye’de Kâğıt*, 27; *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Cilt 17, İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş. 1988, 375.

İstanbul'un Kâğıthane semtinde Bizanslılardan kalma bir Kâğıthane mevcut olup burada İkinci Beyazıt (1481-1512) Dönemi'ne kadar kâğıt imaline devam edildiği belgelerden anlaşılmaktadır.²⁷ Ancak bu imalathanenin sonraki yıllarda terk edildiği ve harap kalan bu Kâğıthane'nin baruthaneye çevrilmiş olabileceğini Evliya Çelebi seyahatnamesinde şu sözlerle dile getirmektedir:²⁸

“Kâğıthane'de iki yüz kadar bağ evleri vardır. Daye Hatun'un bir de camii şerifi vardır. Bir lâtif hamamı, yirmi kadar dükkânı vardır. Kefere zamanında burada kâğıt imaline mahsus kâgir kubbelerle mebni Kâğıthane varmış. Halâ su dolaplarının yeri Daye Hatun Camiinin altında nüm âyandır. Harap ise de sehil imar ile bir baruthane olması mümkündür.”

Avrupa'da ilk matbaa Alman Jan Gutenberg tarafından kurulmuş ve kısa süre içerisinde tüm Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti matbaayı Avrupa'ya göre çok geç kullanmıştır. Matbaanın geç kullanılmasının sebebini ise kâtip ve hattatlar oluşturmuştur. Osmanlı başkenti İstanbul'da hattatların ciddi bir siyasi ve iktisadi gücü mevcut olup 1682'de 80.000 hattatın çalıştığı tahmin edilmektedir. Osmanlı gibi İslâm toplumlarının genelinde de kâtip ve hattatların özel bir konumu mevcuttur. Matbaanın Müslüman tebaa tarafından kullanılması, Osmanlı Devleti ve İslam ülkelerinde hattat ve kâtipleri işsiz bırakacaktı.²⁹ Bu sebeple hattat ve kâtipler matbaaya karşı direnç göstermişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde matbaa hattatların direnişinden çok önce XV. ve XVI. yüzyılda Yahudiler, Ermeniler ve Rumlar tarafından kullanılmıştır. İspanya'dan İstanbul'a göç eden Yahudiler gerekli izni alarak kendi matbaalarını kurmuş ve 1493-1503 yıllarında ilk basımı gerçekleştirmiştir. Matbaada basılan ilk eserler arasında “*Yaakov ben Asher*” ve “*Arbaa Turim*” yer almaktadır.³⁰ Bunun yanı sıra Yahudi girişimcilerin, 1554 yılına kadar İstanbul'da üç, Selanik'te bir, Edirne'de bir olmak üzere toplam beş matbaa açtığı ve iki binden fazla kitabı kendi dillerinde yayınlamayı başardıkları görülmektedir. Ancak matbaanın İstanbul'da açılması, geçimlerini elle kitap yazarak sağlayan hattatları rahatsız etmiştir. Hattatların baskısı ve matbaalarda İbranice Tevrat bastıkları gerekçesi ile Padişah II. Beyazıt (1481–1512) ve oğlu

²⁷ Mehmet Ali Kâğıtçı, *Kâğıtçılık Tarihçesi*, İstanbul, Kader Basımevi, 1936, 208-212.; Ersoy, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Türkiye'de Kâğıt*, 28-30.; İsmail Güleç, “Osmanlılarda Kâğıt ve Kâğıtçılık”, *Müteferrika Dört Aylık Kitabiyat Dergisi*, 2, (Bahar 1994) İstanbul: Müteferrika Yayıncılık, 85-94.

²⁸ 17. yüzyılın önde gelen gezginlerinden ve nesir yazarlarından birisi olan Evliya Çelebi, 1611-1681 yılları arasında yaşamış, elli yılı aşkın süreyle Avrupa, Batı Asya ve Mısır topraklarını gezmiş ve gördüklerini Seyahatname adlı 10 ciltlik eserinde toplamıştır. Bkz., *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt 1, İstanbul: İkdam Matbaası, 1898, 484.

²⁹ Jonathan, *Kâğıda İşlenen Uygurluk*, 291-292.

³⁰ Osmanlı topraklarına matbaanın ilk gelişi 1493 ya da 1503 şeklinde tarihlendirilmektedir. Bu tarih İspanya'dan sürülüp Osmanlı'ya sığınan Yahudi David ve Samuel Nahmias kardeşlerin İstanbul'da ilk matbaayı açtıkları tarihtir. Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*, Ankara: Güven Matbaası, 1971, 23-24.

Yavuz Sultan Selim (1512-1520) zamanında çıkarılan fermanlarla Yahudilerin matbaacılık faaliyetleri yasaklanmıştır.³¹

Ermeniler, 1567 yılında İstanbul'da Tokatlı Apkar Tıbir'in Venedik'ten getirdiği harflerle Surp Nigoğayos Kilisesi'nde ilk matbaalarını kurmuşlardır. Apkar Tıbir ilk olarak "Basit Ermeni Alfabeti" adlı kitabı yayımlamıştır. Eremya Çelebi Kömürcüyan, Merzifonlu Krikor, Boğos Arabyan, Ohannes Mühendisyan, Haçik Kevorkyan gibi isimler ileri de Ermeni matbaacılığının lokomotifi olacaklardır. Rumlar ise 1627 yılında İstanbul Patriğinin tüm araç ve gereçlerini Londra'dan getirttiği bir matbaa ile Beyoğlu'nda basım-yayım faaliyetlerine başlamışlardır. Rum Matbaasının sahibi Nicodemus Metaxas olup bu matbaada basılan ilk eser "Museviler Aleyhine Bir Risale" olmuştur.³²

İmparatorluk içerisinde yaşayan Gayrimüslimlerin bu faaliyetleri, hattat, kâtip ve yeniliklere karşı olan zümrenin baskılarına rağmen Avrupa'yı gören aydın Türk tabakası, matbaanın Türk-Müslüman toplumunun aydınlatılması için gerekli olduğunu görmüşlerdir. Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren yabancı devletlerle siyasi münasebetlerde bulunmuştur. Padişahlar tahta çıkış, doğum, harp ilanı, barış ve dostluk teklifi gibi konular için komşu veya yabancı ülkelere elçiler göndermişlerdir. Gerek İslam gerekse Hıristiyan ülkelere gönderilen bu elçiler "fevkalade elçi" unvanını taşımış ve vazifelerini tamamladıktan sonra geri dönmüşlerdir. Osmanlı Hükümeti, dost ve düşman ülkelerin durumundan, dünyada yaşanan gelişme ve yeniliklerden bu elçiler sayesinde haberdar olunmuştur.³³

III. Ahmet'in başlattığı Lale Devri'nde (1718-1730) Fransa'ya geçici elçi unvanıyla gönderilen Yirmi sekiz Mehmet Çelebi Efendi ve beraberinde götürdüğü oğlu Çelebi-zade Mehmet Sait Efendi, oradaki yenilikleri ve matbaa konusundaki çalışmaları yakından görme imkânını elde etmiştir. Görev süreleri tamamlanıp İstanbul'a döndüklerinde Sait Efendi matbaa çalışmalarına Macar kökenli İbrahim Müteferrika ile devam etmiştir.

Bu çalışmalar sonunda 1727 yılında matbaa kurulmuş ve burada basımı gerçekleştirilen ilk eser "Van kulu Lügati" isimli Arapça-Türkçe sözlük olmuştur.³⁴ Avrupa'dan gecikmeli olarak yaklaşık üç asır sonra basılan bu sözlük çalışmasını müteakip sonraki yıllarda İbrahim Müteferrika'nın belirlediği yayın programı çerçevesinde dil, tarih, coğrafya, tabii bilimler ve

³¹ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*, Ankara: Güven Matbaası, 1971, .25.

³² Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi*,.26.

³³ Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988, 9.; Ercüment Kuran, "Türkiye'nin Batılılaşmasında Türk Daimî Elçiliklerinin Rolü", *VI. Türk Tarih Kongresi (20-26 Ekim 1961)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1967, 489-496.

³⁴ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, 56-62.

askerlik konularında 17 kitabın daha basımı gerçekleşmiştir.³⁵ Osmanlı ülkesinde uzun yıllar azınlıkların kendi dillerinde yayın yapmasına izin verilmiş ama Müslüman tebaaya bu hak tanınmamıştı. İbrahim Müteferrika, Hıristiyan bir aileden gelmiş olmasına rağmen İstanbul'da matbaayı kuran ilk Müslüman olmuştur. Fakat O'nun matbaaya olan ilgisinde Hıristiyan olarak yetişmesi ve Avrupa'da eğitim almasının etkili olduğu söylenebilir.

Avrupa'ya geçici elçi olarak gönderilen Yirmi sekiz Mehmet Çelebi Efendi dışında diğer Osmanlı ikamet elçileri, astronomi başta olmak üzere fizik ve kimya gibi müspet bilimlerle Avrupa'da tanışmış ve bu bilim dallarının Osmanlı'ya tanıtılmasında aktif rol oynamışlardır.³⁶

Osmanlı Devleti, matbaa örneğinde olduğu gibi kâğıt üretimi konusunda da Avrupa'dan bir hayli geri kalmasına rağmen ciddi anlamda birçok girişimlerde bulunmuştur. Ancak bu girişimler hem talebin yeterli olmaması hem de Avrupa'dan gelen ithal kâğıtların daha ucuz ve kaliteli olması sebebiyle başarı ile sonuçlanmamıştır. XV. yüzyılda Bursa'da bir kâğıt imalathanesinin bulunduğu araştırmacı Osman Ersoy tarafından dile getirilmektedir. Bursa vilayeti sicil kayıtlarına göre 1486 senesinde Dilim Buz Deresi vadisinde bir Kâğıthane vardır. Bu vadi, Zindan kapısı veya Alaca Hırkalı Mahallesi olarak da adlandırılmıştır.³⁷ Ancak yapılan araştırmalarda bu konuyla ilgili yeterli bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır.

İbrahim Müteferrika, pahalı olan yazma eserleri daha ucuza basabilmek ve herkesin satın alabilmesini sağlayabilmek için 1741 yılında Yalova'da bir kâğıt fabrikası kurmak için harekete geçmiştir. Bir kâğıt fabrikasının kurulması ve çalıştırılabilmesi için uzman elemanlara ihtiyaç duyulduğundan, bunların Lehistan'dan getirilmesi için teşebbüslerde bulunmuştur. Uzun uğraşlar sonunda üç tane kâğıtçı ustası ikna edilerek İstanbul'a getirilmiş ve Müteferrika'nın evinde misafir edilmiştir. Bu ustalarla 1 yıllık sözleşme yapılmış ve fabrikanın aletleri bu ustalar tarafından tedarik edilecek ancak bu işler için lazım olan malzeme devletçe karşılanacaktır. Bu ustalar mesleğin inceliklerini yanlarında çalışanlara öğretecek ve fabrikada üretilen kâğıtlar devlet ihtiyaçları için kullanılacaktır. Sözleşmenin sona ermesiyle birlikte

³⁵ İbrahim Müteferrika, Osmanlı yönetiminde bulunan Transilvanya'da doğmuştur. Hıristiyan bir aileden gelmiş, Macar ilahiyat okulunda eğitilmiş, Osmanlı ile iş birliği yaparak Katolik Habsburg yönetimine karşı Macar direnişine katılmıştır. Daha sonra Osmanlı Devleti'nde çalışarak Müslümanlığı kabul etmiştir. Padişahın toplumsal ve siyasi görevlerde kullandığı atlı muhafızlardan oluşan Müteferrika birliğine girmiş ve Avusturya ile Rusya'ya gönderilen diplomatik heyetlerde yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Sina Akşin, *Türkiye Tarihi-Osmanlı Devleti*, Cilt 3, İstanbul: Cem Yayınevi, 2000, 301-302.; Jonathan, *Kâğıda İşlenen Uygarlık*, 292.

³⁶ Ercüment Kuran, "Müspet Bilimlerin Türkiye'ye Girişi (1797-1839)", *VII. Türk Tarih Kongresi, (25-29 Eylül 1970)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1973, 671-675.

³⁷ Osman Ersoy, "Bursa'da Kâğıt Fabrikası Meselesi. XV-XVI. Yüzyıl", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 22, Sayı 1-2, (Ocak-Haziran 1964), 101-106, 114.; Mehmet Ali Kâğıtçı, *Kâğıtçılık Tarihiçesi*, İstanbul: Kader Basımevi, 1936, 212.

ülkelerine geri dönen kâğıt ustalarına üç bin kuruş ödenecek ve nafakaları için kırkar akçe gündelik bağlanacaktır.³⁸

1745 yılında Yalova/Elmalık Köyünde Beşir Ağa'nın çiftliğinde faaliyete başlayan kâğıt fabrikası, kâğıdın ilk kez yerli üretimini gerçekleştirmiştir. Ancak bu fabrikanın uzun ömürlü olmadığı ve 10-15 yıl arası çalıştıktan sonra kapandığı görülmektedir. Yalova Kâğıt Fabrikası'nın üretimi sonlandırmasında Avrupa'dan ithal edilen kâğıtlarla rekabet edememesi, fabrika için ihtiyaç duyulan suyun çevre halkı tarafından da kullanılması, mevcut suyun çarkları çevirmeye yetmemesi ve yeterli sayıda teknik elemanın bulunmaması gösterilmektedir.³⁹ Bununla birlikte III. Selim Dönemi'nde İstanbul Kâğıthane semtinde yeniden bir fabrikanın açıldığı ve tekrar kâğıt üretiminin başladığına dair bilgiler mevcuttur. Ancak bu fabrikanın da amele yevmiyesi ve kâğıt için gerekli hammadde masraflarını karşılayamadığından 1.500 kese açık verdikten sonra kapandığı bilinmektedir.⁴⁰

Bu başarısız girişimden sonra 1803'te Beykoz'da bulunan Hünkâr iskelesi civarında Değirmen Ocağı mahallinde bir Kâğıthane kurulması için karar çıkmıştır. Bu Kâğıthane'nin idaresinin Darphaneye bağlanması ve buradan görevlendirilecek bir kâğıt emini (yönetici) tarafından yönetilmesine karar verilmiştir.⁴¹ Nitekim 14 Mart 1804 de kurulmuş bulunan Beykoz Kâğıt Fabrikası ancak Nisan 1832 tarihine kadar faal kalabilmiştir. Fabrikanın gelişmemesinin en büyük sebebi, başlangıçta insan gücüne ihtiyaç gösteren bu cins tesislerin yerini XIX. yüzyılın başlarında makinenin almasıdır. Kâğıdın mekanik imali 1798 de Nicolas Louis Robert tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha önceleri elle çalıştırılan kâğıt fabrikalarında günde 25-35 kilo kâğıt imal edilirken makinenin devreye girmesiyle günde 350 kilo kâğıt üretilmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra kâğıt yapımında kullanılan hayvani tutkal için Yedikule, Eyüp, Kasımpaşa, Tophane ve Üsküdar debbağları tarafından gönderilen koyun derisi parçaları hakkındaki şikâyetlerin her geçen gün artması⁴², buralarda üretilen kağıtların Avrupa kağıtlarından daha pahalı ve kalitesiz olması, Beykoz Kâğıt Fabrikası başta olmak üzere elle çalıştırılan tesislerin uzun ömürlü olamayacağını göstermiştir.⁴³

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nigâr Anafarta, "Yalova Kâğıt İmalathanesi", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl 6, (Sayı 6), (Temmuz 1970), 16-18.; Ersoy, *XVIII. Ve XIX. Yüzyılda Türkiye'de Kâğıt*, 30-36.

³⁹ Kâğıtçı, *Kâğıtçılık Tarihçesi*, 220.; Ersoy, *XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Türkiye'de Kâğıt*, 36.

⁴⁰ Kâğıtçı, *Kâğıtçılık Tarihçesi*, 220; Mehmet Ali Kâğıtçı, *Uluslararası Kâğıtçılık Kongresi*, İstanbul: İskender Matbaası, 1986, 89.

⁴¹ Kâğıtçı, *Kâğıtçılık Tarihçesi*, 220.

⁴² Debbağ, deriyi terbiye eden ve işleyenlere verilen isimdir. Kâğıtçı, *Kâğıtçılık Tarihçesi*, 220.

⁴³ Konu ile ilgili bkz. Ersoy, *XVIII. Ve XIX. Yüzyılda Türkiye'de Kâğıt*, 36-48.

Osmanlı-Türk toplumunda modernleşme ya da Batılılaşma Tanzimat Dönemi'nde⁴⁴ hız kazanmış, bu dönemde yapılan kapsamlı yeniliklerle birlikte demokrasiye, hukuk devletine, insan haklarına ve özgürlüğe bir yöneliş olmuştur. Avrupa'yı tanıyan devlet adamları, devletin parçalanmasını önlemenin düşünce alanında da ıslahat yapılmasında görmüşlerdir. Osmanlı Sadrazamı Mustafa Reşit Paşa'nın 3 Kasım 1839'da Gülhane Parkı'nda ilan ettiği Tanzimat Fermanı ile tüm tebaanın can, mal, ırz, soy, din ve dil farkı gözetmeksizin emniyet altına alınması, vergi toplamada ve askerlik görevinin yerine getirilmesinde düzenleme yapılması vaat edilmiştir. Ancak 1839-1876 yılları arasında yapılan yenilikler, Osmanlı Devleti'ni parçalanmaktan kurtaramamış özellikle Batılı devletlerin Gayrimüslimler üzerinden devletin iç işlerine müdahalelerin önünü açmıştır.⁴⁵

Avrupa'daki kâğıt üretim faaliyetleri göz önüne alınarak Tanzimat Dönemi'nde İzmir'de bir kâğıt fabrikasının kurulması planlanmıştır. Bu fabrika uzun çalışmaların sonunda 1843 yılında "*İzmir Kâğıt Fabrikası*" adıyla faaliyete başlamıştır. Bu fabrikanın kuruluş amaçları arasında ithal kâğıtların yerine ucuz ve daha kaliteli kâğıtların üretilme düşüncesi yer alırken, fabrika da üretilen bir tabaka kâğıt fiyatı 10 yıl içerisinde iki buçuk misli artış göstermiştir. Bu esnada dünyada yaşanan ekonomik sıkıntılar üzerine Avrupa'daki kâğıt fabrikaları, kâğıt fiyatlarını yarı yarıya düşürmüşlerdir. Bu nedenlerden dolayı yerli kâğıt imalat sanayisi, yabancı menşeli kâğıt üreticileriyle rekabet edememiş, yüksek maliyetle elde ettiği kâğıdı pahalı satmak zorunda kalmış ve piyasaya tam olarak hâkim olamamıştır.⁴⁶ Bu dönemde

23 Aralık 1876 tarihinde yürürlüğe giren Kanun-i Esasi'nin ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti anayasal ve parlamenter bir monarşiye dönüşmüştür. Diğer bir ifadeyle Osmanlı Devleti'nde Anayasa'nın ilanı ile Meşrutiyet Rejimi benimsenmiştir.⁴⁷ Bu dönemde bazı özel teşebbüsler tarafından ufak çaplı kâğıt fabrikalarının kurulması için girişimler olmuştur. 1880 yılında Beyrut'ta bir Kâğıthane kurulduğu ve burada elle kâğıt üretimi yapıldığına dair bilgiler yer almakla ancak yapılan araştırmada bu bilginin doğruluğu saptanamamıştır.⁴⁸

XIX. yüzyılda kurulan kâğıt fabrikalarının sonuncusu Hamidiye Kâğıt Fabrikası'dır. İkinci Abdülhamit Dönemi'nde 1887'de kuruluşuna karar verilen bu fabrika için 50 yıllık bir

⁴⁴ Tanzimat Dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980*, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2001, 17-27.; Stanford J.Shaw- Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul: Kitap Deyince Yayınları, 2010, 86-216.

⁴⁵ Tanzimat ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Ercüment Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, 22-23.

⁴⁶ Tanzimat Dönemi kâğıt ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, *XVIII. Ve XIX. Yüzyılda Türkiye'de Kâğıt*, . 48-51.

⁴⁷ Kadri Unat, "On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Modernleşmesi", *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ed. Temuçin Faik Ertan, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2014, 37.

⁴⁸ Ersoy, *XVIII. ve XIX. Yüzyılda Türkiye'de Kâğıt*, 46-47.

imtiyaz süresi belirlenmiş ve bu sürenin sonunda fabrika devletin olacak, imtiyaz sahibine makine ve diğer malzemelerin parası ödenecektir. Bu imtiyaz Serkârın Osman Bey'e verilmiş ve 19 Haziran 1890 tarihinde temeli atılan fabrika uzun süren çalışmalardan sonra 1893 tarihinde açılmış ve üretime başlamıştır.

Osman Bey, bu fabrika için İngilizlerle “*Ottoman Paper Manufacturing Company Limited*” isimli ortak bir şirket kurmuş ve fabrikanın ihtiyacı olan araçlar için İngiltere'den Masson Scott firması ile anlaşma yapmıştır. Fakat üretimin yetersiz olması ve bu şirketin çıkardığı hisse senetlerinin piyasada rağbet görmemesi üzerine Masson Scott firmasına olan borç taksiti ödenememiştir. Bu gelişmeler üzerine Firma ile yeni bir anlaşma yapılmış ve fabrikanın altı aylık kazancının firmaya devredilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Hamidiye Kâğıt Fabrikası, altı aylık sürenin sonunda borcunu yine ödeyememiş ve alacaklı Masson Scott Firması konuyu mahkemeye taşımıştır. Mahkeme adı geçen fabrikayı borcuna karşılık olarak firmaya tahsis etmiştir. 1912 yılında firma tarafından satışa çıkarılan fabrika tekrar Hamidiye Şirketi tarafından satın alınmışsa da şirketin var olan diğer borçları yüzünden fabrikaya haciz konulmuştur. Sonraki yıllarda bu hacizin kaldırıldığı ve özellikle İngiltere'den getirilen mühendislerle fabrikanın tekrar üretime başladığı bilinmektedir. Ancak başlayan küresel savaş ve İngiliz mühendislerin ülkelerine dönmesi, fabrikada üretimin durmasına sebebiyet vermiş ve fabrika kapanmıştır.⁴⁹ İngiliz Masson Scott Firması'nın aynı zamanda bir kâğıt makine üreticisi olması gerçekliğinden hareket ederek bu fabrikaya ihtiyaç duymadığı ve fabrikayı çalıştırmayarak kendi haline bıraktığı değerlendirilmektedir. 1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti ile aynı ittifak içinde yer alan Almanya, bir yıl sonra harp malzemelerinde kullanılmak üzere âtıl durumdaki Hamidiye Kâğıt Fabrikası makinelerinin kendisine teslimini istemiş ve bu istek yerine getirilmiştir.⁵⁰ Yaşanan bu durum, Osmanlı Devleti'ndeki kâğıt piyasasının yabancılar eliyle devam ettirilmesinin önünü açmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı aydınları arasında sanayileşmenin önemini kavrayan, bu konuda çalışan devlet ve fikir adamları olmuştur.⁵¹ Bu kişilerin girişimleri ile sanayileşmeyi teşvik etmek maksadıyla Aralık 1913 tarihinde “*Teşviki-i Sanayi Kanunu Muvakkati*” adıyla geçici sanayi yasası yürürlüğe konmuştu. 1914 tarihinde bu yasanın tüzüğü, 1917 yılında ise yönetmeliği çıkarılarak kapsamlı bir uygulama planlanmıştır. Dünya Savaşı

⁴⁹ Ersoy, *XVIII. ve XIX. Yüzyılda Türkiye'de Kâğıt*, 51-53.; Kâğıtçı, *Kâğıtçılık Tarihçesi*, 227-235.

⁵⁰ Uygur Kocabaşoğlu, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş ve Nesim Şeker, *SEKA Tarihi-Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi*, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996, 28.; Kâğıtçı, *Kâğıtçılık Tarihçesi*, 235.

⁵¹ Osmanlı Döneminde Batıcılık hareketlerinin başlaması süreci ile ilgili bilgi için bkz. Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, 9-17.; Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye Tarihi*, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2001, 17-73.

koşulları bu kanunun yeterince uygulanamamasına sebep olmuştur.⁵² Bu gelişmeler kâğıt sanayisi alanındaki girişimleri de sonuçsuz bırakmış ve Osmanlı Devleti her alanda sanayileşmiş Avrupalı devletlerin açık bir pazarı haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin başta kâğıt olmak üzere diğer sanayi ürünleri niçin dışarıdan ithal etmek zorunda kaldığını, 1913-1915 yılları arasında yapılan sanayi sayımı gözler önüne sermektedir.

Osmanlı Devleti Ticaret, Ziraat ve Maadin Nezareti, İstanbul başta olmak üzere İzmir, Manisa, Bursa, İzmit, Karamürsel, Bandırma ve Uşak gibi şehirlerdeki tüm işyerlerini ve diğer vilayetlerde ise ortalama en az 10 işçi çalıştıran mekânları tespit ederek bir sanayi sayımı gerçekleştirmiştir. Bu sayımın sonuçları 1917 yılında “1329-1331 Seneleri Sanayi İstatistiki” adı altında yayımlanmıştır. Sayım, ülkeye oranla dar bir alanı kapsamakla birlikte Osmanlı toplumu ve sanayii ilişkisi hakkında kapsamlı fikir vermektedir. 1913 ve 1915 Sanayi Sayımı'na göre sermaye ve emek miktarının ancak %15'i Türklerin elindedir. Diğerleri azınlık ve yabancı girişimcilerdir. Rumlar sermayede %50, emekte %60 ile en çok pay sahibi iken Ermeniler, sermayede %20, emekte %15, Yahudiler sermayede %5, emekte %10 ve diğer yabancılar ise sermayede %10 pay sahibi oldukları tespit edilmiştir.⁵³

Devlet, bütün sanayi kollarında olduğu gibi kâğıt üretimi konusunda da başarı gösterememiştir. Osmanlı Devleti'nin kâğıt üreticisi olmaktan çok kâğıt ithalatçısı olduğu görülmektedir. Bu başarısızlığın başlıca nedeninin, öncelikle toplumsal olarak mevcut gelişmelerin gerisinde kalması ve bu gelişmelere ayak uyduramaması gösterilebilir. Ancak XX. yüzyılın başlarında askeri yenilgiler başta olmak üzere siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda çöküş, özellikle sanayi alanında atılan adımları başarısız kılmış ve Osmanlı Devleti'ni büyük devletlerin açık pazarı haline getirmiştir.

Bu tez çalışmasında başta Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) başta olmak üzere Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Türk Tarih Kurumu Arşiv ve Kütüphanesi, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Bilim ve Teknoloji Genel Müdürlüğü Arşivi, Millî

⁵² S. Rıdvan Karluk, *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1999, 212.

⁵³ Osmanlı Devleti'nin 1878 yılında yaptığı tüm ithalat içinde kâğıt oranı %0,8 iken tüm ithalat içinde kahve ithalatının %3,5 yani kahve ithalatının kâğıda göre 3 kat büyük olduğu tespit edilmiştir. 1887 yılında kahve ithalat oranının kâğıt ithalat oranından 4,375 kat büyük (kâğıt %0,8 kahve %3,5), 1897 yılında 4,444 kat (kâğıt %0,9 kahve %4 ve 1913 yılında ise 3 kat büyük (kâğıt %0,8 kahve %2,4) olduğu tespit edilmiştir. Bu ithalat oranlarında görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nin son 30-40 yılında kâğıt, değer olarak toplam ithalatın %1'inden biraz az yer tutarken buna karşılık kahve ithalatı oranı kâğıdı minimum 3 kat aşmakta ve ithalatın %2,4 ile %4 'lük bir bölümü kahveye ayrılmış bulunmaktadır. Bu çarpıcı kâğıt ve kahve ithalat oranları zamanında Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun kâğıda dolayısı ile kâğıdın temsil ettiği gelişmelere verdiği önem derecesini göstermesi açısından dikkate alınmalıdır. Celal Aybar, *Osmanlı İmparatorluğunun Ticaret Muvazenesi 1878-1913*, Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Yayını, 1939, 39-43.; *Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı*, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, 1973, 143.

Kütüphane Arşiv ve Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşiv ve Kütüphanesi'nden yararlanılmıştır. Bunun dışında Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi, Yenimahalle Belediye Kütüphanesi'nden faydalanılmıştır.

Kâğıt Sanayi konusunda şimdiye kadar yapılmış tez ve ikinci el kaynaklar bulunmasına rağmen 1923-1973 yılları arasını ayrıntılı bir şekilde inceleyen yayınlara rastlanılmamıştır. Özellikle Mehmet Ali Kâğıtçı tarafından hazırlanan “*Modern Kâğıt İmalinin 30'ncu Yıldönümünde Hatırladıklarım ve Düşündüklerim*”⁵⁴ adlı eseri, Sabih Alaçam'ın “*İnkılap Türkiye'sinde Kâğıtçılık*”⁵⁵ ve Uygur Kocabaşoğlu ve arkadaşları tarafından hazırlanan “*SEKA Tarihi-Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi*”⁵⁶ isimli eserler çalışmamızda bize yol göstermiştir.

Bu eserler arasında en kapsamlı çalışmanın Mehmet Ali Kâğıtçı tarafından yapıldığı görülmektedir. Kâğıtçı, Türkiye'de ilk kâğıt fabrikasının kuruluşuna öncülük etmiş ve gazetelerde pek çok yazı kaleme almıştır. Kağıtçı'nın yazıları ağırlıklı olarak Türkiye'de ilk kâğıt imal yılı olan 1936 yılına kadar olan süreci kapsamaktadır. Sabih Alaçam eserinde ise Kâğıtçı gibi aynı döneme değinmiş ve 1940 yılına kadar olan süreye ağırlık vermiştir. Uygur Kocabaşoğlu ise SEKA'nın kuruluş yılı olan 1955 yılından sonraki dönemi incelemiştir.

Bununla birlikte çeşitli üniversitelerce hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri de çalışmamıza ışık tutmuştur. Bunlar arasında Zafer Özen'in hazırladığı “*Bir Cumhuriyet Sanayi Örneği Olarak SEKA*”⁵⁷ isimli yüksek lisans tezi, Emine Başuslu'nun “*SEKA Aksu Kâğıt Fabrikası Tarihi*”⁵⁸ isimli yüksek lisans tezi, Şenol Ertan'ın “*Türkiye Ekonomisinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Sanayileşme Politikaları (1963-1967)*”⁵⁹ isimli yüksek lisans tezi ve Nergis Yıldırım'ın “*Endüstri Mirası Alanları ve Tarihi Kentsel Peyzaj (HUI) İlişkisi, Bursa Merinos Kâğıt Fabrikası ve SEKA Kâğıt Fabrikası Örneği*”⁶⁰ isimli yüksek lisans tezleri ile

⁵⁴ Mehmet Ali Kâğıtçı, *Modern Kâğıt İmalinin 30'ncu Yıldönümünde Hatırladıklarım ve Düşündüklerim*, İstanbul: Halk Basımevi, 1966.

⁵⁵ Sabih Alaçam, *İnkılap Türkiye'sinde Kâğıtçılık*, İstanbul: Ülkü Kitapevi, 1940.

⁵⁶ Uygur Kocabaşoğlu, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Şeker, *SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi*, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996.

⁵⁷ Zafer Özen, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2021.

⁵⁸ Emine Başuslu, *SEKA Aksu Kâğıt Fabrikasının Tarihi (1970-2003)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, 2019.

⁵⁹ Şenol Ertan, *Türkiye Ekonomisinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Sanayileşme Politikaları (1963-1967)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 2010.

⁶⁰ Nergis Yıldırım, *Endüstri Mirası Alanları ve Tarihi Kentsel Peyzaj (HUI) İlişkisi, Bursa Merinos Kâğıt Fabrikası ve SEKA Kâğıt Fabrikası Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2020.

Zafer Özomay'ın “*Kâğıt ve Kartonun Yapısal Özelliklerinin Basılabilirlik Parametrelerine Etkisinin İncelenmesi*”⁶¹, isimli doktora tez çalışmaları mevcuttur.

Dünyada da kâğıt tarihi halen araştırılmaya devam edilmektedir. Kâğıdın tarihine Avrupa’da ilk kez 1762 yılında Fransız bir gökbilimci olan *Jerôme de Lalande* bir el kitabı ile sonra yine bir Fransız olan *Diderot ve d’Alembert XVIII. yüzyılda Encyclopedie* adlı eserleri ile yer vermiştir. Yakın tarihlerde 1943 yılında Amerikalı *Dard Hunter*’in *Papermaking: The History and Technique of an Ancient Craft* (Kâğıt Yapımı: Eski Bir Sanatın Tarihi ve Tekniği) adlı eseri ile Fransız yazar *Lucien Polastron*’un 1999 yılında yayınlanmış *Le Papier: 2000 ans d’histoire et de savoir-faire* (Kâğıt: 2000 Yıllık Bir Tarih ve Beceri) isimli eserlerle kâğıt tarihine ışık tutmuşlardır.

Yukarıda verilen çalışmaların Cumhuriyet döneminin ilk 50 yıllık tarihsel sürecini kapsamadığı, daha çok teknik konuları veya belirli bir zaman dilimini ele aldığı görülmektedir. Tez konumuz ve dönemle ilgili şimdiye kadar derli-toplu herhangi bir bilimsel çalışmaya rastlanılmamıştır.

Türkiye, günümüzde tamamen kâğıt yönünden yurtdışına bağımlı hale gelmiştir. Son dönemlerde ithal kâğıtların fiyatı, döviz kuru artışları nedeniyle bir hayli yükselmiş ve tedarikte sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Kâğıt sanayide yaşanan bu sıkıntılar üzerinde yeterli bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Cumhuriyet Dönemi Kâğıt Sanayi (1923-1973) konulu tez çalışması ile mevcut literatüre bir katkı sağlamak, geçmişte yapılan hataları ortaya koymak ve bu süreçten Cumhuriyet’in 100. ve daha ilerisi yıllar için yapılacak planlamalar için dersler çıkartılması hedeflenmiştir.

Tez çalışması üç bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde Cumhuriyet’in ilan edildiği 1923 yılından ilk milli kâğıt fabrikası olan Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikasının İzmit’te üretime başladığı 1936 yılına kadar olan süreç, Cumhuriyet Dönemi Kâğıt Sanayi ve Türk Ekonomisine Katkıları (1923-1936) ana başlığı altında incelenmiştir. Bu bölümde alt başlıklar olarak; Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Kâğıt Sanayisinin Durumu, Kâğıt İthalatı, Kâğıdın Üretimine Yönelik Ön Hazırlıklar, Yabancıların Kâğıt Fabrikası Kurma Girişimleri, Devlet ve Bankalar Tarafından Başlatılan Kâğıt Fabrikası Kurma Girişimleri, Birinci Sanayii Planı, Fabrika Kuruluş Süreci ve Üretime Başlaması ile 1923-1936 Yılları Dönemi Değerlendirmesi incelenmiştir.

⁶¹ Zafer Özomay, *Kâğıt ve Kartonun Yapısal Özelliklerinin Basılabilirlik Parametrelerine Etkisinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2016.

Tezin İkinci Bölümünde ilk kâğıt fabrikasının üretime başladığı 1936 yılından Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün (SEKA) kurulduğu 1955 yılına kadar olan süreç, Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikasından SEKA'nın Kuruluş Sürecine Cumhuriyet Dönemi Kâğıt Sanayi (1936-1955) ana başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde; Kaolin Tesisi, Klor Alkali Fabrikası ile İkinci Kâğıt ve Selüloz Fabrikasının kuruluşu incelendikten sonra diğer alt başlıklar yer almıştır. Kâğıt Sanayisinin Gelişmesini Etkileyen İç ve Dış Etkenler, Kâğıt Sanayisi İçin Yapılan Diğer Faaliyetler, Kâğıt Sanayisinin İzmit'e Katkıları, Artan Kâğıt İhtiyacı ve Alınan Tedbirler, Yabancı Uzmanlar, 1936-1950 Yılları Kâğıt Üretim Süreci Değerlendirmesi ve 1950 Dönemi İlk Yılları Kâğıt Sanayi konuları birer alt başlık olarak incelendikten sonra son alt başlık olarak Üçüncü Kâğıt Fabrikası ve SEKA'nın kuruluşunun yer aldığı Yeni Kâğıt Fabrikaları ve Kurumları Kuruluş Faaliyetleri adlı alt başlık yer almıştır.

Tezin Üçüncü bölümünde ise SEKA'nın kuruluş yılı olan 1955 yılından Cumhuriyet'in kuruluşunun 50. Yılı olan 1973 yılına kadar olan süreç, SEKA'nın Kuruluşundan Cumhuriyet'in 50. Yılına Kadar Kâğıt Sanayisi (1955-1973) ana başlığı altında incelenmiştir. Bu ana başlık altında 18 alt başlık bulunmuş olup, bu alt başlıklarda bu dönemde kurulan Dördüncü, Beşinci Kâğıt Fabrikaları ile Çaycuma, Dalaman, Aksu, Afyon, Antalya Balıkesir Müesseseleri başta olmak tüm devlet ve özel sektör kâğıt tesisleri yer almıştır. Ayrıca bu bölümde Kâğıt Üretimi, Tüketimi, Çalışanlar, Yabancı Uzmanlar, Dönem Değerlendirmesi ve Diğer Ülkeler İle Karşılaştırılması alt başlıklar altında yer almış ve ilave bilgi olarak 1973 Tarihi Sonrası Kâğıt Üretimi alt başlığı altında 1973 yılından günümüze kadar olan kâğıt sanayi süreci ve günümüzde yaşanan sorunlar kısaca ortaya konmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA KÂĞIT SANAYİ

(1923-1936)

Birinci Dünya Savaşı'ndan Osmanlı Devleti yenik çıktığını 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak kabul etmiştir. Bu kabul ve teslimiyet sonrası yeni bir döneme girilmiştir. 1918–1923 yıllarını kapsayan bu dönemde, bir tarafta merkezi İstanbul'da olan Osmanlı hükümeti ile diğer tarafta Ankara'yı merkez edinen Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti bulunmuştur. İtilaf devletlerinin İstanbul'u işgal etmesi ve Anadolu'yu parçalama girişimleri karşısında, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde milli kurtuluş mücadelesi başlarken Osmanlı hükümeti işgal altında etkisiz kalmıştır. Sonuçta Ankara hükümeti ülkenin bağımsızlığı için milli kurtuluş gayretleri ve mücadelesini tek başına yürütmüştür.⁶²

1.1. Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kâğıt Durumu ve Alınan Tedbirler

Milli Mücadele yılları ve 1923' de Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman yeni devletin sınırları içinde Batı anlamında sanayi tesisleri çok az sayıda idi. Osmanlı Devleti, Batı'daki sınai gelişmelerin tümünden uzak kalmış, çok az sayıda özellikle savaş sanayii ile ilgili hafif imalat işletmelerinin kurulmasından başka herhangi bir gelişme kaydetmemişti. XIX. yüzyılda sanayinin geliştirilmesi konusunda bazı girişimlerde bulunmuş fakat bu girişimlerden de bir başarı sağlayamamıştı. Mevcut sanayi tesislerin büyük çoğunluğu ise kapitülasyon denilen imtiyazlardan faydalanan özel yabancı sermayeye aitti. Ticaret kesimi ve bu arada ithalat da yine esas itibari ile özel yabancı sermayenin veya azınlıkların elinde idi. Mevcut imalat sanayii iç talebi karşılayabilmekten çok uzakta bulunmakta, hemen hemen bütün sanayi mamulleri ithal edilmekte idi.⁶³

Cumhuriyet'in kurulmasına zemin hazırlayan Millî Mücadele yıllarında en çok ihtiyaç olan maddelerden birisi kâğıt olmuştur. Bu süreçte yaşana kâğıt sıkıntısına örnekler olarak Milli

⁶² Birinci Dünya Savaşından Osmanlı Devletinin yenik çıkması ile başlayan ve Kurtuluş Savaşını içine alan ayrıntılı ve farklı bakış açıları içeren süreç için bkz. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, İstanbul: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Millî Eğitim Basımevi, 1982, 1 ve 2. Cilt.; İhsan Ilgar, *Garp Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz Hatıralarım*, İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1973, 35-201.; Uğur Mumcu, *Kazım Karabekir Anlatıyor*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1993, 20-23; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbinin Esasları*, İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, 1972, 10-228.; Necdet Sancar, *İsmet İnönü ile Hesaplaşma*, Ankara: Afşin Yayınları, 1973, 243-292.; İsmail Bilgin, *Kurtuluş Savaşı Hikâyeleri*, İstanbul: Erdem Yayınları, 2007, 7-159.

⁶³ Memduh Yaşa ve Diğerleri, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923- 1978)*, İstanbul: Akbank Kültür Yayınları, 1980, 177-179.

Mücadeleyi destekleyen başta gazeteler olmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi dâhil diğer Devlet kurumları gösterilebilir.

İzmir’de bulunan Hukuk-u Beşer gazetesi başyazarı Osman Nevres’in ya da günümüzde bilinen ismi ile Hasan Tahsin’in Mayıs 1919’da işgal kuvvetlerine karşı attığı ilk kurşun Millî Mücadele yanlısı Türk basınının yapmış olduğu hizmet açısından seçkin bir örnektir.⁶⁴ Kâğıt sıkıntısı kendisini en fazla Milli Mücadele yanlısı basında aşağıdaki örneklerde sunulduğu gibi gazete kâğıdında göstermiştir.

Milli Mücadele döneminde gazete kâğıdında yaşanan sıkıntıya bir örnek olarak Millî Mücadelenin sözcülerinden Anadolu’da yayın yapan Yeni Gün gazetesi gösterilebilir. Bu gazete kâğıt sıkıntısı sebebi ile 9 Ağustos 1920 tarihinden 1922 yılı ortalarına kadar tek yaprak çıkmış ve çoğu zaman asıl boyutları olan 42x58 cm olarak değil de 30x46 cm olarak yayınlanmıştır.⁶⁵ Yeni Gün gazetesi, İstanbul hükümeti karşıtı ve Millî Mücadeleyi açıkça ve tam gücüyle destekleyen yazılar yüzünden İngiliz kuvvetleri tarafından matbaası basılarak kapatılmıştır. Bunun üzerine Ankara’da Anadolu’da Yeni Gün adıyla basılmaya devam etmiştir.⁶⁶ Vilayet matbaasında basılan gazete, Ankara’nın ilk günlük gazetesi olma özelliğini de taşımaktadır. Sakarya Savaşı sırasında Kayseri’ye taşınan gazete, savaşın bitmesiyle Ankara’da yayınlanmaya devam ederek 7 Mayıs 1924 tarihinden itibaren Cumhuriyet adıyla yayınlanmıştır. Millî Direnişi ve Millî Mücadeleyi tüm gücüyle desteklemiş ve Mustafa Kemal’in düşüncelerini de yansıtmıştır.⁶⁷

Bütün bu zorlu sürece rağmen Yeni Gün gazetesi kâğıt sıkıntısını tek sayfa veya boyutlarını küçülterek yayın yapmaya devam ederek aşmayı başarmıştır.

Bazı gazeteler ise yine kâğıt sıkıntısı sebebi ile belirli aralıklarla çıkmak zorunda kalmıştır. Bu duruma bir örnek olarak Doğru Söz gazetesi gösterilebilir. İzmir’in işgalinden bir hafta sonra Balıkesir’de Vilayet Matbaasında yayınlamaya başlayan gazetenin ilk sayısında,

⁶⁴ Millî Mücadele yanlısı Türk basını temel kaynaklar için bkz. *Genelkurmay Harp Tarihi Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya. 1336/20-A, Fihrist. 47/2.*; *Genelkurmay Harp Tarihi Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya. 1336/20-A, Fihrist. 47*; *Genelkurmay Harp Tarihi Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör. 26, ;Dosya. 1336/20-A, Fihrist. 61-A.*; Yücel Özkaya, *Millî Mücadelede Atatürk ve Basın 1*, İstanbul: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, 2001; İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele*, Ankara, TTK Basımevi,1989.; Zekai Güner ve Orhan-Kabataş, *Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basın*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1990.

⁶⁵ Uygur Kocabaşoğlu, “Millî Mücadele’nin Sözcülerinden Anadolu’da Yenigün”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Dergisi*, Cilt.36, Sayı 1-4, (1981), 181-182.

⁶⁶ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1981, 6.

⁶⁷ Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, 6. Günümüzde bu gazete hâlâ Cumhuriyet gazetesi adıyla yayınlanmaya devam etmektedir.

İzmir'in işgali dolayısıyla verilen haberde gazetenin yaşadığı kâğıt sıkıntısının örtülü ifadesi olarak başlığı altında şunlar yazılıdır:⁶⁸

“Geçen perşembe günü İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali haberi bütün liva halkını pek derin bir yeis teessüre ilkâ etti. O günden beri diyebilirim ki, memlekette ağlamadık bir Müslüman kalbi, sızlamadık bir Türk ruhu kalmadı. Haftada bir defa perşembe günü çıkar, müstakil gazetedir.”

Gazeteler tarafından kâğıt sıkıntısının giderilmesinin diğer bir çözümü ise gazetelerin ele geçirilebilen her türlü kâğıda basılması olmuştur. İrade-i Millîye⁶⁹, Hâkimiyet-i Millîye⁷⁰, Babalık⁷¹, Tasvir-i Efkâr⁷², Vakit⁷³, İkdâm⁷⁴ gibi Millî Mücadeleyi desteklemiş gazeteler kâğıt sıkıntısını kendi özel çabaları ile buldukları gazete kâğıdı dışındaki her türlü boş kâğıdı kullanarak kısmen gidermeye çalışmışlardır.

Kısaca; Doğru Söz, Yeni Gün ve diğer Millî Mücadeleyi destekleyen gazetelerin ihtiyaç duydukları kâğıt ihtiyacı için aldıkları tedbirlerde görüldüğü gibi kâğıt sıkıntısı Millî Mücadele yıllarında en üst noktaya ulaşmıştır.

Millî Mücadele lideri Mustafa Kemal daha Harp Okulunda okurken (1899-1902) arkadaşları ile ülkenin durumunun kötüye gittiğini fark ederek, durumu anlatmak için Harbiye' de el yazısı ile gazete çıkarmış, Millî Mücadele yıllarında ise Sivas'ta kendi adını verdiği “İrade-i Millîye” ve Ankara'da gene kendisinin adını vermiş olduğu “Hâkimiyet-i Millîye” gazetelerinin çıkmasına ön ayak olmuştur.⁷⁵ Bütün bu gazete çıkarma çalışmalarından anlaşıldığına göre, Mustafa Kemal'in baştan beri basına karşı büyük bir ilgisi vardır ve Millî

⁶⁸ Ömer Sami Coşar, *Millî Mücadele Basını*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayını, 1964, 14.

⁶⁹ 14 Eylül 1919 tarihinde Heyet-i Temsiliye adına İrade-i Millîye gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin adını ve başlık altını Mustafa Kemal koymuştur. Bkz. Coşar, *Millî Mücadele Basını*, 113.

⁷⁰ İlk sayısı 10 Ocak 1920'de çıkmıştır. Gazetenin kuruluş amacı, Millî Mücadele'nin amaçlarını ve yapılan işleri bütün yurda duyurmaktır. Bkz. M. Nuri İnuğur, “Atatürk ve Basın”, *Atatürk Haftası Armağanı*, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını. 1991, 353.

⁷¹ Babalık, Batı Cephesine en yakın gazete olması dolayısıyla, cepheye en önce giderek, ordunun gazete ihtiyacını karşılamaya çalışmış ve Büyük Taarruz' un başladığı günlerde her yeni haberi ve her önemli gelişmeyi takip ederek, sabah akşam çıkardığı eklerle halka duyurmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın “Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!” cümlesini içeren tarihi emrinin tam metnini 3 Eylül 1922 günü yayınlamıştır. Bkz. İnuğur, *Atatürk ve Basın*, 361.

⁷² Mondros Mütarekesi'nin ağır baskılarına rağmen cesurca yazılar yayınlayan gazetelerin başında gelir. Gazete ayrıca ‘ilk’leri yapmış olması bakımından önem taşımaktadır. Sivas Kongresi'ne muhabir göndermiş, Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'deki bir resmi ile biyografisini ilk kez Tasvir-i Efkâr gazetesi yayınlamış, ayrıca haberlerin okuyucuya zamanında ulaşabilmesi için Aydın Cephesine bir savaş muhabiri yollamıştır. Bkz. M. İnuğur, *Atatürk ve Basın*, 345.

⁷³ 1875 yılında kurulan Ulusal direnişe destek veren Vakit gazetesi Atatürk ilkelerine de bağlı kalmıştır. Ayrıca Türkiye ile ilgili dış haberlere en çok yer veren gazetelerden biri olmuştur. ABD, Avrupa ve Ermeni basını gibi çeşitli dış kaynaklara yer vermiştir. Bkz. Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, 10.

⁷⁴ 1894-1928 yılları arasında çıkarılan gazete Ulusal direnişe sonrada destek vermesine rağmen Ankara'ya ilk muhabir gönderen gazetedir. Günlük olarak yayınlanan gazete Ermeni ve Yunan gazetelerine ait haberlere de yer vermiştir. Bkz., Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, 5.

⁷⁵ Yücel Özkaya, *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, 2. Basım, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2007, 16.

Mücadelenin kazanılmasında basının büyük öneminin olacağını baştan fark etmiştir. Sonuçta verilen mücadelenin haklılığını halka ve dünyaya aktarılmasında basına başvurmuş ve bu yolda yaptığı çalışmalarla basının çalışmalarına devam edebilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasına öncülük etmiştir.

Milli Mücadele’de ve sonrasında Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi’ nin verilen mücadelenin halka ve dünyaya aktarılmasında çok büyük katkıları olmuştur. Bu kurumun katkıları ile Milli Mücadele’nin merkezi Ankara’da propaganda, tanıtım ve istihbarat yapılanmasına uzanan süreç kademeli şekilde gerçekleştirilmiştir. İstanbul karşısında Ankara’nın propagandaya verdiği önem ve duyulan ihtiyaçlar doğrultusunda öncelikle “Mesleği: Milletini idaresini hâkim kılmaktır” sloganıyla *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi çıkartılmıştır. Ankara’nın resmi yayın organı niteliğine sahip olacak bu gazetenin ardından “Anadolu Ajansı”, henüz TBMM açılmadan önce 6 Nisan 1920’de kurulmuştur.⁷⁶

Mustafa Kemal liderliğindeki Millî Mücadeleyi yürüten Meclis; büyük maddi sıkıntılar yaşamasına rağmen kâğıt sıkıntısı çeken gazetelerin bu zorlu süreçte faaliyetlerini sürdürebilmeleri için bir seri acil tedbir almaktan çekinmemiştir. Bunlardan en önemlisi gazetelerin talepte bulunmaları halinde dışarıdan ithal ettikleri kâğıt ve basım malzemelerinin gümrük vergisinden muaf tutulması olmuştur. Meclis, ilk olarak Matbaa ve Litografya (Taşbaskı) makinaları ve kısımları ile her türlü gazete, kitap ve mektup kâğıtlarının gümrük ve aktruva⁷⁷ vergisinden muaf tutulması hakkında kanun tasarısını 1920 yılında görüşmüş ve kabul etmiştir.⁷⁸

Meclis tarafından bu konuda Millî Mücadeleyi destekleyen büyük matbaalar ve gazeteler için 1921-1923 yıllarında alınan kararlar her yıl için özet olarak aşağıda sunulmuştur.

⁷⁶ Bu kurumun Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanacak şekilde tarihsel evrimine bütünlük içinde yaklaşıldığında somutlaşan iki özelliğinden bahsedilebilir. Öncelikle kurum son dönem Osmanlısında Matbuat Müdürlüğü olarak ilk kez ortaya çıkmıştır. Ancak bu örgütlenmeyle 1920’de başlayan, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi’nden Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü’ne uzanan çizgi arasında farklılıklar bulunmaktadır. Osmanlı döneminde kurum basın düzenini kontrol ve sansür merkezli daha tek düze işlevle yapılandırılmıştır Cumhuriyet dönemindeki çizgi ise Milli Mücadele’nin erken dönemlerinden yani daha Cumhuriyet öncesinden itibaren farklı anlayış ve yaklaşımla, farklı özelliklerle ve ihtiyaçlara bağlı fonksiyonel görevler üstlenmiş şekilde ön plana çıkmaktadır. Konjonktürel faktörlerin de belirleyiciliğiyle bütün bunların merkezinde en baştan mücadele, propaganda, tanıtım ve çağdaşlaşma hedefleri olmuş; bu hedefler, nitelik ve özellikler, Milli Mücadele, Ankara, Cumhuriyet, Türk Devrimi, yeni Türkiye gibi farklı zaman, süreç ve düzenlerde gelişimini sürdürmüştür. Bkz: Aykut Çağlak, *Milli Mücadele’de Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarih Enstitüsü, 2011, 3-17.

⁷⁷ Ticaret amacı ile dışarıdan getirilen mallardan alınan giriş vergisidir. Osmanlı Devleti’nde bu vergi “Duhuliyeye Resmî” adı altında alınmıştır.

⁷⁸ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030-18-01-01-1-17-13, (1920)

1921 yılında, Bolu Sancağı⁷⁹ matbaası için İstanbul'dan satın alınan kâğıt ve mürekkebin vergisiz olarak gümrükten geçirilmesi⁸⁰, Anadolu Matbaası ve Anadolu Gazetesi⁸¹ adına getirilen kâğıtların gümrük vergisinden muaf tutulması⁸², Hâkimiyet -i Millîye⁸³ gazetesi için satın alınan kâğıdın gümrük vergisinden muaf tutulması⁸⁴, Konya'da yayınlanan Babalık⁸⁵ gazetesi için ithal edilen kâğıtların gümrük vergisinden muaf tutulması⁸⁶, Mamuretülaziz Sancağı⁸⁷ matbaası için İstanbul'dan Samsun'a gönderilmiş olan gazete kâğıtlarının gümrük vergisinden muaf tutulması⁸⁸, Samsun'da yayınlanan Aks-i Seda gazetesinin İstanbul'dan getirdiği matbaa kâğıdından gümrük vergisi alınmaması⁸⁹ ve Yenigün⁹⁰ gazetesi için ithal edilen gazete kâğıdının gümrük vergisinden muaf tutulması.⁹¹

1922 yılında, Eskişehir'deki İstiklal Gazetesi⁹² için ithal edilen alet, edevat ve kâğıdın gümrük vergisinden istisnası⁹³, Akşam Gazetesi⁹⁴ için Avrupa'dan getirilen kâğıttan gümrük

⁷⁹ Bolu Sancağı, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir sancağı olup, merkezi, günümüzde Türkiye sınırlarında bulunan Bolu ilidir. Bkz. Çetin Varlık, "Anadolu Eyaleti Kuruluşu ve Gelişmesi", *Osmanlı*, Cilt 6, Teşkilât, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, 125.

⁸⁰ BCA, 030-18-01-01-4-39-7, (1921).

⁸¹ Antalya'da yerel basının ilk temsilci olarak 1920 ve 1921 yıllarında aktif yayın yapmış bir gazetedir. Bkz. Muhammet Güçlü, "Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya'da Anadolu Gazetesi" *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt XII, Sayı 25, (2012 Güz), 33-54.

⁸² BCA, 030-18-01-01-3-29-4, (1921).

⁸³ İlk sayısı 10 Ocak 1920'de çıkmıştır. Gazetenin kuruluş amacı, Millî Mücadele'nin amaçlarını ve yapılan işleri bütün yurda duyurmaktır. İnuğur, *Atatürk ve Basın*, 353.

⁸⁴ EK-1 BCA, 030-18-01-01-3-21-19, (1921).

⁸⁵ Bu gazetenin 10 yıllık bir geçmişe sahip olması, onu Millî Mücadele ve Mütareke yıllarında yayınlanan gazetelerden farklı kılmıştır. Gazete, Millî Mücadele hareketi başladığında Konya'da Kuva-yı Milliye'nin büyük dayanaklarından biri haline gelmiştir. Bkz. İnuğur, *Atatürk ve Basın*, 360. Babalık, Batı Cephesine en yakın gazete olması dolayısıyla, cepheye en önce giderek, ordunun gazete ihtiyacını karşılamaya çalışmış ve Büyük Taarruz'un başladığı günlerde her yeni haberi ve her önemli gelişmeyi takip ederek, sabah akşam çıkardığı eklerle halka duyurmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" cümlesini içeren tarihi emrinin tam metnini 3 Eylül 1922 günü yayınlamıştır. Bkz. İnuğur, *Atatürk ve Basın*, 361.

⁸⁶ BCA, 030-18-01-01-3-35-9, (1921).

⁸⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nun bir sancağı olup, merkezi, günümüzde Türkiye sınırlarında bulunan Elazığ'dır.

⁸⁸ BCA, 030-18-01-01-2-29-14, (1921).

⁸⁹ BCA, 030-18-01-01-4-40-16, (1921).

⁹⁰ Önceleri Wilson prensiplerine dayanmak gerektiğini savunan gazete İstanbul'un işgalinden sonra, İstanbul hükümeti karşıtı ve Millî Mücadeleyi açıkça ve tam gücüyle destekleyen yazılar yüzünden İngiliz kuvvetleri tarafından matbaası basılarak kapatılmıştır. Bunun üzerine Ankara'da Anadolu'da Yeni Gün adıyla basılmaya devam etmiştir. Vilayet matbaasında basılan gazete, Ankara'nın ilk günlük gazetesi olma özelliğini de taşımaktadır. Sakarya Savaşı sırasında Kayseri'ye taşınan gazete savaşı bitmesiyle Ankara'da yayınlanmaya devam ederek 7 Mayıs 1924 tarihinden itibaren Cumhuriyet adıyla yayınlanmıştır. Ulusal Direnişi ve Millî Mücadeleyi tüm gücüyle desteklemiş ve Mustafa Kemal'in düşüncelerini de yansıtmıştır. Bkz. İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, 1981, 6.

⁹¹ BCA, 030-18-01-01-3-27-6, (1921).

⁹² Millî Mücadeleyi desteklemiş ve Eskişehir'de çıkmıştır. Bkz. www.piterest.com/nursed41/İstiklal-Gazetesi-Erişim-2.5.2021. Seda Öztürk Şahin adlı kullanıcının koleksiyonundan bilgi alınmıştır. Gazete hakkında daha ayrıntılı bilgi bulunamamıştır

⁹³ BCA, 030-18-01-01-6-42-10, (1922).

⁹⁴ İlk sayısı 9 Mayıs 1918 tarihinde çıkarılan gazete İstanbul'da günlük olarak yayınlanmıştır. Bkz., Zekai Güner, Orhan Kabataş, *Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basın*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1990, 314. Akşam bütün gücüyle Millî Mücadeleyi desteklemiştir, 1919-1920 yıllarında haber gazetesi niteliği taşıyan gazete daha çok İstanbul'daki siyasi olaylar ile dış haberlere yer verdiği görülmektedir. Hıfı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, 100-101.

vergesi alınmaması⁹⁵, Öğüt Gazetesi⁹⁶ için getirilen kâğıdın gümrük vergisinden istisnası⁹⁷, yine Eskişehir'deki İstiklâl gazetesi için ithal edilecek kâğıdın gümrük vergisinden istisna edilmesi⁹⁸, yine Yenigün gazetesi için ithal edilen kâğıdın gümrük vergisinden istisna edilmesi⁹⁹ ve yine aynı gazetenin basıldığı Yenigün Matbaası adına İnebolu İskelesine gelen 895 top gazete kâğıdından gümrük vergisi alınmaması¹⁰⁰ ve 1922 yılında son olarak Samsun'da yayınlanan Hilal Gazetesi¹⁰¹ adına ithal edilen kâğıdın gümrük vergisinden istisna edilmesi.¹⁰²

1923 yılında; Mersin'de yayınlanan Zafer gazetesi¹⁰³ için getirilen kâğıttan gümrük vergisi alınmaması,¹⁰⁴ İstanbul'da yayınlanan Tercüman-ı Hakikat¹⁰⁵ gazetesi kâğıtlarından gümrük vergisi alınmaması,¹⁰⁶ İstanbul'da yayınlanan İleri Gazetesi¹⁰⁷ için getirilen kâğıttan alınan gümrük vergisinin iadesi,¹⁰⁸ İzmir'de yayınlanan Ahenk Gazetesi¹⁰⁹ için getirilen gazete kâğıdına ödenen gümrük vergisinin iadesi ile getireceği 16.000 kilogram kâğıttan gümrük vergisi alınmaması,¹¹⁰ İstanbul'da yayınlanan İkdam Gazetesi¹¹¹ için 2 defada getirilecek 189 balya kâğıttan gümrük vergisi alınmaması,¹¹² İstanbul'da yayınlanan Tevhid-i Efkâr

⁹⁵ BCA, 030-18-01-01-6-40-16, (1922).

⁹⁶ 1917-1923 yılları arasında yayımlanmış, Ulusal direnişten yana olan bu gazete, İtilaf Devletleri ve özellikle de İngiltere aleyhinde yazılar yayınlamıştır. İtalyan askerlerine karşı Konya halkını mücadeleye sevk etmiştir. Bkz. Güner, Kabataş, *Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basın*, 355.

⁹⁷ BCA, 030-18-01-01-6-42-13, (1922).

⁹⁸ BCA, 030-18-01-01-6-42-10, (1922).

⁹⁹ BCA, 030-18-01-01-6-37-10, (1922).

¹⁰⁰ BCA, 030-18-01-01-4-45-8, (1922).

¹⁰¹ 1920 yılında yayınlanmaya başlamış Millî Mücadeleyi destekleyen Samsun'un ilk çıkan gazetelerinden biridir. Bkz.: <http://bak/sar/sakal/com.tr>- Erişim 6.05. 2021

¹⁰² BCA, 030-18-01-01-6-37-9, (1922).

¹⁰³ Bu gazete hakkında bilimsel bir çalışma araştırmalarımızda bulunamamış olmakla birlikte Millî Mücadeleyi desteklemiş olduğu bilinmektedir.

¹⁰⁴ BCA, 030-18-01-01-6-45-12, (1923).

¹⁰⁵ Akşamları yayınlanan gazete, Anadolu'da zaferler kazanılmaya başlayınca direniş eylemlerini desteklemiştir. 1 Eylül 1921 tarihinde Mustafa Kemal ile yapılan bir mülakat, 17 Eylül 1921 tarihinde ise farklı 3 gazete ile birlikte Mustafa Kemal'in Sakarya'da kazanılan zafer nedeniyle millete yayınladığı beyanname olduğu gibi verilmiştir. Bkz. Yücel Özkaya, *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)* 2. Basım, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2007, 80-81.

¹⁰⁶ BCA, 030-18-01-01-7-26-9, (1923).

¹⁰⁷ 1918-1924 yılları arasında günlük olarak yayınlanan gazete Ulusal direnişi tüm gücüyle desteklemiş ve ilk cephe haberlerini veren gazete olmuştur. Bkz. İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, 1981, 5.

¹⁰⁸ BCA, 030-18-01-01-7-18-1, (1923).

¹⁰⁹ İzmir'de 1895 yılında yayınlanmaya başlamış ilk Türkçe gazetelerden birisi olup 1930 yılına kadar yayınlanmıştır. Bkz: www.izmirdergisi.com.tr- Erişim:05.05. 2021.

¹¹⁰ BCA, 030-18-01-01-7-18-2, (1923).

¹¹¹ 1894-1928 yılları arasında çıkarılan gazete Ulusal direnişe sonrada destek vermesine rağmen Ankara'ya ilk muhabir gönderen gazetedir. Günlük olarak yayınlanan gazete Ermeni ve Yunan gazetelerine ait haberlere de yer vermiştir. Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, 5.

¹¹² BCA, 030-18-01-01-7-18-6, (1923).

¹¹³ gazetesince getirilen kâğıtlar için alınan depozitonun iadesi ¹¹⁴ ve son olarak Yarın mecmuası¹¹⁵ adına sipariş edilen 250 top kâğıttan gümrük vergisi alınmaması.¹¹⁶

Bu büyük gazetelere ilaveten Millî Mücadeleyi destekleyen daha küçük gazetelere de aynı şekilde gümrük vergisinden muaf tutularak yardım edilmeye çalışılmıştır. Bu gazetelere örnek olarak İstanbul'da yayınlanan Vatan ve Kilis gazeteleri, İzmir'de yayınlanan Türk Sesi ile Mersin'de yayımlanan Zafer gazeteleri gösterilebilir.¹¹⁷

Bu süreçte sadece gazeteler değil bizzat Türkiye Büyük Millet Meclisi dâhil diğer Devlet teşkilatları da kâğıt sıkıntısı çekmekte ve dışarıdan gümrük vergisi ödeyerek ithal ettikleri kâğıtlarla faaliyetlerini sürdürebilmektedirler. İthal edilen kâğıtlara ödenen gümrük vergisi bu kurumların faaliyetlerinde önemli bir maliyet oluşturmaya başlaması ve faaliyetlerini engellemeye başlaması üzerine Meclis tarafından aynı gazetelere tanınan gümrük vergisi istisnası bu kurumlar için de getirilmiştir. Bu konuda Meclis tarafından 1922 ve 1923 yıllarında alınan iki karar aşağıda sunulmuştur.

1922 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi matbaası için ithal edilen kâğıt ve diğer gerekli maddelerin gümrük vergisinden istisnası.¹¹⁸ 1923 yılında-Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi (Genel Müdürlük) matbaası için alınan kâğıt ve makinaların gümrük vergisinden istisnası.¹¹⁹

Özet olarak; Millî Mücadele yıllarında Doğru Söz, Yeni Gün, İrade-i Millîye, Hâkimiyet-i Millîye, Babalık, Tasvir-i Efkâr, Vakit, İkdam gazetelerinin kendi aldıkları daimi ve geçici tedbirlerinde görüldüğü gibi basın gazete basımı için her zaman uygun, yeterli ve sürekli kâğıt bulamamıştır. Aynı gazetelerde olduğu gibi Türkiye Büyük Millet Meclisi başta olmak üzere diğer tüm devlet kuruluşları ile tüm ülke yine her zaman yeterli ve sürekli kâğıt bulamamıştır. Millî Mücadele yıllarında Meclis tarafından gümrük vergisi konusunda alınan kararlar sonucu dışarıdan kâğıt ithal edilmiş ve kâğıt ihtiyacı kısmen karşılanmaya çalışılmıştır.

Sonuçta; Millî Mücadele kâğıt örneğinde olduğu gibi zorlu bir süreç sonucu kazanılmış ve yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

¹¹³ 1921 ile 1925 yılları arasında İstanbul'da yayımlanan Kurtuluş Savaşını desteklemiş siyasi günlük bir gazetedir. Ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra eleştiri kampanyası başlatmış olup 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu'nun onaylanması ile kapatılmıştır. Bkz. Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, 64.

¹¹⁴ BCA, 030-18-01-01-7-22-18, (1923).

¹¹⁵ Araştırmalarımız sonucu bu gazete hakkında bilimsel bir çalışmaya ulaşılamamış olmakla birlikte Millî Mücadeleyi desteklediği bilinmektedir.

¹¹⁶ BCA, 030-18-01-01-7-16-7, (1923).

¹¹⁷ BCA, 030-18-01-01-7-26-9, (1923); BCA, 030-01-01-6-45-12, (1923).

¹¹⁸ BCA, 030-18-01-01-5-22-20, (1922).

¹¹⁹ BCA, 030-18-01-01-6-53-11, (1922).

Millî Mücadele sırasında kâğıt sektöründe yaşanan sorunların benzerleri tüm ekonomi ve tüm insanlar tarafından yaşamıştır. Yapılan savaşlarda en az 2,5 milyon Türk ölmüş, Müslüman olmayan unsurlar ülkeyi terk etmiş, önceden ekonomide hâkim olan Rum topluluğu 1,8 milyondan 120 bine, Ermeniler 1,3 milyon kişiden 100 bine düşerek sonuçta doğu Trakya dâhil Anadolu nüfusu 13,269,606 kişiye inmiştir. Ekonomik durum sarsılmış, ihracat 1911 ile 1923 yılları arasında 25 milyar kuruştan 800 milyon kuruşa ithalat ise 4,5 milyar kuruştan 1,4 milyar kuruşa inmiştir. Devlet gelirleri ise 2,87 milyar kuruştan 1,8 milyar kuruşa düşmüştür.¹²⁰

Bütün bu zorlu süreç sırasında 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihlerine Türkiye İktisat Kongresi ülkenin her yerinden gelen 1135 temsilcinin katılımı ile İzmir’de toplanmıştır. Bu Kongreyi diğer kongrelerden ayıran en önemli yönü o günkü zor koşullar altında her kesimden geniş katılımlı bir halk hareketi olması ve hükümet ile beraber ülkenin iktisadi kurtuluşu için gerekli kararların alınmasıdır. Bu yönüyle İzmir’de toplanan İktisat Kongresi Cumhuriyet iktisat tarihinin ilk temel taşı olmuştur.¹²¹

Mustafa Kemal Atatürk, 1923 İzmir İktisat Kongresi’nde iktisadi kurtuluşun bir devletin bağımsızlığında niçin gerekli olduğunu aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir:¹²²

“Bir devlet ki kendi uyuşundaki halka koyduğu vergiyi yabancılara uygulayamaz; bir devlet ki kendi gümrük resimleri ve her türlü vergi işlemlerini düzenleme hakkından alıkonulur; bir devlet ki kendi kanunlarına göre yargı hakkını yabancılara uygulayabilmekten yoksundur; o devlete bağımsız denilemez. Devletin ve milletin yaşantısına yapılan karışmalar, bundan daha da fazladır. Milletin ekonomik ihtiyaçlarından olan, örneğin demiryolu inşaatı, örneğin fabrika yapmak gibi konularda devlet serbest değildi. Böylece bir şeye bağlanmak istendiğinde, her ne olursa olsun, yabancılar işe karıştırdı. Yaşantısını sağlama yeteneğinden yoksun olan bir devlet bağımsız olabilir mi?”

Bu kongrede sırasında Kâzım Karabekir’in verdiği bilgilerde Cumhuriyet’in Osmanlı döneminden kalan sanayi kuruluşları açısından kısa bir durum tespiti yapılmıştır. Karabekir’in verdiği bilgilerde 1913’te tüm Osmanlı Devletinde sanayi kuruluşu sayılabilecek fabrika ve imalathanelerin toplam sayısı 264 idi. Bunların dağılımı ise 75 adedi gıda, 17 adedi toprak, 13

¹²⁰ Bu tespitler resmi kayıtlardan faydalanan yabancı bilim adamlarınca yazılan kitaplarda da yer almıştır. Bkz. Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye - II*, İstanbul: Cambridge University Press, Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla E yayınları, 1976, 441. Bu kitabın yazarları bu resmi rakamları; *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı, IY, V (1931-1932)*, 35-99 ve 1911 yılı rakamları *İhsaiyat-Maliye, III; 1923 ve 1926 rakamlarını, IY, V, 237-272,337* kaynaklarından aldıklarını eserlerinde dipnot olarak göstermişlerdir.

¹²¹ İktisat Kongresi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Erdinç Tokgöz, *80. Yıldönümünde Türkiye İktisat Kongresi ve Gazi Mustafa Kemal’in Açış Konuşması*, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Vakfı Yayınları, 2003, 12-13.; A. Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1968, 17-18; Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1982, 27-28.

¹²² Okan H. Aktan, “Atatürk’ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı*, (1998), 32-33.

adedi dokuma, 24 adedi kırtasiye ve 11 adedi kimya olmak üzere en büyük pay gıda sanayine aitti. Bu yerlerde çalışan işçi sayısı 16.976 kişiydi. Ancak I. Dünya Savaşına girildiğinde üretimde ve işçi sayısında düşüşler olmuş 1915 yılında çoğu küçük çapta 282 sanayi kuruluşunda 13.960 kişi çalışmıştı. En önemli unsur ise bu kuruluşların ancak yüzde 8'i devlete ait olup diğerleri yabancıların ya da azınlıkların elinde idi. Bu sanayi kuruluşlarının yaklaşık üçte ikisi İstanbul ile Marmara ve Ege bölgelerinde toplanmıştı. Kurtuluş Savaşı döneminde bu bölgelerin işgal altında bulunması dikkati çeken önemli bir sorun oluşturmuştu.¹²³

İşte bu ekonomik sıkıntıların hat safhada bulunduğu ortamda yeni bir devlet ve ulus inşa süreci başlatan Atatürk, yeni değerleri ve bilgileri halka ve de dünyaya aktarabilmek için başta eğitim ve basın olmak üzere birçok yola yönelmiştir. Bu yeni değerleri ve bilgileri aktarma yollarında en çok ihtiyaç duyulan kâğıt aynı Millî Mücadele yıllarında olduğu gibi yine bulanamamıştır.

Kâğıt sektörü, kültürel özgürlük ve aynı zamanda sanayii alanındaki yeri ile yeni devletin en önemli ihtiyaç maddelerinden biridir. Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk kurulduğu yıl olan 1923'de nüfus başına senelik kâğıt sarfiyatı 700 gram kadar olmuştur.¹²⁴

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkede kâğıt üretimi olmadığı için bu ihtiyaç öncesinde olduğu gibi yine ithalatla giderilmiş ve bu ithal edilen kâğıtları işleyen küçük de olsa bir kâğıt sektörü Osmanlı Devleti döneminden kalarak varlığını kısmen sürdürmüştür. Osmanlı Devleti son döneminde yapılmış sayımlardan olan 1915 Sanayi Sayımı verilerine göre İstanbul'da 44 ve İzmir'de 11 olmak üzere toplamda 55 kâğıt ve matbaa ile ilgili iş yeri olduğu bilinmektedir.¹²⁵

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki bu ilk süreçte Cumhuriyet kurucuları ülkenin kâğıt ihtiyacını karşılayabilmek için Millî Mücadele yıllarında olduğu gibi birçok kısa süreli tedbir almıştır. Bu kısa süreli tedbirlerden ilk önceliği yine Millî Mücadelede sürecinde de kâğıt sıkıntısını en çok yaşayan gazeteler yani yerli basın almıştır.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de radyo, televizyon gibi diğer kitle iletişim araçları bulunmadığı ve henüz gelişmediği için gazeteler cemiyetlerin gözü ve kulağı olmuştur. O yıllarda cemiyetler gazeteler ile duyar, onunla görür

¹²³ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)* 3. Kitap Birinci Bölüm, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013, 249-250.

¹²⁴ Mehmet Ali Kâğıtçı, *Modern Kâğıt İmalinin 30ncu Yıldönümünde Hatırladıklarım ve Düşündüklerim*, İstanbul: Halk Basımevi, 1966, 34.

¹²⁵ Tevfik Çavdar, *Millî Mücadele Başlarken Sayımlarla "...Vaziyet ve Manzara-i Umumiye"*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1971, 55.

durumdadır. Kısacası o yıllarda gazeteden mahrum bir cemiyetin dünyadan haberi yoktur. Gazeteler yaşanan varlığın aynasıdır. Cemiyet kendini gazete ile görmekte ve tanımaktadır.

Mustafa Kemal, Millî Mücadele sonrasında da yine Türk basınından yararlanabilmek için her çareye başvurmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi, çalışmaları, Meclis ile Türk milletinin bütünleşmesi, Türk milletinin haklarını ve amaçlarını en iyi şekilde Türk kamuoyuna anlatabilecek ve Meclisin kararlarını dış dünyaya duyurabilecek en etkili kuvvetlerden birisinin basın yani gazeteler olduğunu bilmiştir. Ancak bu süreçte gazetelerin önündeki en büyük engel yine Millî Mücadele yıllarında olduğu gibi kâğıttır. Ülkede yeterli kâğıt yoktur.

Mustafa Kemal liderliğindeki Meclis; Millî Mücadele sırasında kâğıt için gazetelerin faaliyetlerine sağladığı aynı desteği Cumhuriyet'in ilanı ile gazeteler için yine devam ettirmiştir. Bu desteğin en önemlisi gazetelerin talepte bulunmaları halinde dışarıdan ithal ettikleri kâğıt ve basım malzemelerinin gümrük vergisinden muaf tutulması olmuştur. Meclis tarafından bu konuda alınan bazı kararlar tarih sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

Karagöz¹²⁶, Yenigün¹²⁷ ve Cumhuriyet¹²⁸ gazeteleri için ithal edilecek kâğıtların gümrük vergisinden istisnası (1924 Yılı)¹²⁹

-Anadolu gazetesinin¹³⁰ bir yıllık ihtiyacı olan 3500 top kâğıttan gümrük vergisi alınmaması (1924 Yılı)¹³¹

-İstanbul'da yayınlanan Akbaba¹³² dergisinin bir yıllık ihtiyacı olan 5000 kilo kâğıttan gümrük vergisi alınmaması (1924 Yılı)¹³³

¹²⁶ Bu gazete ile ilgili yaptığımız araştırmada basılı bir eserde yeterli bir bilgi bulunamamıştır. Ancak diğer kaynaklardan Karagöz gazetesinin mizah basını tarihinin en uzun ömürlü gazetesi olduğu, 1908 yılından 1968 yılına kadar çok küçük kesintiler dışında haftada 2 gün yayınlandığı, gazetenin her bir kapağında Karagöz ve Hacivat'ın karikatürü ve altında gündemde olan bir konuyla ilgili konuşmalar yer aldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Bkz., www.seyriadem.com/karagöz gazetesi; www.wikipedia .org.tr. Erişim 7.05.2021.

¹²⁷ 8 Mayıs 1924 tarihinden itibaren Cumhuriyet adıyla yayınlanmıştır. Millî Mücadeleyi tüm gücüyle desteklemiş ve Mustafa Kemal'in düşüncelerini yansıtmıştır. Bkz. İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1981, 6.

¹²⁸ 8 Mayıs 1924'te Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından Yunus Nadi'nin kurduğu Cumhuriyet gazetesi, İstanbul'da Cumhuriyet rejiminin en etkili sözcüsü olur. Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün Cumhuriyet'i kendi gazetesi saydığını belirtir. Bkz. Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki Eğitim ve Öğretiminin Geliştirilmesi Projesi Modülü, *Gazetecilik, Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi*, Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 2008, 40.

¹²⁹ BCA, 030-18-01-01-09-20-8, (1924).

¹³⁰ İlk sayısı 10 Ocak 1920'de çıkmıştır. Gazetenin kuruluş amacı, Millî Mücadele'nin amaçlarını ve yapılan işleri bütün yurda duyurmaktır. Başlığı altında şu sözler yer almaktadır. "Mesleği, milletin iradesini hâkim kılmaktır." Bkz. M. Nuri İnuğur, "Atatürk ve Basın", *Atatürk Haftası Armağanı*, Ankara: Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay.,1991, 353.

¹³¹ BCA, 030-18-01-01-10-28-18, (1924).

¹³² 1922 yılında kurulmuş olup, Türk edebiyatının en uzun ömürlü mizah dergilerinden biridir. 1977 yılına kadar birkaç kez kesintiye uğramakla birlikte devamlı çıkmıştır. Toplumun yoksul kesimine hitap ederek geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Siyasi ve mizah içeren yazılarla birlikte edebi yazılara da yer vermiştir. Bkz. Arda Özgen, *Akbaba Dergisi ve Akbaba Dergisi'nin Türk Çağdaş Grafik Sanatındaki Yeri ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, 37.

¹³³ BCA, 030-18-01-01-10-32-3, (1924).

-İstanbul'da yayımlanan Resimli Mecmua¹³⁴ ve Vakit gazetesinin¹³⁵ ithal edeceği kâğıt ile matbaa mürekkebinin gümrük vergisinden muaf tutulması (1924)¹³⁶

-İstanbul'da yayımlanan Piyasa gazetesi¹³⁷ için ithal edilecek kâğıttan gümrük vergisi alınmaması (1925 Yılı)¹³⁸

Yukarıdaki gazetelerin faaliyetlerini sürdürebilmesi için devletçe alınan tedbirlerin incelenmesi Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'deki kâğıt yetersizliğini ortaya koyabilmek aynı zamanda 1924-1925 yıllarında Anadolu'da ve İstanbul'da yayın yaparak yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'ne destek olan veya temsil eden gazetelerin bilgilerini bulmak için araştırmacılara önemli veri teşkil etmektedir.

Sonuçta Cumhuriyet'in ilk yıllarında yukarıdaki gazeteler örneğinde olduğu gibi kâğıt ihtiyacı aşağıdaki konu başlığında ayrıntıları sunulduğu gibi kâğıt ithalatı ile karşılanmaya devam etmiştir.

1.2. Kâğıt İthalatı

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ithal edilen kâğıtlar genellikle Almanya, Avusturya, İtalya ve Fransa'dan alınmıştır. İthal edilen kâğıt çeşitlerine örnek olarak Cumhuriyet'in ilk yılı olan 1923 yılı gösterilebilir. Bu yıl ithal edilen kâğıtların büyük bölümünü 5,493 ton sargı kâğıtları, 3,557 ton matbaa kâğıtları ile karton ve mukavvalar oluşturmuştur.¹³⁹ Yeni devletin kurucuları; Cumhuriyet'in ilk yıllarında kâğıdı Millî imkânlarla üretinceye ve ülke ihtiyacını karşılayıncaya kadar geçici bir tedbir olarak aşağıdaki tabloda sunulduğu gibi kâğıdı hep ithal ederek karşılamaya devam etmiştir.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yapılan Kâğıt İthalatı¹⁴⁰

1923-1930 Yıllarında Kâğıt İthalatı	
Yıllar	Miktar (Ton)
1923	14.176
1924	16.084

¹³⁴ İstanbul'da haftalık olarak çıkan ve Osmanlıca yayınlanan resimli bir dergidir. Tahsin Demiray tarafından yayınlanmıştır. Bkz., Bu derginin örnekleri Millî Kütüphane erişim sitesi <https://digital-kutuphane.mkutup.gov.tr.de> bulunmaktadır.

¹³⁵ Bu gazete 1875 tarihinde ilk çıkmakla birlikte Cumhuriyetin ilanından sonrada yayınlarına devam etmiştir. Cumhuriyet rejimi ve inkılâplarını tutmuştur. Bkz. Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992, 222.

¹³⁶ *BCA, 030-18-01-01-10-42-20, (1924).*

¹³⁷ Bu gazete ile ilgili yaptığımız araştırmada basılı bir eserde yeterli bir bilgi bulunamamıştır. 1924 ve 1925 yıllarında yayınlanmış Cumhuriyet'i destekleyen bir gazetedir. Bkz. www.archives.saltresearch.org.tr.- Erişim 9.05. 2021.

¹³⁸ *BCA, 030-18-01-01-12-69-1, (1924).*

¹³⁹ Mehmet Ali (Kâğıtçı), *Selüloz ve Kâğıt*, İstanbul: Hamit Naci Matbaası, 1928, 37-38.

¹⁴⁰ Sabih Alaçam, *İnkılap Türkiye'sinde Kâğıtçılık*, İstanbul: Sertel Basımevi, 1940, 377.

1925	17.387
1926	22.243
1927	20.835
1928	23.326
1929	23.547
1930	22.972

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi devletin ve toplumun kâğıda olan ihtiyacının artmasına paralel olarak 1923 yılından 1926 yılına kadar kâğıt ithalatı artarak devam etmiş ve bu oran 1926 yılında 1923 yılına göre % 56,9 oranında artmıştır. 1927 yılında ilmi ve okul kitap ile dergiler için kâğıtların ve matbaanın her türlü kırtasiye ve levazımın mutlaka pazarlıkla satın

Yıllar	Kâğıt İthalatı Değeri (TL)
1923	3.169.000
1924	6.327.000
1925	3.740.000
1926	5.211.000
1927	5.065.000
1928	5.385.000
1929	5.971.000
1930	5.243.000

alınması ve de miktarların azaltılması için Hükümetçe karar alınmıştır.¹⁴¹ Bu kararlar sonucu yapılan pazarlıklar ve miktarların azaltılması sonucu kâğıt ithalatı 1927 yılında kısmen azalmıştır. 1928 yılından sonra da yeni kurulan devletin ve halkın artan kâğıt ihtiyacı ile birlikte kâğıt ithalatı artmaya devam etmiştir.

Ancak bu yeni süreçte yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti ve halkının kâğıda ödediği para aşağıdaki tabloda sunulduğu gibi devam etmiştir¹⁴²

¹⁴¹ BCA, 30-18-01-01-24-23-6, (1927); BCA, 30-18-01-01-25-50-6, (1927).

¹⁴² Walker D.Hines ve diğerleri, *Türkiye'nin İktisadi Bakımdan Umumi Bir Tetkiki 1933-1934*, Cilt III, Ankara: Mehmed İhsan Matbaası, 1934, 214.

Yukarıdaki tabloda sunulan kâğıt için ödenen paraları yerli kâğıt üretmek ve diğer milli hedeflerin başarılmasında kullanmak için bir araştırma sürecine girilmiştir. Bu süreçte yerli kâğıt üretmek için ön hazırlıklar ve çalışmalar hızlanmaya başlamıştır.

1.3.Türkiye’de Kâğıdın Üretimine Yönelik Ön Hazırlıklar

Türkiye ihtiyacı olan kâğıdı; bir tarafta dışarıdan ithal ederken bir taraftan kâğıdı Türkiye’ de yapabilmek için araştırma ve çalışmalara devam etmiştir. Bu araştırma ve çalışmalardan en önemlileri aşağıda ayrı konu başlıkları altında ayrıntılı sunulan 1927 Sanayii Sayımı, Teşvik-i Sanayii Kanunu ve Mehmet Ali Kâğıtçı tarafından yapılan çalışmalardır.

1.3.1.1927 Sanayi Sayımı ve Kâğıt

Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya çıkan kâğıt dâhil bütün sanayileşme çabalarının gerek yönünü, gerekse durumunu tespit amacıyla bir sayım yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

İstatistik Umum Müdürü Belçikalı İstatistikçi Camille Jacquart tarafından yönetilen 1927 Sanayii Sayımı; kapsam ve yöntem itibarıyla Türkiye’de uygulanan ilk genel sanayi sayımıdır.¹⁴³ Kâğıt ve Karton Sanayii adı ile kâğıt sanayisinin de yer aldığı bu sayıma göre sanayi 10 gruba ayrılmış ve bazı müesseselerin Teşvik-i Sanayii Kanunundan¹⁴⁴ yararlanmaları ön görülmüştür.¹⁴⁵

1927 sayımında Türkiye genelinde belirlenen müessese sayısı 65245, buralarda çalışanların sayısı ise 256855 olarak tespit edilmiştir. Türkiye’deki 65245 işletmenin %43.59’u tarım, evcil hayvanlar, balık ve av ürünleri sanayinde yoğunlaşmıştır. İkinci ana grup %22.61 ile maden sanayi, maden işletme ve makine onarımı ile imalatı grubudur.¹⁴⁶

1927 Sanayi Sayımı sonuçlarına göre sonuçta Türkiye’de aynı Osmanlı Devleti döneminde olduğu gibi genellikle küçük işletmelerin ve özellikle tarımsal maddeleri işleyen işletmelerin bulunduğu ortaya çıkmıştır. 1927 Sanayi Sayımına göre, Kâğıt ve Karton Sanayiinde ise toplam 348 müessese bulunmuş ve buralarda çalışanların toplam sayısının ise 2792 kişi olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁷

¹⁴³ *Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, 1973, 149.

¹⁴⁴ Özel sermayeyi sanayileşme alanına çekebilmek için yürürlüğe giren bir kanundur. Bkz., Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Ankara: TTK Yayını, 1988, 466.

¹⁴⁵ Uygur Kocabaşoğlu, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş, Nesim Şeker, *SEKA Tarihi*, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996, 45.

¹⁴⁶ *Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, 151-152.

¹⁴⁷ Walker D. Hines ve diğerleri, *Türkiye’nin İktisadi Bakımdan Umumi Bir Tetkiki 1933-1934*, C. III, Ankara: Mehmed İhsan Matbaası, 1936, 208.

1927 Sanayi Sayımına göre Kâğıt ve Karton Sanayiinde bulunan veriler değerlendirildiğinde; Kâğıt ve Karton Sanayisinin Türkiye sanayisi içinde müessese sayısı açısından %0.53, çalışan sayısı açısından ise %1.086'luk bir yere sahip olduğu görülmekte olup ve hala Osmanlı Dönemindeki durumun devam ettiği anlaşılmaktadır.

1.3.2. Teşvik-i Sanayi Kanunu ve Kâğıt

Atatürk, alt yapı yatırımlarında devletin doğrudan ilgisini öngörmüş ama üst yapıda halkın girişimlerine önem vermiştir. Atatürk'ün 1 Kasım 1926 yılında; "... *Vatanda büyük fabrikaları vücuda getirmek için umumi ve meşkûr gayret görülmektedir. Bu devre-i içtimaiye de yeni Teşvik-i Sanayi Kanunu Meclisi Ali 'ye takdim olunacaktır.*"¹⁴⁸ Sözleri ile özel sermaye için yeni teşviklerin devletçe çıkarılmasını hızlandırmıştır.

Özel sermayeyi sanayileşme alanına çekebilmek için geçmişte 1913'de yürürlüğe giren Teşvik-i Sanayii Kanunu, 28 Mayıs 1927 yılında yeniden 15 yıl süreyle yürürlüğe konmuştur.¹⁴⁹

Bu kanun kapsamındaki teşvikler sonucu özel sektör hızla çoğalmaya başlamıştır. 1928 yılında yasadan yararlanan kuruluş miktarı 1261, bir yıl sonra yani 1929 yılında 1589, iki yıl sonra 1930 yılında ise 1857 sayısına ulaşmıştır. Bu yasadan faydalanarak ilk defa kurulan şirketlerin sayısı 1927'de 140, 1928'de 157, 1929'da 118 ve 1930'da 106 olmuştur. Ancak sonraki yıllarda Hükümetin sanayi politikasında özel sektörün teşvikine verdiği önem kısmen azalmış, ithal ikamesine dayanan sanayileşmeyi hızlandırma politikası başlamıştır.¹⁵⁰

Kanunun çıkarılmasından beş yıl sonra 1932 yılında Türkiye genelinde bu Teşvik-i Sanayii Kanunundan yararlanan işletmelerin durumu ortaya çıkarılmıştır.

Özetle yapılan durum tespitine göre; Türkiye genelinde teşviklerden yararlanan işletme sayısının 1473 olduğu belirlenmiştir. Bu 1473 işletmeden 41'i Kâğıt ve Karton Sanayii kapsamına girmekte olup tüm bu kanundan yararlanan kuruluşlar içindeki oranı ise %3 olarak tespit edilmiştir.¹⁵¹

Teşvik-i Sanayii Kanunundan yararlanan 41 kâğıt ve karton işletmelerinin hukuki durumları ise şu şekilde olmuştur. 5 Anonim Şirket, 9 Kolektif Şirket, 7 Adi Şirket, 4 Devlet

¹⁴⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, 1 Kasım 1926 Açış Konuşması, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1959, 346.

¹⁴⁹ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1988, 466.

¹⁵⁰ Rıdvan Karluk, *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1999, 216.

¹⁵¹ EK-2 BCA, 30-10-0-0/24-136-9, (1932), 1.

Şirketi, 14 Şahıs Şirketi olup, 2'si belirlenememiştir.¹⁵²Bu işletmelerden 25'i İstanbul'da, 8'i İzmir'de, 3'er tanesi Ankara ve Samsun'da, birer tanesi de Balıkesir ve Konya'da olduğu tespit edilmiştir.¹⁵³ Bu 41 işletmelerin kuruluş yıllarına bakıldığında ise 22 adedinin 1923 yılından evvel, 12 adedin 1923-1928 yılları arasında, birer adedinin 1928, 1929, 1930 yıllarında, ikişer adedinin ise 1931 ve 1932 yıllarında kuruldukları tespit edilmiştir.¹⁵⁴

Yukarıdaki bilgilerden elde edilen sonuca göre; Teşvik-i Sanayii Kanunundan yararlanan 41 kâğıt ve karton işletmesinden %53,6'sı Cumhuriyet'ten önce var iken %46'nın ise Cumhuriyet kurulduktan sonra kuruldukları görülmektedir. Ancak Teşvik- Sanayi Kanununun ilan edildiği 1928 yılından sonra kurulan şirket adedi 7 olup, bu durum bu kanundan faydalanarak ilk defa kurulan şirket oranının %17 arttığını göstermektedir.

Teşvik-i Sanayii Kanunundan yararlanan Kâğıt ve Karton şirketlerinde çalışanların toplamının ise 1345 kişi olduğu tespit edilerek; bunların 1217'si işçi ya da ustabaşı, 9'u fen memuru, 119'u da idari memur oldukları belirlenmiştir. Bu sektörde çalışan toplam 1345 kişiden 9'unun ise yabancı uyruklu, diğerlerinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğu belirlenmiştir.¹⁵⁵

Sonuç olarak; 1927 Sanayii Sayımı ve Teşvik-i Sanayii uygulamaları hakkında yukarıda verilen iki kısa özet, 1923-1932 yılları arasındaki Türk Kâğıt Sanayisinin genel bir durumunu ortaya koymaktadır. Tespit edilen duruma göre Kâğıt Sanayisinin yapısı Osmanlı döneminden pek farklı değildir. 1927 Sanayi Sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de aynı Osmanlı Devleti döneminde olduğu gibi genellikle küçük kâğıt işletmeleri bulunmaktadır. Neticede bu işletmelerin tümü aynı Osmanlı döneminde olduğu gibi kâğıt üretmeyen ama dış ülkelerden ithal edilen kâğıdı işleyen kuruluşlardır.

1.3.3. Mehmet Ali (Kâğıtçı) Bey ve Çalışmaları

Cumhuriyet Türkiye'sinde ilk yerli kâğıt sanayi kurma öncü fikri ve ilk girişimler Mehmet Ali Kâğıtçı' dan ayrı düşünülemez.1899 İstanbul doğumlu olan Mehmet Ali Kâğıtçı, 1922 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nden Kimyagerlik diploması ile Mineraloji ve Matematik Jeneral sertifikalarını alarak mezun olmuştur. Mezuniyetinin sonrası Kimya Enstitüsü'nde asistanlık ve Bahriye Mektebi'nde kimya hocalığı yapmıştır. Daha sonra Almanya'ya giderek bir süre bu ülkedeki selüloz ve kâğıt fabrikalarında çalışmıştır. Almanya'dan Fransa'ya geçerek Grenoble' deki kâğıtçılık müessesesine girmiş ve öğrenimini

¹⁵² BCA, 30-10-0-0/24-136-9, (1932), A-II Çizelge.

¹⁵³ Kocabaşoğlu, vd., *SEKA Tarihi*, 46.

¹⁵⁴ BCA,30-10-0-0/24-136-9, (1932), A-I Çizelge.

¹⁵⁵ BCA, 30-10-0-0/24-136-9, (1932), B-III Çizelge.

devam ettirerek Grenoble Üniversitesi Kâğıt Mühendisliği Okulu'ndan 1927'de Kâğıt Mühendisliği diplomasını birincilikle alarak mezun olmuştur. 1927'de Türkiye'ye dönmüş ve Türkiye'de modern bir kâğıt sanayiinin kurulması için mücadele etmiştir.¹⁵⁶

Mehmet Ali Kâğıtçı, kendi yazdığı *Kâğıtçılığımız* adlı kitabında kâğıt sanayisini seçme sebebini ve eğitim sürecini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

“... Temel prensipleri göz önünde tutarak sürdürdüğüm incelemelerim beni, Sellüloz-Kâğıt Sanayiine ulaştırdı. Ve böylece Kâğıtçılığı meslek olarak seçtim: bu müstesna değeri olan mesleğin İhtisasi Hususiyetlerini kazanma çalışmalarına başladım. Evvelâ Almanya'ya... Sonra da Fransa'ya gittim. İşe Kâğıt ve Sellüloz fabrikalarında işçi olarak çalışmakla başladım; ameli tatbiki ve nazari merhaleleri ikmalden sonra Grenoble Üniversitesi, Fransız Kâğıt Mühendisliği okulundan “Kâğıt Mühendisi” (Ingénieur Papetier. E.F.T.) Diplomasını, sınıfımın Birincisi olarak kazandım. Bu üstün başarı, “Journal Officiel de la République Française” in 22/23 Ağustos 1927 tarihli nüshasında resmen belirtildi.”¹⁵⁷

Mehmet Ali, Türkiye'ye dönüşünden sonra kâğıt sanayiinin kurulması için mücadelesini ilk olarak Vakit gazetesinde¹⁵⁸ kâğıtçılık konusunda bir dizi makale yayınlamak ve bu makalelerini 1928 yılı başında *Sellüloz ve Kâğıt: Sellüloz Sanayiinde Müstehlik Değil Müstahsil Olmalıyız* adlı bir kitapta toplayarak başlamıştır.¹⁵⁹ Sonra Darülfünun' da¹⁶⁰, Türk Ocağı'nda¹⁶¹ yerli kâğıt sanayii kurulması hakkında konferanslar vererek çalışmalarını sürdürmüştür. Darülfünun' da verdiği bir konferans Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde geniş bir şekilde yer almıştır. Bu gazetelerde Mehmet Ali Kâğıtçı' nın savunduğu ülkede kâğıt yapımına elverişli çok değişik hammadde varken hala dışarıya milyonlarca lira para akıtılmaması görüşü ön plana çıkarılarak vurgulanmıştır.¹⁶² Bir süre sonra Vakit gazetesinde Mehmet Ali'nin bir konferansta söylediği Hazine'nin her sene yalnızca kâğıt için beş milyondan fazla para harcadığını, oysa bu paranın beşte biri ile bir kâğıt fabrikası kurulabileceğini savunan görüşleri haber olarak yer almıştır.¹⁶³

¹⁵⁶ Mehmet Ali Kâğıtçı' nın tüm yaşam öyküsü için bkz. Ubeyd Öce, *Mehmet Ali Kâğıtçı*, İstanbul: Duygu Matbaası, 1950; Sabih Alaçam, *İnkılap Türkiye'sinde Kâğıtçılık*, İstanbul: Sertel Basımevi, 1940; *Popüler Tarih Dergisi*, Mart Sayısı (2005), 7-27.

¹⁵⁷ Mehmet Ali Kâğıtçı, *Kâğıtçılığımız*, İstanbul: Grafik Sanatlar Matbaası, 1977, 18.

¹⁵⁸ 1875 yılında kurulan Ulusal direnişe destek veren Vakit gazetesi Atatürk ilkelerine de bağlı kalmıştır. Ayrıca Türkiye ile ilgili dış haberlere en çok yer veren gazetelerden biri olmuştur. Haberlerinde ABD, Avrupa ve Ermeni basını gibi çeşitli dış kaynaklara yer vermiştir. Bkz. Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, 10.

¹⁵⁹ Mehmet Ali (Kâğıtçı), *Sellüloz ve Kâğıt: Sellüloz Sanayiinde Müstehlik Değil Müstahsil Olmalıyız*, İstanbul: Hamit Naci Matbaası, 1928.

¹⁶⁰ Günümüzdeki İstanbul Üniversitesinin 1933 yılından önceki adıdır.

¹⁶¹ Türkçülük düşünceleri etrafında 1912'de kurulan ve İstanbul merkezli bir cemiyet olup, 1931 yılında Cumhuriyet Halk Fırkasına devir edilmiştir. Bkz. Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, 51-64.

¹⁶² *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Ağustos 1928; *Milliyet Gazetesi*, 20 Ağustos 1928.

¹⁶³ *Vakit Gazetesi*, 24 Kasım 1928.

Mehmet Ali Kâğıtçı tarafından ortaya konan kamuoyu oluşturmaya yönelik bu tür yazı ve haberler sonuçta ilk kez Türkiye’de bir kâğıt fabrikası kurma konusunda çeşitli girişimleri gündeme getirmiştir.

Sonuç olarak; 1927 Sanayii Sayımı, Teşvik-i Sanayii Kanunu ve Mehmet Ali Kâğıtçı’nın milli bir kâğıt fabrikası kurma konusunda gayretli girişimleri ile birlikte 1928 tarihinden sonra Türkiye’de kâğıt üretimi fikri canlanmış ve bu doğrultuda çeşitli kâğıt fabrikası kurma girişimlerinin başladığı görülmüştür.

1.4.Yabancıların Kâğıt Fabrikası Kurma Girişimleri

Türkiye’de kâğıt üretimi fikrinin canlanması ile birlikte yabancılar devletten önce kâğıt üretimi için çeşitli adımlar atarak bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Yabancıların Türkiye’de kâğıt fabrikası kurma girişimlerinden saptanabilenler tarih sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

1928 yılı başlarında Norveç’te faaliyet gösteren “Winter-Hijehn-Kongensgt 5-Overrettsakforer” adlı bir firma Türkiye’de bir kâğıt fabrikası kurmak üzere başvurmuş ancak ilerleyen dönemde bu girişim başarı ile ilerlememiştir. Bu girişimden sonuç çıkmaması sebebi tespit edilememiştir.¹⁶⁴

Yine 1928 yılının ortalarında bir İsveç grubu Türkiye’ye gelerek Kastamonu yakınlarında bir kâğıt fabrikası kurmak için girişimlerde bulunmuş ama bu girişimden de bir sonuç alınamamıştır. Yine bu girişimden sonuç çıkmaması sebebi tespit edilememiştir.¹⁶⁵

1929 yılında İstanbul’da kâğıt fabrikası kurulması yönünde bir girişim Alber O. Capuano adlı bir tacir ile İsviçreli ortağı Filliyetas tarafından Mehmet Ali Kâğıtçı’ya kurulacak fabrikada fenni kısım müdürü olması teklifi ile başlamıştır. Tarafların anlaşamamaları ve olumsuz ilişkiler bu girişimi sonuçsuz bırakmıştır.¹⁶⁶

1931 yılında birisi Ruslardan diğeri Bulgaristan Türklerinden gelen iki girişim olmuştur. Taraflarca yapılan analiz sonucu Türkiye’nin kârlı olamayacağı gerekçeleri ile taraflarca girişimlerden vaz geçilmiştir.¹⁶⁷ 1931 yılında Almanya’da Doyçe Laenderbank tarafından teşkil edilen şirketin heyetine Türkiye’de kurmak istediği kâğıt fabrikası için tetkikatta bulunmak üzere İstanbul ve Ankara’da çam ormanları ile Karacabey havalisinde seyahat etmelerine İcra

¹⁶⁴ *Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Kararları, No:184/107.*

¹⁶⁵ Sabih Alaçam, *İnkılap Türkiye’sinde Kâğıtçılık*, İstanbul: Sertel Basımevi, 1940, 337.

¹⁶⁶ Ayrıntılı bilgi; Alaçam, *İnkılap Türkiye’sinde Kâğıtçılık*, 337-338 ve Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 51.

¹⁶⁷ Ayrıntılı bilgi Alaçam, *İnkılap Türkiye’sinde Kâğıtçılık*, 338 ; Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 52.

Vekilleri Heyetince izin verilmiştir.¹⁶⁸ Bu girişim şirketin bölgede sadece araştırması ile sınırlı kalmış ve ilerlememiştir.

1932 yılında iki Amerikalı tarafından Hükümete kâğıt fabrikası kurmak için yapılan bir teklif Hükümetçe sebep belirtilmeden uygun bulunmamıştır.¹⁶⁹ Aynı yıl bir Meksikalı girişimci tarafından yapılan bir girişim ise kendi kişisel değerlendirmesi ve tercihi neticesinde ilerlemeden bırakılmış ve sonuçsuz kalmıştır.¹⁷⁰

Sonuçta; yabancılar tarafından Türkiye’de yukarıda kısaca özetlendiği gibi kâğıt fabrikası kurmak için birçok girişimciler ve teşebbüsler olmuştur. Ancak; Türkiye’de bir kâğıt fabrikası kurmak için yaptıkları girişimler kendileri tarafından yapılan değerlendirmeler sonucu ilerletilmeden bırakılmıştır. Yabancılar tarafından yapılan bu girişimlerin ilerletilmeden bırakılmasının genel sebebinin Türkiye’de bir kâğıt fabrikası kurmak için henüz erken ve kârlı olmayacağı tespitinin kendilerince yapılmış analizlerde ortaya çıktığı değerlendirilmektedir.

Devlet de bu süreçte aynı yabancılar gibi çeşitli araştırmalarda bulunmuş, ön çalışmalar yapmış ve değerlendirmelerde bulunarak aşağıda sunulan girişimlerde bulunmuştur.

1.5.Devlet Tarafından Başlatılan Kâğıt Fabrikası Kurma Girişimleri

Türkiye’de kâğıt üretimi bir süredir gündemde yer almasına ve bir önceki kısımda özetlendiği gibi birçok yabancı girişimcilerce kâğıt üretimi için teşebbüsler yapılmasına rağmen hepsi sonuçsuz kalmıştır. Bu girişimlere paralel olarak bizzat Devlet tarafından Türkiye’de kâğıt sanayi kurmak için çalışmalar hızlandırılmıştır.

Devlet tarafından ilk somut girişim, 1928 yılında bir kâğıt fabrikası yapılması için Maliye Vekâleti temsilcisi başkanlığında Müdafaa-i Millîye (Millî Savunma) ve Nafia (Bayındırlık)Vekâleti temsilcilerinden oluşturulan bir komisyonun durumu görüşmeye başlaması olmuştur.¹⁷¹

Bu komisyonun görüşmelerinden sonra Türkiye’de bir kâğıt fabrikası tesisi ve bu iş için gerekli tetkikatı ifa ve bir proje hazırlaması için Norveç kâğıt fabrikaları mümessili Avukat M. Vinter Hiyelmin tensip ettiği gruba 4 ay ödeme süresi verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu grupla anlaşılabilmesi halinde tetkikat projesi masrafının yarısının kendilerine verilmesi sureti ile

¹⁶⁸ BCA, 30-18-1-2/22-51-11, (1931).

¹⁶⁹ Alaçam, *İnkılap Türkiye’sinde Kâğıtçılık*, 338.

¹⁷⁰ Alaçam, *İnkılap Türkiye’sinde Kâğıtçılık*, 339.

¹⁷¹ BCA, 30-18-1-1/28-30-15, (1928).

projenin Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından satın alınması İcra Vekilleri Heyetince 26 Aralık 1928 tarihinde kabul edilmiştir.¹⁷²

Ancak; Devletin bu ilk girişiminden bir netice alınamamıştır. Çünkü bu girişimler devam ederken 1929 yılında bütün dünya ekonomik bir kriz ortamına girmiştir.

1929 krizini izleyen 1930'lu yıllar, dünya sermaye piyasalarının çöktüğü; ekonomilerin, dış dünyadan kendisini soyutladığı; kimi ülkelerin otoriter, kimilerindeyse sosyal devletin türediği, dünya tarihinin özgün bir aşamasıdır. Türkiye kendi 1929 krizini kendi koşullarında yaşarken köklü dönüşümleri de gerçekleştirebilmiştir. ABD ve SSCB merkezli iki kutuplu dünya ise İkinci Dünya sonrasında bu iki blok arasında paylaşım çekişmeleri içinde bulunmuştur.¹⁷³

Genç ve deneyimsiz Cumhuriyet Hükümeti 1929 yılında içten ve dıştan kaynaklanan ve arka arkaya gelen ekonomik sorunları çözmekte ciddi güçlüklerle karşılaşmıştır. Ulusal Merkez Bankası'nın olmadığı ve serbest ticaret rejiminin egemen olduğu bir düzende, Hükümet artan dış açığa bağlı olarak, Türk Lirası'nın hızla değer kayıp etmesi olgusuyla karşı karşıya kalmıştır.

1929 yılının sonunda ülkenin "Milli Para Krizine" girmesine sebep olan etkenler aşağıda özet olarak sunulmuştur.¹⁷⁴

-Lozan Anlaşması'na ekli Ticaret Sözleşmesi'nin 18. Maddesi uyarınca beş yıllık süre için ithalata 1 Eylül 1916 tarihli Osmanlı Gümrük Tarifesi uygulanacaktı. Yani gümrük vergileri %6-12 düşük düzeyde ve sabit tutulacaktı. Ayrıca dış ticarete tarife dışı engeller de kaldırılacaktı. Dolayısıyla Hükümet dış ticarete Ağustos 1929'a kadar korumacı olmamış veya olamamıştır. Gelişmeleri çok iyi izleyen ithalatçı ve spekülâtörler, Yeni Gümrük Tarifesi yürürlüğe girmeden önce "ucuzken al pahalıyken sat" görüşüyle aşırı ithalat yapmışlardır. 1929 yılı sonunda ihracat azalırken, ithalat hızla artınca dış açık katlanmış ve 50 milyon TL'den 101 milyona çıkmıştı. Ülkenin dış borçları artarken, TL döviz piyasalarında değer kaybetmişti. Örnek olarak İngiliz Lirasının fiyatı 956 kuruştan 1125 kuruşa yükselmiştir.

- Ekim 1929'da ABD'de başlayan ve dünyada yıkıcı etkiler yapan "Büyük Buhran" Türkiye'de tarım ürünlerinin fiyatlarının hızla düşmesine sebep olmuş ve ihracat gelirleri azalmıştır. Örneğin tütün fiyatı 71 kuruştan 30 kuruşa, buğday fiyatı 13,5 kuruştan 3,5 kuruşa

¹⁷² BCA, 30-18-1-2/1-10-29, (1928).

¹⁷³ : Gülten Kazgan, *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001) "Ekonomi Politik" Açısından Bir İrdeleme*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, .xxi.

¹⁷⁴ Erdinç Tokgöz, *Dünden Bugüne Türkiye Ekonomi Kurumu*, Ankara: İmaj Yayınevi, 2004, .1-2.

düşmüştü. Türkiye ihracatta 1928 yılı düzeyine tekrar çıkmak için 10 yıl beklemek zorunda kalınmıştır.

- Yıl içinde Milli Savunma ve Bayındırlık bakanlıklarının harcamaları başta olmak üzere, toplam kamu harcamalarında görülen artış ithal mallarına olan talebi arttırmıştır. Ayrıca devletleştirilen yabancı şirketlerin alacaklarıyla ilgili ödemeler yapılmıştır.

- Kambiyo ve TL işlemlerinde spekülasyonu yasaklayan 19 Mayıs 199 tarih ve 1447 Sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu, olumsuz değerlendirmelere yol açmış ve başta azınlıklar olmak üzere zenginler yurtdışına altın, döviz ve para çıkarmışlardır.

- Osmanlı Dış Borçlarının ilk taksitinin vadesi gelmiştir.

Tüm bu yukarıda belirtilen etkenler sonucu Hükümet 1930 yılının başından itibaren çıkardığı yasalarla ve oluşturduğu yeni kurumlarla ekonominin işleyişini Devlet denetimine almıştır. Böylece himayeci dış ticaret ve yönlendirilen kambiyo uygulamaları başlamıştır. Bu çerçevede önce 20 Şubat 1930 tarih ve 1567 sayılı "Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun" çıkarıldı. Bu yasa ile TL'nin değerinin korunması, ülkenin kıt döviz kaynaklarının yağmalanmasını önlemek için Hükümete gerekli önlemleri alma yetkisi verildi. Ayrıca alınan kararlara uymayanların cezalandırılması öngörüldü. Ardından 24 Mart 1930'da kambiyo piyasasının düzenlemek amacıyla Bankalar Konsorsiyomu oluşturuldu. Konsorsiyomun müdahaleleri etkili olmuş ve döviz piyasalarında istikrar sağlanmıştır. Böylece ülkenin "Milli Para Krizine" girmesine sebep olan yukarıda özeti sunulan süreç aşılmıştır.¹⁷⁵

Yukarıda özetlenen bu kriz ortamı Hükümeti ayrıca yeni arayışlara itmiş ve 1929 yılları sonlarında bir sanayi programı hazırlama girişimleri başlamıştır. Bu girişimler daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni Sanayii Planı'na dönüşmüştür.¹⁷⁶

Yeni Sanayii Planı çerçevesinde bütün sanayi kollarında olduğu gibi kâğıt sanayisi de Devlet tarafından daha ciddi bir şekilde ele alınmıştır.

İktisat Bakanlığı tarafından 8 Aralık 1929 tarihinde bir yazı ile en seri bir surette kâğıt üretimi arttırmak ve mümkün mertebe üretimi yurtiçinde yapmaya yöneltmek maksadıyla hazırlanan sınaî programında kâğıtçılığa ilişkin bir raporun Mehmet Ali Bey tarafından yazılması istenmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Erdinç Tokgöz, *Dünden Bugüne Türkiye Ekonomi Kurumu*, Ankara: İmaj Yayınevi, 2004, 3.

¹⁷⁶ Bu süreç ile ilgili temel bilgi için bkz. Yahya Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi*, Ankara: Yurt Yayınları, Ankara, 1986.; Erdinç Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)*, Ankara: İmaj Yayınları, 2001.; Afet İnan, *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı, 1933*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1972.

¹⁷⁷ Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 51.

Mehmet Ali Bey, Hükümet'in isteği üzerine hazırladığı "Kâğıtçılığımız Hakkında Rapor" adlı bu raporunda kâğıdın ve onun üretimini sağlayan selüloz sanayinin önemini belirtmiş sonra aşağıdaki özeti verilmiş tezi savunarak, sayılarla millî kâğıt tezini kanıtlamaya çalışmıştır.

*"Selüloz üretimine yarayan her türlü ilk ve yardımcı madde ülkemizde mevcuttur. Kâğıt ithalatımızı gösteren cetvellerde muhtelif namlar ile gösterilen kâğıt ve mukavva cinslerinin hepsini memleketimizde yapmak imkânı vardır. Günde 10 ton kâğıt üretim kapasitesi ve mihaniki hamur, selüloz ve kâğıt üretim birimleri olan bir fabrika ile işe başlanması uygundur. Fabrika kurmak karlı olup, kısa sürede ithalatın %80'ni karşılanabilir ve mevcut teşvik ve korumalardan başka özel bir korumaya gerek bulunmamaktadır. Eğer Hükümet ve Tütün İhisarı her sene kâğıt için sarf ettikleri parayı bir sene peşin tediye ederlerse Türk kâğıt fabrikası kolaylıkla teessüs eder ve kâğıt ihtiyaçlarını zamanında temin eder."*¹⁷⁸

Raporun son bölümünde ise Türk kâğıtçılığını kurarken göz önünde bulundurulması gereken kuruluş yeri başta olmak üzere diğer hususlar ve yönetime ilişkin faydalı noktalara işaret edilmiştir.

Mehmet Ali Bey'in bu raporu; Devlet tarafından Türkiye'de bir kâğıt sanayi kurma yolundaki ilk ciddi girişime yol açmıştır. İktisat Vekili Şakir Kesebir' in Başvekilliğe sunduğu ünlü İktisadi Vaziyetimize Dair Raporu'nun kâğıtçılıkla ilgili bölümü Mehmet Ali'nin yukarıda sunduğumuz özet raporunun tezlerini ve verilerini aynen içermiştir.

Sonuçta bu durum yerli kâğıt üretiminin artık siyasi iktidarın gündemine girmiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Fakat bütün dünyayı, Avrupa'yı ve Türkiye' yi kapsayan ve derinleşen 1929 İktisadi Bunalımı¹⁷⁹ nedeni ile bir kâğıt fabrikasının kurulması yolundaki bu çalışmaların hemen bir sonuç vermediği bilinmektedir. Devlet bu süreçte yeni arayışlar sonucu planlı bir Devletçilik ilkesinde ihtiyatlı bulunmuştur.

Türkiye' de 1923-1929 döneminde liberal ve 1930-1931 döneminde korumacı iktisat politikası izlenmiştir.¹⁸⁰ Devletçilik ilkesinin benimsenmesi ve uygulanması ise 1931 yılından 1950 yılına kadar devam etmiştir.¹⁸¹

Sonuçta Devletçiliğin planlı kurumsal hazırlığı devlet tarafından yapılmış ve Birinci Sanayi Planı (1933) ile de yerli kâğıt sanayi ile ilgili Devletçi uygulamalar kısa sürede fiilen yürürlüğe konmaya başlamıştır.

¹⁷⁸ Bu rapor SEKA Mehmet Ali Kâğıtçı Müzesinde bir dosyada bulunmaktadır. 27 sayfa ana metin, 5 sayfalık bir özet ve 6 sayfalık bir ekten oluşmaktadır. Bu raporla ilgili ayrıntılı bilgi bkz. Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 56-57.

¹⁷⁹ 1929 İktisadi Bunalımı sonucu Türkiye'yi etkileyen Avrupa'da yaşanan olaylarla ilgili bilgi için bkz. Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2019, 220-228.

¹⁸⁰ Uygur Kocabaşoğlu, Güven Sak, Sinan Sönmez, Funda Erdal, Özgür Gökmen, Nesim Şeker, Murat Uluğtekin, *Türkiye İş Bankası Tarihi*, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2001, 18.

¹⁸¹ İnan, *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı (1933)*, 24.

1.6. Bankalar Tarafından Başlatılan Kâğıt Fabrikası Kurma Girişimleri

Cumhuriyet'in başında Türkiye'de 19 yerli ve 12 yabancı banka olmak üzere toplam 31 banka faaliyet göstermekteydi. Ancak ekonominin ihtiyaç duyduğu para ve kredi miktarını düzenleme yetkisine sahip bir Merkez Bankası henüz bu dönemde kurulmamıştır. Ulusal bankaların sayıca çok olmasına rağmen sermaye bakımından yabancı bankalar, ulusal bankaların kat kat üstünde idi. Yabancı bankalardan olan ve merkezleri İstanbul'da bulunan Osmanlı ve Selanik Bankalarının toplam ödenmiş sermayeleri ulusal bankaların toplam ödenmiş sermayeleri ulusal bankaların toplam ödenmiş sermayelerinden çok daha fazla idi. 1924 yılında yabancı bankaların toplam mevduattaki payı %78, yerli özel bankaların payı %13, tek devlet bankası olan Ziraat Bankasının payı %10'dur. Yabancı bankaların toplam kredi payı %53 iken yerli bankaların toplam kredi oranı %47'dir.¹⁸²

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkenin kalkınması için bankacılığın geliştirilmesi öngörülürken bir yandan Osmanlı dönemi yabancı bankaların uygulamaları ile geçirilen olumsuz tecrübeye dayanarak bankacılığın ulusal olması ve Hükümetin banka kuruluşlarına yardımcı olması görüşü benimsenmiştir. Bu görüşler 1923 İktisat Kongresinde açık bir şekilde dile getirilmiştir.¹⁸³

1923-1930 yılları arasında Türkiye'de yabancı banka kurulmamıştır. Yabancı bankaların kuruluş tarihi 1923'ten öncedir.¹⁸⁴

Kongrede, devletin halka olan borçlarının kurulacak milli bankalara ait hisse senetleri verilerek ödenmesi, bir ticaret bankası kurularak bir bölüm hisse senedinin Hükümetten alacakları karşılığında tüccarlara verilmesi, sanayicilere kredi vermek üzere bir sanayi bankası kurulması, posta çeki sisteminin uygulanması, ayrıca aşırı faiz uygulanmasını önleyici tedbirlerin alınması gibi ilkelere yer verilmiştir.¹⁸⁵

1.6.1. Kâğıt İle İlk İlgilenen Bankalar İş Bankası ve Ziraat Bankası

Cumhuriyet'ten sonra özel sermaye ile kurulan ilk büyük banka Türkiye İş Bankası'dır. İş Bankası, Atatürk'ün girişimleri ile kurulmuş olup, Cumhuriyet dönemindeki ilk bankadır. Sanayiye hizmet edebilecek bir holding bankası niteliğinde olması uygun görülen bu bankanın ilk 1.000.000 lira sermayesinin 250.000 lirası bizzat Atatürk tarafından karşılanmıştır.¹⁸⁶

¹⁸² Öztin Akgüç, *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, 1975, 14.

¹⁸³ Gündüz Ökçün, *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara: Sermaye Piyasası Yayınları, 1968, 312.

¹⁸⁴ Gündüz Ökçün, *İktisat Tarihi Yazıları*, Ankara: Sermaye Piyasası Kurumu, Ankara, 1997, 238.

¹⁸⁵ Ökçün *İzmir İktisat Kongresi*, 387.

¹⁸⁶ İş Bankası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, 3. Kitap, Birinci Bölüm, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013, 263-265.

Bir anonim şirket olan İş Bankası'nın ana sözleşmesinde Bankanın, her türlü banka işlemlerini yapmak, tarım, sanayi, madencilik, enerji üretimi ve dağıtım, bayındırlık işleri, nakliyecilik, sigortacılık, turizm, ihracat alanlarında her türlü teşebbüs kurmak veya iştirak etmek, malların üretimi ve tedariki için ortaklık kurmak veya bu amaçla ortaklıklara katılmak; sınai veya ticari işlemleri gerek kendi adına gerek yerli ve yabancı müesseselerle birlikte veya bunların adına deruhte etmek üzere kurulmuştur. 1 milyon itibari sermaye ile kurulan ve devlet desteği gören Türkiye İş Bankası, ticari bankacılığın yanında sınai ve ticari yatırımlara katılmıştır.¹⁸⁷

İş Bankası yerli kâğıt üretimi için 1930 yılları başlarında bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Bu süreç 3 Haziran 1933 tarihinde Sümerbank kurulup, Birinci Sanayii Planı uyarınca 1936 da ilk kâğıt üretimi bizzat Sümerbank tarafından gerçekleştirilmesine kadar sürmüştür. Bu süreçte İş Bankasının yerli kâğıt üretimi için yapmış olduğu girişimlerden başta basına yansıyanlar olmak üzere tespit edilebilenler aşağıda sunulmuştur.

Basında millî bir bankanın yabancı bir grupta yarı yarıya ortaklık halinde bir kâğıt fabrikası kuracağı haberleri ilk kez 2 Mayıs 1932 tarihinde Vakit gazetesinde “*Bir Kâğıt Fabrikası Kurulacak*” başlığı ile yer almıştır.¹⁸⁸ Aynı yılın Temmuz ayında basında çıkan başka bir haberde ise diğer yatırımlarında yer aldığı bir bilgilendirme cümlesi içinde Rusya'dan kredi ile alınan makinalarla çeşitli fabrikalar kurulacağı ve kurulması halen tetkik edilmekte olan bu fabrikalar içinde kâğıt fabrikalarının da bulunacağı kısaca duyurulmuştur.¹⁸⁹

3 Ekim 1932 tarihinde basında üç gazetede İş Bankası'nın bir kâğıt ve cam fabrikası kuracağı haberi yer almıştır.¹⁹⁰ Aslında İş Bankası bu kararı çok önceden almış ve fabrikayı kurdurmayı düşündüğü Alman J. M. Voith firması ile görüşmelerde bulunmuştur. 24 Aralık 1932 tarihinde bir gazetede yer alan haberde ise İş Bankası'nın İzmit veya Sapanca taraflarında bir kâğıt fabrikası kuracağı ve günlük üretiminin 30-35 ton arasında olacağı açıklanmıştır.¹⁹¹

Yukarıda verilen basın haberlerinden de anlaşıldığı gibi kâğıt üretimi bizzat Sümerbank tarafından gerçekleştirilmesine kadar, kâğıt sanayii kurulmasına İş Bankası bizzat yönelmiştir. Ancak Devlet tarafından Birinci Sanayii Planı'nın, ana hammaddeleri ülkemizde bulunan sanayilere öncelik verme, iç pazara dönük ithal ikamesi türü sanayileşme gibi stratejik hedeflerine uygun düşmesi ve kâğıdın önemli bir madde olması açısından kâğıt üretimi İş

¹⁸⁷ Avni Zarakolu, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık*, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1973, 21.

¹⁸⁸ EK-3 *Vakit Gazetesi*, 2 Mayıs 1932.

¹⁸⁹ *Son Posta Gazetesi*, 6 Temmuz 1932.

¹⁹⁰ *Akşam, Son Posta ve Milliyet Gazeteleri*, 3 Ekim 1932.

¹⁹¹ *Vakit Gazetesi*, 24 Aralık 1932.

Bankası yerine daha sonra kurulan ve tam bir Devlet kuruluşu olan Sümerbank'a bırakılmıştır. Bununla birlikte İş Bankası'nın konuya ilgisi hemen kesilmemiştir. Sümerbank'ın kuruluşundan sonra da kâğıt sanayi ile ilişkisi bir süre daha devam etmiş ve Sümerbank'a el değiştirme yumuşak bir geçiş şeklinde olmuştur. Kısaca üstlenici firma ile ilk ilişkiler İş Bankası ile başlamış Sümerbank'a tamamen devir edilinceye kadar bir süre daha böyle devam etmiştir.¹⁹²

Neticede kâğıt üretimi girişimleri İş Bankası tarafından bırakılarak, ileriki kısımlarda ayrıntıları açıklanacak olan tam bir Devlet kuruluşu Sümerbank tarafından yürütülmüştür.

Bu süreçte yerli kâğıt üretimi konusunda İş Bankasına ilaveten Cumhuriyet'ten önce 1863 tarihinde kurulan Ziraat Bankasının da¹⁹³ yer aldığı görülmektedir.

Bu dönemde ilk olarak 1924 Bütçe Kanunu ve 1926 T.C. Ziraat Bankası Anonim Şirketi Nizamnamesi Esasi'yle anonim şirket statüsüne kavuşturulan Ziraat Bankası'nın yeniden düzenlenmesine ve iyileştirilmesine geçilmiştir. Daha önce yaygın bir örgütlenmesi olmasına rağmen diğer bankacılık işlemlerini yapamayan banka, tarım kredileri dışında her türlü banka işlemlerini yapmaya yetkili kılınmıştır.¹⁹⁴

Hükümet daha önce bir şeker fabrikasının kuruluşunda yaptığı gibi üstlenici firmaya yapacağı ödemenin önemli bir kısmını nakit para yerine tütün vererek karşılamak istemiş ve bu nedenle Ziraat Bankası da devreye girmiştir.¹⁹⁵

Sonuçta; Ziraat Bankasının kâğıt için devreye girmesi sadece para yerine onun değerinde tütün vererek üstlenici firmaya aktarılması sorumluluğu ile sınırlı kalmıştır.

1.6.2. Sümerbank ve Kâğıt

Sümerbank; 3 Haziran 1933 tarih ve 2262 Sayılı Yasa ile sanayi ve bankacılık alanında görevlendirilmek üzere 20 milyon sermaye ile kurulmuştur.¹⁹⁶ 17 Haziran 1938 günü yürürlüğe giren 3460 sayılı kanunla iktisadi devlet teşekkülü haline getirilmiştir. Türkiye'nin sanayileşmesini üstlenen bir kuruluştur. Yasayla kendisine verilen görev özetle Birinci Sanayii Planını hayata geçirmektir. Kâğıt sanayi de yeni kurulacak sanayiden olduğundan, kâğıdın

¹⁹² Uygur Kocabaşoğlu, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş ve Nesim Şeker, *SEKA Tarihi*, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996, 60.

¹⁹³ Ziraat Bankası ve bu süreçteki diğer bankalar için ayrıntılı bilgi için bkz. C. Tayyar Sadıklar, "Atatürk Döneminde Bankacılık", *Atatürk ve Ankara*, Kolektif Eser, Ankara, 1988, 141-150.; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013, 263.

¹⁹⁴ Memduh Yaşa ve Diğerleri, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923- 1978)*, İstanbul: Akbank Kültür Yayınları, 1980, 488.

¹⁹⁵ Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 60.

¹⁹⁶ *TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem 4, Cilt 12, 3 Haziran 1933, s. 819-822; Resmî Gazete, Sayı No 2424, 11 Haziran 1933.*

Sümerbank tarafından ele alınması Plan'ın stratejik hedefleriyle tam bir uyum sağlayacağı değerlendirilmiştir.¹⁹⁷

Bu süreç sonunda; İş Bankası, Ziraat Bankası ve Sümerbank Türkiye'de iki buçuk milyon lira sermayeli bir Türk Anonim Şirketi tesisi ile senede 10- 12 bin ton kabiliyetinde yazı ve sargı kâğıdı ile karton imal eden bir fabrika kurmaya karar vermişlerdir. Adı geçen bankaların şirket sermayelerindeki iştirak hisseleri, Sümerbank'ın payının çoğunluğu oluşturması esasına göre paylaştırılmıştır. Fabrika donanımını sağlamak üzere teklif vermiş olan yabancı firmalarla kurucu bankaların genel müdürlerinin görüşmelerde bulunmaları ve bu konuyu tetkik etmiş olan mühendis Mehmet Ali (Kâğıtçı) Bey'in kurulacak fabrikanın teknik hususları konularında Sümerbank'la temas ederek işleri yürütmesi kararlaştırılmıştır.¹⁹⁸

26 Kasım 1933 tarihinde bir toplantı yapan Ziraat, İş ve Sümerbank Genel Müdürleri aşağıdaki kararları almışlardır.¹⁹⁹

-Kuruluşu kararlaştırılan kâğıt fabrikası için Sümerbank ile müştereken tanzim edilmiş şartnamenin Almanya'da Voith, Brederhaus, Wagner; İsveç'te Karlstadt; İsviçre'de Escher-Wyss; Fransa'da Allimand; Belçika'da Thiry fabrikalarına gönderilerek, kendilerinden Aralık 1933 sonuna kadar kesin tekliflerin istenmesi.

-Esas itibariyle tütün almayı kabul eden firmaların gönderecekleri müşterilere tütünlerin gösterilmesi ve bunlardan da kesin fiyat alınması.

-Makinaların niteliği, randımanları ve fiyatları hakkında alınacak kesin teklifler ile tütünleri almaya talip firmaların satın alma fiyatlarını belirlemek konusundaki girişimlerin, üç bankaya vekâleten İş Bankası Umum Müdürlüğüne yürütülmesi.

-Gelecek tekliflerin karşılaştırılması ile fabrikanın ihalesi yapılacak firmanın tayini ve son görüşmelere esas olacak kararların3bankanın umum müdürleri tarafından müştereken tayin ve tespiti.

¹⁹⁷ Sümerbank ile ilgili ayrıntılı bilgiler için; *TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem: 4, Cilt 12, 3 Haziran 1933, s. 819-822; Resmi Gazete, Sayı No: 2424, 11 Haziran 1933; Murat Koraltürk, Türkiye Ekonomisinde Bir Öncü Sümerbank*, İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., 1997, 217.; *TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem: 5, Cilt: 18, 17 Haziran 1938, s. 870-888; Resmi Gazete, Sayı No: 3950, 4 Temmuz 1938; Bilsay Kuruç, Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1987, 121-123; Sümerbank Kanun Tasarısı görüşmeleri için bkz. Bilsay Kuruç, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikaları 1933-1935*, 2. Cilt, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1993, 66-69.

¹⁹⁸ *İktisat Vekâleti, Sümerbank'ın Yeniden Kurduğu Fabrikaların Tesislerine ve Bankanın Bazı İştiraklerine Dair Raporlar, C. 1, Ankara, 1940, Ek No 3.*

¹⁹⁹ *İktisat Vekâleti, Sümerbank'ın Yeniden Kurduğu Fabrikaların Tesislerine ve Bankanın Bazı İştiraklerine Dair Raporlar, C. 1, Ankara, 1940, Ek No 3.*

Ziraat, İş ve Sümerbank Genel Müdürlerinin yukarı kısımda yer alan ortaklaşa aldıkları bu kararlardan bir süre sonra bu sefer İktisat Vekilliğinin iştiraki ile Hükümetçe yeni bir karar alınmıştır.

8 Ocak 1934 tarihinde, Sümerbank İdare Meclisi İktisat Vekili Celal Bayar başkanlığında yaptığı toplantıda, kâğıt ve selüloz işlerinin birbirinden ayrılması ve kâğıt fabrikasının Sümerbank tarafından kurulması kararlaştırılmıştır.²⁰⁰

Kâğıt fabrikası kurma görevi sadece Sümerbank'a verildikten sonra Sümerbank'ın kâğıt sanayisini kurabilmesi için İktisat Vekâletinin girişimleri ile Başvekâlet' in, Maliye ve Bakanlar Kurulunun ve de Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in onayı alınarak 1934 yılında içinde İstanbul, İzmit, Bolu, Zonguldak, Kastamonu, Sinop, Bursa ve Bilecik vilayetlerinin bulunduğu 8 ilde kâğıt fabrikası kurması için Teşvik-i Sanayii kanunlarından en uygun şekilde faydalanacağı değerlendirilen Sümerbank'a 25 yıl müddetle imtiyaz verilmesi kabul olunmuştur.²⁰¹

Sonuç olarak bütün bu gelişmeler neticesinde Sümerbank kâğıt fabrikasını kurmada tek yetkili kamu kurumu olmuştur. Böylece Türkiye'de kâğıt fabrikasını kurmak görevi 8 Ocak 1934 tarihinde Sümerbank tarafından bizzat üstlenilmiştir.

1.7.Birinci Sanayii Planı ve Kâğıt

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, 1933 yılında uygulanmaya başlamakla beraber 1934 yılı Ocak ayında ilan edilmiştir. Bu plan ile kamu kesiminin imalat sanayii ve madencilik sektörlerinde önemli yatırımlara girişmesi hedeflenmiştir. Bu yatırımların başlıca olanları; Dokuma sanayi, Maden sanayi, Seramik sanayi, Kimya sanayi ile kâğıdın içinde yer aldığı Sellüloz sanayisidir. Bu plan Cumhuriyet döneminin ilk büyük sınıai atılımını oluşturmaktadır. Bu plan ile 9 dalda 20 kadar işletme kurulmuş olup, İzmit'te kâğıt ve selüloz dalında işletme kurulmuştur. Bütün bu 20 kadar işletmeler için gerekli olan iç ve dış finansman kaynakları şu şekilde sağlanmıştır. İç kaynaklar, doğrudan doğruya kamu tasarruflarına dayandırılmıştır. Etibank ve Sümerbank 'ın özel tasarrufları da yatırıma kanalize etmeleri düşünülmüş olmasına rağmen fiili uygulamada her iki banka yatırım için gerekli fonları doğrudan doğruya yine kamu

²⁰⁰ İktisat Vekâleti, Sümerbank'ın Yeniden Kurduğu Fabrikaların Tesislerine ve Bankanın Bazı İştiraklerine Dair Raporlar, C. 1, Ankara, 1940, Ek No 5.

²⁰¹ BCA, 30-18-1-2/46-49-19, (1934).

tasarrufları ile sağlamışlardır. Dış finansman gereklerinin sağlanmasında en büyük katkı S.S.C.B.’ den gelmiş onu Almanya ve İngiltere izlemiştir.²⁰²

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planında, temel hammaddeleri ülke içinde bulunan sınai tesislerine, yüksek teknoloji gerektiren projelere, iç tüketimin karşılanmasına ve büyük sermaye gerektiren tesislerin kurulmasına öncelik verilmiştir.²⁰³

Birinci Plan döneminde kıt kaynaklarla aynı anda çok sayıda sanayi tesisi planlanmıştır. Bu planda öne çıkan tesisler şunlardır; Gemlik Suni İpek Fabrikası, Isparta Gülyağı Fabrikası, İzmit Kibrit Asidi Fabrikası, Zonguldak Seramik Fabrikası, Paşabahçe Şişe ve Cam ile Çimento Fabrikası, Karabük Demir Çelik, Keçiborlu Kükürt, Bakırköy Pamuklu Dokuma, Kayseri Pamuklu Dokuma, Nazilli Pamuklu Dokuma, Malatya İplik ve Dokuma, Iğdır İplik ve Dokuma, Bursa Merinos Kamgarn Mensucat Fabrikası, Kastamonu Kendir Sanayi Fabrikasıdır.²⁰⁴

1933 de hazırlanan 9 Ocak 1934 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren bu plan 1939 yılına kadar uygulanmıştır. Bu planda Rusya örneğinden esinlenerek Rus rehberliği ve kredisinden istifade edilmiştir. Kayseri’de Sovyet planlarıyla kurulmuş olan tekstil fabrikası ve Karabük’te İngilizlerin kurduğu demir çelik fabrikası bu planın en önemli başarıları olmuştur.²⁰⁵

Mali portesi yaklaşık 40 milyon Türk Lirası olan Birinci Plan içinde kâğıt ve selüloz sanayine ayrılan kaynak dokuma ve demir sanayinden sonra üçüncü sırada olmuştur.²⁰⁶ Birinci Sanayii Planı’nda kâğıdın bütünüyle memleketteki hammaddelerle üretilebileceği belirtildikten sonra, başlangıçta 6000 ton kapasiteli bir fabrika kurulması öngörülmüş, gerektiğinde belli bir sermaye ile bunun genişletilebileceği belirtilmiştir.²⁰⁷

Planda, kâğıt fabrikası hakkında şu görüş ve önerilere yer verilmiştir.

“Ülkemizin yıllık kâğıt tüketimi 22000 tona yaklaşmıştır. Bu ihtiyacın bir tek fabrika ile karşılanması teknik açıdan uygun görülmemektedir. Dolayısı ile yazı kâğıdı cinsleri ile sargı kâğıtları ve karton çeşitlerine öncelik verilmelidir. Kuruluşuna teşebbüs edilmiş olan kâğıt fabrikası da bu düşüncelerle ülke ihtiyacının yaklaşık yarısını üretebilecek bir kapasitede planlanmalıdır. Fabrikanın kurulmasını izleyen birkaç senelik tecrübeden sonra ülkenin tüm ihtiyacını karşılayacak üretimin, yeni bir

²⁰² Memduh Yaşa ve diğerleri, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, İstanbul: Akbank Kültür Yayını, 1980, 184-185.; Devlet Planlama Teşkilatı, *Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1933-1938)*, Ankara: Başvekâlet Matbaası, 12.

²⁰³ Temuçin Faik Ertan (Editör) ve diğerleri, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım, 2014, 204.

²⁰⁴ Güngör Uras, “Olayların İçinden” köşesinde yayınladığı “Atatürk’ün Ekonomisi” konu başlıklı yazısı. *Milliyet Gazetesi*, 10 Kasım 2017

²⁰⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu* Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2013, 384.

²⁰⁶ Haldun Derin, *Türkiye’de Devletçilik*, İstanbul: Çituri Biraderler Basımevi, 1940, 209.

²⁰⁷ T.C. Ekonomi Bakanlığı “Selüloz ve Kâğıt Sanayii”. *Sınai Teşkilat ve İşletme ve Vekâlet Teşkilatına İlaveler Hakkında Raporlar*, Ankara, 1933, 73-74.

fabrika kurularak mı yoksa mevcut fabrikanın genişletilmesi suretiyle mi yapılmasının doğru olacağına karar verilecektir."²⁰⁸

Yukarıdaki görüşte belirtildiği gibi ülkenin artan kâğıt ihtiyacı planlanmakta olan kâğıt sanayi girişimleri ile karşılanamayacağı, mevcut planların elde edilecek tecrübe ile geliştirilmesi gerektiği ve kâğıt sanayisinin artık ivme kazanacağı ortaya çıkmıştır.

Planda fabrikanın kuruluş yerine ilişkin de bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmede "*İzmit en müsait fabrika yeri olacağı tahmin edilir.*"²⁰⁹ ifadesi yer almıştır.

Neticede Türkiye’de ilk defa İzmit’te bir kâğıt fabrikası kurmak suretiyle başlatılacak bu yeni sürecin Cumhuriyet kâğıt sanayisine bir başlangıç olacağı ve ileride daha ivme kazanarak kâğıt sanayisinin ilerleyeceğini ortaya çıkarmıştır.

1.8. Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası’nın (Birinci Kâğıt Fabrikası) Kuruluş Süreci

1.8.1. Fabrika İçin Yer Seçimi

Birinci Sanayi Planında kuruluş yerlerinin seçimindeki temel ilkeler belirlenmiştir. Planda; bir fabrikanın yeri onun işleyebilmesi için muhtaç olduğu enerjinin ve kömürün ve suyun ve amelenin en kolay, en iyi ve en ucuz olarak tedarik edilebileceği ve iptidai maddesiyle mamulünün en az masraf, külfet ve fedakârlıkla nakil ve sevk olunabilmesi imkânlarının mevcut olduğu yerdir denilmiştir.²¹⁰ Planda bu temel ilkeler çerçevesinde İzmit işaret edilmiştir.

Mehmet Ali Kâğıtçı, İzmit’in seçilme sebeplerini 1966 yılında yazdığı bir kitapta şu şekilde ifade etmiştir.

“İzmit Körfezi, her mevsimde- küçük deniz vasıtaları için dahi seyrü sefere müsait bulunması büyük bir avantaj teşkil ediyordu. Kara ve demir yolları irtibatı ile deniz nakliyatının sağlayacağı kolaylıklar; büyük merkez İstanbul’a yakınlık, ilk tesis sırasında ağır parçaların Derince’ den vagonla fabrika sahasına getirilmesi imkânı, deniz yoluyla ihtiyaç maddelerini ve mamulâtı nakil imkânları v.s. İzmit’e kâğıtçığin klasik prensiplerine göre, ideal bir Tesis Mahalli hüviyeti vermekte idi. İş tahakkuk safhasına ulaşıncı, yer seçime ait etütlerimi ortaya koydum, İzmit’in tercihi sebeplerini teferruatı ile açıkladım... Bu iş için davet olunan yabancı uzmanlar

²⁰⁸ Afet İnan, *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Sanayii Planı 1933*, Ankara: TTK Yayını, 1972, 71-75.; T.C. Ekonomi Bakanlığı “Selüloz ve Kâğıt Sanayii”. *Sınai Teşkilat ve İşletme ve Vekâlet Teşkilatına İlaveler Hakkında Raporlar*, Ankara, 1933, 75-76.

²⁰⁹ T.C. Ekonomi Bakanlığı “Selüloz ve Kâğıt Sanayii”. *Sınai Teşkilat ve İşletme ve Vekâlet Teşkilatına İlaveler Hakkında Raporlar*, Ankara, 1933,76.; Afet İnan, *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Sanayii Planı 1933*, Ankara: TTK Yayını, 1972, 74.

²¹⁰ T.C. Ekonomi Bakanlığı, “Sanayi Kuruluşunda Tesis Yerlerinin İntihabı”, *Sınai Tesisat ve İşletme ve Vekâlet Teşkilatına İlaveler Hakkında Raporlar*, Ankara, 1935.

(Heller-Jandaiseck- Mann; Sachsinger, Kierschbaum heyetleri), İzmit'i intihabına mesned olan etütlerini te'yid ve tevsik ettiler.”²¹¹

Mehmet Ali Kâğıtçı, kitabının sonraki sayfalarında İzmit dışında kuruluş yerinin seçimi sürecinde Ereğli, Kastamonu, Giresun ve Bolu gibi yerlerin de gündeme geldiğini belirtmiştir. Bu bölgelerin nüfuslu kişileri ve medya tarafından hükümet üzerine bu yerlerde kâğıt fabrikası kurulması için büyük baskılar yapılmıştır. Kâğıtçı, örnek olarak Bolu'da Türk Kâğıt sanayiinin kurulması için Bolu taraftarlarınınca yapılan baskı sürecini ve Atatürk'ün bu konudaki kararlı ve bilimsel tutumu sonucu İzmit'in seçilmesini kitabında şu şekilde yazmıştır:²¹²

“Uzun tetkiklerim neticelerine göre Türk Kâğıt sanayinin İzmit’te kurulması uygun olacağı tebeyyün (belli) etmiş bulunması ve etütlerimin, davet olunan yabancı uzmanlarca da te'yid ve tasdik olunması bölge ihtiraslarının sona ermesine yetmemiş idi. Fenni icaplardan ziyâde politik ve sathi düşüncelere saplanmış bulunan Bolu taraftarları, nüfuzlu kişilerin delaletiyle, ısrarlı teşebbüslerinde devamdan vaz geçmiyorlardı. Fenni icaplara, mesleki ihtisasa inkiyâd gerektiğini hatırlatan müskid cevabı Atatürk'ten aldılar, böylece Bolu engeli de aşılmış oldu. İzmit kesinleştikten sonra da şehrin doğusunda mı? Yoksa batısında mı? Kurulmalıdır çekişmesi başladı.”

Sonuçta kâğıt fabrikasının kurulacağı şehrin seçimi 1934 yılı Nisan ayında içinde Mehmet Ali Kâğıtçı olmak üzere, Türk ve Alman uzmanlar tarafından oluşan bir heyet tarafından Ereğli ve İzmit'te yapılan incelemeler sonucu İzmit olarak belirlenmiştir.²¹³ Heyet tarafından yazılan raporda; Birinci Sanayi Plan'ında öngördüğü gibi nakliye imkânları, su temini, arazinin durumu ve genel şartlar açısından yapılan değerlendirmede İzmit nakliye imkânları ve amale temini açısından daha avantajlı bulunmuştur ifadeleri yer almıştır.²¹⁴

İzmit kararından sonra İzmit'teki kuruluş yeri seçiminde bu sefer İzmit halkı tarafından mücadeleler yapıldığı ama son kararın bizzat İktisat Vekili Celal Bayar tarafından “Tayyare Meydanındaki Saha” olarak verildiği gazete haberlerinden anlaşılmaktadır.²¹⁵ Neticede zorlu ve uzun bir süreç sonucu Türk Kâğıt Sanayinin kuruluş yeri olarak İzmit ve şehrin batı tarafı seçilmiştir.

1.8.2. Fabrika Kurulma Süreci

İş Bankası, önceki kısımlarda açıklandığı gibi Sümerbank'tan önce yurt dışında ve Türkiye’de kâğıt fabrikası kurmak için araştırmalar yaptırmış ve üstlenici firmalardan teklifler

²¹¹ Mehmet Ali Kâğıtçı, *Modern Kâğıt İmalinin 30ncu Yıldönümünde Hatırladıklarım ve Düşündüklerim*, İstanbul: İstanbul Halk Basımevi, 1966, 6.

²¹² Kâğıtçı, *Modern Kâğıt İmalinin 30ncu Yıldönümünde Hatırladıklarım ve Düşündüklerim*, 10-11.

²¹³ *Seka Postası*, 15 Nisan 1961 tarihli basımında yer alan Mehmet Ali Kâğıtçı ile 1961 yılında yapılan söyleşi.

²¹⁴ Heyet tarafından yazılan raporların Türkçe çevirilerinin birer kopyası için bkz: Sabih Alaçam, *İnkılap Türkiye'sinde Kâğıtçılık*, İstanbul: Sertel Basımevi, 1940, 72-75.

²¹⁵ EK-4 *Milliyet Gazetesi*, 3 Mayıs 1934 ve *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Mayıs 1934 gazetelerinde belirtildiğine göre Celal Bayar 2 Mayıs 1934'te İzmit'i ziyaret etmiş ve kuruluş yeri olarak önerilen “İstasyon civarındaki saha” ile “Tayyare meydanındaki” sahayı gezmiş ve Tayyare meydanını daha elverişli bulmuştur.

almaya başlamıştır. Sonuçta fabrikayı kuracak yabancı firmaların teklifleri bu işle İş Bankası uğraşırken başlamıştır. Ancak Türkiye’de kâğıt sanayini kurma görevi 8 Ocak 1934 tarihinde Devlet tarafından Sümerbank’a bizzat verildikten sonra dosya olduğu gibi İş Bankasından Sümerbank’a devir edildiği için kesin siparişlerde İş Bankası dönemindeki teklifler esas olmuştur.

1.8.2.1. Fabrika Kurmak İçin Yapılan Anlaşma ve İhaleler

Fabrika kurmak için Almanya, İsveç, Fransa ve Belçika firmalarından teklifler alınmıştır. Almanya’dan J.M.Voith Maschinenfabrik, Füllnerwerke Bad Warmbrunn, Escher-Wyss Maschinenfabrik G.m.b.H, Ravensburg ve Wagner und Co.; İsveç’ten A.B. Karlstad; Fransa’dan Allimand ve Belçika’dan Thiery et Co. Firmalarından teklif alınmıştır. Firma temsilcileriyle ayrı ayrı görüşmeler yapılarak Sümerbank’ın uygun gördüğü birtakım değişiklikler yaptırılmış ve sonuçta fiyatların karşılaştırılmasına geçilmiştir. Fiyat karşılaştırmasında ağırlık esas alındığı için, en iyi teklifi veren Voith ve Füllner firmaları arasında, teklif ettiği makine ve teçhizatı daha ağır gelen Voith firmasının teklifi biraz daha fiyat kırdırılarak kabul edilmiş, 17 Mart 1934 tarihinde ihale sonuçlandırılmış ve anlaşma resmen 9 gün sonra imzalanmıştır.²¹⁶

Sümerbank ile Voith firması arasında 26 Mart 1934 tarihinde imza edilerek yürürlüğe giren anlaşma uyarınca, Alman firması 1555 ton ağırlığındaki komple bir kâğıt ve karton fabrikasının tesisini, 7 sene kredili 1.500.000RM (yaklaşık 750.000 TL) karşılığında kurmayı üstlenmiştir. Firma ayrıca kendi imal etmediği malzemenin de sorumluluğunu alarak Sümerbank’ın karşısına tek sorumlu olarak çıkmıştır. Anlaşma uyarınca fabrikanın 15 Mart 1935 tarihinde işletmeye açılacağı hedeflenmiş ve anlaşmada belirtilmiştir.²¹⁷

Voith firmasıyla yapılan sipariş sözleşmesinde Birinci Kâğıt Fabrikası’nın üretim kapasitesi; 2000 ton karton, 4000 ton ambalaj kâğıdı, 2700 ton yazı ve matbaa kâğıdı, 1800 ton adi matbaa kâğıdı ve 40 ton sünger kâğıdı olmak üzere toplam 10540 ton olarak belirlenmiştir.²¹⁸

Voith firmasıyla yapılan anlaşmaya ilaveten kurulacak fabrikanın diğer ihtiyaçları da başka ihalelerle karşılanmıştır. Bu ihalelere örnek olarak; güç santrali ve elektrik tesisatı için

²¹⁶ İktisat Vekâleti, *İzmit Birinci Kâğıt Fabrikasının Kuruluşuna Ait Rapor*, Ankara, 16.9.1939. Bu rapor 1939 yılında Sümerbank Fabrikalarının Kuruluşunu Tetkike memur 7 kişilik bir komisyon tarafından hazırlanmıştır.

²¹⁷ İktisat Vekâleti, *İzmit Birinci Kâğıt Fabrikasının Kuruluşuna Ait Rapor*, 121.

²¹⁸ İktisat Vekâleti, *İzmit Birinci Kâğıt Fabrikasının Kuruluşuna Ait Rapor*, 120’de sünger kâğıdı yer almadığından üretim kapasitesi 10500 ton olarak görülmektedir.

ihaleyi Siemens-Schuckwese firması almıştır.²¹⁹ Kazan tesisatı için ihaleyi Steinmüller firması almıştır.²²⁰

Bunlardan başka büyük çoğunluğu yabancı olmak üzere 20'den fazla firmadan 45 çeşit malzeme, makine ve teçhizat satın alınmıştır. Bu satın alınan araç ve gereçlerin arasında paratonerden su tesviye tesisatına kadar fabrika için gerekli pek çok makine ve cihaz bulunmuştur.²²¹

1.8.2.2. Fabrika Kurulma Sürecinde Yabancı Uzmanlar

Kâğıt Fabrikasının kurulma sürecinde yabancı yardımcılar da yoğun olarak görev almıştır. Bu kişiler İcra Vekilleri Heyetince²²² ilgili Vekilliğin²²³ teklifi Büyük Erkânı Harbiye Reisliğinin²²⁴ onayı alınarak çıkartılan izin kararnamelele ile Türkiye'de kâğıt fabrikası kurulması sürecine iştirak etmişlerdir. Bu dönemde kâğıt fabrikası kurulması için Almanya, Macaristan, İsveç ve Avusturya'dan yabancı uzmanlar çalışmalara iştirak etmiştir.

Yabancı uzmanlar kâğıt sanayisi dâhil Osmanlı döneminden başlayarak Cumhuriyet döneminde de ihtiyaç duyulan bütün alanlarda yer almışlardır.²²⁵

Atatürk döneminde yabancı uzmanların Türkiye'deki kâğıt fabrikası kurulma sürecinde çalışmalara iştirak etmeleri için İcra Vekilleri Heyetince 1934 ve 1935 yıllarında çıkartılan izin kararnamelelerinde belirtilen hususlar aşağıda sunulmuştur.

1934 yılında İzmit Kâğıt fabrikasına ait malzemelerin Derinceye boşaltılmasında bulunmak üzere Alman tebaasından Paul Baker'in Derinceye girmesine,²²⁶ kâğıt fabrikasının çelik iskele aksamının montajında çalıştırılmak üzere Almanya'dan Hecker Paul, Pfahl, Plenger

²¹⁹ İktisat Vekâleti, *Rapor*, 115-116.

²²⁰ İktisat Vekâleti, *Rapor*, 116.

²²¹ İktisat Vekâleti, *Rapor*, 117-119.

²²² Bakanlar Kurulu

²²³ Bakanlık

²²⁴ Genelkurmay Başkanlığı

²²⁵ Kâğıt sanayisi dışında da pek çok alanda yabancı uzmanlar yer almıştır. Yabancıların yer aldıkları diğer çalışmalarda örnek bilgiler için bkz. Gülnaz Gezer Baylı, *Türkiye'de İstihdam Edilen Fransız Uzmanlar ve Türk Modernleşmesine Katkıları*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2014.; Hakan, Birgün, Faruk, *Nazi Almanya'sında Kaçarak Türkiye'ye Sığınan Alman Bilim Adamı ve Sanatçıları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.; Yunus Kobal, *Üniversitelerimizin Gelişimi ve Alman Bilim Adamlarının Katkısı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1984; Metin Özdönmez, Abdi Ekizoğlu, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt 43, Sayı 3-4, İstanbul, 1993, s. 57-68; Metin Özdönmez, Abdi Ekizoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Ormancılığında Katkısı Olan Yabancı Uzmanlar", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt 44, Sayı 1-2, (1994), 13-28.

²²⁶ BCA, 030-18-01-02-50-84-5, (1934).

Fritz, Schlachte Fritz, Sehnanen Panl, Weise Fran, Fişehen Yohonn; Macaristan'dan Fneska Ludwig, Füzkü Vince, Gormann' a izin verilmiştir.²²⁷

1935 yılında İzmit Kâğıt Fabrikasına mütehasıs olarak İsveç tebaasından mühendis Ernest Elgerus ,²²⁸ kâğıt fabrikasının montaj işlerinde çalıştırılmaları gerekli görülen Almanya'dan Büchler Mathias, Passler Wilhelm, Wilfried Mann, Hans Janker ve Walter Schmiedt'in İzmit'e girmelerine,²²⁹ İzmit kâğıt fabrikasının montaj işlerinde çalıştırılmak üzere Almanya'dan Herbert Andere ve Johannes York ile Avusturya'dan Hans Halesmoschnik'e izin verilmiştir.²³⁰

Bu yabancı uzmanların aldıkları maaşlar ve çalıştırılma koşulları konusunda örnek olarak İsveç tebaasından mühendis Ernest Elgerus gösterilebilir. Kendisine İşletme Fabrika Müdürü Mehmet Ali Kâğıtçı' ya bile 1936-1940 yılları arasında ayda 450 TL maaş verilirken aylık 700 RM yaklaşık 350 TL maaş verilmiş, kendisi ve ailesinin yolculuk masrafları, parasız sağlık hizmetleri, yılda üç hafta izin, ısıtma ve aydınlatma müesseseye ait olmak üzere ev tahsisi imkânları sunulmuştur. Teknik müşavir olarak tayin edildiği görevine 12 Temmuz 1935'te başlamış ve Genel Müdürlüğün, selüloz fabrikasının henüz açılmamış olması gerekçesi ile 1 Aralık 1940 tarihinde görevine son verilmiştir. Aynı Ernest Elgerus gibi yabancı uzmanlar arasında kısa süreli çelik iskele aksamının montajı için getirilen ve iş bittikten sonra ülkelerine gönderilenler bulunduğu gibi bunun yanında 1934 yılından itibaren istihdam edilip fabrika üretime başlama sürecine kadar bulunanlar da vardır.²³¹

Bütün bu yabancılar fabrikanın kurulma sürecinde İzmit'te çalışırken, İzmit'te kurulacak kâğıt fabrikası için alınacak makinaları mukavele mucibince tetkik etmek maksadı ile Sümerbank mühendisi Mehmet Ali Kâğıtçı 1200 Liralık döviz verilerek Almanya' ya 1934 yılı Eylül ayında gönderilmiştir.²³²

Sonuçta; bu dönemde Almanya'dan 15, Macaristan'dan 3, İsveç ve Avusturya'dan birer olmak üzere toplam 20 yabancı uzman çalışmalara iştirak etmiştir. Yabancı uzmanlara İşletme Fabrika Müdürü'ne verilen maaşa yakın yüksek aylık maaş verilmiş ve yüksek sosyal imkânlar sunulmuştur. Ancak yabancı uzmanların çalışma alanlarının ve sürelerinin Genel Müdürlüğün belirlediği ihtiyaç alanları ve sürelerle tespit edildiği görülmektedir.

²²⁷ Bu yabancı kişilerle ilgili ayrıntılı bilgiler ve yazışmalar için *BCA, 030-18-01-02-50-85-5, (1934).*

²²⁸ *BCA, 030-18-01-02-57-61-2, (1935).*

²²⁹ Bu yabancı kişilerle ilgili ayrıntılı bütün bilgiler ve yazışmalar için *BCA, 030-18-01-02-58-75-3, (1935).*

²³⁰ Bu yabancı kişilerle ilgili ayrıntılı bütün bilgiler ve yazışmalar için *BCA, 030-18-01-02-59-86-18, (1935).*

²³¹ Bu dönemde çalışan yabancılar ile ilgili özet bilgi için bkz. Uygur Kocabaşoğlu, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş ve Nesim Şeker, *SEKA Tarihi*, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996, 98-100.

²³² *BCA, 30-18-1-2-48-66-6, (1934).*

1.8.2.3 Fabrika Kurulma Sürecinde Gelişmeler

Fabrikanın üretim kapasitesi arttırılmıştır. Buna göre zaman içinde satın alınan ilave malzemeler ve gerekli makineler ile kurulacak fabrikanın yıllık üretim kapasitesi 10540 tondan 12000 tona çıkarılmıştır.²³³

Kâğıt fabrikası için yurt dışından getirilen malzemeler, aletler ve diğer ihtiyaçların Türkiye'ye getirilmesinde ve kullanımında kolaylıklar sunmak ve gümrük vergilerinden muaf tutulması için İcra Vekilleri Heyetince 7 karar alınmıştır.²³⁴

Fabrikanın inşaat planının hazırlanması 5 Nisan 1934 tarihli bir mektupla Gutchoffnungshütte (G.H.H.) firmasına verilmiştir. Bu firma tarafından bütün inşaat planları, makineleri temin edecek olan Voith firmasının isteklerine göre yapılmıştır.²³⁵ Demir konstrüksiyon yine en uygun teklifi veren Gutchoffnungshütte firmasına ihale edilmiştir.²³⁶ Çelik konstrüksiyon dışında kalan inşaat işleri için üçü yerli beş firmadan teklif alınmış ve en uygun fiyatı veren İdare-i Fenniyesi' ne ihale edilmiştir. Bununla birlikte, esas inşaat işlerine 4-6 kalem ek yapıldığı gibi, ihaleye çıkılmasından fabrikanın işletmeye alındığı tarihe kadar, hatta 1937 yılı ortalarına uzanacak şekilde, memur evleri, iskele inşaatı, fabrika yolu, tahmil ve tahliye rampası vs.gibi 23 ek iş yaptırılmıştır.²³⁷

Bu ek işlerin yarısından fazlasını yerli firma ve müteahitlerin üstlenmesi millî kâğıt yapımında millî katkıyı göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Fabrikanın kuruluşu bir yıldan fazla gecikmiştir. Bu gecikmede önceden araştırma ve hazırlığın yeterince yapılmaması ve yukarıda belirtilen kimi ek işlerin yaptırılmış olmasının rolü bulunduğu değerlendirilmektedir.

Sonuçta fabrika inşaat faaliyetleri, diğer teknik ve idari konulardan meydana gelen gecikmeler sonucu planlanan açılış tarihi olan 15 Mart 1935 tarihinden yaklaşık 13 ay gecikme ile 18 Nisan 1936 tarihinde deneme üretimine başlayabilmiştir. Ancak sadece fabrikanın kurulması gecikmemiş, kuruluş masrafları da başlangıçta hesaplanan değerden 600.000 TL daha pahalıya mal olmuştur.²³⁸

²³³ İktisat Vekâleti, *Rapor*, 120.

²³⁴ BCA, 30-18-1-2-48-66-10.(1934).; BCA, 30-18-1-2-50-84-14, (1934).; BCA, 30-18-1-2-51-7-5, (1934).; BCA, 30-18-1-2-54-31-7, (1934).; BCA, 30-18-1-2-60-95-8, (1934).; BCA, 30-18-1-2-63-26-3, (1934).; BCA, 30-18-1-2-64-35-9, (1934).

²³⁵ İktisat Vekâleti, *Rapor*, 124.

²³⁶ İktisat Vekâleti, *Rapor*, 125-126.

²³⁷ İktisat Vekâleti, *Rapor*, 126-128.

²³⁸ İktisat Vekâleti, *Rapor*, 133-136.

Bu gecikmenin belli başlı nedenleri İktisat Vekâletinin resmi raporunda şöyle özetlenmiştir.²³⁹

“Kuruluş yeri olarak İzmit ya da Ereğli olması hakkındaki seçim sürecinin uzaması, kuruluş yeri olarak İzmit’te karar kaldıktan sonra kentin Doğusu ve Batısı arasında bir karar vermek için arazi direnç ölçümlerinin yapılma sürecinin uzaması, inşaat planlarının yapılmasını üstlenen G.H. H. firmasının inşaat planlarını geç hazırlaması, fabrikaya gerekli su tesisatına geç başlanması ve inşaat yerinin yeterince sağlam olmadığına anlaşılması üzerine bazı ek önlemlere gerek duyulması bu süreci uzatmıştır.”

Sonuçta fabrikanın faaliyete geçişinde bir yılı aşan bir gecikme olmuştur. Ancak yıllar sonra yapılan değerlendirmelerde dahi müessesenin makine ve tesisatı ile güç santrali ve kazan dairesi gibi birimlerinin, tanınmış firmalara, şartnamelere uygun şekilde yaptırıldığı; teklif, sipariş ve tesisat aşamalarında hata olmadığı kabul edilmiştir.²⁴⁰

Birinci Plan döneminde sadece kâğıt sanayi değil kıt kaynaklarla aynı anda çok sayıda sanayi tesisi kurulmuştur. Bu yoğun süreçte bazen aynı gün iki temel atma töreni yapılmıştır. Bu yoğunluğa örnek olarak Sümerbank tarafından kurulan kâğıt fabrikası ile İstanbul Paşabahçe’de İş Bankası tarafından kurulan şişe ve cam fabrikasının temelleri Başvekil İsmet Paşa ile İktisat Vekili Celal Bey tarafından aynı gün 14 Ağustos 1934 tarihinde atılmıştır.²⁴¹

Bu kadar tesis kurulurken tecrübe eksikliği ve zaman darlığı bu gecikmenin en önemli sebebi olmuştur. Bu gerçeği 1935 yılında İktisat Vekâleti tarafından davet edilerek kuruluş halindeki fabrikayı inceleyen Profesör Sachsinger raporunun sonuç bölümündeki şu gözlemleri doğrulamaktadır. *“Sonuç: Bu tesisat üzerinde büyük bir sevk ile çalışılmış ve tesisatın projesini yapan bayların, uzun tecrübelerine malik olmadığına nazaran, çok iyi tasarlandığını gördüm. Alman nokta-i nazarına aykırı bir prensip hatası görmedim.”*²⁴²

Neticede; bütün bu yukarıda belirtilen gecikme sebeplerine rağmen kâğıt fabrikası kuruluşu başarı ile sonuçlanmıştır.

1.8.3. Fabrikanın Açılışı ve Üretime Başlaması

Türkiye’de, Sümerbank tarafından 14 Ağustos 1934 tarihinde Başvekil ve İktisat Vekilinin de bulunduğu merasim ile İzmit’te ilk temelleri atılan kâğıt fabrikası,²⁴³ 1936 Ocak ayı sonunda tamamlanmış ve sonuçta fabrika 18 Nisan 1936 tarihinde tecrübe üretimine

²³⁹ İktisat Vekâleti, Rapor, 130-131.

²⁴⁰ İktisat Vekâleti, Rapor, 123.

²⁴¹ Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 69.

²⁴² İktisat Vekâleti, Rapor, 7.

²⁴³ “Ayın Siyaseti ve İktisadiyatı, a.-İçerde, Hadiseleri Takvimi, 14 Ağustos 1934”, Matbuat Umum Müdürlüğü, *Ayın Tarihi*, Sayı-9, (1-31 Ağustos 1934), 6.

başlamıştır.²⁴⁴ Bu ilk kâğıt üretimi resmi haber kaynaklarında şu şekilde yer almıştır: “*Dün İzmit Kâğıt Fabrikasında ilk kâğıt yapıldı. Yapılan bandlık kâğıt olup ilk tecrübe muvaffakiyetle neticelendi. Kâğıtlar halkın sevinci arasında elden ele dolaşmıştır.*”²⁴⁵

Bu ilk tecrübe üretimi derhal ülke basınında ve gazetelerin birinci sayfalarında yer almıştır. Cumhuriyet gazetesi; “*İzmit Kâğıt Fabrikası Dün İlk Numunesini Verdi.*”²⁴⁶ başlığı ile haberi duyururken, Ulus gazetesi, “*Dün İzmit Fabrikasının yaptığı ilk kâğıt sevinç içinde olan halkın ellerinde dolaşmıştır.*”²⁴⁷ Sözlerini baş sayfaya alarak haberi halka ulaştırmıştır.



Gazetelerin köşe yazarları tarafından da bu ilk millî kâğıt üretimi gazetelerin köşe yazılarında da yer almıştır. Peyami Safa, *Kâğıt* adlı makalesinde;

“*İzmit fabrikası, iki gün evvel, ilk yerli kâğıdı çıkardı. Kâğıt bizim her şeyimizdir. Kâğıt bizim ikinci dünyamızdır. Kâğıt medeniyetin derisidir. İzmit fabrikasında yeni Türk kültürünün nesci dokunuyor. Ah, ilk kâğıt parçasını öpüp başıma koymak için, 18 Nisan günü, orada bulunmayı ne kadar isterdim.! O kâğıt parçası, Türkiye'nin mesut ve büyük yarınından bugüne gelen yazısız bir mektuptur; fakat okumasını bilen için onun çizgisiz yüzünde ne müjdelere var.*”²⁴⁸

Nurettin Artam, Ulus Gazetesinde çıkan *İlk Türk Kâğıdı* adlı makalesinde;

“*Dün sarımtırak ve katıca bir zarf içinde bir mektup aldım. Mektubu gönderen ilk Türk Kâğıt Fabrikasının direktörü Mehmet Ali Kâğıtçı ve bu sarımtırak ve*

²⁴⁴ Uygur Kocabaşoğlu, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş ve Nesim Şeker, *SEKA Tarihi*, İzmit, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996, 78.

²⁴⁵ “Aydın Siyaseti ve İktisadiyatı, I-Türkiye, a.-İçerde, Hadiseleri Takvimi, 19 Nisan 1936”, Basın Genel Direktörlüğü, *Aydın Tarihi*, Sayı-29, (1-30 Nisan 1936), 5.

²⁴⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Nisan 1936

²⁴⁷ EK-5 *Ulus Gazetesi*, 20 Nisan 1936. Bu gazete Cumhuriyet Halk Partisinin resmi yayın organı olup, olayı 1 gün gecikme ile “*İlk Kâğıdımız*” başlıklı haberde duyurmuştur.

²⁴⁸ Peyami Safa'nın *Kâğıt* adlı bu makalesi bir sayfa olup, tarafımızdan kısaltılarak aktarılmıştır. Tam metni için bkz. *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Nisan 1936.

katica zarfla kâğıt da İzmit fabrikasının çıkardığı ilk örnekti. İlk İzmit kâğıdı ve zarfı üzerine yazılmış olan bu mektubu endüstri heyecanımızın bir şiiri, bir belgesi gibi saklayacağım."²⁴⁹

Tecrübe üretimi ile birlikte ülke basını kurulmakta olan kâğıt fabrikasına yoğun ilgi göstermeye devam etmiştir. Bu ilginin iki odağı olmuştur. Birincisi fabrikanın ne zaman açılacağı, ikincisi ise yerli kâğıt üretimi başlayınca kâğıt fiyatlarının ne olacağı bu iki odağı oluşturmuştur.

Tecrübe üretimi yapılmakla birlikte, fabrikanın kurulma süreci devam etmiştir. 1936 yılının ortalarına gelindiğinde basında ilk olarak İzmit Kâğıt fabrikasının açılış töreninin ne zaman yapılacağı sorusu sorulmaya başlanmıştır. Aynı zamanda İzmit'te kâğıt fabrikasına ilave yeni bir selüloz fabrikasının kurulacağı haberleri de yaygınlık kazanmıştır ²⁵⁰ Temmuz ayının sonlarına doğru bütün gazetelerde kurulacak selüloz fabrikasıyla ikinci kâğıt fabrikası hakkında bilgiler yer almıştır.²⁵¹ 1936 yılının Eylül ayından itibaren ise açılış merasimi konuşulmaya başlanmıştır.²⁵²

Basında son olarak 3 ayrı gazetede açılış töreni ile ilgili olarak şu özet bilgiler yer almıştır: "6 Kasım 1936 Cuma günü yapılan kâğıt fabrikasının açılış ve yeni fabrikaların temel atma törenlerine İktisat, Maliye ve İnhisar vekilleri katılmıştır, bu önemli törene beklendiğinin aksine Ankara'daki mühim işleri sebebi ile Başvekil katılamamıştır."²⁵³

Sonuçta 6 Kasım 1936 tarihinde Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası işletmeye alınmıştır. Açılış töreninden sonra fabrikanın çeşitli birimleri, müdüriyet binası, memur evleri gezilmiş ve daha sonra da İkinci kâğıt fabrikası ile Selüloz Fabrikasının temel atma törenleri yapılmıştır.²⁵⁴

Atatürk'ün ilk kâğıt fabrikası olan İzmit Kâğıt Fabrikasında seri üretime başlama sürecinden önce test maksatlı üretilen ilk yerli kâğıttan basılan 19 Mayıs 1936 tarihli Ulus gazetesinin ²⁵⁵ bayram ekini incelediğinde şu sözü söylemiştir. "Medeniyet Hamuru"²⁵⁶

²⁴⁹ Ulus gazetesi yazarı olan Nurettin Ertan'ın "İlk Türk Kâğıdı" adlı bu makalesi bir sayfa olup, tarafımızdan kısaltılarak aktarılmıştır. Tam metni için bkz. *Ulus Gazetesi*, 27 Nisan 1936.

²⁵⁰ *Son Posta Gazetesi*, 7 Temmuz 1936.

²⁵¹ *Ulus Gazetesi*, 27 Temmuz 1936; *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Temmuz 1936.

²⁵² *Kurun Gazetesi*, 14 Eylül 1936.

²⁵³ EK-6 *Son Posta Gazetesi*, 7 Kasım 1936; *Ulus ve Cumhuriyet Gazeteleri* 7 Kasım 1936.

²⁵⁴ Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 94.

²⁵⁵ EK-7 *Ulus Gazetesi*, 19 Mayıs 1936.

²⁵⁶ A. Erdem Akyüz, "Atatürk ve SEKA", *Bütün Dünya Dergisi*, Başkent Üniversitesi Yayını, (Ekim 2018), 36.

1.9. Türkiye’ de 1923-1936 Yılları Kâğıt Üretim ve Tüketiminin Değerlendirilmesi

Türkiye’de 1923-1936 yılları kâğıt sanayisinin ülke halkına katkısını ve diğer ülkeler ile karşılaştırma yapmak için 1933 senesinde Alman İstatistik bürosunun diğer ülkelerde kişi başı kâğıt tüketimi hakkında verdiği rakamlar bu tespitin yapılmasına imkân sağlayabilir.

Alman İstatistik bürosunun verdiği rakamlara göre 1933 senesinde kişi başına kâğıt tüketimi Amerika’da 55 kg., Kanada’da 32,1 kg., Japonya’da 9,8 kg. iken Avrupa ülkelerinden olan Danimarka’da 27,4 kg., İsveç’te 26,7 kg., Almanya’da 23,9 kg., İsviçre’de 22,5 kg., Avusturya’da 15,1 kg., İspanya’da 11,4 kg., Çekoslovakya’ da 10,8 kg. dır. Avrupa’nın nispeten bu ülkelere göre geri kalmış ülkeleri olan Macaristan’da 7,3 kg., Polonya’da 3,7 kg. dır. Türkiye’ye en yakın ülkeler olan Rusya’da 3,5 kg., Romanya’da ise 2,6 kg. dır.²⁵⁷ Türkiye’de ise ilk kâğıt fabrikasının üretime başlamasından 2 yıl geçtikten sonra 1938 yılında yani yukarıdaki rakamların tespit edildiği 1933 yılından 5 yıl sonra bile kişi başı kâğıt tüketimi hala 2,32 kg. dır.²⁵⁸

Alman İstatistik bürosu 1933 yılı verileri ve Türkiye kişi başı kâğıt tüketimleri karşılaştırıldığında; kişi başı kâğıt kullanım miktarı Türkiye’ye en uzak Amerika’da Türkiye’den 23, 7 kat büyüktür. Türkiye ile komşu olan Romanya’nın bile kişi başı kâğıt kullanım oranı %12 Türkiye’ye göre fazladır. Aynı şekilde Kanada’da 13.8 kat, Japonya’da 4, 22 kat, Danimarka’ da 11. 8 kat, İsveç’te 11. 5 kat, Almanya’da 10, 3 kat, İsviçre’de 9, 7 kat, Avusturya’da 6, 5 kat, İspanya’da 4, 9 kat ve Çekoslovakya’ da 4, 7 kat kişi başı kâğıt kullanım miktarları Türkiye’ye göre daha fazladır.

Kısaca yukarıdaki gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında kişi başı kâğıt kullanımı Türkiye’de ortalama 10 kat daha azdır. Ancak gelişmiş ülkeler karşısındaki bütün bu olumsuz duruma rağmen Cumhuriyet’in kuruluş yılı olan 1923 tarihinde kişi başı tüketilen kâğıt miktarı 700 gram iken Türkiye’de 1938 yılında kişi başı kâğıt tüketimi 2,32 kilogram olmuştur. Yani kişi başı kâğıt tüketimi %331 artmıştır.

Atatürk’ün hayatta olduğu 1923-1936 döneminde; 3 Haziran 1933 tarihinde Sümerbank’ın kurulması, 1 Mart 1934 tarihinde Mehmet Ali Kâğıtçı’ nın Sümerbank’ ta göreve başlaması ve 10 Temmuz 1934 tarihinde Sümerbank’a kâğıt fabrikası kurma ve işletme yetkisinin verilmesi ile kâğıt üretme süreci başlatılmıştır. Bu süreç, Birinci Kâğıt Fabrikası veya Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikasının 6 Kasım 1936 tarihinde işletmeye alınması ile başarı ile sonuçlanmıştır.

Neticede; 6 Kasım 1936 tarihi yerli kâğıt üretimi için Cumhuriyet tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarih Türkiye Cumhuriyeti Kâğıt Sanayi için birçok yeni atılımın başlamasına öncülük yapmıştır. İkinci Kâğıt Fabrikası ile Selüloz Fabrikasının temel atma törenleri de 6 Kasım 1936 tarihinde yapılmıştır.

Bu süreç Atatürk’ün bu dünyadan ayrılış tarihi olan 10 Kasım 1938’e kadar aynı ivme ile devam ettirilmeye çalışılmıştır.

²⁵⁷ Sabih Alaçam, *İnkılâp Türkiye’sinde Kâğıtçılık*, İstanbul: Ülkü Kitapevi, 1940, 342.

²⁵⁸ Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 449.

İKİNCİ BÖLÜM

SÜMERBANK İZMİT SELÜLOZ VE KÂĞIT FABRİKASI'NDAN SEKA'NIN KURULUŞ SÜRECİNE KÂĞIT SANAYİ (1936-1955)

Cumhuriyet tarihinde, 6 Kasım 1936 tarihi yerli kâğıt üretimi için bir başlangıç ve bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihte Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası işletmeye alınmıştır. Yine bu tarihte İkinci Kâğıt Fabrikası ile Selüloz Fabrikası temel atma törenleri yapılmıştır.

1936 yılında başlayan bu yeni, Atatürk'ün tabiri ile medeniyet hamurunun yoğrulmaya başladığı süreç; Atatürk'ün ölüm tarihi olan 10 Kasım 1938'e kadar son iki yılda da aşağıdaki tabloda görüldüğü şekilde devam etmiştir.²⁵⁹

Yıllar	Üretim (Ton)	Kişi Başı Tüketim (Kg.)
1937	7802	2.08
1938	8194	2.32

Atatürk'ün ölümü üzerine T.B.M.M. derhal Cumhurbaşkanı seçimi için toplanmıştır. Meclis, 348 Milletvekilinin katıldığı seçimde oy birliği ile Malatya Milletvekili İsmet İnönü'yü Atatürk'ten sonra yeni Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. İnönü'nün Atatürk'ün yakın silah arkadaşı olması Türk Milletinin birliği ve bütünlüğünü sağlamıştır.²⁶⁰

2.1. İlk Kâğıt Fabrikası Sonrası Yeni Kâğıt Sanayisi Faaliyetleri

İnönü döneminin ilk yılları olan 1940 yılı Şubat ayına gelindiğinde ülkenin kâğıt tüketim miktarı bütün dünya ülkelerine paralel olarak yılda 30.500 tona yükselmesine rağmen kişi başına tüketilen kâğıt miktarı 2 kilogramın altında kalmıştır. Bu rakam gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında hala çok düşüktür. Aynı yıllarda kişi başına kâğıt tüketimi İtalya'da 14 kilografa, Almanya' da 33 kilografa ve ABD'de ise 54 kilografa çıkmıştır. Mevcut İzmit

²⁵⁹ Bu tablo; Uygur Kocabaşoğlu, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş, Nesim Şeker, *SEKA Tarihi*, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996, 449 da bulunan Tablo-6 'dan tarafımızdan revize yapılarak oluşturulmuştur.

²⁶⁰ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1982, 519.

Kâğıt ve Karton Fabrikası ise yılda 12. 000 ton üretim kapasiteli olduğundan eskiden olduğu gibi ülke ihtiyaçlarının yüzde 40'nı bile karşılayamaz hale gelmiştir.²⁶¹

İsmet İnönü döneminde ayrıca kâğıt sektörünü etkileyecek II. Dünya Savaşı, çok partili siyasal yaşama geçiş süreci olmuştur.

Bu bölümde; İsmet İnönü'nün liderliğindeki süreçte kâğıt üretimi için yapılanlar incelenmektedir.

2.1.1.Kaolin Tesisi

Kaolin; granit kayalardan elde edilen bir kil türüdür. Türkiye'de arı kil olarak da bilinir. Beyaz ve yumuşak bir toprak türüdür. Kâğıt Fabrikası çalışmaya başladıktan sonra dolgu maddesi olarak kullanılan kaolinin ithalinde sıkıntılar yaşanınca 1937 yılında Sümerbank tarafından İktisat Vekâletinin onayı alınarak bir kaolin fabrikasının kurulmasına teşebbüs edilmiştir. Yedi değirmeni bulunan ve günde 10 ton yerli kaolini işleyerek 3.600 ton sulu kaolin elde edilebilecek kapasitede bulunan ve 200 bin liraya mal olan bu fabrika 1940 yılının Mart ayında üretime başlamıştır.²⁶²

Birinci Sanayi Planına dâhil bulunmayan bu tesisin kurulma gerekçesi, yabancı ülkelerden kaolin temininde büyük sıkıntılar yaşanması olmuştur. Yerli müteşebbislerin kaolin hazırlayacak bir tesis kurmalarının teşvik edilmesi de bir sonuç vermeyince, Kütahya Seyit Ömer köyü yakınlarındaki kaolin madeninin işletilmesine karar verilmiştir.²⁶³

2.1.2. Klor Alkali Fabrikası

Kâğıt üretiminde kaolin gibi birçok endüstriyel hammadde kullanılmaktadır. Kâğıt fabrikasında bir yandan üretim devam etmiş bir yandan da Kaolin Tesisi gibi yeni endüstriyel hammaddeleri işleyecek fabrikaların kuruluş çalışmaları ilerlemiştir. 1938 yılında kimya sanayi alanlarında yatırım yapılması çalışmalarına hız kazandırılarak, ülkenin ve kâğıt sanayisinin önemli yardımcı madde ihtiyacını karşılamak maksadı ile bu maddelerden olan asit sülfürik, süperfostat ve klor fabrikalarının kurulması görevi de Sümerbank' a verilmiştir.²⁶⁴

²⁶¹ Selim Cavid Yazman, "İzmit Kâğıt Fabrikası", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 6, Yıl:1, (1 Mart 1940), 15. Dünya'da kişi başına düşen farklı kâğıt miktarları için bkz.; Cemal Ateşmen, "Kâğıdın Menşei ve Rolü-III", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı:107, Yıl:5, (1 Haziran 1944), 11.

²⁶² Emre Dölen, *Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihi*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015, 370-371.

²⁶³ Uygur Kocabaşoğlu, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş, Nesim Şeker, *SEKA Tarihi*, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996, 103'de bu bilginin *İktisat Vekâleti, İzmit Kaolin Fabrikasının Kuruluşuna Dair Rapor-No:7, (22.09.1939), 153'den alındığı* dipnot olarak belirtilmiştir.

²⁶⁴ Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 111.

10 Temmuz 1938’de Klor ve Alkali fabrikasının temelleri İktisat Vekilinin hazır bulunduğu bir törenle atılmıştır. İktisat Vekili B. Şakir Kesebir tören sırasında yaptığı konuşmada şunları söylemiştir.

“Bugün temelini atmak üzere olduğumuz bu fabrika büyük kimya endüstrisine girmek için başlangıç olmak gibi hususi bir ehemmiyeti haizdir. Bunu takib edecek diğer fabrikalarla kimya endüstrisi memleketimizde inkişaf yoluna girmiş ve beş senelik sanayi programımızın tamamlanmasına doğru yeni faaliyet merhaleleri kazandırmış olacaktır.”²⁶⁵

Bu fabrikanın temel atma töreni, binaların ihalesi yapılmadan gerçekleştirilmiştir. Sipariş edilen makineler 1939 Şubat ayında gelmiş olmasına rağmen, fabrikanın tesis yerinin temel atma töreninden sonra belirlenmiş olması sebebi ile 1939 yılı ortalarında tamamlanması hedeflenmiş fabrikanın açılışı gecikmiştir. Fabrika 17 Ağustos 1945 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün katıldığı bir törenle açılmış ve aynı yıl Eylül ayında düzenli üretime başlayabilmiştir.²⁶⁶

Ülkenin klor, südkostik ve tuzruhu ihtiyacını karşılamak aynı zamanda selüloz ve kâğıt sanayinin en önemli yardımcı maddelerini sağlamak amacıyla İzmit’te kurulan bu Klor Alkali Fabrikasında yılda 2.500 ton klorhidik asit, 2.000 ton südkostik üretilmesi hedeflenmiş ve bu hedef doğrultusunda çalışmalar yürütülmüştür.²⁶⁷

2.1.3. İkinci Kâğıt ve Selüloz Fabrikası

Selüloz, bitkilerde hücre yapısının büyük bir bölümünü oluşturan bir karbonhidrattır. Bitki hücreleri arasında lifli tabaka halinde bulunan selüloz, kâğıt hamurunu oluşturan önemli bir hammaddedir ve kâğıt üretiminde ilk akla gelen maddedir. Başlı başına bir endüstri kolu yaratan selüloz; kâğıda ilaveten birçok sanayi mamulünün üretilmesinde ana maddedir. Barut ve patlayıcı maddelerden, otomobil boya larına, sinema ve fotoğraf filmlerine, elektrik yalıtkan malzemelerine, kırılmaz camlara, gözlük çerçevesine, tarak ve fırça sapına, düğme ve oyuncığa kadar birçok mamulün üretiminde kullanılır.²⁶⁸

II. Dünya Savaşı yıllarında Filistin ve Hindistan’daki bazı firmalar, İzmit Kâğıt Fabrikasından kâğıt talep edilmesi yönünde hükümet nezdinde girişimde bulunmuştur. Ancak fabrikanın Türkiye’nin gereksinimi karşılamada yetersiz kalması, ilerleyen süreçte ikinci kâğıt

²⁶⁵ EK-8 Akşam Gazetesi, 11 Temmuz 1938; Cumhuriyet ve Son Posta Gazeteleri, 11 Temmuz 1938.

²⁶⁶ Uygur Kocabaşoğlu ve diğerleri, SEKA Tarihi, 111.

²⁶⁷ Sümerbank Selüloz Sanayii Müessesesi Fabrikasını ve Mamulleri Tanıtım Broşürü, İzmit: İzmit Selüloz Basımevi, 1950, 9.

²⁶⁸ Selüloz için ayrıntılı bilgi için bkz. Selim Cavid Yazman, “Selüloz Fabrikası” İktisadi Yürüyüş, Sayı:7, Yıl:1 (16 Mart 1940), 8. ve Mehmet Ali Kâğıtçı, “Kâğıt Nasıl Yapılır”, İktisadi Yürüyüş, Sayı: 80, Yıl:4, (16 Nisan 1943), 4-22.

fabrikasıyla selüloz tesislerinin faaliyete geçirilip toplam üretimin 24.000 tona yükseltilecek Türkiye'nin ihtiyacının %80'ni sağlayacak duruma getirilmesini zorunlu kılmıştır.²⁶⁹

İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası işletmeye alınırken aynı tarihte 6 Kasım 1936 tarihinde İkinci Kâğıt ve Selüloz Fabrikasının temelleri atılmıştır. Bu iki fabrikanın kurulmasını başlatan süreç İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikasının açılış töreninde Ekonomi Bakanı Celal Bayar tarafından yapılan konuşmada şöyle ifade edilmiştir:²⁷⁰

“Sayın Vatandaşlarım! Bugün açılma törenini yapacağımız kâğıt fabrikası endüstri programımızda yer alan mühim mevzulardan biridir Bugün bize sevinç veren hadise bu törenin açılma merasimi itibariyle endüstri programımıza dâhil fabrikaların birincisini teşkil etmektedir. Kâğıt endüstrisi, bütün dünya nazarında da kıymetli ve ehemmiyetli bir sanat şubesi olarak kabul edilmiştir. Bu fabrika 3.300.000 liraya mal olmuştur. Senevi istihsal kapasitesi 12.000 tondur. Bugün açmak üzere bulunduğumuz bu fabrikayı ihtiyaç nispetinde kurmak istedik. Fakat inşaat bitinceye kadar geçen zaman içinde ihtiyacın artmış olduğunu gördük ve büyütme mecburiyetinde kaldık. Bugün açılma merasimiyle birlikte bu fabrikanın tevsiine ait vaz'ı esas yapacağız. (Bu fabrikanın genişlemesini sağlayacağız.) Bu tevsiat (genişleme) ile fabrikanın istihsal kapasitesi 12.000 ton ve senelik istihsal kıymeti de 2.800.000 lira ziyadeleşecektir. Programımıza dâhil esaslardan biri de selüloz fabrikasıdır. Selüloz, kâğıdın ve Gemlik' deki Suni İpek fabrikasının mayasını teşkil etmekle beraber aynı zamanda bir harp malzemesidir. Gerek askeri ihtiyaç ve gerek millî ekonomi bakımından büyük ehemmiyeti olan bu fabrika 2.000.000 liraya kurulacak, senelik istihsalı (üretim) 1.200.000 lira kıymetinde 12.000 ton olacaktır.”

Özetle; Ekonomi Bakanı Celal Bayar'ın konuşmasında belirttiği gibi ülkede ihtiyaçlarının ilerlemesi Birinci Kâğıt Fabrikasının açıldığı gün, ikincisinin ve ayrıca bir harp malzemesi olması sebebiyle selüloz fabrikasının temellerinin atılmasını gerekli kılmıştır.

İkinci Kâğıt Fabrikasının esas tesisatını meydana getiren makinalar için Voith ve Wagner firmalarından ayrı ayrı teklif alınmış, daha ucuz teklif veren Voith firması yaklaşık 662.000 TL. ile ihaleyi almıştır. Fabrikanın motor ve elektrik tesisatı S.S.W., pis su tulumbası Voith, elektrik motorları pis su pompa motoru yine S.S.W., yeni tamirhane elektrik tesisatı A.E.G. ve metal eritme ocağı da Fulmina firmalarına 1937 ile 1939 tarihleri arasında İdare Meclisince ihale ve sipariş edilmiştir.²⁷¹

İkinci Kâğıt Fabrikasının inşaatının ön projesi Voith firmasının planlarına dayanılarak G.H.H. (Gutchoffnungshütte) firmasınca, yine fabrika binası çelik konstrüksiyon olarak G.H.H. firmasınca yapılması İdare Meclisince kabul edilmiştir. Tahmini keşif bedeli 428.669 TL. olan yarı mamul ambarı, hollander ambarı, kâğıt makine ambarı, kâğıt ve ambalaj salonu ve kazan dairesinin yapımında eksiltmeye çıkarılmıştır. İnşaat için aralarında Nuri Demirağ ve Vahit

²⁶⁹ Aslan Tufan Yazman, “Kâğıt Sanayimiz”, *İktisadi Yürüyüş*, Sayı:7, Yıl:1, (16 Mart 1940), 1.

²⁷⁰ Konuşmanın tam metni için bkz. Celal Kutay, *Celal Bayar* (2.Cilt), İstanbul: Kenan Basımevi, 1939, 788-790. ayrıca özet metni için Kocabaşoğlu, vd., *SEKA Tarihi*, 91-93.

²⁷¹ *İktisat Vekâleti*, “İzmit İkinci Kâğıt Fabrikasının Kuruluşuna Ait Rapor” 21.Eylül 1939, .190.

Akpak' ın da bulunduğu dört Türk firması talip olmuş ve bunlardan Vahit Akpak firması ihaleyi kazanmıştır.²⁷²

İkinci Kâğıt Fabrikası'nın gerek tesisat gerekse inşaat için planları önceden ve seri bir şekilde yapılmış olmasına rağmen inşaat işi uzamış, 1944 yılında ancak tamamlanabilmiştir.

Selüloz fabrikasının kurulması Birinci Sanayi Planına dâhil olmasına ve kâğıt fabrikası ile bir bütün olarak ele alınması gerekirken, daha sonra bundan vaz geçilerek yalnız kâğıt fabrikasının kurulması yoluna gidilmiştir. Ancak kurulan kâğıt fabrikasının muhtaç olduğu ana madde olan selüloz dışarıdan temini zor şartlarda olmuş, bazen gecikmiş ve bazen de yapılamamıştır.²⁷³

Bu selüloz teminindeki sıkıntılar karşısında selüloz fabrikasının kurulması için yeniden karar alınmış ve selüloz fabrikasının temeli II. Kâğıt Fabrikası ile birlikte 6 Kasım 1936'da atılmıştır.

Kamulaştırma usulü ile 48.570 TL ödenerek 168 dönüm bir arazi Selüloz Fabrikası yeri olarak tespit edilmiştir.²⁷⁴ Sapanca gölünden fabrikanın ihtiyacı olacak suyun temin edilmesi kararlaştırılmış, yılda 15.000 ton bisülfite, 3000 ton saman selülozu üretmesi belirlenmiştir.²⁷⁵

J. M. Voith, Wagner, Bautzen ve Karlstad firmalarından, günde 40 ton selüloz üretecek kapasitede bir fabrika için teklifler alınmış, en iyi teklifi vermiş ve I. Kâğıt Fabrikasını da yapan J.M.Voith firmasına yaklaşık 325.00 TL karşılığında 10.7.1936 tarihinde sipariş edilmiştir.²⁷⁶ Ayrıca, fabrika için gerekli tesisat, makine ve diğer cihazlar S.S.W., Carl Heigel, Steinmüller, A. Ekströms, Orenstein und Koppel ve Sazmaş firmalarına sipariş edilmiştir.²⁷⁷

Bu işlemler, firmalara yapılan teklifler ve sipariş süreci için ilave zaman ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İzmit Selüloz fabrikasının biran evvel faaliyete geçmesi maksadı ile Macaristan'da tetkikatta bulunmak üzere Sümerbank Umum Müdür muavini Osman Nuri Göver ile mühendis Murat Taki 1939 yılında görevlendirilmiştir.²⁷⁸ Naci Tamer ve Nedim Tüzümen adlı iki mühendis ile dört usta 6 ay müddetle staj görmek üzere 1942 yılında Almanya'ya

²⁷² Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 101.

²⁷³ Selüloz ihtiyacı sadece o yıllarda değil Selüloz Fabrikası kurulma aşamasında ve ilk ürünlerini verme sırasında da devam etmiştir. *BCA*, 30-18-1-2-73-22-2, (1937). 'de Avusturya'dan 1937 yılında selüloz temini ve *BCA*, 18-1-2-82-7-12, (19.01.1938)'de 1938 yılında İzmit kâğıt fabrikasının ihtiyacı olan selüloz için Sümerbank'a 80 bin İngiliz lirası mukabili 400 bin dolarlık, yine *BCA*, 30-10-0-0-212-443-4, (1941) 'de 1941 yılında Sümerbank'ın Romanya'dan alacağı selüloz için döviz izninin İcra Vekilleri Heyetince müsaade verilmesi bunlara örnektir.

²⁷⁴ *İktisat Vekâleti*, "Selüloz Fabrikasının Kuruluşuna Ait Rapor", 22 Eylül, 1939, 228.

²⁷⁵ *İktisat Vekâleti*, *Rapor*, 228-229.

²⁷⁶ *İktisat Vekâleti*, *Rapor*, .231.

²⁷⁷ *İktisat Vekâleti*, *Rapor*, .232-233.

²⁷⁸ *BCA*, 30-18-01-02-88-95-9, (1939).

gönderilmiştir.²⁷⁹ Selüloz fabrikası montajında kullanılmak ve işi bittikten sonra geri gönderilmek üzere dışarıdan montaj aletleri getirilmesine İcra Vekilleri Heyetince izinler verilmiştir.²⁸⁰ Dışarıdan geçici getirilen bu montaj aletleri Klor Alkali fabrikasının montajında da kullanılmıştır.²⁸¹

Bu işlemler için de ilave zaman ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu yukarıda belirtilen bütün bu etkenler sonucu II. Kâğıt Fabrikası'nın açılışı gecikmiştir. Kâğıt Fabrikasının açılışının gecikmesindeki benzer sebepler Selüloz Fabrikası için de ortaya çıkmıştır.

II. Dünya Savaşı yıllarında baş gösteren kâğıt sıkıntısının Avrupa'da olduğu kadar Türkiye'de kendini hissettirmesi, tüm dikkatlerin İzmit Kâğıt Fabrikasına yönelmesine neden olmuştur. Son Posta ve Cumhuriyet gazeteleri dışındaki bütün gazeteler, kâğıt ihtiyacını gidermek için İzmit Kâğıt Fabrikasının ürünlerini kullanmaya başlamışlarsa da kâğıt fiyatlarının Avrupa piyasalarının üstünde yer alması gazete sahiplerini sıkıntıya sokmuştur. Fiyatların yüksek seyretmesinin temelinde kâğıdın ham maddesini teşkil eden selülozun dış ülkelerden karşılanarak dünya selüloz piyasasına tabi olması yattığından Türkiye'de 6 Kasım 1936 tarihinde inşasına başlanan selüloz fabrikasının bir an önce bitirilmesi çabaları hız kazanmıştır. Ancak fabrikanın inşası ve makinelerinin montaj çalışması tamamlandığı halde, Sapanca Gölünden ihtiyaç duyulan suyun zamanında getirilemeyişi fabrikanın işletmeye açılmasını bir hayli geciktirmiştir.²⁸² Selüloz fabrikasının inşaatı cari yöntemlere uygun olarak yerli ve yabancı firmalara ihale edilmiştir. Fabrika için çok gerekli olan su tesisatı ancak 1939 Şubat ayında sipariş edilmiştir. Bu sebeple 10 Ocak 1938 tarihinde faaliyete geçmesi gereken fabrika, ancak 1945 yılında işletmeye alınabilmiştir.²⁸³

İzmit Selüloz Fabrikasının açılışın gecikmesine rağmen Avrupa'daki selüloz fabrikalarından ayıran önemli bir özelliği bulunmuştur. Bu dönemde İskandinav ülkelerindeki selüloz fabrikaları yalnız odundan, İtalya'daki selüloz fabrikaları yalnız saman ve belirli ağaç türlerinden selüloz üretebildiği halde, İzmit Selüloz Fabrikası paçavra, odun ve samandan da selüloz üretebilme kapasitesine sahiptir.²⁸⁴

İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı olarak 1 Kasım 1944 tarihinde TBMM'nin 7. Dönem 2. Toplanma Yılı'nın açılış konuşmasında II. Kâğıt Fabrikası ve Selüloz Fabrikaları ile ilgili verdiği bilgide kâğıt sanayinin geleceği için beklentileri şu sözlerle ifade etmiştir. “*Kâğıt*

²⁷⁹ BCA, 30-10-00-00-133-956-16, (1942).

²⁸⁰ BCA, 30-18-01-02-90-20-16, (1940).

²⁸¹ BCA, 30-18-01-02-98-99-11, (1940).

²⁸² Aslan Tufan Yazman, “Kâğıt Sanayimiz”, *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 7, Yıl: 1, (16 Mart 1940), 1.

²⁸³ İktisat Vekâleti, *Rapor*, 234-239.

²⁸⁴ Selim Cavid Yazman, “Selüloz Fabrikası”, *İktisadi Yürüyüş*, Sayı:7, Yıl.1, (16 Mart 1940), 8.

Fabrikasını bu sene yeni tesislerle genişlettik. Selüloz endüstrisi, ana tesislerini kurmuştur. Bundan ilerisi için birçok alanda geniş faydalar bekliyoruz.”²⁸⁵

Ancak bu süreçte Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün de konuşmasında belirttiği gibi kâğıt sanayisinden büyük faydalar beklenmesine rağmen yukarıda örneği verilen II. Kâğıt ve Selüloz Fabrikaları başta olmak üzere diğer tüm kâğıt sektörü girişimlerinde gecikmeler olmuştur. Bu gecikmelere aşağıdaki konu başlığında detayları belirtilen bir seri diğer genel iç ve dış etkenler de etkili olmuştur.

2. 2.Kâğıt Sanayisinin Gelişmesini Etkileyen İç ve Dış Etkenler

Atatürk’ün, İzmit Kâğıt Fabrikası’nda üretilen ilk yerli kâğıtta basılan 19 Mayıs 1936 tarihli Ulus gazetesinin bayram ekini incelediğinde söylediği ‘‘Medeniyet Hamuru’’²⁸⁶ sözü Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet dönemine kadar geçen tarihi sürecin özeti niteliğindedir. Gerçekten yeni kurulan Devlet ve yeni yönetim sistemi Cumhuriyet ile Türkiye yeni bir medeniyet değişimi süreci içine girmiştir.

Bu yeni süreçte çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmanın bir temsilcisi olan kâğıt için bazı iç ve dış somut gerçekler halen devam etmiştir. İsmet İnönü döneminde II. Dünya Savaşı, çok partili siyasal yaşama geçiş süreci ve 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimler önemli iç ve dış siyasi gelişmeleri oluşturmuştur.²⁸⁷

Atatürk’ün ölümünden sonra İsmet İnönü’nün yeni Cumhurbaşkanı olması ile birlikte bazı bürokratik kadro ve bakan değişiklikleri sonucu uyum sağlanması için geçen zaman ve Sapanca gölünden fabrikaya su taşıyacak projenin gecikmesi küçük çapta iç meseleleri oluşturmuştur. Ancak Türkiye’de kâğıt sanayisinin gelişmesini ve özellikle selüloz sanayisinin kurulmasını istemeyen Türkiye’ye devamlı kâğıt ihraç eden ve gelir elde eden gelişmiş ülkelerin etkileri ile II. Dünya Savaşı’na giden ortam ise asıl somut dış sorunları oluşturmuştur.

Türkiye, II. Dünya Savaşında tarafsız kalmak ve dış politikasını dengede tutmak için çok zorlu bir diplomatik süreç yürütmüştür.²⁸⁸

II. Dünya Savaşında tarafsız kalınmasına rağmen orduyu güçlendirmek zorunlu olmuştur. Orduyu güçlendirmek için bu süreçte bütçeden millî savunmaya ayrılan ödenekler

²⁸⁵ TBMM, Zabıt Ceridesi, Dönem. 7, Toplantı: 2, Cilt. 14, 1. Birleşim, 01.11.1944, 4.

²⁸⁶ ‘‘SEKA Raporu’’, SEKA Dergisi, Sayı 11, (Haziran-Eylül 1986), 26; ‘‘SEKA Raporu’’, Mühendis ve Makine Dergisi, Cilt:48 Sayı:571, (1986), 49.

²⁸⁷ Bu süreçle ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. Şerafettin Turan, *İsmet İnönü (Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği)*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2003.; Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C. II. Remzi Kitapevi, İstanbul,1975.; Cemil Koçak, *Türkiye’de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

²⁸⁸ Türkiye’nin bu süreçte yürüttüğü başarılı diplomatik dış politikası için ayrıntılı bilgi; Selim Deringil, *Denge Oyunu*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, .3-60.

arttırılmıştır. 1938 yılında bütçeden millî savunmaya ayrılan oran % 30,31 iken, savaşın başladığı yıl olan 1939 yılında % 43,32' ye, 1941 yılında ise % 55,44'e kadar çıkmıştır. Ayrıca ordu mevcudunun 600.000' e çıkarılması sonucu genç üretici sınıf silahaltına alınmıştır. Bu durum tüketici sayısını arttırmış, üretimi azaltmış ve fiyatların artmasına yol açmıştır.²⁸⁹

II. Dünya Savaşı'nın (1939 yılı) başlaması ile birlikte piyasalarda darboğaza girilen maddelerden biri de kâğıt ve ürünleri olmuştur²⁹⁰ Türkiye'de sadece kültürel kâğıtlar değil sigara fabrikalarının ihtiyacı olan sigara kâğıtları bile temin edilememiş, Finlandiya'dan 1940 yılında sadece 112.500 dolarlık sigara kâğıdı ithal edilerek bu ihtiyaç karşılanabilmiştir.²⁹¹

Savaş boyunca uluslararası deniz ticaret yollarının kapanmasından sonra başta Fransa olmak üzere birçok Avrupa ülkesi ihtiyatlı bazı tedbirlere başvurarak gazetelerindeki sayfa sayılarını azaltmıştır. Savaşın başlaması ve Baltık sahilleriyle Kuzey Denizi kıyılarının birer tehlike kaynağı haline gelmesi ile birlikte kâğıt sanayiinde iyi bir seviyede bulunan Finlandiya ve diğer bazı İskandinav ülkelerinin geniş kâğıt pazarlarının Avrupa'ya yönelmesi, kâğıt ve ürünlerinin fiyatlarının bir kat daha artmasına yol açmıştır.²⁹²

Bunun yanı sıra, savaş koşulları nedeniyle ithalat yollarının kapanması ve dış ülkelere bir kısım makinelerinin getirilmesinin zorlaşması, yeni fabrikaların işletmeye geç açılmasının diğer bazı nedenleri arasında yer almıştır.²⁹³

Sümerbank tarafından 1944 yılında mukavva ve ambalaj kâğıdı imal edecek ve de 10 milyon liraya mal olacak bir fabrikanın kurulmasına karar verilmesine rağmen II. Dünya Savaşı zorlukları sebebi ile bu faaliyet 1946 yılına sarkmak zorunda kalmış ve ancak bu yeni fabrikanın teçhizatı için ABD şirketlerinden gelen teklifler değerlendirilmeye alınabilmiştir.²⁹⁴

Fabrikalar üretime geçtikten sonra basın bu sefer kâğıt fiyatları üzerine eğilmeye başlamıştır. Bu sefer basında kâğıtla ilgili olarak ilk haberlerin kâğıt vurgunculuğuna ilişkin olması dikkat çekicidir. Aralık ayının ilk günlerinde gazeteler, vurguncuların kâğıt fiyatlarını arttırdıklarını, buna da bazı kâğıt türlerinin ithalatına getirilen miktar kısıtlamalarının neden olduğunu duyurmuştur. Bunun üzerine hükümet, bir yandan İzmit kâğıt fabrikasına piyasanın taleplerini karşılama emri verirken bir yandan da ülke dışından kâğıt ithal ederek bunu piyasaya

²⁸⁹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 4.Kitap (Birinci Bölüm), Ankara: Bilgi Yayınevi,1999, 155.

²⁹⁰ Ahmet Cemil Conk, "Piosova Elyafı Selüloz", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 88, Yıl: 4, (16 Ağustos 1943), 5.

²⁹¹ *BCA*, 30-18-1-2-91-61-10, (1940).

²⁹² Aslan Tufan Yazman, "Kâğıt Sanayimiz", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 7, Yıl: 1, (16 Mart 1940), 1.; 1940 yılı içerisinde Türkiye'de çıkarılan kararnemelerle gazetelerin sayfa sayılarında azaltmaya ve kâğıt tasarrufuna gidilmiştir. Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 120.

²⁹³ Hüseyin Avni, "Fabrikalarımızın Faaliyeti Arttı mı Azaldı mı?", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 28, Yıl: 2, (1 Şubat 1941), 22.

²⁹⁴ Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, Sayı:32, Yıl:4, (Şubat 1946), 60.

en uygun koşullarda sunma işini Sümerbank'a vermiştir. Bir üçüncü önlem olarak mevcut yasalara dayanılarak kâğıt vurguncularıyla mücadele edilmesi kararlaştırılmıştır. Devletin aldığı kararlar basında “*Kâğıt İhtikârı önleniyor*” başlığı altında şu şekilde yer almıştır.

*“Kâğıt Fabrikasının memleket kâğıt ihtiyacını temin edecek bir vaziyette olmaması yüzünden, piyasada kâğıt ihtikârı yapılmakta olduğu anlaşılmıştır. İhtikârın önüne geçmek için piyasanın ihtiyacı olan kâğıdı hariçten ithal edecek ucuz fiyatla piyasaya arz etmesi işi Sümerbank'a verilmiştir. Öğrendiğimize göre kâğıt fabrikası gelecek seneden itibaren memleketin kâğıt ihtiyacını temin edecek bir hale gelecektir.”*²⁹⁵

Kısaca bu dönemde; kâğıt sanayisi gelişimi yavaşlamakla birlikte, mevcut kâğıt ihtiyacı devlet tarafından alınan ilave tedbirler ile aşılmış ve kâğıt sanayisinin gelişmesini sağlayacak aşağıdaki konu başlığında özeti sunulan 1936-1955 yıllarında diğer yeni çalışmalar yapılmıştır.

2.3. Kâğıt Sanayisi İçin Yapılan Diğer Faaliyetler

Kâğıt Sanayisinin gelişmesini engelleyen bu olumsuz sürece rağmen diğer ilave faaliyetler devam etmiştir. Bu dönemde Sümerbank tarafından kurulacak Üçüncü Kâğıt Fabrikası için temaslarda bulunmak üzere bir heyet İsviçre'ye gitmiş ayrıca bu heyet Finlandiya, İngiltere ve ABD'de temaslarda bulunmuştur.²⁹⁶ Bu temalar kâğıt ve selüloz sanayisinin yeni tesislerle takviye edilerek ülkenin kâğıt ihtiyacının karşılanması için yapılan gayretlerin yeni bir başlangıcı olmuştur.²⁹⁷

Bu temalar dışında; gerekli kanuni statü değişikliklerinin yapılması, çalışanlara yönelik sosyal imkânların ve eğitimlerin arttırılması ile birçok ek müessese açılması da yer almıştır. Yapılan bu faaliyetler aşağıda özet olarak sunulmuştur.²⁹⁸

-İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikasının adı kanuni statü değişikliği olarak; 17 Haziran 1938 tarihinde 3460 Sayılı Kanun yürürlüğe girerek Sümerbank Selüloz Sanayii Müessesesi olarak değiştirilmiştir.

-Sosyal imkânlar ve eğitim faaliyetleri olarak; 1937 yılında kurulan İzmit Kâğıt Spor Kulübünde çalışmalar artarak devam ettirilmiştir. 1941 yılında işçilere ücretsiz öğle yemeği verilmeye başlanmıştır. 4 Eylül 1944 tarihinde Selüloz Sanayii Müessesesi Çırac Okulu açılmıştır.

-Ek müesseseler olarak; Sapanca Su Tesisatı 23 Haziran 1943 tarihinde devreye girmiş, 10 Şubat 1944 tarihinde Paçavra Selülozu Fabrikası üretime başlamış, 31 Mayıs 1944 tarihinde Saman ve Paçavra Selülozu Fabrikaları işletmeye alınmış, 23 Nisan 1945 tarihinde Odun

²⁹⁵ *Ulus Gazetesi*, 5 Aralık 1936. ve *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Aralık 1936.

²⁹⁶ Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, Sayı:34, Yıl:4, (Nisan 1946), 115.

²⁹⁷ Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, Sayı:35, Yıl:4, (Mayıs 1946), 150.

²⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 419-421.

Selülozu Fabrikası deneme üretimine başlamıştır. 1 Eylül 1950 tarihinde Üçüncü Kâğıt Fabrikasının temeli atılmıştır.

-Bu girişimlere paralel bazı küçük idari birimler olarak, 8 Mayıs 1942 tarihinde Fidanlık ve Orman İşletmesi Şefliği kurulmuştur.

-Fabrika memur, müstahdem ve diğer çalışanları tarafından ortakların istihlak (tüketim) ihtiyaçlarını ucuz ve bir elden temin etmek, ortaklar arasında karşılıklı yardım işlerini görmek maksadı ile 30 sene müddetli İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası İstihlak Kooperatifi adı ile bir kooperatif şirket teşkil edilmiştir.²⁹⁹

-Ancak bütün bu olumlu gelişmeler devam ederken dünya ile birlikte Türkiye'nin de içinde bulunduğu kâğıt sıkıntısı için gerekli tedbirleri zamanında almamakta kısmen sorumlu tutulan Mehmet Ali Kâğıtçı ise; 31 Mart 1941 tarihinde Müessese Müdürlüğünden alınarak önce İşletme Mütahassıslığı kadrosuna atanmış, 20 Haziran.1941 tarihinde Müessesedeki görevine son verilmiştir.³⁰⁰

2.4. Kâğıt Sanayisinin İzmit'e Katkıları

Kâğıt Fabrikası gibi Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip yapının bu dönemlerde İzmit'te kurulması, vilâyetin Türkiye ekonomisindeki kıymetini bir kez göstermektedir. Kâğıt Fabrikası açıldığı dönemlerde tek bir fabrika ve buna hizmet eden tesislerin inşa edildiği bir yapı haline gelmiş ve 1950'ye kadar Türkiye'nin en büyük fabrikası özelliğini taşımıştır.³⁰¹

Bütün bu yapılan çalışma ve faaliyetler başta İzmit olmak üzere çevre yerleşim yerlerinin gelişmesinde büyük katkılar sağlamış, bölge halkının Cumhuriyet idaresine karşı olan saygısını arttırmıştır. Buna bir örnek olarak Kâğıt fabrikasının İzmit kasabasına verdiği elektrik açılış töreni Dâhiliye Vekilinin Başvekâlet Yüksek Makamına yaptığı resmi yazışmada aşağıdaki şekilde ifade edildiği görülmektedir. “*Kâğıt fabrikasının İzmit kasabasına verdiği elektrik kûşat törenine bütün halkın iştiraki ile yapıldığı ve bu münasebetle halkın cumhuriyet idaresine karşı olan minnet ve şükranlarını bir daha izhar ettiği Kocaeli Vilayetinden bildirilmiştir.*”³⁰²

Kâğıdın İzmit'in gelişmesine açtığı yollar basında ise şu şekilde yer almıştır: “*İzmit, kâğıt fabrikasının temelleri atıldığı günden beri mes'ût bir inkişaf yolundadır. Denilebilir ki,*

²⁹⁹ BCA, 030-18-1-2-74-36-7, (1942).

³⁰⁰ Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 419.

³⁰¹ *Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü*, İzmit: SEKA İstatistik ve Konjüktör Müdürlüğü, 1970, 10.

³⁰² BCA, 030-10-0-0-171-187-29, (1937). Bkz. Ek-9.

İzmit'in imarı ve şehrin rengini değiştiren yeni yeni binalar, kâğıt ve karton fabrikasının temelleri atılırken başlamıştır.'³⁰³

Kâğıt Fabrikaları, bir dönem kendi motor ve sistemleriyle İzmit'in bir kısmının elektrik ihtiyacını tek başına karşılamıştır. Ancak zaman içerisinde merkezî elektrik sisteminin kurulmasıyla bu hizmetten çekilmiştir. Bununla birlikte işletme için kurulmuş bulunan itfaiye teşkilatı büyük yangınlarda İzmit itfaiyesine yardıma koşmaya devam etmiştir. Bundan başka Kâğıt Fabrikaları, kimi zaman uzak köy yollarının yapım işine de katkı sağlamış, bazı köy okullarının tamiratını, boya, badana işlerini üstlenmiştir. Kâğıt Fabrikaları'nın İzmit'in sembolü olan Saat Kulesi'ni tamir etmesi de döneminde halkın sevgi ve takdirini kazanmasını sağlamıştır. Bu tarihlerde sadece Saat Kulesi tamir edilmemiş; aynı zamanda çevre düzenlemesiyle ve verilen ışıklarla kentin hoş bir görünüm kazanmasını temin etmiştir. Hiç kuşkusuz kâğıt ve selüloz fabrikalarında çalışan işçiler için kurulan İşçi Sigortaları Hastanesi (SEKA Devlet Hastanesi) de kâğıt sanayisinin İzmit'e yaptığı en önemli kazanımlardan birisidir. Ayrıca İzmit kâğıt sanayi 1956'dan itibaren uluslararası fuar ve sergilere katılmış ve ürünlerini ve İzmit'i oralarda tanıtmıştır.³⁰⁴

Kâğıt sektörünün merkezi olarak seçilen İzmit'e yapılan yatırımlarla bölgenin iktisadi gelişimi sağlanmış ve bölgede yaşayan halka yeni iş imkânları ve yeni bir hayat yolu sunulmuştur. Örnek olarak çalışanların yerelliği açısından bir gelişme olmuş, 1944 yılında çalışanların %50'si İzmitli, %18'i çevre yerler ve %32'si uzak yerlerden gelmiş iken, 1946 yılında İzmitliler' in oranı %65'e yükselmiş, uzak yerlerden gelenlerin oranı ise %22'ye düşmüştür.³⁰⁵

Sonuçta Cumhuriyet idaresi tarafından yapılan yatırımlar sonucu açılan tesislerde İzmitliler' in oranının artması kâğıt ile İzmit'in daha fazla bütünleşmesini sağlamış ve bölge halkının Cumhuriyet idaresine karşı olan saygı ve sevgisini daha da arttırmıştır.

2.5. Artan Kâğıt İhtiyacı ve Alınan Tedbirler

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen ülkede kâğıt ihtiyacı artarak devam etmekte ve kâğıt ithali yapılmaya devam etmektedir.

Bakanlar Kurulunca kâğıt ithalatını koordine etmek için yeni kararlar alınmıştır. Bu kapsamda; 1938, 1944, 1945 ve 1946 yıllarında ülke genelinde gazete ve dergi basımında

³⁰³ *Kurun Gazetesi*, 14 Eylül 1936; Bkz.Ek-10.

³⁰⁴ Mehmet Sarıoğlu, "Mehmet Ali Kâğıtçı ve SEKA'nın Kocaeli'ne Katkıları", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, III*, Kocaeli: 2015, 1463.

³⁰⁵ *Başvekâlet Umumi Murakebe Heyeti (BUMH), Sümerbank Selüloz Sanayii Müessesesi 1947 Yılı Raporu, Ankara, 1948, 6.*

kullanılmak üzere tenzilatlı olarak ithal edilen basım kâğıdının tek elden dağıtımının Basın Yayın Umum Müdürlüğüne yaptırılması kararı verilmiştir.³⁰⁶

Bakanlar Kurulunun bu karar sonucu Basın ve Yayın Umum Müdürlüğüne, Türkiye'nin muhtelif şehirlerinde çıkmakta olan gazete, mecmua ve kitaplar için kâğıt tedarikinde çekilen sıkıntıyı önlemek ve bunların kâğıt ihtiyaçlarını temin maksadı ile 1945 yılında bazı ilave tedbirler alınmıştır.

Bu ilave tedbirler arasında ilk dikkati çeken gerek ithal ve gerekse Türkiye'de imal suretiyle elde edilen kâğıtların, ithali, satın alınması, depo edilmesi Maliye Bakanlığı Kırtasiye Müdürlüğü tarafından yapılması bulunmaktadır. Bu müdürlük tarafından ithal veya fabrikadan satın almak suretiyle temin edilecek kâğıtların miktarları ve neveleri, bunların gümrük, nakliye ve depo masrafları dâhil maliyet fiyatları hem Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü hem de Başbakanlık Kâğıt Düzenleme Bürosuna bildirecektir. Böylece Türkiye'de imal edilen ve hariçten ithal sureti ile temin edilmiş olan kâğıtların gazete, mecmua ve tabilere dağıtımı Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü tarafından tanzim edilecek barem listesine göre yapılacaktır. Bu barem listesine göre gazeteler ve mecmualar basım adetlerini mevcut kâğıt stoklarını, aylık kâğıt ihtiyaçlarını, gerek stok, gerekse ihtiyacın cinsi, nevi ve ebadını bir beyanname ile Basın Yayın Umum Müdürlüğüne bildireceklerdir. Ayrıca ilave tedbir olarak günlük gazetelerin sahife adetlerine sınırlamalar konarak bir sayfanın ebadı 0,42 x 0,58 metre yani 0,2436 kare metre ve daha büyük olan gazeteler günde dört sahifeden fazla çıkarılmayacaktır. Bir sayfanın ebadı bundan az olanlar haftada üç gün dört sahife ve dört günde altışar sahifeden fazla çıkarılamayacaktır. Gazeteler bu kararı hiçbir surette değiştiremeyecek ancak zaruret dolayısı ile gazetenin basıldığı makinanın değiştirilmesi lâzım geldiği takdirde ancak Basın ve Yayın Umum Müdürlüğünün izni ile bu değişiklik yapılabilir. Resmi Gazete, Ulus ve Kızılay gazetesiyle Cumhuriyet Bayramının ilk gününde ve Atatürk'ün ölümünün yıl dönümünde çıkacak gazeteler hiçbir surette sahife tahdidine tabi olmayacaklardır.³⁰⁷

Siyasi iktidar tarafından alınan bu kararlar bazı basın temsilcileri tarafından kendilerini baskı altında tutmak için yeni siyasi kararlar olduğu düşüncesi ile tepki faaliyetleri başlamıştır. İlk tepkiler basın olarak müşterek hareket etme ve yeni çözüm yolları üretmek üzerine olmuştur.

Bu süreçte İstanbul'da yayın yapan Akşam, Yeni Sabah, Vatan, Tasvir, Cumhuriyet, Tanin, Hürses, Vakit, Haber, Son Dakika, Son Telgraf, Gece Postası, Ekonomi ve Son Posta gazeteleri müşterek olarak Başbakan'a 27 Şubat 1946 yılında bir telgraf çekmişlerdir. Bu

³⁰⁶ BCA, 030-18-01-02-83-60-6, (1938).; BCA, 030-18-1-2-105-42-4, (1944).; BCA, 030-18-01-02-118-73-14, (1945).; BCA, 030-10-0-0-85-583-7, (1946).

³⁰⁷ BCA, 030-10-0-0-85-562-11, (1945).

telgrafta İzmit kâğıdının gerek kalite gerek fiyat bakımından elverişsizliği belirtildikten sonra karşılaşılan olağanüstü kâğıt sıkıntısını gidermek için kendilerine müstakil olarak dışarıdan kâğıt ithal edilmesine izin verilmesi talebinde bulunmuşlardır.³⁰⁸

Başbakan ise İstanbul gazetelerinin müşterek çektikleri bu telgrafa şu şekilde cevap yazısı göndermiştir.

“İstanbul gazetelerinin 27 Şubat teline. Ekonomi Bakanlığında alınan malumata göre yurtta yeter derecede gazete kâğıdı imal edilmektedir. 1946 senesinde imalatın kalite bakımından da ıslahına çalışılmaktadır. Bu itibarla dışarıdan gazete kâğıdı ithali muvafık görülmemiştir. Anladığıma göre dışarıdan gazete kâğıdı getirilmek istenmesi sebebine şimdilik kararda bir değişiklik yapılmaması uygun görülmektedir.”³⁰⁹

İstanbul gazetelerinin başını çektiği gazeteler için müstakil kâğıt ithalinin istenmesine Başbakan tarafından cevap olarak verilen bu olumsuz karşı yazıya rağmen Bakanlar Kurulunca 9 Mart 1948 tarihinde Selüloz Sanayii Müessesince (İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası) imal edilerek gazete ve mecmualarla faydalı ve öğretici kitaplara tenzilatlı fiyatla verilecek kâğıtlara dair K/730 sayılı aşağıda özeti sunulan bir karar yürürlüğe konulmuştur.

Bu karara göre; tenzilatlı fiyatla satılacak gazete kâğıdı metre karesi 50 gram ağırlığında üçüncü hamur gazete kâğıdı olacaktır. Mecmualar için tenzilatlı fiyatla verilecek kâğıt, esas itibari ile metre karesi 60 gramlık iki tarafı perdahlı ikinci hamur mecmua kâğıdı olacaktır. Başbakanlıkça tespit edilecek esaslara göre faydalı ve öğretici olduğu Basın ve Yayın Genel Müdürlüğünce kabul edilen kitaplar için ise metre karesi 50 veya 60 gramlık üçüncü hamur gazete kâğıdı verilecektir. Bir sahifesinin ebadı 0,58 x 0,42 metre yani 0,24,36 metre kare ve daha büyük olan gazeteler haftada 36 ve bu ebatan küçük olan gazeteler haftada 44 sahifeden fazla yayımlanamayacaktır. Ancak Resmi Gazete bu kaydın dışında tutulmuştur. Bu karar gereğince tahsis edilmiş kâğıtlar tahsis edildikleri işler dışında kullanılamayacaktır. Ekonomi Bakanlığı ile Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü bu karar şümülüne giren kâğıtların alakalıları tarafından teslim alınmasından tüketimine kadar geçirdiği bütün safhaları, hareketlerini ve icabında kayıtları, defterleri, diğer vesikaları da tetkik etmek sureti ile denetlemeye yetkili olacaktır. Gazete, mecmua ve öğretici kitaplara evvelce 1946 ve 1947 yıllarında maliyetinden düşük fiyatlar ile yapılan kâğıt tahsislerinden meydana gelen zararlarla bu karar dolayısı ile meydana gelebilecek zararlar Ekonomi Bakanlığının teklifi üzerine Millî Koruma Formundan karşılanması kararlaştırılmıştır.³¹⁰

³⁰⁸ BCA, 030-10-0-0-85-563-9, (1946).

³⁰⁹ BCA, 030-10-0-0-85-563-9, (1946).

³¹⁰ BCA, 030-18-01-00-115-99-6, (1948).

Sonuçta siyasi iktidarın yukarıdaki bu karar sonucu basın ile arasında bir uzlaşma yolu bulmaya çalıştığı değerlendirilmektedir.

2.6. 1936-1955 Dönemi Yabancı Uzmanlar

1936-1955 yılları sürecinde yabancı uzmanlar da yoğun olarak kâğıt üretimi sürecinde görev almıştır. Bu kişiler Atatürk döneminde olduğu gibi yine İcra Vekilleri Heyetince (Bakanlar Kurulu) ilgili Vekilliğin (Bakanlığın) teklifi Büyük Erkânı Harbiye Reisliğinin (Genelkurmay Başkanlığının) muvafakati alınarak çıkartılan izin kararnamelele ile bu sürece iştirak etmişlerdir.

Yabancı yardımcılarnın 1936-1955 sürecindeki çalışmalara iştirak etmeleri için Bakanlar Kurulunca çıkartılan izin kararnamelerinde genellikle geldikleri ülkeler ve çalışma yerleri bulunmakta olup yabancıların isimleri çoğunlukla yer almamıştır. Ancak Bakanlar Kurulunca çıkartılan bazı izin kararnamelerinde ise mesleki anlamda ün yapmış ve özel olarak getirilmiş bazı yabancı uzmanların isimleri ile ihaleleri alan yabancı şirket üst düzey yetkilerinin isimleri ise özellikle yer almıştır.

Bakanlar Kurulunca çıkartılan izin kararnamelerinde ismi belirtilen yabancı uzmanların yer aldığı çizelge tarih sırasına göre aşağıda sunulmuştur.³¹¹

Tarih	Ülke	Adı Soyadı	Çalışma Yeri ve İzin
17/9/1937	İsviçre	Edwin (Su alma mütahassısı)	İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikasında iş bitimine kadar.
7/4/ 1938	Almanya	Oto Friedrich	İzmit Sellüloz ve İkinci Kâğıt Fabrikasında iş bitimine kadar.
7/4/ 1938	Avusturya	Johann Scholler	İzmit Sellüloz ve İkinci Kâğıt Fabrikasında iş bitimine kadar
25/8/1938	Almanya	Ernst Stambach	İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikasında iş bitimine kadar.
15/11/938	Macaristan	Lorenz Germen	İzmit Sellüloz ve İkinci Kâğıt Fabrikası inşaatında iş bitimi
6/1/1939	İsveç	Hialmar Waldemar Wallies	İzmit İkinci Kâğıt ve Sellüloz Fabrikaları montajında

³¹¹ BCA, 030-18-01-02-78-80-14, (1937).; BCA, 030-18-01-02-82-28-12, (1938)., BCA, 030-18-01-02-84-76-9, (1938).; BCA, 30-18-01-02-85-98-7, (1938).; BCA, 30-18-01-02-85-113-19, (1939)., BCA,30-18-01-02-85-118-8(1939); BCA,30-18-01-02-86-16-15, (1939).; BCA, 30-18-01-02-87-46-18, (1940).; BCA, 30-18-01-02-104-4-20, (1941).; BCA, 30-18-01-02-103-74-19, (1943).; BCA, 30-18-01-02-100-111-7, (1943)., BCA, 30-18-01-02-100-111-7, (1943).

28/01/1939	Almanya	K. Herchel	İzmit İkinci Kâğıt ve Sellüloz Fabrikaları montajında
27/2/1939	Almanya	Wilhelm Frosch	İzmit Kâğıt Fabrikasının kaolin tesisatı montajında
25/05/1939	Almanya	B.Paul Kaufman	Tüm montaj faaliyetlerinde
14/16/1939	Almanya	Otto Mutschler ile Hermann Benzhaf (Montör olarak)	İzmit İkinci Kâğıt ve Sellüloz Fabrikasında
10/12/1940	Almanya	Friedrich Wiebelitz, Walter Rodeke ve Henrich Bender (Montör Olarak)	İzmit Selüloz sanayi müessesinde
21/08/1941	Almanya	Gustaw Hoppe	İzmit Selüloz sanayi
11/03/1942	Almanya	Wilhem Weirauch	İzmit Selüloz Sanayii Müessesinde montaj işi
12/05/1943	Almanya	Herbert Hein	İzmit Klor Alkali fabrikasının montaj işi
1943	Almanya	Wilhelm Jepsen (Voith Firması Baş Montörü)	İzmit İkinci Kâğıt Fabrikası
22/9/1943	Macaristan	Etienne Erdus (mühassıs)	İzmit İkinci Kâğıt fabrikasında
5/1/1943	Almanya	Walter Schmit (Montör)	İzmit Klor Alkali Fabrikasında

Bu yabancılar ücretlerini bağlı buldukları ve gönderildikleri şirketlerden almışlardır. Ancak Türkiye tarafından ayrıca özel talep edilen yabancılar için ise ücretler Türkiye tarafından ödenmiştir. Bu konuda İsveç tebaasından 17 mütéhassısın 355' er lira aylık ücret ile iki sene müddetle İzmit Selüloz Sanayii Müessesinin İkinci Kâğıt Fabrikasında çalıştırılması izin verilmesi İcra Vekilleri Heyetince 10/6/1944 tarihinde kabul olunmuştur.³¹²

Bütün bu yabancılar bu süreçte İcra Vekilleri Heyetince ilgili Vekilliğin (Bakanlığın) teklifi Büyük Erkânı Harbiye Reisliğinin (Genelkurmay Başkanlığının) muvafatı alınarak çıkartılan izin kararnamelele ile çalışmışlardır. Ancak Büyük Erkânı Harbiye Reisliğinin (Genelkurmay Başkanlığının) muvafatı olmadığından Alman tebaasından O. F. Josef Chasseur 'un İzmit Selüloz fabrikasında 1939 yılında çalıştırılmasına bu süreçte izin verilmemiştir.³¹³

³¹² BCA, 30-18-01-02-105-38-10, (1944).

³¹³ BCA, 30-18-01-02-84-89-16, (1939).

Yine İzmit Kâğıt ve Selüloz fabrikasında 1939 yılında çalıştırılmak istenen Alman tebaalı Alferd Stanhoff ile eşi Ruth Steinhoff' un da İzmit'te ikametlerinde askeri bakımdan mahsurlu bulunmuştur.³¹⁴ Askeri bakımdan bu kişilerim niçin mahsurlu buldukları resmi yazıda ifade edilmemiştir.

Bu yabancılara ilaveten isimleri tespit edilememiş başka yabancılarında 1938-1950 yılları arasında Kâğıt Fabrikaları kurulma sürecinde katkıda buldukları diğer İcra Vekilleri kararnamelerinde görölmektedir. Bunlardan tespit edilebilenler tarih sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

1938 yılında, İzmit'te kurulmakta olan Selüloz Fabrikasının mahlül kulelerinin montajında gerekli görülen yabancı uzmanların çalıştırılmasına³¹⁵, -Alman tebaasından üç montörün İzmit'te kurulmakta olan İkinci Kâğıt ve Selüloz Fabrikasında çalıştırılmasına İcra Vekilleri Heyetince izin verilmiştir.³¹⁶

1939 yılında, İzmit Kâğıt ve Karton fabrikasında çalıştırılmaları gerekli görülen iki yabancı montöre,³¹⁷ iki yabancının Sümerbank'a ait İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikasında çalıştırılmasına,³¹⁸ altı yabancı mütehassısın İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikasında bir sene müddetle çalıştırılmasına izin verilmesi İcra Vekilleri Heyetince onay verilmiştir.³¹⁹

1941 yılında, Alman tebaasından dört montörün İzmit Selüloz Sanayii Müessesesi Klor Fabrikasında montaj işinin bitimine kadar çalıştırılmalarına,³²⁰ Alman tebaasından dokuz montörün İzmit Selüloz Sanayii Müessesesi İkinci Kâğıt ve Selüloz Fabrikası montaj işinin devamı müddetince çalıştırılmalarına izin verilmesi İcra Vekilleri Heyetince onaylanmıştır.³²¹

1942 yılında ise bazı yabancılardan İzmit Klor Alkali Fabrikası montaj işlerinde çalıştırılmasına izin İcra Vekilleri Heyetince onaylanmıştır.³²²

Sonuçta yukarıdaki kararnamelere göre; 1938-1950 yıllarında Bakanlar Kurulu ve ilgili Bakanlığın teklifi ve de Genelkurmay Başkanlığının muvafakati alınarak; 29 yabancı yardımcı Almanya'dan, 18 yardımcı İsveç'ten, 1 yardımcı İsviçre'den, 1 yardımcı Avusturya'dan, 2 yardımcı Macaristan' dan, 12 yardımcı diğer ülkelerden olmak üzere toplam 63 yabancı yardımcı bu süreçte çalışmalara katılmıştır. Alman 2 yardımcının çalışması ise askeri

³¹⁴ BCA, 30-10-0-0-99-641-1, (1939).

³¹⁵ BCA, 30-10-0-0-99-641-2, (1938).

³¹⁶ BCA, 30-18-01-02-84-90-5, (1938).

³¹⁷ BCA, 30-18-01-02-85-119-1, (1939).

³¹⁸ BCA, 30-18-01-02-86-12-10, (1939).

³¹⁹ BCA, 30-18-01-02-86-13-20, (1939).

³²⁰ BCA, 30-18-01-02-96-88-19, (1941).

³²¹ BCA, 30-18-01-02-96-79-15, (1941).

³²² BCA, 30-18-01-02-100-88-18, (1942).

bakımdan sebep belirtilmeden mahsurlu bulunmuş ve çalışmalarına izin verilmemiştir. Yabancılar büyük oranda fabrikaların inşa ve montaj safhalarında görevlendirilmiş olup, işleri ve ücretleri ihaleleri alan yabancı şirketlerce karşılanmıştır. Türkiye tarafından talep edilen İsveç'ten 17 uzmana ise 355'er lira aylık ücret Türkiye tarafından ödenmiştir. Yabancıların çalışma süreleri Bakanlar Kurulu onay tarihi ile başlamış, bitirilmesi ise işlerin yapılma süreci ile sınırlı tutulmuştur.

2.7.Özel Sektör Teşebbüsleri

Özel sektör teşebbüslerine Bakanlar Kurulu tarafından izin verilerek başlamışlardır. Bakanlar Kurulu izni ile faaliyetlerine başlayan kuruluşlar aşağıdadır.

Her nevi kâğıt ve kırtasiye levazımı, edevatı imal ve ithal etmek ve matbaacılık ve ciltçilik işleriyle uğraşmak maksadı ile merkezi İstanbul olmak üzere 50 sene müddet ve 500,000 Türk lirası sermaye ile “*Kâğıt ve Basım İşleri Türk Anonim Şirketi*” kurulmasına 8 Mayıs 1943 yılında Bakanlar Kurulu izin vermiştir.³²³ Bu şirketin sonraki süreci ile ilgili bilgi tespit edilememiştir.

Her türlü kâğıt, karton, mürekkep, matbaa makine malzemelerinin ve bunlara benzer emtianın ithali, toptan ve perakende satışı, temsilcilik ve komisyonculuk işleri ile uğraşmak için merkezi İstanbul olmak üzere, 25 yıl süre ve en az 100.000 Türk lirası sermaye ile “*Papirüs Kâğıt ve Matbaa Levazımı Türk anonim Ortaklığı*” kurulmasına 13 Mart 1948 tarihinde Bakanlar Kurulunca izin verilmiştir.³²⁴ Bu ortaklık sonraki süreçte devam etmiş ve günümüzde “*Papirüs Kâğıtçılık ve Papirüs Kâğıtçılık Matbaacılık*” adları ile İstanbul'da faaliyetlerine devam ettiği şirketlerin internet sitelerinde hala görülen reklamlarından anlaşılmaktadır.³²⁵

Sonuçta yukarıdaki iki kuruluş örneğinde olduğu gibi 1943 yılından sonra özel sektör kâğıt sanayisine katılmaya başlamıştır.

2.8.1936-1950 Yılları Döneminde Kâğıt Üretim Sürecinin Değerlendirilmesi

6 Kasım 1936 yılında ilk defa başlayan yerli kâğıt üretimi faaliyetlerinden 22 Mayıs 1950'de Cumhuriyet Halk Partisinin ülke yönetimini Demokrat Partisine devir etmesi arasındaki tarihi süreçte İzmit'te üretilen selüloz ve kâğıt miktarları aşağıda sunulmuştur.

³²³ BCA, 30-18-01-02-101-31-15, (1943).

³²⁴ BCA, 030-18-01-02-116-21-1, (1948).

³²⁵ <https://www.papirus.com.tr>-Erişim 11.03.2022.

1936-1950 Yılları İzmit'te Üretilen Yıllık Ton Bazında Selüloz ve Kâğıt Miktarları³²⁶

Yıllar	Selüloz	Gazete Kâğıdı	Diğer Kâğıtlar	Toplam Kâğıt
1936			3.959	3959
1937			9.788	9788
1938			9.076	9076
1939		553	7.882	8435
1940		627	8.858	9485
1941		343	8.571	8914
1942		545	8.409	8954
1943		219	10.086	10305
1944	1.188	705	11.878	12583
1945	5607	1.463	12.950	14413
1946	4.798	3.370	12.031	15401
1947	7.370	4.945	13.607	18552
1948	7.387	5.815	11.516	17331
1949	5.205	1.794	16.397	18191
1950	5.297	4.138	14.057	18195

Yukarıdaki tablodaki rakamlara göre; 1938 yılında 9.076 ton olarak üretilen toplam kâğıt miktarı 1950 yılında 18195 tona çıkarılarak toplam kâğıt üretiminde %200'lük, 1944 yılında 1.188 ton olarak elde edilen selüloz miktarı 1950 yılında 5.297 tona çıkarılarak selüloz üretiminde %345,87 oranında bir artış sağlanmıştır.

Sonuçta sadece İzmit'teki tesislerde ülke ihtiyaçları ve gelen özel talepler üzerine selüloz, gazete kâğıdı ve diğer kâğıtlar üretim miktarları her yıl değişmesine rağmen üretilen toplam kâğıt miktarları her yıl gelişen ve artan ülke ihtiyacına paralel artarak devam etmiştir.

Bütün bu olumlu artışa rağmen Medeniyet Hamuru olarak nitelendirilen yerli kâğıdı üreten I. Kâğıt fabrikasının faaliyete geçtiği sıralarda ülkenin kâğıt tüketimi miktarı 24 bin ton/yıl olarak tespit edilirken 1945 yılının şubat ayına gelindiğinde bu miktar 30.500 tona yükselmiştir. Bu rakamla Türkiye'de elde edilen kâğıt üretim miktarı ülke ihtiyacının %40'ının altına inerken, nüfus başına düşen yıllık kâğıt tüketimi miktarı iki kilogramın altında kalmıştır. Oysa aynı dönemde kişi başına düşen kâğıt miktarı İtalya'da 14, Almanya'da 33 ve ABD'de de 54 kilograama ulaşmıştır.³²⁷

³²⁶ Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *Kalkınan Türkiye, (Rakamlarla 1923-1968)*, Yayın No:772-KD:62, Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1969, 63.; Emre Dölen, *Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihiçesi*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015, 432.

³²⁷ Selim Cavid Yazman, "İzmit Kâğıt Fabrikası", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 6, Yıl: 1, (Mart 1940) , 15.; Aslan Tufan Yazman, "Kâğıt Sanayimiz" *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 7, Yıl: 1, (16 Mart 1940), 1.; Dünya'da kişi başına düşen kâğıt miktarının farklı rakamları için bkz. Cemal Ateşmen, "Kâğıdın Menşei ve Rolü-III", *İktisadi Yürüyüş*, Cilt: 5, Sayı: 107, Yıl: 5, (1 Haziran 1944), 11; İzmit Kâğıt Fabrikasının bağlı olduğu Sümerbank Kurumunun 1941 yılına ait bilanço, kâr ve zarar hesaplarıyla ilgili yazışmalar için bkz. *BCA, 30-10-0-0/138-986-10 (1941)*. Ayrıca 1941 yılına ait Sümerbank'ın sermaye durumu ile ilgili bilgi almak için bkz. *BCA, 30- 10 -0- 0-/138- 986- 5.(1941)*.

Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında bu olumsuz tabloya rağmen gelecek kâğıt sanayi girişimleri için I. Kâğıt Fabrikası girişimi ile başlayan yeni süreç büyük bir umut kaynağı olmuştur. Nitekim 3 milyon 700 bin bin liralık kuruluş maliyeti ile 1940 yılına kadar ürettiği yazı, matbaa, ambalaj ve sünger kâğıtlarının yanı sıra birinci ve ikinci sınıf mukavva ve karton kâğıtları ile bir milyon lira kâr sağlayan I. Kâğıt Fabrikası, amortismanın dörde birini karşılayabilmeyi başarmıştır.³²⁸

Bu süreçte 1947 yılı Mart ve Ağustos aylarında Türkiye'deki kâğıt üretimi ile ilgili iki ilginç olay meydana gelmiştir.

Türkiye'nin kâğıt ürettiğinin uluslararası gündeme gelmesi çevre ülkelerden bazı kâğıt taleplerin alınmasına sebep olmuştur. Dışişleri Bakanlığında 13 Mart 1947, tarihli bir yazıda Yunanistan'ın Rusya'ya ismarlamış olduğu kâğıtlar gelmediğinden Yunan basınına kâğıt darlığından kurtarmak maksadı ile ister ödünç ister satış sureti ile Türkiye'den asgari 200 ton kâğıt verilmesini rica olunduğu bildirilmiştir. Bu istek üzerine Selüloz Sanayii Müessesesi müdür muavini Nimet Baraz derhal Dışişleri Bakanlığına gitmiş ve bir toplantı yapılmıştır. Yunanistan'ın talep ettiği kâğıtların kesin cins ve ebatlarının öğrenilmesi ve kesin talep sonucuna göre en az bir aylık bir üretim süreci oluşacağı tespit edilmiştir. Bu görüşmede Yunanistan'a kâğıt ödünç vermenin gerek iade edilecek kâğıtların ebadı ve gümrük formaliteleri, gerekse verilecek İzmit kâğıtlarının vergi ve ihraç formaliteleri bakımlarından arz ettiği zorluklara işaret olunarak kesin satış şeklinin, yurtiçi ihtiyacın fazlalığına rağmen daha uygun olacağı kararlaştırılmıştır. Bu açıklama sonrası gelişen süreçte Yunanistan'ın kâğıt satışı yerine ödünç almayı tercih ettiği, iade olunacak kâğıtların alınacak kâğıtların ölçüsüne uydurularak geri iade edileceği ve 3 ay zarfında iade edilmez ise tonu 850 Lira karşılığı bedelini ödeyecekleri öğrenilmiştir. Bu bilgiler üzerine bir taraftan Sümerbank bir taraftan Yunanistan Büyükelçiliği ile temaslar yapılmıştır. Sümerbank talimat verildiği takdirde 30 Nisan'a kadar Yunanistan'ın istediği 200 ton kâğıdı temin edip, ödünç yerine tonu 873 Liradan İstanbul'da satış yoluyla teslim edebileceğini bildirmiştir. Yunanistan Büyükelçiliği Atina'nın fiyatların yüksek olması sebebi ile satış yerine ödünç vermeyi tercih ettiğini, kâğıt bedelinin Merkez Bankasından garanti şeklinde sağlanacağını ancak satış bedelinde vergilerde kolaylıklar sağlanarak fiyatlarda Türkiye tarafından indirimler yapılabileceğini ifade ederek, durumu Atina'ya bildirip cevap bekleneceğini bildirmiştir. Ancak daha sonraki süreçte Yunanistan Büyükelçiliği ile temaslar kurulduğu halde Atina'dan cevap gelmediği öğrenilmiştir.³²⁹

³²⁸Selim Cavid Yazman, "İkinci Kâğıt Fabrikası", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 8, Yıl: 1, (1 Nisan 1940), 14.

³²⁹BCA, 30-10-0-0-256-725-21, (1947).

Sonuçta; Yunanistan ve Türkiye arasında resmi görüşmeler devam etmediğinden Yunanistan'a talep ettiği 200 ton kâğıt gönderilmemiştir. Yunanistan'ın kâğıt fiyatlarını yüksek bulduğu için görüşmelere devam etmediği değerlendirilmektedir.

Yurtdışından özellikle Yunanistan'dan kâğıt istenmesinden tam beş ay sonra Ağustos 1947 tarihinde bazı gazetelerde İzmit Kâğıt Fabrikasında üretilen kâğıtların kalitesiz olduğu hakkında haberler çıkmıştır. Bu haberlere göre kâğıt fabrikaları kâğıt sanayiinde elverişli ağaçları temin edebilmek için Orman İdarecileri ile mücadele etmektedirler. Orman İdarecileri fabrikalara yalnız birkaç yüz senelik, çürük, kurumuş ağaçlar verdiğinden bunlardan iyi kâğıt yapmanın mümkün olmadığı ifade edilmektedir.³³⁰

Sonuçta bu haberlerin Türkiye'deki bu yıllardaki kâğıt kalitesinin henüz dışarıdan ithal kâğıtlar seviyesine ulaşamadığından çıktığı değerlendirilmektedir.

Yukarıdaki iki örnekte olduğu gibi Türkiye'de kâğıt üretim maliyetleri ve satış fiyatları hala yüksek olup, kâğıt kalitesi dışarıdan ithal edilen kâğıtlar seviyesine ulaşamadığı değerlendirilmektedir.

İsmet İnönü döneminde Türkiye'de 1940, 1945 ve 1950 yıllarında özel sektör dâhil toplam kâğıt-karton üretimi ile kişi başına tüketim dâhil toplam tüketim aşağıdaki tabloda sunulmuştur.³³¹

İsmet İnönü Döneminde Türkiye'de Kâğıt- Karton Üretimi ve Tüketimi

Yıl	SEKA Üretim (Ton)	Özel Sektör Üretim (Ton)	Toplam Üretim (Ton)	Toplam Tüketim (Ton)	Kişi Başına Tüketim (Kg.)
1940	9,485	-----	9,485	18,859	1,0
1945	14,413	100	14,513	30,557	1,6
1950	18,195	100	18,295	41,383	1,9

Sonuçta; 1938-1950 yıllarını kapsayan İsmet İnönü döneminde, Atatürk dönemindeki gibi I. Kâğıt Fabrikası girişimi ile başlayan yeni süreç devam ettirilmiştir. Bu dönemde ortalama olarak diğer kâğıtlar üretiminde %54,88, gazete kâğıdı üretiminde %648,28 ve selüloz üretiminde ise %345,87 oranında bir artış sağlanmasına rağmen kişi başına ihtiyaç duyulan kâğıt ihtiyacının artmasına paralel olarak tüm ülke kâğıt ihtiyaçları henüz millî imkânlarla

³³⁰ *Akşam Gazetesi*, 6 Ağustos 1947.

³³¹ Orhan Gürbüz, "Türkiye'de Kâğıt Sanayii ve Silifke- Taşucu Kâğıt Fabrikası", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:30, İstanbul, (1995),225-241.

sağlanamamıştır. Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında geri kalınmasına rağmen çevre kuşak ülkelerinin önüne geçilmiştir.

2.9. 1950 Dönemi İlk Yıllarında Kâğıt Sanayisinin Durumu

Dünya ve Batı Avrupa, selüloz ve kâğıt piyasalarına 1950 yılında gergin girmiştir. Bu gerginliğin başlıca nedeni savaş sonrası ortamın yarattığı talep artışına rağmen, özellikle Rusya ve Romanya gibi hammadde kaynağı ülkelerin bu piyasalardan çekilmesidir. Öte yandan kraft türü daha dayanıklı kâğıtlara doğru hızlı bir kayma başlamıştır. Kanada ve ABD gibi Kuzey Amerika ülkeleri bir yandan selüloz fiyatlarını arttırarak, diğer yandan kâğıt fiyatlarını manipüle ederek kâğıt piyasalarındaki etkinliklerini arttırmışlardır.³³²

Türkiye’de ise 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti oy çoğunluğunu kazanmış ve seçimlerde Demokrat Parti 408 milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi 69 milletvekili, Millet Partisi 1 milletvekili, Bağımsızlar 9 milletvekili çıkarmıştır. Bu genel seçim sonucu 1945 yılında başlayan çok partili yaşama geçiş denemesi ve süreci sorunsuz bir şekilde 22 Mayıs 1950’de Cumhuriyet Halk Partisinden Demokrat Partiye görev tesliminin yapılması ile sonuçlanmıştır.³³³

Bu genel seçim sonucu 1945 yılında başlayan çok partili yaşama geçiş denemesi ve süreci sorunsuz bir şekilde 22 Mayıs 1950’de Cumhuriyet Halk Partisinden Demokrat Partiye görev tesliminin yapılması ile sonuçlanmıştır.

Bu bölümde Demokrat Partinin iktidarda bulunduğu 1950-1960 döneminde Türkiye’de kâğıt üretimi ve kullanımı incelenmiştir.

II. Dünya Savaşının son bulması sonrası Batı ile olan ekonomik ve politik ilişkilerin gelişmesi sonucunda, Türkiye ekonomi politikalarını değiştirmiştir. Özellikle Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi ile birlikte siyasi, sosyal ve ekonomik alanda yeni bir dönüşüm ve değişim başlamıştır. 1923 yılından beri devam etmekte olan denk bütçe uygulamalarından vaz geçildiği bu dönemde para ve maliye politikaları tamamı ile değişmiştir. Demokrat Parti iktidara geldikten sonra kurulan yeni Adnan Menderes Hükümeti ekonomik gelişmeyi gerçekleştirmek için harcamaları arttırmış ve bu durum, ilk yıllarda ekonomik büyümenin

³³² İzzet Erksal, “Dünya Kâğıt ve Cellulos Piyasası Karşısında Türkiye Kâğıt Sanayii”, *Kimya ve Sanayi Dergisi*, Sayı 23, (Eylül 1959), 167-170.

³³³ Seçim süreci ve Demokrat Parti dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi: Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1950)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014, 2-77. Kemal H. Kapat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, 485-506.; Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi*, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2001, 231-245.; Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara: TTK Yay, 2004, 311.; İlber Ortaylı, *Türkiye’nin Yakın Tarihi*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2012, 117-128.

önceki yıllara göre hızla artmasını sağlamıştır. Demokrat Parti'nin bu süreç boyunca temel amacı tüm yurt çapında ekonomik kurumsallaşmayı gerçekleştirmek olmuştur.³³⁴

Bu değişim ve dönüşümden Kâğıt ve Selüloz Sanayi Kurumu da ilk etapta etkilenmiş ve büyümüştür. 1950 yılına gelindiğinde Selüloz Sanayi Müessesesi 20 milyon lira sermaye ile Demir Çelik Fabrikaları Kurumunun ardından Sümerbank grubunun ikinci büyük kuruluşu haline gelmiş, aynı yıl içinde İzmit Kâğıt fabrikalarında mali değeri 26 milyon 798 bin liraya ulaşan toplamda 39 bin ton selüloz, kâğıt ve çeşitli türde ürünler imal edilmiştir. Fabrikalarda önceden beri üretilen gazete, ambalaj, renkli, sigara ve tuvalet kâğıtlarına ilaveten birinci, ikinci, üçüncü hamur kâğıtları, dosya, gri ve krome kartonlar ile beyaz mukavva da üretilmeye başlanmıştır.³³⁵

2.10. Yeni Kâğıt Fabrikaları ve Kurumları Kuruluş Faaliyetleri

Bu süreçte; Türkiye'de yeni kâğıt tesislerinin kurulması gündeme gelmiştir. Bunun başlıca sebebi bu süreçte Türkiye'nin halen kâğıt ihtiyacının yarısını dışarıdan temin etmek durumunda bulunmasıdır.

2.10.1. Üçüncü Kâğıt Fabrikası

Mevcut iki kâğıt fabrikası üretimlerini ve kâğıt türlerini artırmalarına rağmen ülkedeki ihtiyaçları karşılayamadıklarından III. Kâğıt Fabrikasının erken faaliyete geçmesi için Almanya'dan sipariş edilen makinaların önemli bir bölümü getirilerek monte edilmeye başlanmıştır.³³⁶

Ülkenin özellikle kâğıt ambalaj malzeme ihtiyacını karşılamak için yapılması düşünülen bu fabrikada tüm karton, kalın ambalaj kâğıdı, sarı saman kâğıdı ile oluklu karton çeşitlerinin imal edilmesi çalışmaları yapılmıştır. Fabrikanın üreteceği yıllık 12 bin ton oluklu kartonun özellikle ambalaj kutu yapılarak devlet ve özel kurumların hizmetine sunulması hedeflenmiştir. Bu sayede tahta sandıklara göre daha hafif ve ucuz olan oluklu mukavva ambalaj sandıkları ülke ekonomisine tasarruf imkânı ve kullanıcılara taşıma kolaylığı sağlayacaktır. Aynı hedefler doğrultusunda bu fabrikada yılda 8 bin ton ihtiyaç duyulan diğer çeşitlerde karton, ambalaj kâğıdı ve sarı saman kâğıdı üretilmesi planlanmıştır.³³⁷

³³⁴ İlkay Sunay, "DP ve Popülizm", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, 2082.

³³⁵ *İktisadi Yürüyüş*, Cilt:12, Sayı 279-280, (Mayıs 1952), 2.

³³⁶ Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Mayıs ve Haziran 1951, Sanayi Ekonomisi", *Türk Ekonomisi (Aylık İktisat ve Maliye Dergisi)*, Sayı: 97, Yıl:9, (Temmuz 1951), 215.

³³⁷ Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Ekim 1953, Sanayi Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, Sayı: 126, Yıl:11, (Aralık 1953), 377.

Bu ön çalışmaların ardından 1 Eylül 1950 tarihinde temeli atılan İzmit III. Kâğıt Fabrikası, 21 Nisan 1954 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve devlet erkânının katıldığı bir törenle işletmeye açılmış ve bütün büyük gazetelerde bu açılış yer almıştır.³³⁸ Bu açılış ile birlikte Türkiye'nin karton ihtiyacının önemli bir kısmının yurt içinden sağlanması, diğer taraftan da samanın hammadde olarak kullanılması ile üretilecek oluklu mukavva kutular ile tahta sandık tüketiminin azaltılması hedefini gerçekleştirmek için bir başlangıç yapılmıştır.³³⁹

23 milyon liraya mal olan 20 bin ton kapasiteli bu fabrikanın hizmete girmesi ile 1953 yılında 27 bin ton üretim yapan kâğıt fabrikaları 1954 yılında 50 bin ton üretime ulaşma imkânına kavuşmuştur.³⁴⁰

Bu arada, Amerikalılarla tesis edilecek bir anonim şirket vasıtası ile İzmir'de günlük 25-30 ton kâğıt imal edebilecek kapasitede bir fabrikanın kurulması için çalışmalara başlanmıştır. Amerikan sermayeli bu fabrikanın kurulması için 50 yıl süre ve 140 bin TL sermaye ile Ege Kâğıt Sanayi Türk Anonim Şirketinin kurulmasına 13 Eylül 1954 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile izin verilmiştir.³⁴¹

Bütün bu çalışmalar sonucu Türkiye'de 1955 yılına kadar kâğıt ve karton imalatına 28,3 Milyon TL. değerinde iç ve dış kaynaklı yatırım yapılarak 61,300 ton kâğıt ve karton üretilmiş böylece 22,9 Milyon TL değerinde dövizin yurt dışına çıkışı engellenmiştir.³⁴²

Türkiye'de bütün bu üretim artışlarına rağmen kişi başına düşen kâğıt miktarı 4 kilograma yükselmiş ve tüketimin yükselmesi aynı zamanda kâğıt ihtiyacının giderilmesi yolunda yapılan ithalat çalışmalarının sürdürülmesini zorunlu hale getirmiştir.³⁴³

Artan kâğıt ihtiyacını karşılamak için 1954 yılında 25.061.000 TL değerinde 34.496 ton kâğıt karton, 1955 yılında ise 27.527.000 TL değerinde 33.982 ton kâğıt karton yurtdışından ithal edilmek zorunda kalınmıştır.³⁴⁴

Ülke kâğıt gereksiniminin III. Kâğıt Fabrikasının açılmasına rağmen hala karşılanamaması ve bir kısmının hala ithalatla giderilmeye çalışılması, ABD firmalarından Parsns Eittemre ile Sümerbank arasında toplam 50 bin ton kapasiteli üç yeni kâğıt fabrikasının kurulmasına yönelik 20 Mayıs 1955 tarihinde bir anlaşmaya varılmasına yol açmıştır. Bunun

³³⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Nisan 1954; *Milliyet Gazetesi*, 22 Nisan 1954; *Vakit Gazetesi*, 22 Nisan 1954.

³³⁹ Hüsamettin Toros, *Türkiye Sanayi Devlet İşletmeleri*, İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası, 1954. 90.

³⁴⁰ *TBMM, Zabıt Ceridesi, 1954 Yılı Bütçe Kanunu Layihası ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı 4, Cilt: 28, Sayısı 109, TBMM Basımevi, Ankara, 1954, 15.*

³⁴¹ *BCA, 30-18-1-2-137-78-11, (1954).*

³⁴² *BCA, 30-1-0-0/92-578-7, (1955).*

³⁴³ Fasih İnal, "Amerikalı İş Adamlarının Türk Tacirleriyle Temasları", *Türk Ekonomisi*, Sayı:132, Yıl 12, (Haziran 1954), 181.

³⁴⁴ *BCA, 30-1-0-0/92-578-7, (1954).*

yanı sıra İzmit Kâğıt ve Selüloz Fabrikalarının daha verimli bir şekilde çalıştırılması, ıslahı, ürün kalitesinin yükseltilmesi ve İzmit'te Kraft selülozu fabrikasının kurulması için gerekli incelemelerin yapılması konusunda aynı firma ile mutabakata varılmıştır.³⁴⁵

Bu yeni süreçte ülke kâğıt gereksinimini karşılamak, kâğıt sanayisine kurumsal bir yapı oluşturmak ve de oluşabilecek kâğıt sanayi sorunlarını uzman kadrolar tarafından çözebilmek için çalışmalar yapılmıştır.

2.10.2. Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün (SEKA) Kurulması

Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü (SEKA); Sümerbank'ın bir alt unsuru olarak 1934 yılında “*Kâğıt ve Karton Fabrikası*” adı ile faaliyete başlamış, sonraları yine Sümerbank'a bağlı olarak 1955 yılına kadar “*Selüloz Sanayii Müessesesi*” adı altında faaliyetine devam etmiştir. 21 Haziran 1955 tarihinde 6550 sayılı kanunla Sümerbank'tan ayrılarak “*Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü (SEKA)*” adı altında müstakil bir İktisadi Devlet Teşekkülü haline getirilmiştir. Bu kanuna göre SEKA'nın görevleri şu şekilde sıralanmıştır. Çeşitli cins kâğıt ve karton mamulü yapmak. Kâğıt ve karton imali için lüzumlu her nevi selüloz, mihaniki odun hamuru ve yarı kimyevi hamur gibi bilumum yarı mamulleri hazırlamak ve bulundurmak. Mamullerin üretiminde gerekli olan kimyevi maddeleri ve diğer yardımcı maddeleri imal etmek. Selüloz, mihaniki odun hamuru ve yarı kimyevi hamuru elde etmek için fidanlık ve ormanlar vücuda getirmek ve işletmek. Kâğıt Sanayi için her türlü ticari muamelelerle alım ve satım muamelelerini yapmak. Kâğıt Sanayi ile ilgili kurulmuş ve kurulacak anonim veya limitet şirketlerle lüzumu halinde iştirak etmek.³⁴⁶

Sonuçta 1955 yılında yeni kanunla oluşturulan ve görevlendirilen *Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü (SEKA)*; Cumhuriyet dönemi kâğıt sanayisi için yeni bir dönüm noktası olmuş ve bu yeni süreçte Cumhuriyet dönemi kâğıt sanayisine liderlik yapan en önemli kurum olarak görev yapmaya başlamıştır.

³⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 10, Toplantı:3, Cilt:17, 41. Birleşim, 20.02.1957, TBMM Basımevi, Ankara,1957, s.319.

³⁴⁶ T.C. Resmi Gazete, 21 Mayıs 1955, Sayı 9011, .1191-1192. Resmi gazetede bu karar yayımlandıktan bir ay sonra 21 Haziran 1955 tarihinde kanun olarak yürürlüğe girmiştir. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. *SEKA'nın Kuruluşu Gelişmesi Bugünkü Durumu*, İzmit: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü Yayınları, 1975, 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEKA’NIN KURULUŞUNDAN CUMHURİYET’İN 50.YILINA KADAR KÂĞIT SANAYİ (1955-1973)

Cumhuriyet döneminde modern anlamda kurulan ilk kâğıt sanayii “Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası” adı ile 1936 yılında İzmit’te açılmış zamanla tezin ikinci bölümünde yer verilen süreç sonrası gelişerek bu müessese 1955 yılında 6560 sayılı kanunla bir iktisadi devlet teşekkülü niteliğine dönüştürülmüştür. Bu yeni dönüşüm ile “Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü (SEKA)” adını alan bu müessese, Cumhuriyet dönemi kâğıt sanayisinde yeni bir sürecin dönüm noktası olmuştur.

3.1. Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü’nün (SEKA)

İlk Yılları

SEKA, iktisadi bir devlet teşekkülü haline dönüşmesinden sonra bir ıslah ve büyüme sürecine girmiştir. Bu yeni süreçte dış ülkelere de açılmaya başlamıştır. Başta ABD, İsveç ve Finlandiya gibi dünyada selüloz ve kâğıt üretimi konusunda liderlik yapan ülkelere ilaveten Milletlerarası Kalkınma Teşkilatı (AID)³⁴⁷ ve Uluslararası İşbirliği Konferansı (ICA)³⁴⁸ gibi Birleşmiş Milletler içindeki kuruluşlar ile de ilişkilerde bulunmuştur.³⁴⁹

Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi ile birlikte, özel sektör de önemli bir gelişme göstermiş, fakat kamuya ait sanayi kuruluşları da büyüdüğü için sanayi sektöründe kamunun payı azalmamıştır. Demokrat Parti, devletin ekonomideki payının küçültülmesini ilke olarak benimsemesine rağmen T.C. Devlet Demir Yolları İşletmesi, Posta Telefon Telgraf (PTT) İşletmesi, Denizcilik Bankası ve Devlet Malzeme Ofisi birer Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) haline dönüştürülmüştür. Et ve Balık Kurumu, Demir Çelik İşletmeleri ile SEKA ve T.C. Turizm Bankası kurularak KİT kapsamı daha da genişletilmiştir.³⁵⁰ Bu durum Demokrat Parti’nin devletin ekonomi içindeki payının küçülmesi ilkesini zamanla değiştirdiğine işaret olmuştur.

Bu süreçte Türkiye’de kâğıt ithalatı aynı şekilde devam etmiştir. Bu ithalata örnek olarak; SEKA kurulmadan önce Türkiye’de 1954 yılında 34.496 ton ve 25.061.000 Türk Lirası

³⁴⁷ Kısa adı AID olan Milletlerarası Kalkınma Ajansının uluslararası ismi Agency for International Development.

³⁴⁸ Uluslararası ismi: International Cooperation Agency

³⁴⁹ Uygur Kocabaşoğlu, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş, Nesim Şeker, *SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi*, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996, 202.

³⁵⁰ Rıdvan Karluk, *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 1999, 228.

değerinde kâğıt karton, SEKA'nın kuruluş yılı olan 1955 yılında ise 33.982 ton ve 27.527.000 Türk Lirası değerinde kâğıt karton ithal edilmiştir.³⁵¹ Bu 1954 ve 1955 yılları için fazla değişmeyen kâğıt ithalat durumu yeni atılım ve değişimlere yol açmıştır.

SEKA; 1955 yılında müstakil iktisadi bir devlet teşekkülü haline dönüştürüldükten sonra 1956 yılında yeni bir atılım ve değişim sürecine girmiş ve yurt dışına açılmaya başlamıştır.

Bu yeni süreçte mevcut kâğıt makinaları modern usullerle iyileştirilmiş, mevcut selüloz fabrikalarındaki eksiklikler tamamlanmış ve özellikle sülfite selülozu üretimi arttırılmıştır. İlkel odun soyma sistemi yerine modern bir kabuk soyma tesisi kurularak, hamur tesislerinde günde 60 ton üretim yapılabilmesi için gerekli önlemler alınmış ve mevcut kâğıt makinalarına, yeni birer sigara, ambalaj ve yazı-tabı makinaları eklenmiştir.³⁵²

Bu yeni süreçte SEKA'da çalışacak personel ve işçi durumu düşünülerek, gerekli tedbirler alınmıştır. Bu kapsamda 1956 senesinde SEKA işletmesinde; memur, teknisyen ve odacı miktarı 352 olmuş, memur kadrosunda 22 adet mühendis ve 65 kadar da teknisyen ve yardımcısı bulunmuştur. Daimi erkek işçi sayısı 2565, geçici erkek işçi sayısı 944, daimi kadın işçi sayısı 327 olup, bütün çalışanların personel toplamı 4188 kişiye ulaşmıştır. Memurlar aylıkla, İşçiler yevmiyeli olarak çalıştırılmıştır.³⁵³

Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi'nin imal ettiği mamullerin satış usul ve şekilleri de yeniden belirlenmiştir. Buna göre Tuvalet ve Krep kâğıtlarıyla Kartonlar hariç her türlü yazı ve ambalaj kâğıtlarının satışları aşağıdaki esaslar dâhilinde yeniden düzenlenmiştir.³⁵⁴.

-Gazete, Mecmua ve Dergilerin kâğıt ihtiyaçları basın ve yayın işlerine bakan Devlet Vekâleti veya bu Vekâletçe vazifelendirilecekler tarafından yapılacak tahsislerle olacaktır.

-İlk, Orta ve Lise kitapları için lüzumlu kâğıtlar, İşletmeler Vekâletince bu iş için Maarif Vekâlet emrine tahsis olunacak kâğıtlardan ve Maarif Vekâletince tabi veya müelliflere yapılacak tahsislerle ve iki Vekâletçe mutabık kalacakları fiyatlar ile yapılacaktır.

³⁵¹ BCA, 30-1-0-0/92-578-7, (1955).

³⁵² Başvekâlet Umumi Murakebe Heyeti, SEKA 1956 Yılı Raporu, Ankara, 1957, 2.; Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Kocabaşoğlu vd., SEKA Tarihi, 206.

³⁵³ Türkiye'de Kâğıt Sanayii, Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını, 1958, 37.

³⁵⁴ Ayrıntılı Bilgi: Türkiye'de Kâğıt Sanayii, 39-41.

-Devlet Malzeme Ofisi ile İnhisarlar Umum Müdürlüğünün ihtiyaçları, bu teşekküllerin doğrudan doğruya SEKA Umum Müdürlüğü ile yapacakları anlaşma ve mutabık kalacakları fiyatlarla yapılacaktır.

-Hususi müelliflerle, yayın evlerinin, kâğıdı ham madde olarak kullanan imalatçıların, kâğıdı ambalaj maddesi olarak kullanan sanayicilerin, birlik, dernek ve kooperatiflerin ve kâğıt ticareti ile meşgul olanların ihtiyaçları İşletmeler Vekâletince vilayetler emrine verilecek kâğıtlardan bu makam tarafından veya icabında doğrudan doğruya İşletmeler Vekâletince yapılacak tahsislerle sağlanacaktır.

-Resmi Daire ve İktisadi Devlet Teşekküllerinin, Devlet Malzeme Ofisince karşılanamayan hususi kâğıt ihtiyaçları İşletmeler Vekâletince yapılacak tahsisler ve bu Sirkülerdeki şartlar dâhilinde karşılanacaktır.

-Tuvalet ve krep kâğıtları ile her türlü karton ve mukavvaların satışı doğrudan doğruya bu sirküler esasları dâhilinde SEKA Umum Müdürlüğüne yapılacaktır.

-Mukavva ve karton satışları, oluklu mukavva ve kutu satışları ile klor alkali mamullerinin satışları da yine ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir.

SEKA'nın kuruluşundan 1 yıl sonra 1956 yılında Türkiye'de kâğıt üretim, tüketim ve nüfus başına kâğıt kullanım miktarı artmıştır ama hala gelişmiş ülkelerden çok geri bulunmuştur. Bu durumun tespiti için dünya istatistiklerine göre 1956 yılında Türkiye ile bazı gelişmiş ülkelerin kâğıt üretim, tüketim ve kişi başı kullanım miktarları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.³⁵⁵

1956 Yılında Kâğıt Üretim, Kullanım ve Kişi Başı Kullanılan Kâğıt Miktarları

Ülke	Üretim(1000 Ton)	Tüketim(1000 Ton)	Nüfus Başına Kullanılan Kâğıt Miktarı (Kg)
Amerika	25.624	30.200	180
İngiltere	3282	4052	79
Almanya	2687	3048	60
Fransa	1942	2101	48
İsveç	1571	664	91
İtalya	927	946	19

³⁵⁵ Türkiye'de Kâğıt Sanayii, Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını, 1958, 47.

Hollanda	804	699	64
Norveç	593	235	67
Avusturya	506	242	34
İsviçre	370	370	73
Danimarka	149	293	65
İrlanda	79	103	35
Yunanistan	49	74	8
Türkiye	45	67	2.8

Bu tablodan açık olarak görüldüğü gibi 1956 istatistiklerine göre Türkiye’de toplam 45.000 ton muhtelif cins kâğıt ve mukavva üretilmiş ise de bu miktar ülkenin 67.000 ton olan tüketim ihtiyacına tamamen cevap verememiş dünyanın gelişmiş ülkeleri olan Amerika, İngiltere, Almanya ve Fransa’dan çok geri kalmıştır.

Bir ülkede kâğıt sarfiyatına, sanayileşme, kültür seviyesi ve nüfus artışı gibi faktörler etki etmektedir. Kültür seviyesi, nüfus artışı ve sanayileşme faktörleri Türkiye için ele alınırsa 1956 yılında Türkiye’nin nüfusu 23 milyona çıkmış ve kâğıt sarfiyatı 67.000 tona ulaşmıştır. Bu durum kâğıt tüketiminin nüfus artışından daha fazla arttığını göstermiştir. Bu duruma Türkiye’nin sanayileşmesi ile birlikte kültürel kâğıtlardan ziyade bilhassa ambalaj maddesi olarak kullanılan endüstriyel kâğıt ve karton tüketim miktarının artmasının tesir ettiği değerlendirilmektedir. Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı gibi 1956 yılında Türkiye’de nüfus başına düşen kâğıt miktarı da gelişmiş diğer ülkeler ile mukayese edildiğinde çok az olmuştur.

1956 yılı için yapılan bu tespit; Türkiye’nin yukarıdaki gelişmiş dünya ülkeleri karşısında bulunduğu olumsuz duruma rağmen yine de Türkiye’nin kâğıt konusunda bir sanayii gelişimi yaptığını ve ayrıca kültürel olmayan değişik kâğıt sarfiyat miktarlarının artmasının ise ülkenin yaşam şeklinin değişime başladığına bir işaret olmuştur. Ancak 1956 yılına ait bu tespitten anlaşıldığı gibi Türkiye’nin kâğıt ihtiyacı henüz millî imkânlarla karşılanamamaktadır. Bunun için yeni çalışmalar hızla devam etmiştir.

1956 yılı ile 1957 yılının ilk yarısında yapılan araştırma, planlama ve diğer çalışmalar tamamlanarak kâğıt ve selüloz üretim kapasitesini arttırılması için yeni çalışmalar başlatılmıştır.

İzmit Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının kapasitesinin arttırılması için Finlandiya Sanayi İhracat Kooperatifinin Meteks Firması ile 12 Haziran 1957 tarihinde Ankara’da bir anlaşma

yapılmıştır. Bu anlaşma ile İzmit tesislerinin kâğıt üretim miktarı 95 bin tona, selüloz tesislerinin ise kapasitesinin 12 bin tondan 32 bin tona yükseltilmesi hedef alınmıştır. Yirmi ay içinde bitirilmesi ve işletmeye açılması hedeflenen bu çalışma için 35 milyon lira finansman planlanmıştır. Bu 35 milyon liranın 20 milyonu dış yardımlardan, 15 milyonu ise iç kaynaklardan sağlanacaktır. Ayrıca mevcut tesislerin ıslah edilmesi ile ilave 15 bin ton üretim artışı sağlanarak sonuçta 20 ay sonunda fabrikaların üretim kapasitesi toplam 110 bin tona çıkarılması planlanmıştır.³⁵⁶

Yapılan bir başka anlaşma ile de mevcut selüloz fabrikalarının ıslah edilerek günlük kapasitelerinin 115 tona çıkarılması işi Alman Stahlunion firmasına ihale edilmiştir.³⁵⁷

18 Haziran 1957 tarihinde yapılan bir başka anlaşma ile de günde 30 ton kapasitede bir adet ambalaj kâğıdı makinası Polonya'daki Metalexport firmasına ihale ve sipariş edilmiştir. Böylelikle kurulması planlanan IV. ve V. Kâğıt Fabrikalarının makinaları ısmarlanmıştır.³⁵⁸

3.2. Dördüncü Kâğıt Fabrikası

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Sanayi Vekili Samet Ağaoğlu ile diğer vekiller ve de kalabalık bir halk kitlesinin katılımı ile 6 Temmuz 1957 tarihinde Dördüncü Kâğıt Fabrikasının temeli atılmıştır. Ancak bu fabrikanın temel atma töreninin 27 Ekim 1957 tarihinde yapılacak olan 1957 Genel Seçimlerinin öncesinde Temmuz ayında yapılmış olması bu törenin genel seçimler için propaganda maksadı ile erkene alınmış olabileceğini gündeme getirmiştir.³⁵⁹

İzmit Kâğıt Sanayii böylece yıllık kapasitesini 55 bin tondan 110 bin tona çıkaracak ve Avrupa'nın sayılı kuruluşlarından biri olacaktır. Ancak Finlandiya'dan Meteks Firmasına 70.000 dolar karşılığında ihale edilerek temelleri atılan bu fabrika ödemelerin zamanında yapılamaması sonucu inşaat ve makine siparişleri gecikmiştir. Fabrikanın yalnızca toprak hafriyatı ve zemininin güçlendirilmesi için gerekli kazık çakma işlemleri yapılabilmıştır. Bu yüzden ülkenin yazı ve baskı kâğıdı ihtiyacını büyük ölçüde karşılayacağı değerlendirilen Dördüncü Kâğıt Fabrikası, Demokrat Parti döneminden sonra tamamlanarak 1961 yılı Eylül ayında deneme üretimine, 8 Kasım 1961'de işletmeye açılmıştır.³⁶⁰

³⁵⁶ TBMM, Zabıt Ceridesi, Masraf Bütçeleri, Dönem 11, Toplantı 1, Cilt: 2, .482.; Ayın Tarihi, Sayı No: 283, (Haziran 1957), 26.

³⁵⁷ SEKA Postası, 15 Şubat 1958, 3 de çıkan "İşletmemizin 1957 Yılı Faaliyeti Hakkında Umum Müdür Enver Atafırat' ın İdare Meclisimize Okuduğu Rapor" konulu haber.; Kocabaşoğlu vd., SEKA Tarihi, 206.

³⁵⁸ Kocabaşoğlu vd., SEKA Tarihi, 206.

³⁵⁹ Milliyet Gazetesi, 7 Temmuz 1957.; Tercüman Gazetesi, 7 Temmuz 1957.

³⁶⁰ TBMM, Zabıt Ceridesi, Dönem 11, Toplantı:3, Cilt 12, 41. Birleşim, 19.02. 1960, 30.; Emre Dölen, Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihçesi, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015, 436.

Bu süreçte Türkiye’de 1957 genel seçimleri 27 Ekim 1957 tarihinde yapılacaktır. Demokrat Parti’nin başlangıcında 18 bin ton olan kâğıt üretimi genel seçimlerin yapılacağı yıl olan 1957 yılında 56 bin tona çıkarılmıştır.³⁶¹

Bu genel seçimlerden hemen önce Kütahya’ nın Şaphane ilçesinde SEKA tarafından kurulacak olan Şap Fabrikasının sosyal tesislerinin temelleri de 22 Ekim 1957 tarihinde düzenlenen bir törenle atılmıştır. Dördüncü Kâğıt Fabrikası temelleri ile Şap Fabrikası sosyal tesisleri temellerinin seçimden önce yapılması dikkat çekicidir. Bu iki temel atma faaliyetlerinin seçimlere yönelik hızlandırılmış çalışmalar olduğu ve Dördüncü Kâğıt Fabrikası’nın da bu süreçte erken temelleri atılarak siyasi propaganda maksadı ile kullanıldığı ve bundan dolayı zamanında bitirilemediği değerlendirilmektedir.

3.3. Beşinci Kâğıt Fabrikası

Dördüncü Kâğıt Fabrikası kuruluşu sürecinde yaşanan maddi sıkıntılara rağmen aynı süreçte kurulması düşünülen Beşinci Kâğıt Fabrikasına yerleştirilmek üzere Polonya’daki Metalexport firmasına sipariş edilen ambalaj kâğıdı makinası borç taksitlerinin zamanında ödendiği için fabrika kurulma sürecinden önce temin edilmiştir. Önceden temin edilen bu makina ile Beşinci Kâğıt Fabrikasının kurulması cesareti yeniden oluşmuştur. Bu cesaret, ülkenin ambalaj kâğıdı ihtiyacını tamamen karşılayacak olan bu fabrika ile bu fabrikayı destekleyecek tomruk kabuklarını soyma tesislerinin kuruluş sürecinin hızlanmasına ve fabrikanın 1960 yılının ilk yarısında işletmeye açılmasının planlamasına yol açmıştır. Bu suretle 4 Ocak 1960 tarihinde montajına başlanan fabrika, 30 Nisan 1960 tarihinde deneme üretimine başlamıştır.³⁶²

3.4. SEKA Kurulması Sonrası Türkiye’ de Kâğıt Üretim ve İthalatı

Türkiye’de kâğıt-karton üretimi özellikle SEKA’nın kuruluşunu takip eden 1956 yılından 1959 yılına kadar düzenli olarak artmıştır. Aşağıdaki Tabloda 1956 ile 1959 yılları arasındaki süreç sunulmuştur.³⁶³

Yıl	SEKA Üretimi (Ton)	Özel Kesim Üretimi (Ton)	Toplam Üretim (Ton)	Toplam İthalat (Ton)	Kişi Başına Tüketim (Kg)
1956	45.288	880	46.168	21.269	2.7
1957	54.298	1.610	55.908	31.049	3.4
1958	57.528	2.810	60.338	34.064	3.6
1959	57.636	2.760	60.396	40.830	3.7

³⁶¹ TBMM, Zabıt Ceridesi, Dönem:11, Toplantı:1, Cilt: 2, 42. Birleşim, 19.02.1958, 161.

³⁶² TBMM, Zabıt Ceridesi, Dönem 11, Toplantı:3, Cilt 12, 41. Birleşim, 19.02. 1960, 30.

³⁶³ Halit Kavurmacioğlu, 1936-1980 Yılları Türkiye Kâğıt-Karton ve Selüloz Üretim- Tüketim Tabloları, İzmit: SEKA Yatırımlar Dairesi Başkanlığı (Çoğaltma), 1981, Tablo 1a /1b.

Sonuçta SEKA; 1955 yılında müstakil iktisadi bir devlet teşekkülü haline dönüştürüldükten sonra 1956 yılında yeni bir atılım ve değişim sürecine girmiştir ama bu süreç yukarıda Dördüncü ve Beşinci Kâğıt Fabrikaları süreçlerinde görüldüğü gibi istenen zaman içinde sonuçlandırılmamıştır. Beşinci Kâğıt Fabrikası 1960, Dördüncü Kâğıt Fabrikası ise 1961 yılında tamamlanarak faaliyete geçirilebilmiştir.

Ancak bütün bu gecikmelere rağmen toplam kâğıt-karton üretimi 1956 yılında 45.288ton iken 1959 yılında ise yaklaşık 57.636 tona ulaşmıştır. Kısaca bu dönemde SEKA'nın kâğıt- karton üretimi %27 artmıştır.

Bu artışlara çeşitli tür selüloz ve diğer üretim çeşitleri de eklenmiştir. Örneğin 1955 yılında selüloz üretimi 16.000 ton iken 1959 yılında 24.000 tona ulaşmıştır. Mihaniki hamur üretimi de 1955 yılında yine aynı selüloz gibi 16.000 ton iken bu rakam 1959 yılında 20.000 ton seviyelerine ulaşmıştır. Bu üretim artışları içinde oluklu mukavva ürünleri ile kraft torba (çimento kâğıdı) dikkat çekmiştir. 1955 yılında 1.781 ton olan oluklu mukavva üretimi 1957 yılında 4.000 ton üzerine, 1959 yılında ise 5.000 tonu geçmiştir.³⁶⁴

Sonuçta SEKA'nın üretimi 1955 ile 1959 yılları arasında düzenli olarak artmıştır.

3.5. Devlet Tarafından Özel Sektöre Sağlanan İmkânlar ve Özel Sektör Durumu

Bu dönemde iktidarda bulunan Adnan Menderes Hükümeti programında, devletin ekonomiye müdahalelerinin asgariye indirileceği vurgulanırken, devlet sektörünün daraltılacağı ve özel teşebbüsün destekleneceği üzerinde durulmuştur.³⁶⁵

Devlet tarafından özel sektörü kâğıt imalinde teşvik etmek maksadı ile 1940 yılından beri uygulanmakta olan 3843 sayılı vergi kanununun kâğıt sanayii grubunda 1950, 1955 ve 1956 yıllarında bazı vergi indirimleri yapılmıştır. Bu indirimler aşağıda sunulmuştur.

1 Temmuz 1950 tarihinde her türlü kâğıt ve karton üretiminde %3 ile %42 arasında, her türlü selüloz üretiminde ise %2 vergilerde indirim yapılmıştır.³⁶⁶

6 Eylül 1955 tarihinde satın alınan veya ithal edilen kâğıt veya kartonun kesilmesi sureti ile vücuda getirilen mamullerden %53 ile %82 arasında vergi indirimleri yapılmıştır.³⁶⁷

³⁶⁴ Kocaoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 207.

³⁶⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, C. I, .26.*

³⁶⁶ *BCA, 30-18-01-02-123-55-20, (1950).*

³⁶⁷ *BCA, 30-18-01-02-140-80-18, (1955).*

25 Şubat 1956 tarihinde satın alınan kâğıtlardan yapılan her nevi bloknot için %69, etiket ve kartvizit için %56, imza kartonu için %68, dosya ve klasör için %59, sumen için %53 ve dosya kutusu için %38 vergi indirimleri yapılmıştır.³⁶⁸

Bu yıllarda İstanbul'da özel sektöre ait 7 adet kâğıt imalathanesi mevcuttur. Bunlar ham madde olarak bilhassa eski ve kırpıntı kâğıt kullanarak 120-200 gr. arasında değişen ambalaj için şirenz (oluklu) kâğıtları ile kaba mukavvalar imal etmektedirler. Bu iş yerlerinde 122 işçi çalışmaktadır. Bunlara ilaveten İstanbul'da 3 adet ozalit kâğıdı imal eden müessese mevcuttur. Bunların bazılarında parafınli, katranlı, mumlu ve zamklı kâğıtlarda imal edilmektedir. Bu yerlerde 22 işçi çalışmaktadır. Gene İstanbul'da 1955 senesi zarfında muhtelif ebatlarda 15400 paket karbon kâğıdı imal etmiş bir müessesede 4 işçi çalışmaktadır.³⁶⁹

İstanbul dışında İzmir'de her nevi kâğıt, mukavva ve selüloz imali, ithali ve ihracı işleriyle uğraşmak üzere 50 yıl müddetle ve 140.000 Türk Lirası sermaye ile "Ege Kâğıt Sanayii Türk Anonim Şirketinin kurulma izin müracaatı İcra Vekilleri Heyetince 13 Eylül 1954 tarihinde onaylanmıştır.³⁷⁰ Bu şirket 1955 yılından itibaren üretime başlamıştır.

İstanbul ve İzmir dışında Ayvalık' ta kâğıt imalinde kullanılan sutkostik, klor, hidrojen, kireç kaymağı, soda ve bunların müştakatının imali ve bu maddelerin ithal ve ihracı ile uğraşmak üzere 50 yıl müddetle ve 750.000 Türk Lirası sermaye ile *Ayvalık Klor- Alkali Sanayi ve Ticaret Türk Anonim Şirketinin* kurulma müracaatı 3 Eylül 1956 tarihinde İcra Vekilleri Heyetince uygun bulunmuştur.³⁷¹

Türkiye'de 1950-1960 yılları arasında faaliyet gösteren özel kâğıt sektörü iş yeri miktarları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.³⁷²

Yıllar	Özel Sektöre Ait İş Yeri Miktarı
1950	9
1951	5
1952	7
1953	8
1954	7

³⁶⁸ BCA, 30-18-01-02-142-18-12, (1956).

³⁶⁹ *Türkiye'de Kâğıt Sanayii*, Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını, 1958, 43.

³⁷⁰ BCA, 30-18-01-02-137-78-11, (1954).

³⁷¹ BCA, 30-18-01-02-144-73-17, (1956).

³⁷² *Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, 1973, 186.

1955	12
1956	14
1957	16
1958	24
1959	30
1960	34

Yukarıdaki tablo rakamlarından görüldüğü gibi özel sektöre ait işyeri miktarları 1955 yılında SEKA'nın kurulması ile birlikte 1960 yılına kadar düzenli olarak artmıştır. 1955 yılında 12 olan özel sektöre ait iş yeri miktarı beş yıl sonra 34'e çıkarak %283,3 artış sağlanmıştır.

Devlet tarafından sağlanan bu desteklerden faydalanarak 1955-1960 yılları arasında kurulmuş isimleri ve faaliyet alanları tespit edilmiş ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporunda yer alan özel kâğıt sektör müesseseleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.³⁷³

1955-1960 Dönemi Kâğıt Sanayi Özel Sektör Tesisleri

Tesis Adı	Açıldığı Tarih	Günlük Kapasite (Ton)	Adresi	Üretebildikleri
İsmail Yetmiş Kâğıt Sanayii	1955	2	Rami Topçular Cad. Cicoz yolu No:44 İSTANBUL	Gri karton yapıyor
Kâğıt Sanayii L. Şti	1960	16-18	Londra Asfaltı Cırpıcı Shell Petrol İstasyon yanı İSTANBUL	Şrenz fluting kâğıdı, dosyalık ve gri karton yapıyor
KARTEKS T.Ş.A.Ş	1960	19	Semihler Anadolu Cad.No:664 Karşıyaka İZMİR	Gri-Beyaz Pres kartonve mukavva yapıyor
Mülki Karasakal	1954	1,8	Topkapı Gümüşsuyu Cad.18/5 İSTANBUL	Ruboroit karton
Ömer Ergür	1958	2,5	Kazlıçeşme İskele Meydanı No:20/1 İSTANBUL	Şrenz kâğıdı gri karton
Nail Yılmaz Bayhan Sultanahmet Kâğıt Sanayi	1954	2	Sultanahmet Kâğıt Fab. Muammer Mehmet Ağa Cad.No:26 İSTANBUL	Gri karton

³⁷³ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: DPT 1563-ÖİK-25, Ankara,1976, EK-23.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi bu özel sektör tesislerinin çoğunun SEKA'nın kuruluş yılı olan 1955 yılından sonra kurulmaya başlandığı ve hepsinin İstanbul'da faaliyette buldukları ve kültürel kâğıtlardan ziyade endüstriyel kâğıtlar ürettikleri görülmektedir. Bu durumda Demokrat Partinin ilk 4 yılında özel sektörün girişimde bulunmadığı ve belirledikleri talep doğrultusunda endüstriyel kâğıt üretimine yöneldikleri anlaşılmaktadır.

Türkiye'de aynı yıllarda bu resmi Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporunda yer almayan daha küçük özel sektör tesisleri de bulunmaktadır. Bu tesislerden tespit edilebilenler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.³⁷⁴

Adı	Kuruluş Yılı	Yeri	Çalışan Sayısı	Yıllık Üretebildikleri
Sultanahmet Kâğıt Fabrikası	1954	İstanbul	11 İşçi	250-300 ton kâğıt
Kazım Tabak Halefleri Karton ve Oluklu Mukavva Fabrikası	1954	İstanbul	32 İşçi	200 ton karton ve oluklu mukavva
Kalteks Ticaret ve Sanayii Anonim Şirketi	1956	İstanbul	150 İşçi	500 ton kâğıt
Kâğıt Sanayi Limited Şirketi	1956	İstanbul	75 İşçi	2500-2600 ton kâğıt

Sonuçta yukarıda tespit edilebilen İstanbul ve İzmir'de kurulmuş şirketlerde olduğu gibi özel sektörün faaliyet alanı olarak İstanbul ve İzmir'i seçtikleri ve de Devlet tesislerinde ağırlıklı üretilen kültürel kâğıtlara göre daha özel alanlarda ve endüstriyel kâğıtlarda üretim yapmaya yöneldikleri görülmektedir. Neticede tüm özel sektör gelen talebi karşılamak için kâğıt üretimini arttırmıştır.

Özel sektörün 1954 yılından itibaren daha yoğun kâğıt üretmeye başlaması ile birlikte Türkiye'de özel kesimin yıllık kâğıt üretimi artarak; 1955 yılında 1,367 ton, 1956 yılında 880 ton, 1957 yılında 1,610 ton, 1958 yılında 2,810 ton ve 1959 yılında 2,760 ton olmuştur. Neticede tüm özel sektör gelen talebi karşılamak için 1955 yılından 1959 yılına kadar kâğıt üretimini %200 arttırmıştır.³⁷⁵

³⁷⁴ SEKA, *Türkiye'deki Kâğıt Üreticileri*, İzmit: SEKA Yayınları,(Çoğaltma) Ekim 1971, 8-25.

³⁷⁵ Halit Kavurmacıoğlu, *1936-1980 Yılları Türkiye Kâğıt- Karton ve Selüloz Üretim-Tüketim Tabloları*, İzmit: SEKA Yatırımlar Dairesi Başkanlığı (Çoğaltma), 1981, Tablo 1a /1b.

3.6. 1955-1960 Yılları Sürecinde Yabancı Yardımcılar

Kâğıt Fabrikalarının 1955-1960 yılları arasında kurulması ve geliştirilmesi sürecinde geçmiş yıllara kıyasla sayıları azalmakla birlikte yabancı yardımcıların iştiraki devam etmiştir. 1955-1960 döneminde Almanya, Finlandiya ve Avusturya'dan birer olmak üzere toplam üç yabancı uzmanın kâğıt ve selüloz fabrikalarının kurulma süreçlerinde bulunmuştur.

Türkiye'de devlete ait kâğıt fabrikaları kurulma sürecinde çalışmalara iştirak etmeleri için İcra Vekilleri Heyetince 1955-1960 yılları arasında yabancı yardımcılar için çıkartılan izin kararlamaları tarih sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

-İzmit'te bulunan III. Kâğıt Fabrikasında çalıştırılacak olan Alman tebaasından Montör Peter Paul Damm' ın bir buçuk ay müddetle mezkûr yerdeki ikinci mıntıkaya girmesine izin verilmesi İcra Vekilleri Heyetince 5 Temmuz 1954 tarihinde kararlaştırılmıştır.³⁷⁶ Bu kişi çalışmalarına 1955 yılında devam etmiştir.

-Finlandiya tebaasından Niilo Gunnar Kesseli'nin, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Umum Müdürlüğünde (2250,40-iki bin iki yüz elli lira kırk kuruş) aylık ücretle ve bir yıl müddetle çalıştırılmasına izin verilmesi İcra Vekilleri Heyetince 11 Mart 1958 tarihinde kararlaştırılmıştır.³⁷⁷

-Avusturya tebaasından Konrad Kellermeyr'in Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Umum Müdürlüğü emrinde (2013,40-ikibinonüç lira kırk kuruş) aylık ücretle 1/10/1959 tarihinden itibaren bir yıl daha çalıştırılmasına izin verilmesi; Sanayi Vekâletinin talebi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 8 Mart 1960 tarihinde kararlaştırılmıştır.³⁷⁸

Sonuçta 1955-1960 döneminde Almanya, Finlandiya ve Avusturya'dan birer olmak üzere toplam üç yabancı uzmanın kâğıt ve selüloz fabrikalarının kurulma süreçlerinde ortalama 2000- 2250 TL aylık karşılığında en fazla 1 yıl çalıştırılmak sureti ile yer aldıkları görülmektedir.

3. 7. Gazete Kâğıt İhtiyacı

1955-1960 döneminde bazı yıllarda Türkiye'de gazete kâğıdı sıkıntısı yaşanmıştır. Bu durum siyasi iktidar ile basın arasında gerilime sebep olmuştur. Basın yetkililerinin Başvekil Adnan Menderes'e ve de ilgili makamlara kâğıt ihtiyaçlarının giderilmesi için yazmış oldukları resmi yazılar ile talepleri aşağıda sunulmuştur.

³⁷⁶ BCA, 30-18-01-02-136-62-6, (1954).

³⁷⁷ BCA, 30-18-01-02-148-13-12, (1958).

³⁷⁸ BCA, 30-18-01-02-154-86-6, (1960).

Yeni Sabah gazetesi sahibi Safa Kılıçlıoğlu'nun dönemin başbakanı Adnan Menderes'e 2 Temmuz 1955 tarihinde kendisi ile kâğıt ihtiyacının giderilmesi hususunda yüz yüze görüşme talebi ile ilgili yazı şu şekildedir.

“Bir buçuk ay evvel gazetemize kâğıt permisi verilmesi hususundaki emrinizin bu kere iptal sebeplerini, dün akşam Mükerrerem ile yaptığım telefon konuşmasından öğrenmiş bulunuyorum. Çok sevdiğim dostum Menderes'i üzmem. Sizi üzen hususlar varsa bunları bizzat sizden öğrenmek isterim ve bu hususlarda görüşmemizin faydalı olacağına kaniim. Müsadelerinizle arzularınızı öğrenmek üzere Pazartesi günü Ankara'da olmak istiyorum. Ebedi muvaffakiyetler diler, en halis sevgi ve en derin hürmetlerimi takdim etmek isterim, efendim.”³⁷⁹

Hürriyet Gazetesi sahibi Haldun Simavi'nin 20 Nisan 1955 tarihinde Başvekil Adnan Menderes'e yazdığı mektupta konu hakkında şu bilgileri vermektedir:³⁸⁰

“Gazetemizin kâğıt ihtiyacının ve tesislerimiz için lüzumlu malzemenin temini maksadı ile bugüne kadar yaptığımız bütün müracaatlar semere vermediğinden, Zati Devletinizi beş seneden beri ilk defa olarak rahatsız etmek mecburiyetini hissettik. İstanbul Merkez Bankasına verilen son bir telefon emriyle 1954 senesi sonundan beri bekleyen transferlerimiz yalnız bizim gazeteye mahsus olmak üzere durdurulmuştur. Bu hususta kâğıt ihtiyacımız için mucip sebep olarak da İzmit kâğıt fabrikasının Kanada'dan getireceği ve bunlardan gazetemize hisse ayrılacağı zikrolunmuş ve fakat diğer ihtiyaç maddelerinin transferlerinin durdurulması sebebi izah edilmemiştir. Merkez Bankasının İstanbul şubesine verilen bu emir tashih ve acil ihtiyaçlarımız süratle temin edilmediği takdirde gazetemiz neşriyatını çok tehdit veya büsbütün tatil etmek zorunda kalacaktır. Memleket umumi efkârına büyük ölçüde hitap ettiği malum olan gazetemizin neşir vazifesini ifa edemeyecek derecede zaruri malzemeden mahrum kalmasına Zati Devletlerinizin müsaade ve müsamaha buyurmayacaklarına eminiz. Acil ihtiyacımıza binaen, biran evvel emir buyurmanızı bilhassa rica ederken derin ve daimî saygılarımızın da lütfen kabulünü dileriz.”

Türkiye-Avrupa Haberler Ajansı adına Bedrettin Neidik'in 16 Mart 1956 yılında Devlet Vekâleti Yüksek Makamına gazete kâğıdı talebi ise şu şekildedir.

“1950 senesinden beri günlük olarak intişar eden ve yurdumuzun muhtelif bölgelerindeki 150 gazeteye havadis veren sahibi bulunduğum Türkiye - Avrupa Haberleri İstanbul Ajansına bülten kâğıdı verilmesi hususunda evvelce Vekâletinize yapmış olduğum müracaatta, İzmit Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Umum Müdürlüğünün vermiş olduğu rakama binaen ayda 200 kilo kâğıt verileceği bahis edilmiştir. Halbuki gazetemizin 5000 kûsur abonesi vardır. İlişik faturadan da anlaşılacağı veçhile ayda 500 kilo kâğıda ihtiyacımız vardır. Bu hususun da teminini saygı ile rica ederim.”³⁸¹

Bütün bu gazete sahiplerine ilaveten Gazeteciler Cemiyeti İdare Heyeti Reisi Cevat Fehmi Başkut tarafından 1957 senesinde Başvekil Adnan Menderes'e gazete kâğıdı fiyatlarına

³⁷⁹ BCA, 01-0-0-19-111-4, (1955).

³⁸⁰ BCA, 030-01-0-0-131-848-4, (1955).

³⁸¹ BCA, 10-9-0-0-411-1240-3, (1956).

%50 zam yapılmasının bütün basın mensupları tarafından üzüntü ile karşılandığını dile getiren telgraf gönderilmiştir.³⁸²

1955-1960 yılları döneminde yukarıdaki basın örneğinde olduğu gibi kâğıdın siyasi bir baskı aracı olarak iktidar partisi tarafından kullanıldığı iddiaları kâğıt hakkında başka iddiaları da içerecek şekilde artarak devam etmiştir. İktidar partisi tarafından bu iddialar ama hep ret edilmiştir. Bu kâğıt sıkıntısına sebep olan ve bu iddialara zemin sağlayan süreç aşağıda sunulmuştur.

Hükümet 1955 yılında bir yandan SEKA'nın gazete kâğıdı üretimini durdurmasına (bu karar gerçek anlamda uygulamaya konmamıştır.) bir yandan da ülke gazete kâğıdı ihtiyacının SEKA tarafından karşılanmasına karar vermiştir. Ancak bu karar da tam uygulanamamış, 1956 ve 1957 yıllarında gazete kâğıdı temin etme işi Türkiye Gazete Sahipleri Sendikasıyla yürütülmüştür. 1957 yılı Kasım ayında Sanayi ve Ticaret Vekâletince yayınlanan bir tebliğ ile bu iş yeniden SEKA'ya verilmiştir. Böylece gazete kâğıdı ithalatı yalnızca SEKA tarafından yapılacak ve ithal kâğıtlar yerli üretim ile birleştirilerek tek fiyat üzerinden gazete ve dergilere satılacaktır. Gazete kâğıdı 1957 yılı sonlarında aynen savaş yıllarında olduğu gibi beyannameye tabi tutulmuş ve elinde gazete ve mecmua kâğıdı bulunan ithalatçı ya da diğer kâğıt tacirlerinin 48 saat içinde yörenin en büyük mülki amirine bildirimde bulunmaları şart koşulmuştur. Ayrıca bu tür kâğıtların alım, satım ve başkasına devri yasaklanmıştır. Hükümetin aldığı karar uyarınca, beyannameye tabi tutulanlarla, ülke içinde üretilen bu tür kâğıtlar, Devlet Vekâletince tespit edilecek esaslar dâhilinde ihtiyaç sahiplerine dağıtılacaktır. Aynı karar uyarınca, ülke dışından yalnızca SEKA gazete ve mecmua kâğıdı ithal edebilecektir. Hükümetin aldığı bu kararlarla, bir yandan özellikle gazete kâğıdı sıkıntısıyla baş edebilmeyi bir yandan da giderek sertleşen “muhalif basını” yola getirmeyi amaçladığı düşünceleri doğmuştur.³⁸³

Bütün bu bir kesim basın ve iktidar arasındaki ilişkilerin gerginleştiği dönemin içinde bulunduğu 27 Mayıs 1960 tarihinde ordu, mevcut iktidara karşı harekete geçmiş ve bir hükümet darbesi gerçekleştirerek Demokrat Parti iktidarına son vermiştir.

3.8.1960 Yılında Kâğıt ile İlgili Açılan Davalar ve Resmi Araştırmalar

Askeri darbe sonrası geçmişte muhalif unsurlarca gündeme getirilen kâğıt hakkındaki iddialar ile ilgili davalar açılmış ve mahkemeler tarafından bu konularda resmi araştırmalar

³⁸² BCA, 030-1-0-0-131-851-7, (1957).

³⁸³ “Umum Müdür Arafat'ın 1957 Yılı Faaliyet Raporu”, *Türkiye'de Kâğıt Sanayi*, Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını, 1958, 38-40. ; *Milliyet Gazetesi*, 27 Kasım 1957; *SEKA Postası*, 1 Aralık 1957.

yapılmıştır. Bu davalarda gündeme gelen ve mahkemelerde resmi olarak araştırılan kâğıt ile ilgili dava konuları aşağıda sunulmuştur.

-SEKA tarafından kâğıt tahsisinde ilk planda iktidar partisi gazetelerine öncelik verildiği, sonrasında iktidar partisine yakın gazetelerinin himaye edildiği, muhalif gazetelere ise gazetelerini basabilmek için yeterli kâğıt tahsis edilmediği³⁸⁴

-İktidara muhalif basına resmî kurumlar tarafından ilan verilmediği ve ücret ödenmediği, resmi ilan ve reklamların sadece iktidara yakın gazetelere verilerek bu gazetelere büyük maddi imkânlar sunulduğu³⁸⁵

-Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesinde yolsuzluklar yapıldığı³⁸⁶

-Bazı matbaa, kâğıt ve neşriyat şirketlerinin kurucuları arasında bizzat iktidar partisi başkanının bulunması, bu şirketin kurulmasından itibaren siyasi olarak desteklenerek bu şirketin hesaplarından ve haklarından iktidar partisi başkanının kendi çıkarı doğrultusunda istifade etmesi³⁸⁷

Açılan bu davaların sebepleri ve sonuçları araştırma konumuza girmediğinden ve halen üzerinde siyasi tartışmalara konu olduğundan çalışmamız içinde yer almamıştır.

3.9. Türkiye’de 1955-1960 Yılları Kâğıt Üretim ve Tüketiminin Değerlendirilmesi

1955 ve 1960 yılları döneminde milletlerin ve devletlerin medeniyet seviyelerini belirlemede; nüfus veya fert başına kullanılan kâğıdın miktarı en etkili ölçüm aracı kullanılmaktadır.

1958 yılında kişi başına düşen kâğıt miktarı diğer dünyanın gelişmiş ülkelerinde aşağıdaki tabloda sunulmuştur.³⁸⁸

1958 Yılı Kişi Başına Kâğıt Tüketimi	
Ülke	Kilo
Rusya	14.40
Japonya	31.40

³⁸⁴ BCA, 10-9-0-0/318-989-1, (1960). Görevi kötüye kullanma (Besleme Basın) Davası: 1958 - 1960 Tarihleri arasında Ankara, İstanbul ve İzmir’de münteşir gazete ve mecmualara yapılan kâğıt tahsis listeleri ve BCA, 10-9-0-0-320-993-2, (1960). Görevi kötüye kullanma (Besleme Basın) davası-Gazetelerin tirajı ve gazete kâğıdı stok durumu ile ilgili yazışmalar.

³⁸⁵ BCA, 10-9-0-0/320-993-3, (1960). Görevi Kötüye Kullanma (Besleme Basın Davası) Gazetelere Verilen İlan Bedelleri, Reklam Ücretleri ve Kâğıt Tahsisi İle İlgili Evrak.

³⁸⁶ BCA, 10-9-0-0/339-1043-3, (1960). Görevi Kötüye Kullanma Davası: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesindeki Yolsuzlukla ilgili tahkikat evrakı.

³⁸⁷ BCA, 10-09-0-0 8-26-5, (1960). Anayasayı İhlal Davası: Maliye Müfettişi Mesut Erez’in Matbaacılık ve Kâğıtçılık ve Neşriyat Ticaret A.Ş. ile ilgili raporu.

³⁸⁸ Mehmet Ali Kâğıtçı, *Modern Kâğıt İmalinin 30ncu Yıldönümünde Hatırladıklarım ve Düşündüklerim*, İstanbul: Halk Basımevi, 1966, 35.

Almanya	66
Amerika	183.30
İngiltere	86.10
Fransa	52
Türkiye (1960Yılı)	3,5

1959 yılında ise Türkiye’de kişi başına düşen kâğıt miktarı 6 kilografa yükselmesine³⁸⁹ rağmen aynı dönemde kişi başına kâğıt kullanımı ABD’de 180 kilogram, İsveç’te 91 kilogram, Hollanda’da 64 kilogram, Fransa’da 48 kilogram ve sınır komşusu Yunanistan’da 8 kilogram olmuştur.³⁹⁰

1960 istatistiklerine göre ise Türkiye’nin dünyadaki 101 devlet arasında şahıs başına kâğıt tüketimi açısından 65 inci sırada olduğu tespit edilmiştir. 1960 yılında kâğıt sarfiyatı Türkiye’de şahıs başına 3,5 kg. düşmektedir. Aynı yılda Dünya ortalaması 25 kilogramdır. Bu sıralamada Türkiye’den önde bulunan devletlerarasında bütün Avrupa devletleri, Birleşik Amerika, bazı Afrika devletleri, Mısır yer almıştır. Türkiye’den sonra gelen devletlerarasında Fas, İran, Güney Kore, Çin, Pakistan, Habeşistan ve Afganistan bulunmuştur. Komşu ülkeler ile olan mukayese ise şöyledir. Romanya (19 kg), Rusya (15 kg), Yunanistan (11,7 kg), Bulgaristan (8,2 kg), Suriye (4,9 kg), Türkiye (3,3 kg), İran (2,5 kg) olmuştur.³⁹¹

Dünyanın gelişmiş ülkelerine göre Türkiye 1958 ve 1960 yıllarında çok geride kalmıştır. Fakat 1950 ve 1960 yılları arasında kâğıt üretiminde büyük gelişmeler olmuştur. İzmit kâğıt ve selüloz fabrikalarının 1950 yılında 18.195 ton olarak elde edilen kâğıt üretim miktarı 1960 yılında 55.758 tona yükselmiştir. Bu rakamlara göre 1950 yılından 1960 yılına kâğıt üretimi 37.563 ton artarak, artış oranı %206,44 olmuştur.³⁹²

Bütün bu gelişmeye rağmen 1949 yılında kişi başına düşen kâğıt miktarı 1,8 kilogram iken bu miktar 1960 yılında ancak 3,5 kilogram seviyesine ulaşabilmiştir. Artış oranı %94,4 olmuştur.

Demokrat Partini döneminin son iki yılı olan 1959 ve 1960 yılları arasında özel sektör dâhil Türkiye’de üretilen ve ithal edilen toplam kâğıt karton miktarları (Ton olarak) aşağıda sunulmuştur.³⁹³

³⁸⁹ TBMM, Zabıt Ceridesi, Dönem:11, Toplantı:3, Cilt:12, 41.Birleşim, 19.02.1960, 29.

³⁹⁰ Halûk Cillov, *Türkiye Ekonomisi Bünyesi*, İstanbul: Özel İktisadi ve Ticari Yüksek Okulu Yayınları, 1967, 197.

³⁹¹ T.C. Başbakanlık DPT, *Kâğıt Sanayii, Devlet Planlama Teşkilatı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) Yardımcı Çalışmalar-No:14- Nisan1964*, 8.

³⁹² Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, Yayın No:460, Ankara, 1960 s.282; DİE, *İstatistik Yıllığı 1963*, Yayın No:490, Ankara, 1963, .411.; *İstatistik Genel Müdürlüğü, 1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No 380, Ankara 1959, 294.

³⁹³ *Kâğıt Sanayii, Devlet Planlama Teşkilatı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) Yardımcı Çalışmalar-No14- Nisan1964*, .6 (Tablo-1).

Üretilen ve İthal Edilen Toplam Kâğıt Miktarları (1959-1960 Yılları)

Yıllar	Gazete Kâğıdı	Yazı-Tabı Kâğıtları	Sargılık Kâğıtlar	Karton	Genel Toplam
1959	18879	26410	26140	29013	100442
1960	20893	14775	32720	21850	90242

1959 ve 1960 Yılları arasında özel sektör dâhil toplam Türkiye Kâğıt Tüketimi ise aşağıdaki tabloda sunulmuştur.³⁹⁴

Tüketilen Kâğıt Miktarları (1959-1960 Yılları)

Yıllar	Gazete Kâğıdı	Yazı-Tabı Kâğıtları	Sargılık Kâğıtlar	Karton	Genel Toplam
1959	18620	26206	26993	27968	99787
1960	21028	14198	33639	20655	89520

1950 ve 1960 yılları arasında Türkiye’de Devlet ve Özel Sektörde Kâğıt Sanayisinde ücretli çalışanların sayıları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.³⁹⁵

Devlet ve Özel Sektörde Kâğıt Sanayisinde Ücretli Çalışan Personel (1950-1960 Yılları)

Yıllar	Devlet ve Özel Sektörde Ücretli Çalışan Personel Sayısı Toplamı
1950	3345
1951	3171
1952	3397
1953	3367
1954	3170
1955	3754
1956	3932
1957	4652
1958	4956
1959	5234

³⁹⁴Kâğıt Sanayii, Devlet Planlama Teşkilatı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) Yardımcı Çalışmalar-No:14- Nisan1964, 7 (Tablo-2).

³⁹⁵Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, 1973, 186.

1960	5625
------	------

Tablodan görüldüğü gibi 1955 yılında kâğıt sanayisinde Devlet ve Özel sektör çalışan sayısı 3754 den 5625'e yükselerek %149,8 bir artış sağlamıştır.

Sonuç olarak Kâğıt Sanayi Fabrikalarında yıllara göre değişmekle birlikte her yıl, 3754-5625 sayıları arasında işçi ve memur çalıştırılarak yerli insanlara istihdam alanı açılmış ve özellikle tesislerin yoğun bulunduğu İzmit şehrinin büyümesine ve ekonomisinin gelişmesine imkân sağlamıştır.

İzmit Kâğıt ve Selüloz Fabrikaları Üretimi (1950-1960) aşağıdaki tabloda sunulmuştur.³⁹⁶

İzmit Kâğıt ve Selüloz Fabrikaları Üretimi (1950-1960)

Maddeler	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Kâğıt	8837	10194	14461	16255	18998	26317	21385	22970	25253	26959	27139
Karton	4874	6121	8248	7971	12025	13876	15860	21493	23993	22822	17743
Gazete Kâğıdı	4138	6093	3865	2591	6793	7401	7622	9316	7953	7298	10170
Sigara Kâğıdı	346	478	433	455	413	438	470	514	482	557	706
TOPLAM KÂĞIT	18195	22886	27008	27272	38293	48032	45337	54293	57681	57636	55758
Selüloz	5297	9403	13332	12700	14664	15621	15222	18332	19850	19807	19658
Sudkostik	1236	1632	1926	2014	1874	2044	870	1596	1982	1995	1924
Mavi Klor	16	112	56	51	60	96	91	75	81	96	100
Tuz Ruhü	789	743	881	991	1159	1106	1171	501	1114	1259	1201
Kireç Kaynağı	1755	1904	2033	1977	1718	1753	1686	1519	1715	1703	1580
Hipoklorit	817	5138	5946	6942	5565	6307	6252	7008	1472	-	-

³⁹⁶ Devlet İstatistik Enstitüsü, İstatistik Yıllığı 1960-1962, Yayın No:460,.282., Devlet İstatistik Enstitüsü, 1963 Türkiye İstatistik Yıllığı, Yayın No:490, Ankara, 1963, .411.; Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965, Ankara, 1965, .457.; Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye İstatistik Yıllığı 1968, Yayın No: 580, Ankara, 1969, 207.; İstatistik Genel Müdürlüğü, 1959 İstatistik Yıllığı, Yayın No: 380, Ankara, 1959, 294.

Tabloda bulunan İzmit kâğıt ve selüloz fabrikaları üretim türü ve miktarına göre 1950 ile 1960 yılları karşılaştırıldığında toplam kâğıt üretimi artış oranı % 206,44 olurken, selüloz miktarı artış oranı %2 71,11; sudkostik artış oranı %55,66; mavi klor artış oranı % 525; tuz ruhu artış oranı % 52,21; hipoklorit artış oranı % 80,117 olmuştur. Ancak kireç kaynağında ise % 11,07 düşüş oranı olmuştur.

Sonuç olarak özetle 1950-1960 yılları arasında sadece İzmit Kâğıt ve Selüloz Fabrikaları kâğıt üretimi %206,44 artarken, Türkiye’de ise kişi başına kâğıt kullanım miktarı %94,4 artmıştır. Bu olumlu artışlara rağmen dünyanın gelişmiş ülkelerinin çok gerisinde kalmıştır. Fakat yabancı ülkelere döviz ödemek sureti ile yıllarca ithal edilerek karşılanan kâğıt ihtiyacı, artık yerli üretim ile karşılanmaya başlamıştır. Böylece ülkenin millî ekonomisine destek verilirken, bu alanda kullanılacak dövizin ekonominin başka sektörlerine kaydırılmasına imkân sağlamıştır. Fabrikalarda işçi ve memur çalıştırılarak yerli insanlara istihdam alanı açılmış ve özellikle tesislerin yoğun bulunduğu İzmit şehrinin büyümesine ve ekonomisinin gelişmesine imkân sağlamıştır.

3.10. 1960 Yılı Sonrası Kâğıt Sanayisinin Durumu

27 Mayıs 1960 tarihinde ordu, Demokrat Parti iktidarına karşı harekete geçmiş ve bir hükümet darbesi gerçekleştirerek Demokrat Parti iktidarına son vermiştir. Böylece Türkiye askerinin yönetimde etkili olduğu yeni bir döneme girmiştir.³⁹⁷

27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri müdahale ile başta yeni bir anayasa olmak üzere toplumsal ve ekonomik hayatın her alanında yenilikler ve değişiklikler gündeme gelmiştir. Ayrıca askeri yönetimden sonra sivil yönetime geçişin yaşandığı ve yeni planlı bir ekonomik yapının oluşturulma özlemi ile yeni planların yapılmaya çalışıldığı ilk 1960-1963 yılları dönemi³⁹⁸ kâğıt sanayii için bir duraklama dönemi olmuştur. 1964 yılı ile birlikte kâğıt sanayi tekrar ilerlemeye başlamıştır.

3.11. Türkiye’de Kuruluşu Başlatılan Fabrikalar

Artan ülke kâğıt ve karton ihtiyacını karşılamak üzere Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın ilke ve hedeflerine uygun olarak yeni projeler ortaya çıkmıştır. 1963 yılından itibaren geliştirilen bu projeler 1964 yılı sonlarında şekillenmeye başlamıştır.

³⁹⁷ Bu askeri darbe ve bu sürecin oluşumu ile ilgili bilgi ve farklı görüşler için bkz. Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi 1789-1980*, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2001, 245-250.; William Hale, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2014, 32-73.; İlber Ortaylı, *Türkiye’nin Yakın Tarihi*, İstanbul: Kronik Kitap Yayınları, 2012, 134-138.

³⁹⁸ Yeni planlı ekonomik yapı oluşturma gayretleri için bkz. Yenel Oktay, *Cumhuriyet’in İktisadi Tarihi*, İstanbul: Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası Yayını, 2001, 121.

1964 yılında SEKA Genel Müdürü, Kalkınma Planı gereğince Çaycuma’da kraft kâğıdı, Doğu Karadeniz bölgesinde gazete kâğıdı ve Muğla orman bölgesinde de yazı-tabı kâğıdı fabrikalarının kurulacağını açıklamıştır³⁹⁹.

Bu açıklamadan sonra açıklamada yer alan bu fabrikaların kurulmaya başlandığı görülmektedir.

3.11.1.Çaycuma Müessesesi (1965)

Çaycuma projesinin geçmişi 1963 yılında Batı Karadeniz bölgesi çam, kayın ve köknar ormanlarından faydalanarak, yüksek mukavemetli oluklu mukavva, ambalaj için torbalık kâğıt (Kraft Kâğıdı) ve selüloz üretmek üzere hazırlanmıştır. Projenin uygulanması halinde ülkenin tüm kraft kâğıdı ve selüloz ihtiyacı iç kaynaklardan karşılanacağı değerlendirilmiştir.

Çaycuma tesislerinin temeli 21 Şubat 1965 günü düzenlenen tören ile Sanayi Bakanı Ali Naili Erdem tarafından atılmıştır. Sağlık Bakanı da temel atma törenine iştirak etmiştir.⁴⁰⁰ Basında da haber olarak kapalı teklif usulü ve ihale yoluyla yaptırıldığı belirtilen bu tesis⁴⁰¹, 31 Mart 1966 tarihinde SEKA ile Voith - Humbolt Alman Konsorsiyumu arasında imzalanan sözleşme ile tesisin makine ve teçhizat aksamı ihale edilmiştir. Buna göre müessese; kraft selülozu tesisi, kraft kâğıdı üretim tesisi, yarı kimyevi selüloz üretim tesisi ve yardımcı tesislerden oluşacaktır. Müessesenin ihale bedeli 61.992,280 Alman Markı olurken, inşaat ve tatbikat projeleri bedeli, montaj ve işletmeye alma ve de yedek malzeme bedeliyle birlikte tesisatın tümü 71.192.280 Alman Markı’ nı bulacaktır.⁴⁰² 1.335.600 metrekare yerleşim alanına sahip olan müessesenin 41.031 metrekare fabrika binası olması planlanmıştır.⁴⁰³ Fabrika binalarıyla idari ve sosyal tesislerin toplam maliyeti ise 29 milyon Türk Lirası olacaktır.⁴⁰⁴

Müessese, Zonguldak Sanayi ve Ticaret Odasına 6 Mayıs 1966 tarihinde tescil ettirilmiş ve statüsü 28 Haziran 1966 tarih ve 2790 sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde yayınlanarak hukuki varlık kazanmıştır.⁴⁰⁵

Bütün bu gelişmeler olurken ülkenin artan selüloz ve kâğıt ihtiyacı göz önüne alınarak 16 Ağustos 1966 tarihinde SEKA ile Voith-Humbolt Alman Konsorsiyumu arasında ilave bir ek sözleşme daha yapılmıştır. Bu sözleşmeye göre kraft selülozu tesisinin yıllık üretim

³⁹⁹ SEKA Postası, 1 Aralık 1964.

⁴⁰⁰ SEKA Postası, 1 Mart 1965.

⁴⁰¹ Milliyet Gazetesi, 22 Şubat 1965.

⁴⁰² Nurettin Ambarcı, “SEKA Projeleri”, SEKA Postası, 15 Kasım 1969.; Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), SEKA 1966 Yılı Raporu, Ankara, 1967, 94.

⁴⁰³ SEKA Çaycuma Müessesesi Müdürlüğü, SEKA Çaycuma Müessese Briefing Dosyası, İzmit: Selüloz Basımevi, 1993, 5.

⁴⁰⁴ BYDK; SEKA 1966 Yılı Raporu, .94.

⁴⁰⁵ Sezgin Bakal, SEKA Çaycuma Müessesesi (1970-1995), 1995, 1.(daktilo metin)

kapasitesi 45.000 tondan 60.000 tona ve yarı kimyevi selüloz tesisinin kapasitesi de 25.000 tondan 32.000 tona yükseltilmiştir.⁴⁰⁶

Avrupa Yatırım Bankası ile Hükümet arasında 8 Aralık 1964 tarihinde yapılan ve Bakanlar Kurulunca 12 Ocak 1965 tarihinde onaylanan 175.000.000 hesap birimlik ikraz antlaşmasına istinaden SEKA - Çaycuma projesinin dış finansman ihtiyacı için 10.300.000 hesap birimlik kredi kullanılmasına yönelik Finansman Anlaşması, Bakanlar Kurulunca 1 Eylül 1966 tarihinde onaylanmış ve bu kredinin proje için kullanılması sağlanmıştır.⁴⁰⁷

1966 yılsonu itibariyle gerekli arsalar satın alınmış, binalar ihale edilmiş ve inşaatlar devam etmiştir.⁴⁰⁸ 1969 yılı sonlarına gelindiğinde, müessesenin inşaat ve montaj işleri büyük ölçüde tamamlanmıştır.⁴⁰⁹

Çaycuma Müessesesine ait 60.000 ton/yıl kapasiteli kraft selülozu tesisi 16 Mart 1970; 60.000 ton/yıl kapasiteli kraft kâğıdı tesisi ise 11 Nisan 1970 tarihinde faaliyete başlamıştır.⁴¹⁰

Müessesenin faaliyete geçtiği 1970 yılı sonunda 124'ü memur, 673'ü işçi olmak üzere toplam 797 personel çalıştırılmıştır.⁴¹¹

3.11.2. Dalaman Müessesesi (1967)

Dalaman Müessesesi; SEKA Yönetim Kurulunun 7 Nisan 1967 tarihinde aldığı kararla resmen kurulmuştur.⁴¹² Dalaman Projesi, bu resmi kuruluş kararından önce 2 Mart 1967 tarihinde imzalanan bir ön sözleşme ile bir Fransız - İtalyan grubuna ait CELPAK firmasına ihale edilmiş ve sözleşme resmi olarak kurulduktan sonra 8 Ağustos 1967 tarihinde imzalanmıştır. Sözleşmeye göre 23 Temmuz 1970 tarihinde üretime başlanması planlanmıştır.⁴¹³

Dalaman Müessesesi, 1.600.000 metrekare alana kurulması planlanmış olup, tesisin temeli 23 Ağustos 1967 tarihinde dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in katıldığı bir törenle atılmıştır.⁴¹⁴

⁴⁰⁶ BYDK, *SEKA 1966 Yılı Raporu*, 95.

⁴⁰⁷ Ayrıntılı Bilgi: *BCA, 30-18-1-2-198-61-20 (1966) ve BCA, 30-18-1-2-196-38-8. (1966)*

⁴⁰⁸ *Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), SEKA 1966 Yılı Raporu, 11*

⁴⁰⁹ Nurettin Ambarcı, "SEKA Projeleri", *SEKA Postası*, 15 Kasım 1969.

⁴¹⁰ *Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), SEKA Çaycuma Müessesesi 1970 Yılı Raporu, Ankara, 1971, 5.*

⁴¹¹ BYDK, *SEKA Çaycuma Müessesesi 1970 Yılı Raporu*, 7.

⁴¹² *SEKA Yönetim Kurulu Toplantı Tutanağı, Toplantı Sayısı 15, Karar Sayısı 171, 7 Nisan 1967.*

⁴¹³ Nurettin Ambarcı, "SEKA Projeleri", *SEKA Postası*, 15 Kasım 1969; *Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), SEKA Dalaman Müessesesi 1967 Yılı Raporu, İzmit, 1968, 3.*

⁴¹⁴ *SEKA Postası*, 1 Eylül 1967.

Müessese içinde bulunan Yazı-tabı kâğıdı tesisinde 19 Ekim 1971, Sülfat selülozu tesisinde ise 21 Ocak 1972 tarihinde üretime başlanmıştır.⁴¹⁵

Dalaman projesinin fikri geçmişi; Ege ve Güney Anadolu'nun karaçam/kızılçam ormanlarını değerlendirerek sülfat selülozu, kaliteli yazı-tabı kâğıdı ve çeşitli cins karton üretmek; ayrıca Güney ve Güney Batı yörelerinin pamuk çiğitlerini değerlendirerek viskoz selülozu imal etmek amacı taşımıştır. Bu proje aynı zamanda Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın en büyük projelerinden birisidir. Başlangıçta daha az kapasitede planlanmış iken daha sonra selüloz üretim kapasitesi yılda 70.000 tona, yazı-tabı kâğıdı üretim kapasitesi 36.000 tona ve ambalaj kâğıdı ile karton üretim kapasitesi yılda 41.000 tona yükseltilmiştir.⁴¹⁶

Projenin dış finansmanı için 14.000.000 doları Avrupa Yatırım Bankası'ndan, 12.000.000 doları Fransa, 2.000.000 doları da İtalya'dan olmak üzere toplam 28.000.000 dolarlık dış kredi sağlanmıştır.⁴¹⁷

Avrupa Yatırım Bankası ile Hükümet arasında 8 Aralık 1964 tarihinde yapılan ve Bakanlar Kurulunca 12 Ocak 1965 tarihinde onaylanan 175.000.000 hesap birimlik İkraz Antlaşmasına istinaden Avrupa Yatırım Bankası'ndan sağlanacak SEKA'nın Dalaman projesinin dış finansman ihtiyacı için 14.000.000 hesap birimlik kredi kullanılmasına yönelik Finansman Anlaşması, Bakanlar Kurulunca 2 Eylül 1967 tarihinde onaylanarak bu kredinin proje için kullanılması ilk etapta sağlanmıştır.⁴¹⁸

Yüksek Planlama Kurulunun 27 Kasım 1969 tarihli raporuna istinaden Dalaman tesisleri 1969 yılı yatırım ödeneğine 64.123.000 T.L. dış ve 62.800.000 T.L. iç kaynaklarla karşılanmak üzere ilave ödenek Hükümetçe sağlanmıştır.⁴¹⁹

Müessese ile ilgili idari ve teknik hizmetler, 1968 yılı sonuna kadar geçici olarak İzmit'ten yürütülmüş ve lojman inşaatlarının bitmesi üzerine Müessese personeli 1969 yılı başında Dalaman'daki sürekli işyerine taşınmıştır.⁴²⁰ Bu tarihten sonra idari ve teknik hizmetler Dalaman'dan yürütülmüştür.

Müessesenin çalışan sayısı 1968 yılı sonunda, 25'i memur, 28'i teknik yevmiyeli personel ve 130'u işçi olmak üzere 183'e yükselmiştir.⁴²¹

⁴¹⁵ Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 252.

⁴¹⁶ Nurettin Ambarcı, "SEKA Projeleri", *SEKA Postası*, 15 Kasım 1969.

⁴¹⁷ *Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), SEKA Dalaman Müessesesi 1967 Yılı Raporu, İzmit, 1968, .3.*

⁴¹⁸ Ayrıntılı Bilgi: *BCA, 30-18-1-2-210-63-9, (1967), BCA, 30-18-1-2-206-35-1, (1967).*

⁴¹⁹ *BCA, 30-18-1-2-242-81-20, (1969).*

⁴²⁰ *BYDK, SEKA Dalaman Müessesesi 1968 Yılı Raporu, İzmit, 1969, 2.; Uygur Kocabaşoğlu, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş ve Nesim Şeker, SEKA Tarihi, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996, 252.*

⁴²¹ *Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), SEKA Dalaman Müessesesi 1968 Yılı Raporu, İzmit, 1969, 3.*

Dalaman’da iyi kalite kâğıt-karton üretimi istikrarlı bir şekilde gerçekleştirilmesinin ise ancak 1973 yılından itibaren mümkün olduğu SEKA tarafından yayınlanan haberlerden anlaşılmaktadır.⁴²²

3.11.3.Aksu Müessesesi (1970)

Aksu Müessesesi; ülkenin gazete kâğıdı ihtiyacını karşılamak amacıyla Giresun, Aksu’da kurulan kâğıt ve mihaniki odun hamuru tesisidir. Aksu projesinde üretilecek odun hamuruna ve kâğıda en uygun kayın, köknar ağaçlarının bol olması sebebi ile bu bölgede kurulması planlanmıştır.

Fabrika binaları, sosyal binalar, idare binaları ve diğer kapalı ve açık alanları içeren toplam 795.118 metrekarelik bir alana yayılması planlanmıştır. İşletmeler, Giresun-Trabzon karayolunun 5’inci kilometresinde Aksu ırmağı kıyısında kuzeye doğru uzanan bir vadi içinde yer almıştır. SEKA Yönetim Kurulu’nun 4 Temmuz 1967 günü yaptığı toplantıda alınan karardan sonra Giresun Ticaret Siciline tescil edilmiş ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde 28 Eylül 1967 tarihinde yayımlandıktan sonra hukuki bir varlık kazanmıştır.⁴²³

Aksu mihaniki odun hamuru ve gazete kâğıdı tesisleri, Beloit-Mitsubishi Heavy Industries Ltd. grubuna ihale edilmiş ve bu projede Japon Hükümeti’nden 15.700.000 dolar tutarında kredi temin edilmiştir. Bu kredi ilk önce 19 Haziran 1967 tarihinde 14.000.000 dolar iken 30 Mayıs 1968 tarihinden itibaren yeni bir anlaşmanın onaylanması ile 15.700.000 dolara çıkarılmıştır.⁴²⁴

Yüksek Planlama Kurulunun 27 Kasım 1969 tarihli raporuna istinaden Aksu mihaniki odun hamuru ve gazete kâğıdı tesisleri 1969 yılı yatırım ödeneğine 31.722.000 T.L. dış ve 37.500.000 T.L. iç kaynaklarla karşılanmak üzere ilave ödenek Hükümetçe sağlanmıştır.⁴²⁵

Kısaca, tesislerin Amerikan Beloit firmasının teknik iş birliği altında çalışan Japon Mitsubishi firması tarafından kurulması planlanmıştır. Projeye göre mihaniki odun hamuru üretim kapasitesi yılda 68.000 ton; gazete kâğıdı üretim kapasitesi yılda 82.500 ton olarak belirlenmiştir.⁴²⁶

⁴²² SEKA Postası, 1 Mart 1973.

⁴²³ SEKA Yönetim Kurulu Toplantı Tutanağı, Sayı 33, Karar Sayısı 331, 4 Temmuz 1967; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, Devlet Denetleme Kurulu Aksu Müessesesi Raporu, İzmit, 1984, .4.

⁴²⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi: BCA, 30-18-1-2-207-45-5, (1967); BCA, 30-18-1-2-220-37-9, (1967); BCA, 30-18-1-2-209-54-14, (1967); BCA, 30-18-1-2-212-77-9, (1967).

⁴²⁵ BCA, 30-18-1-2-242-81-20, (1969).

⁴²⁶ Nurettin Ambarcı, “SEKA Projeleri”, SEKA Postası, 15 Kasım 1969.

Aksu Müessesinin temeli 12 Ağustos 1967 tarihinde düzenlenen bir törenle Başbakan Süleyman Demirel tarafından atılmıştır.⁴²⁷Bu müessesenin esas işletmelerinden mihaniki odun hamuru tesisi 28 Eylül 1970, kâğıt fabrikası da 11 Ekim 1970 tarihinde deneme üretimine başlamak suretiyle faaliyete geçmiştir.⁴²⁸

1972 yılından itibaren ülkenin gazete ihtiyacının büyük bir kısmını Aksu Müessesesi temin etmiş ve 1973 yılında gazete kâğıdı ithal etmek gereği kalmamıştır.⁴²⁹

Müessese faaliyete geçişinin ilk iki yılı olan 1971 ve 1972'yi deneme üretimi sürecinde az üretim yaptığı için zararla kapatmış, 1973 yılında ise üretimini arttırarak yaklaşık 25 milyon lira kar etmiştir.⁴³⁰

Bütün bu yukarıdaki bölümlerde belirtilen gelişmeler olurken ve Çaycuma fabrikası açılma hazırlıkları devam ederken SEKA Genel Müdürü Aziz Gümüş, inşaatları devam eden Dalaman ve Aksu Müesseselerinden ayrı olarak, SEKA'nın Balıkesir, Afyon, Antalya ve Doğu Karadeniz'de dört büyük fabrika daha kuracağını açıklamıştır.⁴³¹

Bu açıklamadan yaklaşık 10 ay sonra Afyon, Antalya ve Balıkesir Müesseseleri, SEKA Yönetim Kurulu'nun 24 Ekim 1970 tarih ve 43 sayılı toplantısında alınan kararla aynı gün kurulmuştur.⁴³²

Bu üç müessesenin faaliyete geçmesi ise 10 ile 14 yıl arasında uzayan bir süreçte gerçekleşmiştir.

3.11.4.Afyon Müessesesi (1970)

SEKA'nın bir kısmını ithal ettiği selüloz ihtiyacını karşılamak maksadı ile kamış ve samandan selüloz üretmeyi amaçlamış 1969 yılında hazırlanmış bir projedir. Proje, Antalya ve Balıkesir projeleri ile birlikte 24 Ekim 1970 tarihinde SEKA Yönetim Kurulu'nun aldığı kararla kurularak resmiyet kazanmıştır.⁴³³

6 Ocak 1971 tarihinde Afyon Ticaret ve Sanayi Odasına kaydedilmiş ve tüzel kişilik kazanmıştır.⁴³⁴Önceden sadece yöredeki göl kamışlarının değerlendirilmesi düşünülmüş iken

⁴²⁷ *SEKA Postası*, 1 Eylül 1967

⁴²⁸ *T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, Devlet Denetleme Kurulu Aksu Müessesesi Raporu, İzmit, 1984, 4.*

⁴²⁹ *SEKA, İzmit: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmeleri, 1977, 20.*

⁴³⁰ *SEKA'nın Kuruluşu, Gelişmesi Bugünkü Durumu, Türkiye ve Dünya Kâğıt Sanayii ile Mukayesesi, İzmit: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmeleri, 1975, 18.*

⁴³¹ *SEKA Postası*, 1 Aralık 1969.

⁴³² *SEKA Yönetim Kurulu Toplantı Tutanağı, Toplantı Sayısı 43, Karar Sayısı 981, (24 Ekim 1970).*

⁴³³ *SEKA Yönetim Kurulu Toplantı Tutanağı, Toplantı Sayısı 43, Karar Sayısı 981, (24 Ekim 1970).*

⁴³⁴ *Afyon Müessesesi, İzmit: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmeleri, 1983, 1.* Bu kaynağa göre: Afyon Müessesesi, Afyon Ticaret ve Sanayi Odasına 3700 sicil numarası ile kayıt edilmiştir.

kamış miktarının yeterli olmayacağına anlaşılması üzerine saman selülozu üretimi de proje içine alınmıştır. Projeye göre yılda 50.000 ton yüzde yüz (%100) kurutulmuş beyaz saman ve kamış selülozu üretimi öngörülmüştür. Afyon Tesisleri'nin temeli 15 Eylül 1974 tarihinde düzenlenen törenle atılmış olup, inşaat ve montaj işleri 1979 yılı başında tamamlanmış ve tesisler 4 Mayıs 1979 tarihinde deneme üretimine başlamıştır.⁴³⁵

3.11.5. Antalya (Akdeniz) Müessesesi (1970)

Afyon ve Balıkesir müesseseleri gibi 24 Ekim 1970 tarihinde SEKA Yönetim Kurulu'nun aldığı kararla kurulmasına karar verilmiş bir müessesedir. Bu kararda idare merkezi Antalya Manavgat, çalışma konuları Kraft selülozu, Kraft torba kâğıdı üretmek, kereste ve ağaç mamulleri imal etmek üzere belirlenmiştir.⁴³⁶

“SEKA Antalya Müessesesi” ticari unvanı altında Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Siciline kayıt ettirilmiş, bu unvanla Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde 2 Mart 1973 tarihinde yayınlanarak tüzel kişilik kazanmıştır.⁴³⁷

Projenin toplam maliyetinin 2 milyar 74 milyon lira olması öngörülmüş, bunun 1 milyar 224 milyon liralık kısmının yabancı kaynaklardan sağlanması planlanmıştır. Sandwell Mühendislik- Müşavirlik Firması tarafından 1972 yılında yapılan fizibilite çalışmaları 8 Aralık 1973 tarihinde Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, Milletlerarası Kalkınma Programı yetkilileri tarafından onaylanmış ve Sanayi ve Kalkınma Bakanlığının da onayı alınarak Sandwell'e 600. 000 dolarlık bir akreditif açılmıştır.⁴³⁸ Bu tesisin fizibilite etüdü masrafları için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programından 355.000 dolar yardım alınmıştır.⁴³⁹

Akdeniz Müessesesinin kuruluş kararının alınmasından deneme üretimine geçebilmesine kadar yaklaşık 14 yıl geçmiştir. İlk olarak Antalya Manavgat'ta başlatılan proje sonra “SEKA Akdeniz Kraft Selülozu, Kraft Layner, Kraft Torba Kâğıdı ve Kereste Fabrikaları Entegre Tesisi” adıyla Silifke Taşucu'nda kurulmuştur.⁴⁴⁰ Bu yer değiştirmeler sebebi ile SEKA tarihinin en uzun sürede gerçekleştirilen tesisi olmuştur.

Müessese, 1983 yılı ortalarında deneme üretimine hazır hale getirilebilmiş, ilk kâğıt üretimi 10 Ağustos 1983 tarihinde, resmen işletmeye alınması ise ancak 18 Ekim 1984 tarihinde gerçekleşmiştir.⁴⁴¹

⁴³⁵ Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 290-293.

⁴³⁶ *SEKA Yönetim Kurulu Toplantı Tutanağı, Toplantı Sayısı 43, Karar Sayısı 982.* (24 Ekim 1970.).

⁴³⁷ *SEKA Akdeniz Müessesesi Hakkında Genel Bilgiler*, İzmit: SEKA Selüloz Basımevi, 1984, 1.

⁴³⁸ *Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, SEKA Antalya Müessesesi 1973 yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 1974, 1.*

⁴³⁹ *BCA, 30-18-01-02-281-34-11, (1973).*

⁴⁴⁰ Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 294.

⁴⁴¹ *SEKA Dergisi*, (Aralık 1984), 19.

3.11.6. Balıkesir Müessesesi (1970)

Balıkesir müessesesi, Afyon ve Antalya müesseseleri gibi 24 Ekim 1970 tarihinde SEKA Yönetim Kurulu'nun aynı gün aldığı kararla kurulması kararlaştırılmıştır. Proje çalışmalarına 1969 yılında başlanan bu projede; Marmara ve kuzey Ege bölgeleri orman kaynaklarının, kâğıt ve kereste üretim entegrasyonu ile en ekonomik şekilde değerlendirilmesi, yurtiçi gazete kâğıdı talebinin ithalata gerek kalmadan karşılanması ve ülke ihtiyaçlarının karşılanması durumunda ihracat yapılarak ülkeye döviz kazandırılması hedeflenmiştir.⁴⁴²

Balıkesir Ticaret Odasına 26 Ocak 1971 tarihinde kaydedilmiş ve Türkiye Ticaret Sicili gazetesinde 22 Mart 1971 tarihinde yayınlanarak tüzel kişilik kazanmıştır.⁴⁴³

Müessesenin ilk kuruluşunda yılda 100.000 ton sülfat selülozu ve 45.000 ton yazı tabı kâğıdı üretimi hedeflenmiş iken orman kaynaklarının daha ekonomik değerlendirilmesi, çevrenin kirlenmemesi ve ülkede artan gazete kâğıdı ihtiyacını karşılamak için 12 Ekim 1973 tarihinde yine Yönetim Kurulunun aldığı kararla, “*Termo - mekaniksel Odun Hamuru, Gazete Kâğıdı ve Kereste Entegre Tesisi*” haline dönüştürülmüştür. Bu yeni değişiklikle yılda 100.000 ton gazete kâğıdı ve 105.000 metre küp mamul kereste üretilmesi hedeflenmiştir.⁴⁴⁴

Balıkesir tesislerinin kuruluş yeri, Balıkesir'in 12 km güney doğusunda Paşaköy bitişiğinde, Balıkesir-Bigadiç-İzmir karayolu üzerinde olup, 1.785.000 metrekare alanı kapsamaktadır.⁴⁴⁵

Fabrika binalarının temeli 15 Ekim 1976 tarihinde atılmıştır.⁴⁴⁶ Kereste Fabrikası 25 Mayıs 1980 tarihinde işletmeye alınmış, termo - mekaniksel odun hamuru ilk kez 24 Aralık 1980 tarihinde, kâğıt ilk kez 8 Ocak 1981 tarihinde üretilmiş, Odun Hamuru ve Kâğıt Fabrikası ise 4 Nisan 1981 tarihinde resmen işletmeye alınmıştır.⁴⁴⁷

3.12. SEKA İle İlgili Diğer Gelişmeler

Devlet'in kâğıt üretim temsilcisi SEKA'da bütün bu üretim tesisleri açılmaya devam ederken diğer taraftan bu tesislerde çalışan başta personel ve aileleri olmak üzere diğer alanlarda da iyileştirme faaliyetleri yapılmıştır.

⁴⁴² SEKA Yönetim Kurulu Toplantı Tutanağı, Toplantı Sayısı 43, Karar Sayısı 983, (24 Ekim 1970).

⁴⁴³ SEKA Balıkesir Müessese Müdürlüğü, İzmit: SEKA (Çoğaltma), 1985, 1.

⁴⁴⁴ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), SEKA Balıkesir Müessesesi 1975 Yılı Raporu, Ankara, 1976, 1.

⁴⁴⁵ BYDK, SEKA Balıkesir Müessese Müdürlüğü, 2-3.

⁴⁴⁶ SEKA Postası, 15 Ekim 1976.

⁴⁴⁷ BYDK, SEKA Balıkesir Müessese Müdürlüğü, 4.

Bu faaliyetlerin ilk önceliğini personelin eğitilmesi almıştır. Eğitim faaliyetleri aşağıda sunulmuştur.

Çıracık Okulu, 1960-1961 öğretim yılında yeniden düzenlenerek ilk önce Etüd, Proje ve Organizasyon Müdürlüğü bünyesinde sonra 1965 yılında İnsan Gücü Eğitim Müdürlüğü'nde eğitime başlamıştır. Bu okulda verilen kurslardan 1962 ile 1970 yılları arasında her yıl sayıları 13 ile 28 arasında değişen öğrenci mezun olmuştur.⁴⁴⁸

Çıracık Okulu'nda verilen kurslara ilaveten diğer kurslarda da personel yetiştirilmiştir. 1966 yılında 9 ay devam eden okuryazar kursunda 135 kişi başarı göstermiştir. İşbaşı eğitimini yürütecek monitörleri yetiştirmek amacıyla düzenlenen kursta 21 kişi başarı göstermiştir. Kadın işçiler için Tefrik ve İkmal birimince açılan kursta 120 kişi başarı göstermiştir. Ustabaşı kursuna 120 kişi katılmıştır. Nakliyat ve Tomruk İşleri İşbaşı Eğitim kursuna 200 işçi katılmıştır. SEKA adına 24 öğrenci mühendislik eğitimi sürdürmüş, 164'ü yurtiçinden, 3'ü yurtdışından olmak üzere toplam 167 öğrenciye SEKA'da staj imkânı sağlanmıştır. SEKA'nın sadece 1969 yılındaki personel yetiştirme masrafları bir milyon lirayı aşmıştır.⁴⁴⁹

Bu eğitim faaliyetlerine bir katkı sağlamak üzere Kocaeli Eğitim Radyosu SEKA'da faaliyete geçirilmiştir. Bu radyodan öğrencilere ve halka yönelik eğitim programları, turizm ve sosyal konularda eğitim vermek amaçlanmıştır.⁴⁵⁰

Özel kesim kâğıt-karton tesislerinin kurulmasından sonra SEKA çalışanlarının bir kısmı özel sektöre geçmiştir. Dolayısı ile SEKA'da verilen bu eğitimler özel sektöre de katkı sağlamıştır.

SEKA'da eğitim faaliyetleri ile paralel personel ve ailelerinin yaşamlarını kolaylaştıracak çalışmalar öncelik almıştır. Bunlardan bir kısmı aşağıda sunulmuştur.

-SEKA Genel Müdürlüğü'nün bilumum teşkilatında bulunan personelin yoksul ve yardıma muhtaç çocuklarına maddi ve manevi yardımda bulunmak, sağlık ve eğitim yönünden daha iyi yetiştirilmelerini sağlamak maksadı ile "SEKA Çocuk Dostları Derneği" kurulmuştur.⁴⁵¹

-SEKA çalışanlarının ihtiyaç duydukları tüketim maddelerini daha ucuz, kolay ve kaliteli şekilde sağlamak amacıyla "*SEKA Tüketim Kooperatifi Ekonama*" kurulmuştur.⁴⁵²

⁴⁴⁸ Kocabaşoğlu vd., *SEKA Tarihi*, 258.

⁴⁴⁹ *Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), SEKA 1969 Yılı Raporu, Ankara, 1970, 23.*

⁴⁵⁰ *SEKA Postası*, 15 Aralık 1964.

⁴⁵¹ *SEKA Çocuk Dostları Derneği Tüzüğü*, İzmit: İzmit Selüloz Basımevi, 1973, .3.

⁴⁵² *SEKA Postası*, 1 Ocak 1963.

-Çeşitli tipte lojmanlar yapılmaya başlanmıştır. Örnek olarak sadece 1969 yılında 320 lojman çalışanların yararına sunulmuştur.⁴⁵³ Personel ve ailelere yönelik revir, kreş kurulmuş ve Sapanca Gölü kıyısında SEKA Dinlenme Tesisleri açılmıştır.⁴⁵⁴ İşçilere günde bir öğün parasız yemek verilmiş ve giyim eşyası bedeli ödenmiştir.⁴⁵⁵

Personel üzerine bu çalışmalar devam ederken önceden faaliyete geçmiş diğer tesisler için ilave yatırımlar devam etmiştir. Örnek olarak Klor-Alkali Fabrikasının tevsi ve ıslah projesi için ilave yatırım yapılmıştır.⁴⁵⁶

SEKA, kendi bünyesinde yukarıda özetlenen faaliyetleri yaparken ilave olarak özel sektörde faaliyet gösteren bazı şirketlere de ortak olmuştur. Örnek olarak 20 Mart 1971 tarihinde Bakanlar Kurulunun uygun bulması ile 6 milyon lira sermayeli Dostel Alüminyum Sülfat Sanayii Anonim Şirketine %39 payla SEKA ortak olmuştur.⁴⁵⁷

Bu başarılı çalışmalar sonucu dönemin başbakanı SEKA yönetimine büyük güven ve itibar göstermiştir. Bu güvene ve itibara bir örnek olarak kamudaki klasik uygulamanın dışına çıkarak bizzat SEKA'nın mevcut sorunları ve diğer yeni projelerinin önünü açmak için Sanayi Bakanlığı'nın görüşlerinden önce SEKA Genel Müdürlüğü'nden yazılı görüşlerini bizzat almaktan çekinmemiştir.⁴⁵⁸

Sonuçta; SEKA bu başarılı kâğıt üretimi ile beraber yürüttüğü çağdaş personel, sosyal çalışmaları ile özel sektöre örnek olmuş, yapmış olduğu ortaklıklar, vermiş olduğu eğitimler ile özel sektörün önünü açmıştır.

3.13. Kâğıt Özel Sektörüne Devlet Tarafından Sağlanan Destekler ve Özel Sektörün Genel Durumu

3.13.1. Kâğıt Özel Sektörüne Devlet Tarafından Sağlanan Destekler

Devlet 1971 yılından itibaren kâğıt sektörüne katkı maksadı ile çeşitli ilave imkânlar sağlamıştır. Bu imkânlardan bazıları tarih sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

1971 yılında Türkiye'de; elektrik, kömür ve nakliye fiyatlarına yapılan zamlar dolayısıyla kâğıt sektörünün etkilenmemesi için gazete kâğıdı ve diğer kâğıt fiyatlarının ayarlanması konusunda Sanayi ve Ticaret Bakanlığına 12 Temmuz 1971 tarihinde doğrudan

⁴⁵³ BYDK, *SEKA 1969 Yılı Raporu*, 27.

⁴⁵⁴ BYDK, *SEKA 1969 Yılı Raporu*, 24.

⁴⁵⁵ BYDK, *SEKA 1969 Yılı Raporu*, 23.

⁴⁵⁶ BCA, 30-18-1-2-220-39-3, (1969).

⁴⁵⁷ BCA, 30-18-1-2-263-19-8, (1971).

⁴⁵⁸ BCA, 30-1-0-0-93-584-1, (1971). Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, SEKA Genel Müdürüne Çorum, Urfa, Gönen, Kastamonu'da kâğıt sanayii kurulması yönündeki sorularına yazılı cevap vermesini bizzat istemiş ve Genel Müdür Başbakanın sorularına yazılı olarak cevap vermiştir.

Bakanlar Kurulunca yetki verilmiştir. Bu kararın alınmasında şu faktörler etkili olmuştur. Türkiye’de 1971 yılında SEKA mamulü kâğıt türlerinde fiyat artışları sonrası zam nispeti ortalama %30,8 iken ortalama kar nispeti %9,4 olmuştur. Gazete kâğıtları alıcılara Ankara’da teslim edilirse 250 TL., İzmit’te teslim edilirse 350 TL., İstanbul’da teslim edilirse 400 TL., İzmir’de teslim edilirse 500 TL nakliye, sigorta, yükleme, boşaltma ve depo masrafı olarak fiyatlara ilave edilecektir. Enerji, odun, reçine, karayolu nakliyesi, işçilik ve fuel-oil fiyatlarının yılda SEKA’ya yükleyeceği külfet 160 milyon TL olacağı tespit edilmiştir. 1971 yılı gazete kâğıdı sarfiyatı 80 bin ton olacak bunun 20 bin tonu ithal edilecektir. Bu ithalatın ticari maliyeti ton başına 2665 TL olarak tespit edilmiştir.⁴⁵⁹

Bu Bakanlar Kurulu kararı ile gazete kâğıtları ve diğer kâğıtların fiyatları kâğıt sektörüne katkı sağlayacak şekilde doğrudan Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca ayarlanması sağlanmıştır.

16 Temmuz 1971 tarihinden sonra çekirdeksiz kuru üzüm ihracatında kullanılan 14 kilogramlık mukavva kutularla ihracatta bulunduğunu tevsik eden ve SEKA’dan artırılmış fiyatlarla kutu mubayaa etmiş ihracatçılara, kilogramda 12 kuruş vergi iadesi yapılması 19 Kasım 1971 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.⁴⁶⁰

7 Mart 1972 tarihinde Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesinin imal ettiği gazete kâğıdı, üçüncü hamur ve okul kitap kâğıdının satış fiyatları düşürülmüş ve bunun sonucu SEKA’nın oluşacak zararının Genel Bütçe’ den karşılanması Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır. Bu kararla; Bobin Gazete Kâğıdının tonu 4100 TL’den 3600 TL’ye, Üçüncü Hamur Teksir Kâğıdının tonu 4500 TL’den 3900 TL’ye ve Okul Kitap Kâğıtlarının tonu 4500 TL’den 3900 TL’ye satış fiyatları indirilmiştir.⁴⁶¹

14 Ağustos 1972 tarihinde SEKA’ya yapılacak kâğıtlık odun ve reçine satışlarında, kâğıt fiyatlarının istikrarını sağlamak üzere, piyasa satış bedeli yerine, 1972 yılı için 1971 yılı kâğıtlık odun ve reçine fiyatlarının uygulanması Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.⁴⁶²

24 Aralık 1972 tarihinde daha önce 19 Aralık 1970 tarihinde çıkarılan 7/1753 sayılı Kararname ile vergi hadleri muafiyete indirilen nispetlerin kanuni hadlerine çıkarılmaları ve bunlardan Gümrük Giriş Tarife Cetvelinin (47.01) pozisyonunda yer alan selülozun, Türkiye

⁴⁵⁹ BCA, 30-18-1-2-269-51-6, (1971).

⁴⁶⁰ BCA, 30-18-1-2-274-85-5, (1971).

⁴⁶¹ BCA, 30-18-1-2-279-22-11, (1972).

⁴⁶² BCA, 30-18-1-2-286-64-6, (1972).

Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi (SEKA) Genel Müdürlüğünce ithali şartıyla hariç tutulması, Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.⁴⁶³

13 Mart 1973 tarihinde, Gümrük Giriş Tarife Cetvelinin 48.01 tarife numarasında yer alan kâğıtlardan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca uygun görüleceklerin, kültürel hizmetlerde kullanılmak kaydı ve şartıyla 31 Aralık 1973 tarihine kadar gümrük vergi hadlerinin muafiyete indirilmesi ve ithalatın 7 Şubat 1973 tarihinden sonra SEKA yerine Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının müsaadesine bağlanması Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.⁴⁶⁴

Sonuçta; Hükümet'in aldığı bütün bu kararlar ile kâğıt fiyatlarının artışının önüne geçilmiş ve başta kâğıt özel sektörü ile kâğıdı kullanan basın, eğitim, kültür ve tarım özel sektörü desteklenmiştir.

3.13.2. Özel Sektörün Genel Durumu

Özel sektör sanayicileri, 1960'ların ikinci yarısından itibaren ülkenin kâğıt ve karton talebinin sürekli artması, farklı kâğıt-karton türlerine olan ihtiyacın giderek güçlenmesi gibi hususları değerlendirerek kâğıt alanına ilgi duymaya başlamışlar ve çeşitli yatırımlara yönelmişlerdir. 1970'li yıllarda ise genişleme ve modernleştirme yatırımları ile özel sektör ülke kâğıt-karton üretiminde önemli bir yere sahip olmuştur.

Özel Sektör, 1960 yılından 1969 yılına kadar geçen süreçte toplam kâğıt üretimini yaklaşık 10 kat arttırmasına rağmen henüz yazı-tabı kâğıdı üretmeye başlamamıştır. Bu yıllarda asıl ağırlığı karton üretimine vermiş, sargılık kâğıtlar ve de oluklu mukavvada sınırlı bir üretim gerçekleştirmiştir. Bu dönem özel sektörün kâğıt sanayiine ciddi olarak yatırım yaptığı yıllardır.⁴⁶⁵ Özel sektöre ait kâğıt tesislerinden bu süreçte öne çıkanlar aşağıda sunulmuştur.

Adana'da; Adana Öz Kâğıt Özaltın Kâğıt ve Ambalaj Sanayii T.A.Ş.; Karamürsel'de İpek Kâğıt; İstanbul'da İsmail Yetmiş Kâğıt Sanayi T.A.Ş., Kâğıt Sanayii LT. Şti., Kazım Tabak ve Halefleri, Mahmut Tabak, Mustafa Ünen, Mülki Karasakal, Ömer Ergür, Eres Karton, Selahattin Özkan, Silahtaroğlu Kâğıt ve Karton Sanayii, Nail Yılmaz Bayhan Sultanahmet Kâğıt Sanayi ve Yılmaz Kâğıt Sanayi; İzmit'te Kart Nsan, Lütfü Ürkmez ve Ort. Levent Kâğıt ve Teçrit Maddeleri Kom.Şirket; İzmir'de Karteks T.Ş.A.Ş., Viking Kâğıt Sanayi;. Çorlu'da Trakya Kâğıt Sanayidir.⁴⁶⁶

⁴⁶³ BCA, 30-18-1-2-293-2-1, (1972).

⁴⁶⁴ BCA, 30-18-1-2-296-22-2, (1973).

⁴⁶⁵ Ayrıntılı Bilgi: *50 Yılda Türk Sanayii*, Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1973, 175-176; SEKA, *Türkiye'de Kâğıt Üreticileri*, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü, (Ekim 1971), 1-25.

⁴⁶⁶ Bu şirketler ile ilgili ayrıntılı bilgiler takip eden kaynaklardan toplanarak oluşturulmuştur. *T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu*,

Sonuçta; özel sektör başta İstanbul olmak üzere Adana, Karamürsel, İzmit ve İzmir’de yatırımlar yapmaya başlamıştır.

3.14. Türkiye’de 1960-1973 Yılları Kâğıt Sanayi Genel Durumu

3.14.1. Kâğıt Üretimi

Türkiye’de yukarıdaki bölümlerde belirtildiği gibi kâğıt sektörü devlet ve özel sektörde büyük bir gelişme göstermiş ve aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 1960 yılından 1970 yılına kadar kâğıt üretimi her yıl artmıştır.⁴⁶⁷

1960-1970 YILLARI KÂĞIT ÜRETİMİ (Birim: Ton)						
1960-1965 Yılları Kâğıt Üretimi						
Ana Malzeme Adı	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Yazı-Tabı Kâğıdı	9501	11327	16136	21441	21438	22967
Gazete Kâğıdı	10169	12939	20418	19501	23989	21731
Sargılık Kâğıt	13007	15198	17935	19687	21315	20120
Torba Kâğıdı	-	-	-	-	-	-
Oluklu Mukavva	5555	7434	9607	11451	15183	15333
Kartonlar	19507	20475	21890	24983	26213	26817
Sigara Kâğıdı	705	292	-	671	642	793
Toplam	58444	67665	85986	97736	108780	107481
1966-1970 Yılları Kâğıt Üretimi						
Ana Malzeme Adı	1966	1967	1968	1969	1970	
Yazı-Tabı Kâğıdı	25937	33799	41022	38811	42640	
Gazete Kâğıdı	19466	12637	8318	11865	10741	
Sargılık Kâğıt	23883	22014	24637	22003	21692	
Torba Kâğıdı	-	-	-	-	10932	
Oluklu Mukavva	19376	21091	14401	14250	19980	
Kartonlar	28634	33253	39413	44278	44512	
Sigara Kâğıdı	1198	1814	1458	763	574	
Toplam	118494	124608	129249	131970	151071	

Tabloda görüldüğü gibi 1960 yılında 58444 ton olan toplam kâğıt üretimi düzenli olarak her yıl artarak 1970 yılına gelindiğinde 151071 tona çıkarak % 258,5 artmıştır.

Türkiye’nin 1966-1970 yılları dönemi kâğıt üretim kapasiteleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.⁴⁶⁸

Yayın No: DPT 1563-ÖİK-25, Ankara, 1976, EK-23.; Türkiye’de Kâğıt Üreticileri, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü, Ekim 1971, 1-25.; 50 Yılda Türk Sanayii, Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1973, 175-176.

⁴⁶⁷ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, Ağustos 1972, 14 Tablo-7. Bu Tabloda 1960-1962 yılları bilgileri SEKA yıllık bilançosundan alınmış ve Özel Sektör üretimleri eklenmiştir. 1963-1970 yılları bilgileri SEKA mukayeseli faaliyet raporlarından alınmıştır. Özel Sektör üretimleri ayrıca eklenmiştir.

⁴⁶⁸ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, (Ağustos 1972), 6, Tablo-2. Tabloda parantez içindeki rakamlar kapasite kullanımını göstermektedir.

1966-1970 YILLARI KÂĞIT ÜRETİM KAPASİTESİ Birim:1000 Ton					
Kamu	1966	1967	1968	1969	1970
Mevcut Tesisler	105	110	115	115	115
Yeni Tesisler	1	-	-	-	60
Toplam	106	110	115	115	175
Özel Sektör					
Mevcut Tesisler	10	12	14	16	16
Yeni Tesisler	-	-	-	-	6
Toplam	10	12	14	16	22
Genel Toplam	115	122	129	131	197

1966-1970 Yılları Kâğıt Üretim Kapasitesi Tablosu ile bir önceki tablo olan 1966-1970 Yılları Kâğıt Üretimi Tablosu mukayese edildiğinde 1970 yılında kapasite altında 1966-1969 yıllarında ise kapasitenin biraz üzerinde üretim yapıldığı görülmektedir.

1971 yılına gelindiğinde ise kamu ve özel kesim kâğıt sanayi tesislerinin yurt içi dağılımı aşağıdaki tabloda genel olarak sunulmuştur.⁴⁶⁹

1971 YILI KÂĞIT SANAYİ TESİSLERİNİN YURT İÇİ DAĞILIMI					
	Kültürel Kâğıt Üreten Tesisler		Endüstriyel Kâğıt Üreten Tesisler		
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Toplam
İzmit(x)	1 entegre	-	1 entegre	2	3
İstanbul	-	-	-	16	16
İzmir	-	-	-	2	2
Zonguldak	-	-	1	-	1
Giresun	1	-	-	-	1
Muğla(x)	1 entegre	-	1 entegre	-	1
Adana	-	-	-	1	1
Trakya	-	-	-	1	1
Toplam	3	-	1	22	26

Yukarıdaki tabloda x işareti ile belirtilen endüstriyel kâğıt üreten kamuya ait İzmit ve Dalaman (Muğla) kâğıt fabrikaları entegre olup kültürel ve endüstriyel kâğıtları aynı tesiste imal etmektedirler.

Sonuç olarak yukarıdaki tablo incelendiğinde özel sektörün endüstriyel kâğıt üretimine yöneldiğini kamunun ise ağırlıklı olarak kültürel kâğıtları üretmeye yöneldiği görülmektedir. İzmit şehrinin Devletin kültürel kâğıtlar, İstanbul'un ise özel sektörün endüstriyel kâğıtlar üretim merkezleri olduğu görülmektedir.

⁴⁶⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, (Ağustos 1972), 5, Tablo-1.

3.14.2. Kâğıt İthalatı

Türkiye’de kâğıt sanayisi konusunda yukarıdaki bölümlerde belirtilen bütün olumlu gelişmelere rağmen ülke ihtiyaçları için yeterli kâğıt henüz üretilmemektedir. Örnek olarak 1962, 1967 ve 1972 yılları için sanayi talepleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.⁴⁷⁰

Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Sanayi Talebi (Birim: Ton)			
Mallar	1962 Yılı	1967 Yılı	1972 Yılı
Yazı Tab-ı Kâğıdı	23900	41500	57494
Gazete Kâğıdı	31500	59300	83276
Sargılık Kâğıtlar	32000	37000	46339
Kraft Torba Kâğıdı	-	37800	58691
Oluklu Mukavva Kâğıtları	11200	12400	40778
Kartonlar	23600	33500	64640
Sigara ve Diğer Özel	-	1800	2669
Kâğıt ve Mukavva Mamulü Eşya	-	-	25040

Türkiye’de kâğıt ihtiyacı bu süreçte yetersiz üretimden dolayı halen ithalat ile karşılanmasına rağmen kâğıt sanayisinin Türkiye ekonomisine katkısı önemli olmuştur. Kamu ve özel sektör tarafından kurulmuş olan fabrikaların 1972 yılında üretip pazarladıkları mamul madde tutarı 1,74 milyar liraya ulaşmıştır.⁴⁷¹

Sonuçta; bu değer bir ülke için tasarruf edilen döviz demektir. Bu sanayi kurulması ile bu kadar para kâğıt ithalatı yerine başka ihtiyaç yerlerinde kullanılmıştır.

Devlet yetkilileri tarafından yerli kâğıt arz ve toplam talep karşılaştırılmasından kâğıt talebinin henüz millî imkânlarla karşılanamadığı görülmüş ve bu durumda kâğıt ithalatı devam etmek durumunda kalmıştır. Bu maksatla kâğıt ithalatı 1960 ve 1970 yıllarında aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi devam etmiştir.⁴⁷²

⁴⁷⁰ Deniz Büyükkılıç, **Kâğıt-Kâğıt Ürünleri ve Basım Sanayii Yapısı ve Verimlilik Göstergeleri**, Millî Prodüktive Merkezi Yayınları No:527, Ankara, 1994, s.11(Çizelge 1.1)

⁴⁷¹ Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **50 Yılda Türk Sanayii**, Ankara, 1973, s.183.

⁴⁷² DPT, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara, Ağustos 1972 s.17, Tablo-9.Bu Tabloda 1970 yılı ithalatı için Devlet İstatistik Enstitüsü bilgileri yeterli bulunmadığından SEKA kaynakları dikkate alınmıştır.

1960 – 1970 Yılları Kâğıt İthalatı

Yıllar	Kâğıt İthalatı Toplamı (Ton)
1960	27713
1961	29568
1962	37095
1963	46558
1964	31504
1965	51947
1966	48621
1967	85948
1968	116175
1969	131681
1970	120329

3.14.3. Dış Satımlar

Ülke kâğıt ihtiyacı henüz karşılanmamasına ve halen kâğıt ithal edilmesine rağmen 1972 yılında aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi Türkiye’de üretilen bazı kâğıt ürünlerinin dış ülkelere satıldığı durumlarda olmuştur.⁴⁷³

Mallar	1972 Yılı
Yazı Tab-ı Kâğıdı	7 Ton
Kâğıt ve Mukavva Mamul Eşya	29 Ton

Bu dış satımların hangi ülkelere olduğu tespit edilememiş olup, doğuda bulunan sınır komşu ülkelere yapıldığı değerlendirilmektedir.

3.14.4. Kâğıt Sanayisinde Çalışanlar

Kâğıt sanayisinde çalışanların bir kesiti olan 1970 yılı incelendiğinde kamu ve özel tesislerde kâğıt sektöründe çalışanların durumu aşağıdaki tabloda sunulmuştur.⁴⁷⁴

1970 YILI KÂĞIT SANAYİSİNDE ÇALIŞAN PERSONEL DURUMU						
	Düz İşçi	Kalifiye İşçi	Teknisyen ve Yardımcılar	İdari Eleman	Teknik Eleman	TOPLAM
KAMU SEKTÖRÜ						
İzmit	2031	2483	435	503	89	5541
Çaycuma	203	183	158	102	22	668
Aksu	121	294	93	102	16	626

⁴⁷³ Deniz Büyükkılıç, *Kâğıt-Kâğıt Ürünleri ve Basım Sanayii Yapısı ve Verimlilik Göstergeleri*, Ankara: Millî Prodüktive Merkezi Yayınları No:527, 1994, 16 (Çizelge 1.5.)

⁴⁷⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Ankara, Ağustos 1972, 25.(Tablo-17). Çaycuma ve Aksu 1970, Dalaman 1971 yılında tecrübe işletmesine başlamış olup, her 3 tesis 1973-1974 yılında tam kapasite çalışmaya geçtiğinden bu sayılarda kısmi değişimler mevcuttur.

Dalaman	82	343	235	82	39	881
Toplam	2437	3003	921	789	166	7616
ÖZEL SEKTÖR						
Mevcut tesis	372	85	11	58	5	531
Yeni Tesisler	363	76	11	86	5	541
Toplam	735	161	22	144	10	1072
Genel Toplam	3172	3464	943	933	176	8688

1970 yılında elde edilen bu bilgilere göre kamu sektöründe 7616, özel sektörde 1072 olmak üzere toplam 8688 kişinin kâğıt sanayisinde çalıştıkları görülmektedir. Eş ve iki çocuklu bir aile düşünülduğünde 34752 kişi bu sektörden geçimini sağlamaktadır. Ayrıca bu sektörde 3464 kalifiye işçi, 943 tekniksiz ve 176 teknik eleman ile toplam 4583 uzman personel bulunmakta olup, idari 176 eleman da uzman personel olarak değerlendirildiğinde uzman personel sayısı 5516 sayısına ulaşmaktadır. Bu durumda kâğıt sektöründe uzman personel oranı %63,5, düz işçi oranı ise %36,5 dir. Bu oranlarda görüldüğü gibi kâğıt sanayisinde ihtisaslaşan personel sayısı ağırlıklıdır.

3.15. Türkiye’de 1973 Yılı Kamu ve Özel Sektör Kâğıt Sanayi Tesisleri

1973 yılında devlete ve özel sektöre ait kâğıt sanayii işletmelerinden önemli olanlarının bilgileri ve üretim durumları aşağıda sunulmuştur.

3.15.1. 1973 Yılında Büyük Kapasiteli Özel Sektör Kâğıt Sanayi Tesisleri

1973 yılında özel sektöre ait kâğıt sanayii işletmelerinden öne çıkanlara ait bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Eczacıbaşı Holding İpek Kâğıt Fabrikası 1970 yılında Karamürsel’de işletmeye açılmıştır. Fabrika günde üç vardiya halinde sürekli çalışmış olup, hammadde olarak eski ve kırpıntı kâğıt ile çeşitli kimyasal maddeler kullanmıştır. Fabrikanın 1973 yılı yıllık üretim kapasitesi şöyledir. Beyaz mutfak kâğıdı 1000 ton, esmer mutfak kâğıdı 1000 ton, renkli tuvalet kâğıdı 500 ton, beyaz tuvalet kâğıdı 750 ton, krepli temizlik kâğıtları 750 ton, beyaz sülfite sel kâğıdı 1500 ton, esmer sülfite sel kâğıdı 1500 ton, renkli sülfite sel kâğıdı 500 tondur. İpek kâğıt fabrikası kendi dalında üretim yapan tek tesis olmuştur ve yeni yatırımlarla kapasitesini artırmayı planlamıştır.⁴⁷⁵

⁴⁷⁵ 50 Yılda Türk Sanayii, Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1973, 175.

Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi İzmit'te 1971 yılında işletmeye açılmıştır. Fabrika hammadde olarak eski kâğıt ve beyaz selüloz ile çeşitli kimyasal maddeler kullanmıştır. Fabrikada 1973 yılında yılda 5500 ton krom karton, 2000 ton kuşe krome karton, 750 ton kuşe kâğıt, 750 ton gri karton ve 2000 ton test liner olmak üzere toplam 11000 ton üretim yapabilecek kapasite mevcut olmuştur. Vardiyalı çalışma sürekli yapıldığı takdirde kapasite artırılabilmiştir.⁴⁷⁶

Viking Kâğıt ve Selüloz Anonim Şirketi, İzmir'de 1971 yılında işletmeye açılmıştır. Fabrikada mekanik odun hamuru ile bazı kimyasal maddeler kullanılarak 1973 yılında yılda 23000 ton yazı tabı kâğıdı ile 10000 ton selüloz üretimi yapılabilecek kapasiteye ulaşmıştır.⁴⁷⁷

1971 yılı sonunda Viking Kâğıt ve Selüloz A.Ş. toplam sermaye tutarı 84.932.397 TL. ye ulaşmıştır. Bu sermayenin %57,36'sının içinde Papirfabrikker, The Industriaization Fund for Developing Countries ve International Finance Corporation'un bulunduğu yabancı ortaklara ait olduğu, %42,64'ü ise içinde Türkiye İş Bankası Mensupları ile Emekli Sandığının da yer aldığı yerli ortaklar olduğu tespit edilmiştir.⁴⁷⁸

Kalteks Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi tarafından 1956 yılında İzmir'de yapımına başlanan bir fabrika 1958 yılında işletmeye açılmıştır. Fabrika hammadde olarak eski ve hurda kâğıt ile kimyasal maddeler kullanmak suretiyle karton imal etmiştir. 1971 yılında üretim miktarı 5.000 ton karton olmuştur. Tam kapasite çalıştığı takdirde yılda 8000 ton çeşitli karton üretimi yapabileceği tespit edilmiştir.⁴⁷⁹

Kâğıt Sanayii Limited Şirketi tarafından 1959 yılında İstanbul- Topkapı'da yapımına başlanan tesis 1960 yılında işletmeye açılmıştır. Fabrikada şerans, dosyalık ve albümlük gri karton üretilmiştir. Kırpıntı ve eski kâğıt kullanmak suretiyle günde 10-12 tonluk üretim kapasitesi olduğu tespit edilmiştir. 1970 yılı itibarı ile 1800 ton şerans, 400 ton dosyalık ve albümlük karton ve 463 ton gri karton imal edilmiştir.⁴⁸⁰

3.15.2. 1973 Yılında Özel Sektöre Ait Diğer Fabrikalar

Özel sektörün kurduğu yukarıda sıralanan büyük fabrika ve tesislerin dışında 1973 yılı itibarı ile daha küçük kapasitede diğer işletmeler şunlardır. Aslan Mukavva Fabrikası (İstanbul), Çilkız Karton Sanayii (İstanbul), Elsan Koll. Şti. (İstanbul), Erbağan Karton Sanayii (İstanbul),

⁴⁷⁶ 50 Yılda Türk Sanayii, 175.

⁴⁷⁷ 50 Yılda Türk Sanayii, 176.

⁴⁷⁸ BCA, 30-18-01-02-301-51-20, ,(1973).

⁴⁷⁹ 50 Yılda Türk Sanayii, 76.

⁴⁸⁰ 50 Yılda Türk Sanayii, 76.

Kazım Tabak Halefleri (İstanbul), Meryem Uçal Kâğıtçılık Limited Şirketi (İstanbul), Mustafa Ören Kâğıt Fabrikası (İstanbul), Mülki Karasakal Karton Fabrikası (İstanbul), Ömer Ergür Kâğıt Sanayii (İstanbul), Selahattin Özkan Kâğıt Fabrikası (İstanbul), Silahtar Kâğıt ve Karton Sanayii (İstanbul), Trakya Kâğıt Sanayii (Çorlu), İsmail Yetmiş Kâğıt Fabrikası (İstanbul), Sipahi Kâğıtçılık Kom. Şti. (İstanbul).Yukarıda isimleri belirtilen bu işletmeler genellikle düşük kapasiteli olup, bu tesislerde karton, mukavva, kasap kâğıdı (şerans), kaba kâğıt, muşambalık bobin gibi çeşitler imal edilmiştir. Bu işletmelerin tamamında eski ve kırpıntı kâğıt kullanılmıştır. Özel sektörün yıllık üretim kapasitesi 55000 ton olarak tespit edilmiştir.⁴⁸¹

Özel sektör tarafından yeni yatırımlar devam etmiştir. Perha Kâğıt Sanayii ve Ticaret A.Ş. tarafından 1974 yılında İstanbul'da (Yalova) bir fabrika faaliyete geçirilmiştir. Bu fabrikada yazı ve sargılık kâğıt çeşitleri imal edilmesi planlanmıştır. Ayrıca Adana Kâğıt Sanayii Ltd. Şirketi tarafından yılda 3600 ton kapasiteli karton ve mukavva imal edecek bir fabrikanın yapımına başlanmıştır.⁴⁸²

3.15.3. 1973 Yılında Kamu Sektörü Kâğıt Sanayii Tesisleri ve Kapasiteleri

3.15.3.1. İzmit Tesisleri

Türkiye'de 1936 yılında faaliyete geçen ilk kâğıt fabrikasından sonra önceki bölümlerde bilgileri verilen yeni kurulan fabrikalarla İzmit tesisleri bütünleşik bir işletme haline getirilmiştir. 1973 yılında İzmit'te 5 kâğıt ve karton fabrika ile mekanik odun hamuru tesisleri, oluklu mukavva tesisleri, odun selülozü fabrikası, saman selülozü fabrikası, kendir ve paçavra selülozü fabrikası, sarı saman tesisi, klor alkali fabrikası ve diğer yardımcı tesisler bulunmuştur. 1973 yılında İzmit'te bulunan 5 kâğıt ve karton fabrikasında yılda 130.000 ton kâğıt, karton ve mukavva üretebilecek kapasitenin mevcut olduğu ve tesislerin 1973 yılı değerinin 3 milyar liranın üstünde olduğu tespit edilmiştir. Kâğıt ve karton imalinde hammadde olarak kullanılan selülozü imal eden 4 fabrika mevcuttur. Bunlardan odun selülozü fabrikası yılda 45.000 ton, saman selülozü fabrikası yılda 3500 ton kendir ve paçavra selülozü fabrikası yılda 2000 ton ve mekanik hamuru tesisi ise yılda 45000 ton üretim yapacak kapasiteye sahip bulunduğu tespit edilmiştir. Kâğıt fabrikalarının ihtiyacı olan kimyasal maddeleri üreten klor-alkali fabrikasının yıllık üretim kapasitesinin 1973 yılında yıllık toplam 20000 tonu bulmuştur.⁴⁸³

⁴⁸¹ 50 Yılda Türk Sanayii, Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1973. 176.

⁴⁸² 50 Yılda Türk Sanayii, 176.

⁴⁸³ 50 Yılda Türk Sanayii, 175.

3.15.3.2 Çaycuma Kraft Selülozu, Kraft Kâğıdı ve NSSC Selülozu Tesisi

Türkiye'nin Batı Karadeniz bölgesindeki orman ürünlerinin değerlendirilmesi ve ithal edilmekte olan Kraft torba kâğıdı, oluklu mukavva imali için kullanılan kraft layner ihtiyacının karşılanması için SEKA Çaycuma Müessesesi Zonguldak'ta (Çaycuma) kurularak 16 Mart 1970 tarihinde üretime başlamıştır. Fabrika 1973 yılında yılda 28000 ton yarı kimyasal selüloz ile 60000 ton kraft selülozu imal edebilecek kapasiteye sahip olduğu tespit edilmiştir.⁴⁸⁴

3.15.3.3. Aksu Odun Hamuru ve Gazete Kâğıdı Tesisi

Doğu Karadeniz orman ürünlerini değerlendirmek ve ülkenin gazete kâğıdı ihtiyacını karşılamak amacı ile Giresun (Aksu) kurulan SEKA Aksu Müessesesi 11 Ekim 1970 tarihinde gazete kâğıdı üretimine başlamıştır. 1973 yılında 82500 ton yılda gazete kâğıdı, 65000 ton yılda mekaniksel odun hamuru üretme kapasitesine ulaşmıştır.⁴⁸⁵

3.15.3.4. Dalaman Beyaz Sülfat Selülozu, Viskoz Selülozu Yazı-Tabı Kâğıdı ve Karton Tesisi

İyi kaliteli kâğıt ve kartonlar, beyaz ve yarı beyaz sülfat selülozu ve de linters viskoz selülozu üretmek amacı ile Muğla'ya bağlı Dalaman'da kurulan tesis 1971-1972 üretime başlamıştır. 1973 yılında üretim kapasitesi; 70000 ton yılda beyaz sülfat selülozu, 15000 ton yılda vinters viskoz selülozu, 35000 ton yılda yazı-tabı kâğıdı ve 40000 ton yılda muhtelif cins karton olarak tespit edilmiştir.⁴⁸⁶

3.16. Türkiye'de 1960-1973 Dönemi Kâğıt Üretim ve Kullanımının Diğer Dünya Ülkeleri İle Karşılaştırılması ve Genel Değerlendirme

Dünya Kâğıt sanayi içinde 1960-1973 yıllarında Türkiye'nin yerini görmek ve bir mukayese yapabilmek için "Pulp and Paper International" verileri ile Devlet Planlama Teşkilatı Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyonu tarafından 1965 ve 1970 yılları için yapılan aşağıdaki karşılaştırmalı tabloya bakmak faydalı olabilir.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ 50 Yılda Türk Sanayii, Ankara: Sanayi Teknoloji Bakanlığı, 1973, 175.

⁴⁸⁵ 50 Yılda Türk Sanayii, 175.

⁴⁸⁶ 50 Yılda Türk Sanayii, 175.

⁴⁸⁷ T. C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, Ağustos 1972, .28, Tablo-18.

TÜRKİYE VE DİĞER ÜLKELERİN KÂĞIT SANAYİİ						
Birim: Tüketim; Kg/fert Üreti;1000 Ton						
	1965 Yılı			1970 Yılı		
	Selüloz Üretimi	Kâğıt Karton Üretimi	Adam Başına kâğıt-karton Tüketimi	Selüloz Üretimi	Kâğıt Karton Üretimi	Adam Başına kâğıt-karton Tüketimi
Ortak Pazar Ülkeleri						
Belçika	224	529	82	345	772	112,5
Fransa	1470	3165	73	1813	4134	94,6
Almanya	1412	4236	107	1802	5516	125,5
İtalya	571	2202	44	890	3451	65,6
Hollanda	536	1292	105	399	1567,2	138
Bölgesel Ülkeler						
İran	2	6	2,7	8	26	6,3
Pakistan	69	11	1	95	136	1,3
TÜRKİYE	74	98	5,2	108	151	7,5
Benzer Ülkeler						
Yunanistan	2	131	20	13	160	25
Romanya	320	276	15	561	514	23,2

Yukarıdaki tablonun incelenmesinden anlaşılacağı gibi 1965 ve 1970 yıllarında Türkiye kâğıt üretimi, tüketimi ve fert başına kâğıt kullanımı Ortak Pazar ve benzer ülkelerinden geride kalmış fakat bölgesel ülkelerin önünde kalmıştır.

1960-1973 yılları döneminde dünyada Kanada, İsveç, Finlandiya gibi ham madde kaynakları bakımından zengin ülkeler, aynı zamanda ekonomik gelişme bakımından da ileri seviyede bulunmuşlardır. Bu ülkeler, adam başına yüksek tüketimlerini üretimle karşıladıkları gibi, önemli miktarda kâğıt- karton ve selüloz ihraç etmişlerdir. Zengin ham madde kaynaklarına sahip A.B.D. iç tüketimin çok fazla oluşu dolayısıyla ihracat yanında ithalat da yapmıştır. Sovyet Rusya da ham madde kaynakları mevcuttur. Ham madde kaynakları sınırlı fakat ileri seviyede gelişmiş Fransa, İngiltere, Batı Almanya gibi ülkeler ise kâğıtlık odun selüloz ithalatı yapmışlardır. Bu ülkeler ithal ettikleri kâğıtlık odun veya selülozu en iyi tekniklerle işledikten sonra kısmen ihraç etmişlerdir.⁴⁸⁸

Kâğıt sanayisinin Türkiye ekonomisine katkısı önemli olmuştur. Kamu ve özel sektör tarafından kurulmuş olan fabrikaların 1972 yılında üretilen pazarladıkları mamul madde tutarı

⁴⁸⁸ T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, Ağustos 1972, 28.

1,74 milyar liraya ulaşmıştır.⁴⁸⁹ Bu değer Türkiye için tasarruf edilen döviz demektir. Bu sanayi kurulması ile bu kadar para kâğıt ithalatı yerine başka ihtiyaç yerlerinde kullanılmıştır.

1960-1973 yılları döneminde öncelikle devlete ait SEKA önemli değişiklikler geçirmiştir. Yeni bir yasal çerçeve ve anlayış hâkim olarak, 1950'lerin sonunda başlayan iyileştirme ve geliştirme çabaları artarak sürmüştür. Bu dönemde SEKA daha da büyüyerek tarihinde ilk kez İzmit'in dışına çıkmıştır. Son olarak özel sektörün ülke kâğıt- karton üretimine katkılarında önemli artışlar olmuştur.

Sonuçta Türkiye, 1960-1973 yılları döneminde kâğıt sanayiinde önemli gelişmeleri göstermekle beraber henüz dünya kâğıt sanayii içinde bu dönemde hedeflediği yeri alamamıştır. Türkiye kâğıt üretimi, tüketimi ve fert başına kâğıt kullanımını açısından Ortak Pazar ve benzer ülkelerinden geride kalmış fakat bölgesel ülkelerin önüne geçmiştir.

3.17. Cumhuriyet'in ilk 50 Yılında Kişi Başına Kâğıt Kullanım Miktarları ve Büyük Ülkeleri İle Karşılaştırılması

1970'li yıllara gelinceye kadar milletlerin ve devletlerin medeniyet seviyelerini belirlemede, nüfus veya fert başına kullanılan kâğıdın miktarı en etkili ölçüm aracı kullanılmaktadır.

Aşağıda sunulan tabloda II. Dünya Savaşı sürecinde yaşanan maddi sıkıntıların bir sonucu olarak 1940'lı yıllarda bir düşme olmasına rağmen sürekli bir artış bulunduğu görülmektedir.

Cumhuriyet'in İlk 50 Yılında Nüfus Başına Kullanılan Kâğıt Miktarları⁴⁹⁰

Sene	Fert Başına Kâğıt
1923	700 gr.
1936	1,8 kilo
1940	1,2 kilo
1945	1,7 kilo
1950	1,9 kilo
1955	2,2 kilo
1960	3,5 kilo
1962	4,3 kilo
1964	5,6 kilo

⁴⁸⁹ 50 Yılda Türk Sanayii, 183.

⁴⁹⁰ Bu Tablonun oluşturulmasında iki kaynak kullanılmıştır. 1923 -1964 yılları verileri için Mehmet Ali Kâğıtçı, *Modern Kâğıt İmalinin 30'ncü Yıldönümünde Hatırladıklarım ve Düşündüklerim*, İstanbul:İstanbul Halk Basımevi, 1966, 34-36 ve 1965-1973 yılları verileri için *SEKA'nın Kuruluşu Gelişmesi Bugünkü Durumu*, İzmit: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Genel Müdürlüğü, 1975, 23.

1965	4,25 kilo
1966	5,34 kilo
1967	6,09 kilo
1968	7,0 kilo
1969	7,12 kilo
1970	7,39 kilo
1971	9,44 kilo
1972	9,42 kilo
1973	9,83 kilo

Bu tabloda görüldüğü gibi 1923'te kişi başına 700 gr. olan kâğıt kullanımı 1973'te 14 kat artarak 9.83'e çıkmıştır. Bu veri bizlere Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Cumhuriyet'in ilk 50 yılında nüfus başına kâğıt kullanımında 14 kat büyüdüğünü yani yeni kurulan Cumhuriyet'in kâğıdın temsil ettiği medeniyet seviyesi açısından 14 kat büyüdüğünü göstermektedir.

Cumhuriyet ilk 50 yıllık tarihi sürecinde 3 ayrı tarih aralığında dünyada kamuoyunca büyük devlet olarak kabul edilen ve muasır medeniyeti temsil ettiği değerlendirilen Rusya, Amerika, Japonya, Fransa, İngiltere ve Almanya karşısında Türkiye'nin durumu ise aşağıda sunulmuştur.

Büyük Devletler ve Türkiye' nin Nüfus Başına Kâğıt Kullanım Miktarları⁴⁹¹

1933 Yılı		1958 Yılı		1974 Yılı	
Ülke	Kilo	Ülke	Kilo	Ülke	Kilo
Rusya	3.5	Rusya	14.40	Rusya	30.5
Japonya	9.8	Japonya	31.40	Japonya	139.9
Almanya	23.9	Almanya	66	B. Almanya	132
Amerika	55.0	Amerika	183.30	Amerika	278
		İngiltere	86.10	İngiltere	141.8
		Fransa	52	Fransa	115

⁴⁹¹ Bu tablonun oluşturulması için 3 kaynak kullanılmıştır. 1933 verileri için Sabih Alaçam, *İnkılap Türkiye'si'nde Kâğıtçılık*, İstanbul: Ülkü Kitapevi, 1940, 342; 1958 yılı verileri için Mehmet Ali Kâğıtçı, *Modern Kâğıt İmalinin 30 ncu Yıldönümünde Hatırladıklarım ve Düşündüklerim*, İstanbul: İstanbul Halk Basımevi, 1966, 35.; 1974 yılı verileri için *SEKA'nın Kuruluşu Gelişmesi Bugünkü Durumu*, İzmit: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Genel Müdürlüğü, 1975, .23.

<i>Türkiye</i> (1936Yılı)	<i>1,8</i>	<i>Türkiye</i> (1960Yılı)	<i>3,5</i>	<i>Türkiye</i> (1973Yılı)	<i>9,83</i>
-------------------------------	------------	------------------------------	------------	------------------------------	-------------

Cumhuriyet'in ilk 50. yılında. Türkiye'de 1923'te kişi başına 700 gr. olan kâğıt kullanımı 1973'te 14 kat artarak 9.83'e çıkmıştır. Fakat yukarıdaki tabloyu tekrar revize yaparak oluşturulan aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi büyük devlet olarak kabul gören Rusya, Japonya, Batı Almanya, Amerika, İngiltere ve Fransa'nın nüfus başına kâğıt tüketimi genel ortalaması 1974 yılında Türkiye'den 14 kat büyüktür.

Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'nin Nüfus Başına Kâğıt Tüketiminin Büyük Devletlerle Karşılaştırması

Büyük Devletler1974 Yılı	Türkiye1973 Yılı	Büyük Devletlerin Türkiye'den Nüfus Başına Kâğıt Kullanımı Büyüklüğü	
Rusya	30.5	9,83	3.102 kat büyük
Japonya	139.9	9,83	14.23 kat büyük
B. Almanya	132	9,83	13.42 kat büyük
Amerika	278	9,83	28,28 kat büyük
İngiltere	141.8	9,83	14.42 kat büyük
Fransa	115	9,83	11,69 kat büyük
Genel Ortalama	139.5	9.83	14.19 kat büyük

Yukarıdaki tablolardan açık olarak görüldüğü gibi yeni Cumhuriyet kâğıdın temsil ettiği medeniyet seviyesinde ilk 50 yılında 14 kat büyümesine rağmen bu süreçte en gelişmiş kabul edilen 6 devletten 14 kat geride kalmıştır.

Bu olumsuz sonuca rağmen kâğıt sanayisinin Türkiye ekonomisine katkısı önemlidir. Kamu ve özel sektör tarafından kurulmuş olan fabrikaların 1972 yılında üretilen pazarladıkları mamul madde tutarı 1,74 milyar liraya ulaşmıştır⁴⁹². Bu değer bir ülke için tasarruf edilen döviz demektir. Bu sanayi kurulması ile bu kadar para kâğıt ithalatı yerine başka ihtiyaç yerlerinde kullanılmıştır.

3.18. 1973 Yılı Sonrası Kâğıt Üretimi

Milli kâğıt yapımı için bütün bu gelişmeler devam eder iken zamanla bir yavaşlama ve yıllar 1997 yılını gösterdiğinde ise milli kâğıt yapımından vazgeçildiği görülmektedir. Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 06.12.1997 tarih ve 1997/54 sayılı kararı ile SEKA özelleştirme kapsamına, 15.07.1998 tarihinde ise 1998/51 sayılı karar ile özelleştirme

⁴⁹² 50 Yılda Türk Sanayii, Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1973, 183.

programına alınmıştır. Yöntem olarak “varlık satışı” benimsenmiş ve SEKA müesseseleri önce işletmeye, KİT statüsü de anonim şirket statüsüne dönüştürülmüştür.⁴⁹³

Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun 14 Eylül 1998 tarih ve 1998/71 sayılı kararı ile SEKA İzmit işletmesinin kapatılması ve arsalarının yeşil alan, spor alanı, otel alanı ve lüks konut olarak İzmit Büyükşehir Belediyesince yapılan İmar Planı doğrultusunda düzenlenmesi, bu düzenleme içerisinde yer alan yeşil alanların ve spor alanlarının İzmit Büyükşehir Belediyesine devri kaydı ile uygun görülmüştür. Ancak bu karar Kocaeli halkı ve SEKA çalışanlarının yoğun tepkisi ile karşılandığından, özelleştirme işlemi iptal edilmiştir. 10 Mart 2005 tarihinde ise SEKA İzmit İşletmeleri Hükümet ve Türk-İş arasında yapılan protokol sonucunda çalışanları ve tüm varlıkları ile beraber İzmit Büyükşehir Belediyesine devir edilmiştir.⁴⁹⁴

Böylece Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından 1936 yılında başlayan milli kâğıt üretiminde 2005 yılından itibaren büyük bir düşüş olmuştur. 2022 yılında Türkiye’de ağırlıklı olarak dışarıdan ithal edilen kâğıdı işleyen küçük ölçekli özel ve kamu işletmeleri çalışmalarını devam ettirmektedirler.

Türkiye’de günümüzde tamamen kâğıt yönünden yurtdışına bağımlı hale gelmiştir. İthal kâğıtlar ise kullanıcılarına son dönemdeki döviz kuru dalgalanmalarında fiyatının artması nedeniyle büyük sıkıntılar vermiştir. Kâğıt maliyetleri bir anda artmıştır. Şu anda gazeteler ve kitap yayınevleri büyük sıkıntı içine girmiştir.

Döviz kurlarındaki bu artış sonrasında yaşanan kâğıt sıkıntısı hakkında birçok kuruluş açıklama yapmış, kâğıdın yer aldığı bazı olaylar ise bütün kamuoyunun ilgisini çekmiştir. Bu açıklama ve olaylar tarih sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

Türkiye Gazeteciler Sendikası tarafından 27 Ağustos 2018 tarihinde Türkiye’de medya tarihinin en zor zamanının yaşandığını belirtilerek aşağıdaki açıklama yapılmıştır.

“Medyadaki tekelleşme, işsizlik ve siyasi otoritenin medyanın tamamını yönetme isteği gibi sorunların yanına şimdide dolardaki artış eklendi. Kâğıt fiyatlarının dolara bağılı olarak üç kat artması basına büyük darbe vurdu. Gazeteler bir kamu görevi yapmaktadır. Halkın haber alma hakkı kâğıt sorunu ile engellenemez. Hükümetin basın özgürlüğünü sağlaması demokrasinin olmazsa olmazıdır. Hükümet bu duruma sessiz kalamaz. Kâğıt krizine acil bir çözüm üretilmeli. Aksi halde yeni kapanmalar kapıdadır. Gazetelerin bağımsız biçimde yayın yapabilmesi için kâğıt sübvansiyonu hayati önemlidir. Türkiye yeniden kâğıdını kendisi üretir

⁴⁹³ *Mühendis ve Makina Dergisi*, Cilt:48, Sayı:571, 49.

⁴⁹⁴ *Mühendis ve Makina Dergisi*, Cilt:48, Sayı:571, (Eylül 2007), 49.

hale gelmelidir. Kısa vadede kâğıtta vergiler sıfırlanmalıdır. Basın İlan Kurumu ilan tarifelerine zam yapılmalıdır. Yazılı basına düşük faizle kredi ve teşvik paketleri hazırlamak da hızla gündeme alınmalıdır.’’⁴⁹⁵

Tarihler 12 Eylül 2018 gösterdiğinde; AĞAÇ-İŞ Sendikası, SELÜLOZ-İŞ Sendikası, BASIN-İŞ Sendikası ve Türkiye Gazeteciler Sendikası genel başkanlarının da bulunduğu toplantıda Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) Genel Başkanı Ergün Atalay bir açıklama yapmıştır. Atalay; kâğıt krizi nedeni ile birçok gazetenin zor durumda olduğunu belirterek, ithalattaki vergi yükünün aşağıya çekilmesinin masaya yatırılması gerektiğini vurgulamıştır. Açıklamasının devamı aşağıda sunulmuştur.

Döviz kurlarındaki dalgalanma nedeni ile tamamen ithalata bağımlı olan gazete kâğıdında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Yerel gazeteler kapanma noktasına gelmiştir. Kitap basımı için kâğıt bulunamamaktadır. Bulunsa bile fiyatlar çok yüksektir. Konfederasyonumuza ulaşan bilgilere göre, şu anda sektörde çalışanların maaş ödemelerinde sıkıntı bulunmaktadır. Son verilere göre ağaç ve kâğıt iş kolunda 240 bin işçi, basın, yayın ve gazetecilik iş kolunda 91 bin 443 işçinin çalışmaktadır. Kriz nedeniyle işyerlerinin kapanması, binlerce kişinin işsiz kalması sonucunu getirecektir. Bu nedenle hükümet gazete ve kitap kâğıdı krizine el koymalı, sorunu çözmeli ve zor durumdaki gazete ve yayınevlerine destek vermelidir. Gazete ve yayınevi yöneticileri ile bir araya gelmelidir. Hükümet temsilcisi ile mağdurlar krizi enine boyuna ele almalı, krizin aşılabilmesi için alınacak önlemler konuşulmalı, gazete ve yayınevlerinin ayakta kalmalarını sağlayacak önlemler alınmalıdır.’’⁴⁹⁶

Tarihler 14 Eylül 2018 tarihini gösterdiğinde sosyal medyada gündeme gelen bir haber kamuoyunda büyük tepkilere sebep olmuştur. Habere göre Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne mamografi çekimi için giden bir hasta raporunu almak için radyoloji bölümüne gitti. Orada camda asılı bir yazı gördü. Yazı şöyle idi: ‘‘Kâğıt yokluğu nedeni ile rapor basılamıyor.’’⁴⁹⁷

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği(TOBB) Türkiye Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Sanayi Meclisi Başkanı Erdal Sükan, 14 Eylül 2018 tarihinde yaptığı açıklamada Kâğıt Sektöründe uzun süredir yaşanan sorunların döviz kurundaki artış ile gün yüzüne çıktığını belirtmiştir.⁴⁹⁸

Tarihler 17 Eylül 2018’i gösterdiğinde ise Resmi Gazete ile ilgili çıkan ilginç bir haber bütün gazetelerin 18 Eylül 2018’de çıkan yayınlarında yer aldı. ‘‘Resmi Gazete kâğıda veda

⁴⁹⁵ *Sözcü Gazetesi*, 28 Ağustos 2018.

⁴⁹⁶ *Sözcü Gazetesi*, 13 Eylül 2018.

⁴⁹⁷ Bu habere benzer daha sonra kâğıt sıkıntısı sebebi ile hastaneler randevu tarihlerini kâğıda dökemiyor, mahkemeler duruşma tutanaklarında sıkıntı yaşıyor şeklinde yazılar basında yer almıştır. Bkz, *Sözcü Gazetesi*, 5 Ekim 2018.

⁴⁹⁸ *Sözcü Gazetesi*, 15 Eylül 2018.

etti” başlığı ile verilen haberde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yapısı yeni sisteme göre düzenlenen 98 yıllık Resmi Gazete, artık sadece dijital ortamda yayınlanacak. Buna göre 7 Ekim 1920’de kurulan Resmi Gazete, artık kâğıt olarak basılmayacak, sadece dijital olarak “www.resmigazete.gov.tr” üzerinden yayınlanacak.⁴⁹⁹

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yönetim Kurulu’nun (TGC) 11 Eylül’de İstanbul’da yaygın ve yerel medyanın temsilcilerini toplayarak düzenlediği Gazetecilikte ve Yayıncılıkta Kâğıt Sorunu Zirvesi’nden çıkan öneriler rapora dönüştürülerek Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay’a 18 Eylül 2018 tarihinde TGC Başkan Vekili Vahap Munyar tarafından sunuldu.

TGC Başkanı Turgay Olcayto ve Başkan Vekili Vahap Munyar imzası ile hazırlanan raporun giriş bölümünde ve ilk önerilerinde şu bilgiler yer aldı.

“Türkiye’de gazetecilik ve yayıncılık sektörü zor günlerden geçmektedir. Basın sektöründe kapatılan ve kapanan yayın organları nedeniyle işsizlik %30’a ulaşmış, son 10 yılda işsiz kalan gazeteci sayısı 10 bini aşmıştır. Bu sorun güncelliğini korurken dövizdeki yükselme nedeniyle ithal edilen kâğıt fiyatlarında da önemli bir artış yaşanmıştır. Yaşanan maliyet artışları gazetelerin ve kitapların basılamaması gibi bir krize gidişi başlatmıştır. Yerli kâğıt üretimi için seferberlik başlatılmalıdır.”⁵⁰⁰

Son olarak 4 Ekim 2018 tarihinde CHP Tekirdağ Milletvekili Özcan Aygun yaşanan kâğıt sıkıntısı hakkında TBMM’de Araştırma Komisyonu kurulması için önerge vererek, verdiği önerge ile ilgili kamuoyuna bir açıklama yapmıştır. Açıklamasında; SEKA Balıkesir, Giresun ve Kocaeli işletmelerinin 2013’ten itibaren satışıyla Türkiye’nin kâğıtta yurtdışına tamamen bağımlı hale geldiğini kaydetti. Aygun, gazete, matbaa ve yayınevlerinin büyük mali sıkıntılara girdiğini söyledi. Kâğıda KDV uygulanırken, pırlantada KDV oranının 0 olduğuna işaret eden Aygun, Araştırma Komisyonu’nun aşağıdaki konular üzerine çalışması gerektiğini belirtti.⁵⁰¹

“Kâğıt fabrikası kurulması için teşvik çıkarılması. Özelleştirilen SEKA işletmelerinin neden üretime geçemediğinin araştırılması. Usulsüz özelleştirmelerin incelenmesi ve sorumlular hakkında işlem başlatılması. İthalat kaynaklı sıkıntıların giderilmesi, kitap ve gazete kâğıdında yüzde 8, birinci hamur kâğıtta yüzde 18 olan KDV’nin sıfırlanması. Basın İlan Kurumu kanalıyla kâğıdın ucuz fiyattan tedarik edilerek gazete sahiplerinin sübvansede edilmesi.”

⁴⁹⁹ *Hürriyet Gazetesi*, 18 Eylül 2018.

⁵⁰⁰ *Hürriyet Gazetesi*, 19 Eylül 2018.

⁵⁰¹ *Sözcü Gazetesi*, 5 Ekim 2018.

Türkiye’de şu anda yukarıda isimleri belirtilen kuruluşlar, kişiler ve olaylar tarafından ifade edilen kâğıt sektöründeki uzun süredir yaşanan sorunlar döviz kurundaki artış ile gün yüzüne çıkmıştır. İçinde yaşadığımız 2023 yılında Cumhuriyet’ in ilk 100.yılı olan 2023 yılı için birçok siyasi ve akademik çevrelerde tartışmalar yapılmaktadır. Bu tartışmalarda Cumhuriyet’ in ilk 50 yılında kâğıt sanayisinde başarmış bulunduğu seviyeyi ve mevcut dünya ülkeleri içindeki yerini Cumhuriyet’in 100. yılında kayıp edeceği gündeme getirilmektedir.

Kısaca Cumhuriyet’in kuruluşunun 100.yılına girdiğimiz bu günlerde kâğıt sıkıntısı bütün ülke gündemini etkilemiştir.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kurucu lideri Atatürk'ün “*Bir memleket kâğıdını kendi yapmadığı zaman ulusal kültürünü yabancı lütfuna bağlar.*” sözünde belirttiği gibi kâğıt sektörü, kültürel özgürlük ve aynı zamanda sanayii alanındaki yeri ile insanlığın en önemli ihtiyaç maddelerinden biridir.

Birinci Kâğıt Fabrikası yani Sümerbank İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası'nın 6 Kasım 1936 tarihinde işletmeye alınması yerli kâğıt üretimi için Cumhuriyet tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarih; Türkiye Cumhuriyeti Kâğıt Sanayi için birçok yeni atılımın başlamasına öncülük yapmıştır. Bu yeni Atatürk'ün tabiri ile medeniyet hamurunun yoğrulmaya başladığı biri kâğıt ve biri karton imal eden 2 makine ile kurulan Birinci Kâğıt Fabrikasını 1944'de İkinci Kâğıt, Odun ve Saman Selülozu, 1945'de Klor-Alkali, 1954'de Üçüncü Kâğıt fabrikası izlemiş ve bu müessese 1955 yılında 6560 sayılı Kanunla bir iktisadi devlet teşekkülü niteliğine dönüştürülerek “Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikası İşletmesi Genel Müdürlüğü (SEKA)” adını almıştır. 1960 yılında Beşinci Kâğıt, 1957 yılında temeli atılan ve 1961 yılında işletmeye alınan Dördüncü Kâğıt Fabrikaları işletilmeye başlamıştır. Bu suretle SEKA; 5 kâğıt fabrikası, 2 selüloz fabrikası ve 1 klor-alkali fabrikası ile geniş bir bütünleşik kuruluş haline gelmiştir. Bundan başka Çaycuma Kraft Selülozu, Kraft Kâğıdı ve Yarı Kimyevi Selüloz fabrikası 1970 yılında, Aksu Minhaniki Odun Hamuru ve Gazete Kâğıdı Fabrikası 1970 yılında, Dalaman Sulfat Selülozü, Vizkoz Selülozü, Yazıtabı Kâğıdı ve Karton Fabrikası da 1971 yılında üretime başlamıştır.

Devlet dışında, özel sektörde kâğıt imalatı ciddi olarak 1950 yılından sonra başlamış fakat kurulan tesislerin çoğu teknik ve teknolojik yönden yetersiz kalmışlardır. 1968 yılından itibaren başlayan modern anlamda özel sektör yatırımlarından 2 tesis İzmit'te 1970 yılında ve bir tesis de İzmir'de 1971 yılında üretime geçmiştir. Bu tesislerin dışında biri Trakya'da, diğeri Adana'da olmak üzere küçük kapasiteli iki yeni kâğıt fabrikası da çalışmaya başlamıştır.

1936 yılında I. Kâğıt Fabrikası girişimi ile başlayan yeni süreç aynı şekilde 1950 yılına kadar aynı şekilde devam ettirilmiştir. Bu dönemde ortalama olarak diğer kâğıtlar üretiminde %54,88, gazete kâğıdı üretiminde %648,28 ve selüloz üretiminde ise %345,87 oranında bir artış sağlanmasına rağmen kişi başına ihtiyaç duyulan kâğıt ihtiyacının artmasına paralel olarak tüm ülke kâğıt ihtiyaçları henüz millî imkânlarla sağlanamamıştır. Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında geri kalınmasına rağmen çevre kuşak ülkelerinin önüne geçilmiştir.

1950-1960 yılları arasında kâğıt üretimi %206,44 artarken, kişi başına kâğıt kullanma miktarı %94,4 artmıştır. Özel sektör kâğıt üretimine başlamıştır. Bu olumlu artışlara rağmen dünyanın gelişmiş ülkelerinin çok gerisinde kalmıştır. Fakat yabancı ülkelere döviz ödemek sureti ile yıllarca ithal edilerek karşılanan kâğıt ihtiyacı, artık yerli üretim ile karşılanmaya başlamıştır.

1960-1973 yılları döneminde öncelikle devlete ait SEKA önemli değişiklikler geçirmiştir. Yeni bir yasal çerçeve ve anlayış hâkim olarak, SEKA daha da büyüyerek tarihinde ilk kez İzmit'in dışına çıkmıştır. Bu dönemde özel sektörün ülke kâğıt ve karton üretimine katkılarında önemli artışlar olmuştur. Fakat Türkiye, bu dönemde henüz dünya kâğıt sanayii içinde hedeflediği yeri alamamıştır. Türkiye kâğıt üretimi, tüketimi ve fert başına kâğıt kullanımı açısından Ortak Pazar ve benzer ülkelere geride kalmış fakat Mısır hariç bölgesel ülkelerin önüne geçmiştir.

1923-1973 yılları döneminde yani Cumhuriyet'in ilk 50 yılında ise Türkiye'de 1923'te kişi başına 700 gram olan kâğıt kullanımı 1973'te 9.83 kilogram' a çıkarak 14 kat büyümüştür. Ancak bu süreç sonunda büyük devlet olarak kabul gören Rusya, Japonya, Batı Almanya, Amerika, İngiltere ve Fransa'nın nüfus başına kâğıt kullanımı genel ortalaması Türkiye'den 14 kat büyük olmuştur.

Kısaca yeni Cumhuriyet ilk 50 yılında, kâğıt ve onun temsil ettiği muasır medeniyet seviyesine ulaşma konusunda Cumhuriyet'in kurucu lideri Atatürk'ün işaret ettiği "Yurdumuzu, dünyanın en mamur ve en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız." hedefine tam ulaşamamıştır. Ancak, kâğıt sanayisi Cumhuriyet'in ilk 50 yılda gelişmesinde büyük katkılar yapmıştır.

Bilgilerin yazıya dönüştürülerek, depolanması ve aktarılmasında defter, kitap, ansiklopedi, sözlük ve ders araçları için yerli üretim kâğıttan istifade edilmesi eğitim ve öğretim sektörünün geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Bireylerin ve kitlelerin birbirleriyle haberleşmesinde ve tüm halkın haber ihtiyacının giderilmesinde yerli kâğıda basılan gazete, dergi, broşür, mektup, el ilanlarının kullanılmasına imkân hazırlamıştır. Bu imkân haberleşme sektörüne önemli destek vermiştir. Kısaca; kâğıt sanayinin Türkiye'de kuruluşu ve gelişmesi ile birlikte öncelikle bilgi, eğitim ve haberleşme sektörünün gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Millî kâğıt sanayii ayrıca diğer sektörlerin ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli işlevler yürütmüştür. Ambalaj sektörüne karton, mukavva, kutu, kese kâğıdı ve zarf ürünleri ile katkıda bulunmuştur. İnşaat sektörüne çimento torbası üretimi ile temizlik sektörüne kâğıt mendil, kâğıt havlu ve kâğıt peçete ile katkı sağlamıştır. Alışveriş sektörüne veya ticarete para, çek, senet,

fatura, fiş üretimi ile kolaylıklar sağlamıştır. Ulaşım ve taşımacılık sektörüne bilet üretimi ile sanayi sektörüne zımpara kâğıdı üretimi ile enerji sektörüne elektrik ızalasyon kâğıtları üretimi ile kolaylıklar sağlamıştır. Oyun kâğıdı üretimi ile eğlence sektörüne, filtre kâğıdı üretimi ile kimya sektörüne yine imkânlar yaratmıştır.

Millî kâğıt üretimi ile birlikte daha önce yabancı ülkelere döviz ödemek sureti ile ithal edilen kâğıt miktarı önemli ölçüde azaltılmıştır. Yabancı ülkelere verilmek zorunda bulunan bu döviz ülkenin millî ekonomisinde kullanılmıştır.

Dış ülkelere olan bağımlılık büyük ölçüde giderilmiştir.

Kurulan kâğıt sanayisi sayesinde insanlar iş imkânı bulmuş ve aileleri ile birlikte bu insanlara geçim imkânı sağlanarak Türkiye istihdam kapasitesi arttırılmıştır. İzmit şehri örneğinde olduğu gibi kâğıt sanayi tesislerinin bulunduğu yerlerde ayrıca büyük gelişmeler olmuştur.

Ancak, Milli Kâğıt yapımı için bütün bu gelişmeler devam eder iken zamanla bir yavaşlama olmuş ve 1936 yılında başlayan kamu tarafından milli kâğıt üretimi 2005 yılında SEKA'nın faaliyetlerini sonlandırması ile azalmış ve yeniden dış ülkelerden kâğıt ithal edilmeye başlanmıştır.

17. yüzyıl İngiliz tarihçisi ve yazarlarından olan James Howell' in, "Dünyayı yönetenler kalem, mürekkep ve kâğıttır." sözü tarihten ders alınmaz ise Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Milleti için geçerliliğini 21. yüzyılda da devam ettirebilir.

Günümüz Cumhuriyet idarecileri medeniyet seviyesinin somut bir göstergesi olan kâğıdın milli imkânlarla üretilmesi ve öncelikle kişi başı kâğıt kullanımını eğitim ve bilimsel alanlarda arttırmak için gerekli girişimleri yapmakta Osmanlı Devleti döneminde olduğu gibi gecikmemelidir. Aksi durumda Türkiye Cumhuriyeti; kuruluşunun 100.yılı olan 2023 yılında ve sonraki yıllarda kâğıdı üreterek Türkiye Cumhuriyeti'ne devamlı satan ve daha çok kullanan devletlerin kendi menfaatlerine göre şekillendireceği süreçler içinde bulunmak durumunda kalabilir.

KAYNAKÇA

Arşiv ve Kütüphaneler

- Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşiv ve Kütüphanesi
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Kütüphanesi
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi
Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Bilim ve Teknoloji Genel Müdürlüğü Arşivi
Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi
Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)
Kalkınma Bakanlığı Kütüphane ve Şube Müdürlüğü
Millî Kütüphane Arşiv ve Kütüphanesi
T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi
Türk Tarih Kurumu Arşiv ve Kütüphanesi
Yenimahalle Belediye Kütüphanesi

Resmi Yayınlar

- Ayın Tarihi
T.C. Resmi Gazete
TBMM Tutanak Dergisi
TBMM Zabıt Ceridesi

Kitaplar ve Kitap Bölümleri

- Afetinan. *Devletçilik İlkesi ve T. Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1972.
Afetinan. *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1982.
Afyon Müessesesi, SEKA, Selüloz Basımevi, İzmit, 1983.
Ainsworth, John H. *Asırlar Boyunca Kâğıt*, Çev. Savni Huş, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, 1962.
Akşin, Sina. *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980*, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2001.
Alaçam, Sabih. *İnkılap Türkiye'sinde Kâğıtçılık*, İstanbul: Ülkü Kitapevi, 1940.
Albayrak, Mustafa. *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1950)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014.
Aytür, Memduh. *Kalkınma Yarışı ve Türkiye*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1970.
Bakal, Sezgin. *SEKA Çaycuma Müessesesi (1970-1995)*, 1995, (daktilo metin).
Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *İstatistik Yıllığı 1936/1937*, Cilt.9, İstanbul 1937.

- Baydar, Oya (Editör) *75 Yılda Çarkı Döndürenler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
(Engin, Aydın, “Bir Kâğıt Tutkununun Hikâyesi Mehmet Ali Kâğıtçı.”)
- Büyükkılıç, Deniz; *Kâğıt-Kâğıt Ürünleri ve Basım Sanayii Yapısı ve Verimlilik Göstergeleri*, Ankara: Millî Prodüktivite Yayınları No 527, 1994.
- 1954 Yılı Bütçe Kanunu Layihası ve Bütçe Komisyonu Raporu*, TBMM, Zabıt Ceridesi, Dönem: 9, Toplantı 4, Cilt:28, Sayısı 109, TBMM Basımevi, Ankara,1954.
- Çavdar, Tevfik. *Millî Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye''*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1971.
- Deringil, Selim. *Denge Oyunu*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.
- Devlet Denetleme Kurulu Aksu Müessesesi Raporu*, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, İzmit,1984.
- Devlet Planlama Teşkilatı, *Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1933-1938)*, Başvekâlet Matbaası, Ankara,1933.
- Devlet Planlama Teşkilatı, *Kâğıt Sanayii, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963- 1967), Yardımcı Çalışmalar*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını No:14, Ankara,1964
- Devlet Planlama Teşkilatı, *Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl (1963-1967) 1964 Yılı Programı*, Ankara, Kasım 1963.
- Doğu, Engin, *Kâğıt Sanayii Projeleri ve Sektördeki Gelişmeler*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları (Tetkik ve Tahlil Şubesi DPT:1036-KD:182), Ankara, Mayıs 1971.
- Dölen, Emre. *Dünyada ve Türkiye’de Kâğıtçılığın Tarihçesi*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015.
- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara, 1977.
- Dünya Kâğıt-Karton Sanayii ve Türkiye Kâğıt-Karton Sanayiinin Dünyadaki Yeri*, İstanbul: Selüloz ve Kâğıt Sanayii Vakfı Yayınları, 2010.
- Emiroğlu, Kudret. *Gündelik Hayatımızın Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Engin, Aydın, “Bir Kâğıt Tutkununun Hikâyesi Mehmet Ali Kâğıtçı.” *75 Yılda Çarkı Döndürenler*, Ed. Oya Baydar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999: 209-211.
- Eroğlu, Hamza. *Türk İnkılâp Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınları, 1990.
- Eroğlu, Hamza. *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul: Yükseköğretim Kurumları Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, 1982.
- Eroğlu, Hüda verdi. *Kâğıt ve Karton Üretim Teknolojisi*, Trabzon: Esen Ofset Matbaacılık, 2014.
- Ersoy, Osman; *XVIII. Ve XIX. Yüzyıllarda Türkiye’de Kâğıt*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.
- Ertan, Temuçin Faik (Editör), *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2001.
- 50 Yılda Türk Sanayii*, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Araştırması, Ankara, 1973.

- Göde, Kemal. *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersleri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 11, 1991.
- Göze, Ergün. *Peyami Safa*, Ankara: Kültür Eserleri Dizisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Güner, Zekai, Kabataş, Orhan. *Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basın*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1990.
- Hale, William. *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2014.
- Howell, Street, James. *Verheissenes land / James Streeet, übertragung aus dem Amerikanischeng*, Çev. Hum Lola, Berlin: Verlag Hallwag Yayınevi,1946.
- İktisat Vekâleti, *Sümerbank'ın Yeniden Kurduğu Fabrikaların Tesislerine ve Bankanın Bazı İştiraklerine Dair Raporlar*, C.1, Ankara, 1940.
- İktisat Vekâleti, *Sümerbank'ın Yeniden Kurduğu Fabrikaların Tesislerine ve Bankanın Bazı İştiraklerine Dair Raporlar*, C.1, Ankara, 1940, Ek No 5.
- İskit, Servet. *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara: Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, 1943.
- Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu (Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporları)*, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Yayın No.DPT:1259-ÖİK:188, Ankara.1972.
- Kâğıt Sanayii, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) Yardımcı Çalışmalar-No.:14*, T.C. Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 1964.
- Kâğıt Sanayii, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, Nisan 1964.
- Kâğıt Sanayii, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- Kâğıt, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Ankara,1977.
- Kâğıt, Kırtasiye ve Basım Sanayii*, İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları, 1997.
- Kâğıt, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Ankara,1988.
- Kâğıtçı, Mehmet Ali. *C.H.P. İstanbul İl Kongresine Sunulan Rapor 30. XII. 1949*, İstanbul: Duygu Matbaası, 1949.
- Kâğıtçı, Mehmet Ali. *Kâğıtçılığımız*, İstanbul: Grafik Sanatlar Matbaası, 1977.
- Kâğıtçı, Mehmet Ali. *Kâğıtçılık Tarihçesi*, İstanbul: Kader Basımevi, 1936.
- Kâğıtçı, Mehmet Ali. *Modern Kâğıt İmalinin 30ncu Yıldönümünde Hatırladıklarım ve Düşündüklerim*, İstanbul: Halk Basımevi, 1966.
- Karlık, S. Rıdvan. *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. Yayınları,1999.
- Karpat, Kemal, H. *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Karpat, Kemal, H., *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kavurmacioğlu, Halit. *1936-1980 Yılları Türkiye Kâğıt-Karton ve Selüloz Üretim-Tüketim Tabloları*, İzmit: SEKA Yatırım Dairesi Başkanlığı (Çoğaltma), 1981.

- Kazgan, Gülten. *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001) "Ekonomi Politik" Açısından Bir İrdeleme*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Kocabaşoğlu, Uygur, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, Fahrettin Binbaş, Evrim İlker, Nesim Şeker. *SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi*, İzmit: SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996.
- Koç, Hüseyin. *Kâğıt Sektör Araştırması*, Ankara: T. C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Koloğlu, Orhan. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Kuran, Ercüment. *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları:92, Seri: III-Sayı: A 24, 1988.
- Kuran, Ercüment. *Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları No: 135, 1997.
- Lee, Stephen J. *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494- 1789*, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2019.
- Lee, Stephen J. *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789- 1980*, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2019.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Ankara: TTK Yayını, 2004.
- M. Bloom, Jonathan, *Kâğıda İşlenen Uygurluk*, Çev. Zülal Kılıç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.
- Mardin, Şerif. *Türk Modernleşmesi, Makaleler 4*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Meydan, Sinan. *Yakın Tarih İçin Anahtar*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş. Yayınları, 2022.
- Ortak Pazar ve Türkiye'de Selüloz ve Kâğıt Sanayii*, Ankara: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları Y.S. 26, 1971.
- Ortaylı, İlber. *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İstanbul: Kronik Kitap Yayınları, 2018.
- Osmanlı Sanayii, 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No:299, 1970.
- Ökçün, Gündüz. A. *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1968.
- Ökçün, Gündüz. *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara: Sermaye Piyasası Yayınları, 1968.
- Özkaya, Yücel. *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay. (Genişletilmiş 2.Baskı), 2007.
- Öztürk, Osman. *Kâğıt Sanayiinin Dünya'da ve Türkiye'deki Genel Durumu Teknolojisi ve Geleceği*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, 1983.
- Polatoğlu, Mehmed Gökhan. *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İlk Planlı Dönem Sanayileşme Faaliyetleri(1934-1938)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2020.
- Sadıklar, C., Tayyar. "Atatürk Döneminde Bankacılık", *Atatürk ve Ankara*, Ankara: Kolektif Eser, 1988.
- Sarioğlu, Mehmet. *Bir Cumhuriyet Aydını: Mehmet Ali Kâğıtçı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- SEKA 1956 Yılı Raporu*, Başvekâlet Umumi Murakebe Heyeti (BUMH), Ankara, 1957.

- SEKA 1966 Yılı Raporu*, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), Ankara, 1967.
- SEKA 1969 Yılı Raporu*, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), Ankara, 1970.
- SEKA Akdeniz Müessesesi Hakkında Genel Bilgiler*, SEKA, Selüloz Basımevi, İzmit, 1984.
- SEKA Antalya Müessesesi 1973 yılı Faaliyet Raporu*, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Ankara, 1974.
- SEKA Balıkesir Müessese Müdürlüğü, (Çoğaltma)*, SEKA, İzmit, 1985
- SEKA Balıkesir Müessesesi 1975 Yılı Raporu*, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), Ankara, 1976.
- SEKA Çaycuma Müessese Brifing Dosyası*, SEKA Çaycuma Müessesesi Müdürlüğü, İzmit, Selüloz Basımevi, 1993.
- SEKA Çaycuma Müessesesi 1970 Yılı Raporu*, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu; Ankara, 1971.
- SEKA Çocuk Dostları Derneği Tüzüğü*, Selüloz Basımevi, İzmit, 1973
- SEKA Dalaman Müessesesi 1967 Yılı Raporu*, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), İzmit, 1968.
- SEKA Dalaman Müessesesi 1968 Yılı Raporu*, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (BYDK), İzmit, 1969.
- SEKA Yönetim Kurulu Toplantı Tutanağı*, 24 10.1970, Toplantı Sayısı 43, Karar Sayısı 982.
- SEKA Yönetim Kurulu Toplantı Tutanağı*, 24 10.1970, Toplantı Sayısı 43, Karar Sayısı 9.
- SEKA Yönetim Kurulu Toplantı Tutanağı*, 24.10.1970, Toplantı Sayısı 43, Karar Sayısı 981.
- SEKA Yönetim Kurulu Toplantı Tutanağı*, 4 Temmuz 1967, Sayı 33, Karar Sayısı 331
- SEKA*, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmeleri, İzmit, 1977.
- SEKA, Türkiye'de Kâğıt Üreticileri*, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1971.
- SEKA'nın Kuruluşu Gelişmesi Bugünkü Durumu*, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 31 Aralık 1975.
- SEKA'nın Kuruluşu, Gelişmesi Bugünkü Durumu, Türkiye ve Dünya Kâğıt Sanayii ile Mukayesesi*, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1975.
- Shaw, Stanford J.; Ezel Kural, Shaw. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt 2, İstanbul: Kitap Deyince Yayınları, 2010.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Türk Gazeteciliği Tarihi Her Yönü ile Basın*, Ankara: Güven Matbaası, 1971.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 10, Toplantı:3, Cilt:17, 41. Birleşim, 20.02.1957.
- TBMM, Zabıt Ceridesi*, Dönem 11, Toplantı:3, Cilt 12, 41. Birleşim, 19.02. 1960.
- Tez, Zeki. *Kâğıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi*, İstanbul: Doruk Yayınevi, 2008.
- Tokgöz, Erdinç, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)*, Ankara: İmaj Yayınları, 2001.
- Tokgöz, Erdinç. *80.Yıldönümünde Türkiye İktisat Kongresi ve Gazi Mustafa Kemâl'in Açış Konuşması*, Ankara: İmaj Yayınları, 2003.

- Toros, Hüsamettin. *Türkiye Sanayi Devlet İşletmeleri*, İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası, 1954.
- Turan, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti* (2. Baskı), İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1965.
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), *Turkey, An Economic Survey*, İstanbul, 1976.
- Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü, "Türkiye Kâğıt Sanayinin Yatırım Planı"*, Rapor 2, İzmit 1962.
- Türkiye'de Kâğıt Sanayii*, Türkiye Ticaret Odaları Sanayii Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayınları, Ankara, 1958.
- Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1973.
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Kâğıt Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Ağustos 1972.
- Yaşa, Memduh. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923- 1978)*, İstanbul: Akbank Kültür Yayınları, 1980.

Makale, Bildiri ve Ansiklopedi Maddeleri

- Aktan, Okan H. "Atatürk' ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı*, 1998.
- Akyüz, A. Erdem. "Atatürk ve SEKA", *Bütün Dünya Dergisi*, Başkent Üniversitesi Yayını, Ekim 2018.
- Anafarta, Nigar; "Yalova Kâğıt İmalathanesi", *Hayat Tarih Mecmuası*, Hayat Yayınevi, Yıl 6, Sayı 6, Temmuz 1970.
- Ateşmen, Cemal. "Kâğıdın Menşei ve Rolü-III", *İktisadi Yürüyüş*, Cilt:5, Sayı:107, Yıl:5, 1 Haziran 1944.
- Avni, Hüseyin. "Fabrikalarımızın Faaliyeti Arttı mı Azaldı mı?", *İktisadi Yürüyüş*, Cilt: 3, Sayı: 28, Yıl: 2, 1 Şubat 1941.
- Conk, Ahmet Cemil. "Piosova Elyafı Selüloz", *İktisadi Yürüyüş*, Cilt: 9, Sayı: 88, Yıl. 4, İstanbul, 16 Ağustos 1943.
- Erksal, İzzet. "Dünya Kâğıt ve Cellulos Piyasası Karşısında Türkiye Kâğıt Sanayii", *Kimya ve Sanayi Dergisi*, Türkiye Kimya Derneği Yayını, Sayı 23, Eylül 1959.
- Ersoy, Osman; "Bursa'da Kâğıt Fabrikası Meselesi. XV-XVI. Yüzyıl", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 22, Sayı1-2, (Ocak-Haziran 1964).
- Güçlü, Muhammet; "Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya'da Anadolu Gazetesi" *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt XII, Sayı 25 (Güz 2012).
- Güleç, İsmail; "Osmanlılarda Kâğıt ve Kâğıtçılık", *Müteferrika (Dört Aylık Kitabiyât Dergisi)*, (Bahar 1994).

- Gürbüz, Orhan; “Türkiye’de Kâğıt Sanayii ve Silifke- Taşucu Kâğıt Fabrikası”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:30, 1995.
- Huş, Savni, Turan Tank. “SEKA Çaycuma Kraft Selülozu, Kraft Kâğıdı ve NSSC Yarı Kimyasal Selüloz Tesisleri”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2. Sayı, B Seri, XX. Cilt, 2.Sayı,1970.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin. “Modern Türkiye ve Osmanlı Mirası” *Prof. Dr. İ.Ercüment Kuran’a Saygı, Türk Modernleşme Sempozyumu (4 Mayıs 2005) Bildiriler Makaleler*, Hacettepe Üniversitesi, 2006.
- İnal, Fasih. “Amerikalı İş Adamlarının Türk Tacirleriyle Temasları”, *Türk Ekonomisi*, Sayı:132, Yıl 12, Haziran 1954.
- İnuğur, M. Nuri. “Atatürk ve Basın”, *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Başkanlığı, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay, 1991.
- Kâğıtçı, Mehmet Ali. “Uluslararası Kâğıtçılık Kongresi”, *Sigorta Dünyası Dergisi*, 1968.
- Kâğıtçı, Mehmet Ali. “Kâğıt Nasıl Yapılır”, *İktisadi Yürüyüş*, Cilt7, Sayı 80, Yıl4, 16 Nisan 1943.
- Kocabaşoğlu, Uygur; “Millî Mücadele’nin Sözcülerinden Anadolu’da Yenigün”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Dergisi*, Cilt 36, Sayı 1-4, 1981.
- Kuran, Ercüment; “Müspet Bilimlerin Türkiye’ye Girişi (1797-1839)”, *VII. Türk Tarih Kongresi (25-29 Eylül 1970)*, 1973.
- Sadıklar, C., Tayyar. “Atatürk Döneminde Bankacılık”, *Atatürk ve Ankara*, Kollektif Eser, Ankara, 1988.
- Safa, Payami; “Kâğıt”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Nisan 1936.
- Sarıoğlu, Mehmet, “*Mehmet Ali Kâğıtçı ve SEKA’nın Kocaeli’ne Katkıları*”, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, III*, Kocaeli, 2015.
- “SEKA Raporu”, *Mühendis ve Makine Dergisi*, Cilt 48 Sayı 571, Makine Mühendisleri Odası, Ankara, 1986.
- “SEKA Raporu”, *SEKA Dergisi*, Sayı 11, İzmit, (Haziran-Eylül 1986).
- Sunay, İlkay; “DP ve Popülizm”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VIII, İletişim Yayınları, 1996, 206-209.
- Tataç, Ziya; “Olaylara Bakış, Ekim 1953, Sanayi Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, (Aylık İktisat ve Maliye Dergisi), Sayı 126, Yıl 11, Aralık 1953.
- Tataç, Ziya; “Olaylara Bakış, Mayıs ve Haziran 1951, Sanayi Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi* (Aylık İktisat ve Maliye Dergisi), Sayı 97, Yıl 9, Temmuz 1951.
- Tataç, Ziya; “Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi-1”, *Türk Ekonomisi* (Aylık İktisat ve Maliye Dergisi), Sayı 34, Yıl 4, Nisan 1946.

- Tataç, Ziya. “Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi-2”, *Türk Ekonomisi, (Aylık İktisat ve Maliye Dergisi)*, Sayı 35, Yıl 4, Mayıs 1946, 150.
- Uras, Güngör. “Atatürk’ün Ekonomisi” Olayların İçinden Köşesi, *Milliyet Gazetesi*, 10 Kasım 2017.
- Ünver, A. Süheyl. “XV. Yüzyılda Türkiye’de Kullanılan Kâğıtlar ve Su Damgaları”, *Belleten-Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, Cilt XXVI, Sayı 101-104, İstanbul, (1962).
- Yazman, Aslan Tufan. “Kâğıt Sanayimiz”, *İktisadi Yürüyüş*, Sayı 7, Yıl 1, İstanbul, 16 Mart 1940.
- Yazman, Selim Cavid; “İkinci Kâğıt Fabrikası”, *İktisadi Yürüyüş*, Sayı 8, Yıl 1, İstanbul, 1 Nisan 1940.
- Yazman, Selim Cavid; “İzmit Kâğıt Fabrikası”, *İktisadi Yürüyüş*, Sayı 6, Yıl 1, İstanbul, 1 Mart 1940.
- Yazman, Selim Cavid; “Selüloz Fabrikası” *İktisadi Yürüyüş*, Sayı:7, Yıl 1, İstanbul, 16 Mart 1940.
- Yazman, Tufan; “Kâğıt Sanayimiz”, *İktisadi Yürüyüş*, Sayı 7, Yıl 1, İstanbul, (16 Mart 1940).
- Yurtoğlu, Nadir, “Cumhuriyet Döneminin Öncü Bir Sanayi Kuruluşu: İzmit Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Müessesesi (1936-1960)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Sayı 60, Bahar 2017.

Sürelı Yayınlar

Gazeteler

Akşam Gazetesi
Cumhuriyet Gazetesi
Hürriyet Gazetesi
Ulus Gazetesi
Kurun Gazetesi
Milliyet Gazetesi
Tercüman Gazetesi
Sözcü Gazetesi
Vakit Gazetesi

Dergiler

İktisadi Yürüyüş
İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası
SEKA Postası
SEKA Dergisi

Tezler

- Altın, Nurcan. *Klasik Yöntemlerle Kâğıt Terbiye Usulleri ve Uygulamalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2019.
- Başuslu, Emine. *SEKA Aksu Kâğıt Fabrikasının Tarihi (1970-2003)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, 2019.
- ÇAĞLAK, Aykut. *Milli Mücadele’de Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarih Enstitüsü, 2011.
- Çelebi, Murat. *Baskılı Birinci Kalite Hamur Kâğıt Atıklarının Geri Dönüşümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya Teknik Üniversitesi, Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı, 2019.
- Demiröz, Esra. *İslâm Coğrafyasında Kâğıt Üretimi: Bir Tipoloji Çalışması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bilim Tarihi Anabilim Dalı, Bilim Tarihi Programı, 2020.
- Erdem, Hande. *Geleneksel Kâğıt Üretim ve Baskı Teknikleri İle Türk Kültürleri Temalı Baskı Serisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 9 Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Grafik Anabilim Dalı, 2019.
- Ertan, Şenol. *Türkiye Ekonomisinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Sanayileşme Politikaları (1963-1967)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 2010.
- Kalyoncuoğlu, Zeynep. *Anadolu’da Kuva-yı Milliye’nin Oluşumu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, 2011.
- Küllü, Emre. *Farklı Hammaddelerden Elde Edilmiş Restorasyon Kâğıtları ve Özellikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.
- Özen, Zafer. *Bir Cumhuriyet Sanayi Örneği Olarak SEKA*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2021.
- Özgen, Arda. *Akbaba Dergisi ve Akbaba Dergisi’nin Türk Çağdaş Grafik Sanatındaki Yeri ve Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Özomay, Zafer. *Kâğıt ve Kartonun Yapısal Özelliklerinin Basılabilirlik Parametrelerine Etkisinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.
- Şimşek, Ayşe; *Beykoz Kâğıt Fabrikası (1804-1832)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi, 2021.

Tosun, İsmihan, *Türkiye'nin Kâğıt-Karton Üretim ve Tüketimi Üzerine Zaman Serileri İle Regresyon Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Ugan, Funda. *Uygunluk Analizi İle Kâğıt Sanayisinin Çeşitli Özelliklerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Sayısal Yöntemler Bilim Dalı, 2009.

Yıldırım, Nergis. *Endüstri Mirası Alanları ve Tarihi Kentsel Peyzaj (HUI) İlişkisi, Bursa Merinos Kâğıt Fabrikası ve SEKA Kâğıt Fabrikası Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2020.

Yıldırım, Vehbi Emre. *1923-1938 Yılları Arasında Türkiye'de Sanayi Alanında Özel Sektör-Devlet İlişkilerinin Tarihi ve Ekonomik Açısından Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2014.

Ansiklopedi ve Sözlükler

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, İstanbul: Ana Yayıncılık, 1988.

İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lügati, İstanbul: Maarif Basımevi, 1955.

Meydan-Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, İstanbul: Meydan Yayınevi, 1987.

İnternet Kaynakları

<http://www.uyg.tsk.tr>, Kuva-yı Millîye, Türk İstiklal Harbi ve Bağımsızlık Önderi Olarak M. Kemal Atatürk-, Erişim 10.04.2017.

www.oaib.gov.tr/www.turkishpaper.org. Orta Anadolu Ağaç Mamülleri ve Orman Ürünleri İhracatçılar Birliği-, Erişim 10.04.2017

www.iso.org.tr. İstanbul Sanayi Odası Ekonomik Araştırmalar Şubesi-, Erişim 10.04.2017

www.seka.gov.tr. Erişim 10.04.2017

www.tobb.org.tr. Erişim 10.04.2017

www.enginkagit.com.tr. Erişim 10.04.2017

www.altayli.net/kagidin-hikayesi.html. Erişim 10.04.2017

<https://www.britannica.com.tr./biography/James-Howell->, Erişim 11.11.2022.

<https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Peyami-Safa->, Erişim 13.11.2022.

T. C.
BASVEKALET -
İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 1453

20
471 01 050

T. C.
BASBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek Başvekalete

Dairemiz; Teviki sanayi kanunundan istifade²den müesseselerin 1932 senesi faaliyeti hakkında bir anket yapmıştır.

Bu anketin neticelerinin tasnifinde:

I - 1932 senesinde 1473 müessesenin halifealiyette bulunduğu anlaşılmıştır. Bu müesseselerin tesis tarihlerine göre inkisamında--

	Adet	% nisbeti
1923 senesinden evel açılanlar.	342	23
1923 senesinden sonra açılanlar.	1088	74
Tesis tarihi meçhul olanlar.	43	3
Y E K Ü N	1473	100

Rakamları elde edilmiştir.

Bu rakamlar bize, Cumhuriyetten sonra memleket sayının ne derece inkışaf ettiğini bariz bir surette göstermektedir.

2 - Bu müesseselerin sanayi gurupları itibarile inkisamı da :

Sıra No.	Adet	% nisbeti
I - Ziraat, hayvanatı çhliye, balık ve av mahsulatı sanayii .	651	44
II - Sanayii nesciye	351	24
III - Sanayii hasebiye vesair mevaddı nebatıye sanayii	134	9
IV - Sanayii madeniye, maden işleme, makina tamirat ve imalatı	86	6
V - Sanayii kimyeviye	76	5
VI - Sanayii muhtelif	48	3
VII - Kağıt ve karton sanayii	41	3
VIII - Sanayii muhtelif veya gayri muayyene	39	3
IX - Ebnıye inşaatı sanayii	31	2
X - Sanayii istıpracıye ...	17	1
Y E K Ü N	1473	100

Adet ve nisbette olduğu görülmektedir.

030 10 24 136 5

- 4 + 4 tablo -

1

ÖZMANLI DEVLETİ ÖLÜRKEN...

Muharrir: CAHİ KURT



Bayat, kokmuş, küflenmiş ilim

Bu devirde bin sene evvel yazılan ilimlerin gelen üsma ve cahil üsma

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Bu ilim gıvazları bin sene önce yazılan ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma... (Hakkında) bu ilimlerin üsma ve cahil üsma...

Tasarruf

Enam cemiyetleri büro teşkilatı birleştiriliyor

Bu tasarrufların yapılması için Enam Cemiyetleri büro teşkilatları birleştiriliyor. Bu tasarrufların yapılması için Enam Cemiyetleri büro teşkilatları birleştiriliyor.

Bu tasarrufların yapılması için Enam Cemiyetleri büro teşkilatları birleştiriliyor. Bu tasarrufların yapılması için Enam Cemiyetleri büro teşkilatları birleştiriliyor.

Mahittin Bey yarış güyör

Adana'da Mahittin Bey yarış güyör

Bu yarış güyörün yapılması için Mahittin Bey yarış güyör

Bu yarış güyörün yapılması için Mahittin Bey yarış güyör

TARVİM

Çakırlık	Pazar
24 K. 1932	25 K. 1932
26 Şubat	26 Şubat
1932	1932

Dünya Buharı önünde

İyi görüşlük mü? Kötü görüşlük mü?

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bu görüşlüklerin yapılması için Dünya Buharı önünde

Bir kâğıt fabrikası kurulacak

Bu kâğıt fabrikasının kurulması için bir kâğıt fabrikası kurulacak

Yeni bir şeker fabrikası

Bu şeker fabrikasının kurulması için yeni bir şeker fabrikası

İstanbul Belediyesi

Bu belediyenin kurulması için İstanbul Belediyesi

İstanbulda apartman işi
ati bu sene için hırs düştü.
İstanbul Akademinin en ucuz
kümürlü veren limanı olacak.

Milliyet

İhtiyar ve Başmüfettiş: Nispeti Mahmut MAJLİSİYAT

General Voronof, bir mayıs
bayramında irat ettiği nutukla
Türk-Rus dostluğundan
çhemmiyetle bahsetmiştir.

FIYATI 2 KURUŞTUR

7 Sayı ve No 2884 PERŞEMBE 3 MAYIS 1934

Tebe (...)

Avusturyada Yeni rejim

Avusturya'da yeni rejim... (Detailed news text about the political situation in Austria, mentioning the new government and its policies.)

Pariste hadiseler Tezahüratçılar pencere- lerden polise silâh attılar Sokaklarda gene barikatlar yapıldı!

Eşer adı bir muhasarâ sultan oldu, birçok
tevhifat yapıldı, nihayet sükûta tene edililebildi

PARİS, 2 A.S. —



Paris'te sükûta tene edililebildi... (Caption for the Paris illustration.)

İzmitte kurulacak fabri- kanın yeri tesbit edildi

Celâl Bey Hereke ve İzmitte tetkik-
lerini bitirdi, Ankara'ya döndü

"Tek bir vaka vardır, ki o da millîyetin refahıdır."
İZMİT, 2 (MİLLİYET) — İzmit'te Celâl Bey Hereke'nin
tetkiklerini bitirdi ve Ankara'ya döndü. Hereke'nin
İzmit'te yaptığı tetkikler, millîyetin refahı için büyük
bir katkıdır. Hereke'nin İzmit'te yaptığı tetkikler,
millîyetin refahı için büyük bir katkıdır.



İzmit'te tetkiklerini bitirdi, Ankara'ya döndü.

Beynelmîlel ticaret karşı- sındaki vaziyetimiz

Bir asırdanberi ilk defa müvazenele
ticaret bânçosunu bulmak şerefi
Cûmhuriyete nasip olmuştur

Bu Cûmhuriyetin ilk müvazenele ticaret bânçosu
Cûmhuriyetin ilk müvazenele ticaret bânçosu
Cûmhuriyetin ilk müvazenele ticaret bânçosu

BUGÜN
1 sayıdır

Gazi Hz.

Reisülkudrâ Hz. Yalovak
grafiklendirildi

YALOVA, 2 A.S. — Reisülkudrâ Hz. Yalovak
grafiklendirildi. Yalovak'ta Reisülkudrâ Hz. Yalovak
grafiklendirildi.

Plânı begenecek Jüri heyeti

Azı arasında plânın lâz-
mî vaziyetini, İsmâil
İçlerisi bilmiş yok

Yazın İsmâil Hakkî Bey
teklifi kabul edilmiş, teklif
kâğıdı hazır

İsmâil Hakkî Bey teklifi
kabul edilmiş, teklif kâğıdı
hazır.



İsmâil Hakkî Bey teklifi kabul edilmiş, teklif kâğıdı hazır.

General Kondilis Yarın geliyor

Yunan Harbiye nazırı
Ankara'da kongre
meclisleri görüşecek?

KONGRE, 2 (MİLLİYET) — Yunan Harbiye nazırı
General Kondilis yarın Ankara'ya geliyor. General
Kondilis Ankara'da kongre meclisleri görüşecek.



General Kondilis yarın Ankara'ya geliyor.

Tanıdığıın Casuslar

Bugün yapılan bir ka-
dunî tahkiki meclisleri

Bugün yapılan bir kadunî tahkiki meclisleri
Bugün yapılan bir kadunî tahkiki meclisleri

Arabistanda harp! İmam Yahya'nın öldüğü rivayeti dolaşiyor!

Hüdeyde yelinde İmam Yahya ile İhsanussult
kuvvetleri arasında şiddetli muharebeler...

Hüdeyde zehri Tahtige edildi

San'a sukut mu
Edecek?

İsmâil Hakkî Bey teklifi kabul edilmiş, teklif kâğıdı hazır.



İmam Yahya'nın öldüğü rivayeti dolaşıyor.

Kuraklık tehlikesi var mı?

Rasathanenin verdiği istatistiklere
göre endişeli bir vaziyet yok

Herhangi bir kötü vaziyet olsa bile memleketin
İhtiyacı leşkerin stok hüdayı var

Yalnız memleketin memleketi değil, memleketin memleketi değil, memleketin memleketi değil.

Memleketin memleketi değil, memleketin memleketi değil, memleketin memleketi değil.



Memleketin memleketi değil, memleketin memleketi değil, memleketin memleketi değil.

Sabahlegin işe giderken...



İLK KAGIDIMIZ Dun İzmıt fabrikasının yaptığı ilk kâğıt, sevinç içinde olan halkın ellerinde doluşmıştır



İsmıt kâğıt fabrikasında karton makinesinin çalışır hâlede

Yolların berâber, fırtınasının emsâlinde... İlk kâğıt fabrikasında ilk kâğıt yapıldı. Yapılan kâğıdın kâğıdı... Kâğıdın halkın sevinçle arzu ettiği... İlk kâğıt fabrikasında karton makinesinin çalışır hâlede.

Boğazlar için verdiginiz notaya Sovyetlerin cevabı... Moskova, 19 (A.A.) — Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği... Boğazlar için verdiginiz notaya Sovyetlerin cevabı.

Onüçlerin raporu nesredildi RAPOR KOMİTEDE İTTİFAK... İ. A. NABİ OLUMLU... Onüçlerin raporu nesredildi.

BALDWINİN NUTKU Ancak vakti gelince çekileceğini söyleyen İngiliz başbakanı arsulusal meseleler hakkında fikrini anlatıyor

Londra, 19 (A.A.) B. Baldwin, Vercorlar müzakereinde pozitif birliğinde dım... Baldwin'in de ayrılmış hâlede... Baldwin'in de ayrılmış hâlede.



Yakın zamanda bir nutuk veren İngiliz başbakanı B. Baldwin

Dünkü spor hareketleri Ankara'da Muhafız Gücü Çankaya 6-3 Altınordu Gençler birliğini 1 0 yendi

İstanbul'da Galatasaray Fenere 0-7 Güneş Beşiktaş 0-2 yenildi... Dün Ankara muhabzetleri... İstanbul'da Galatasaray Fenere 0-7 Güneş Beşiktaş 0-2 yenildi.

Çokluk Anlatan kelimelerin 'Güneş-Dil' eserlerine göre analizi

PEK... 'Pek' kelimesinin dilimizde iki kullanımı vardır... 'Pek' kelimesinin dilimizde iki kullanımı vardır.

'Ulus' un Dil Yazıları Çokluk Anlatan kelimelerin 'Güneş-Dil' eserlerine göre analizi

'Pek' kelimesinin dilimizde iki kullanımı vardır... 'Pek' kelimesinin dilimizde iki kullanımı vardır.



Ulus Gazetesi, 20 Nisan 1936.

Kâğıt fabrikası açıldı

İzmit bayram yapıyor. İktisat, Maliye, İnhisarlar Vekillerinin buldukları küşat resmi çok parlak oldu



İktisat Vekilinin söylediği nutuk

Cvdi Beyar "Millî ekonomimizi dâhazîrâ deracağız emen memleket refaha kavuşacaktır, dedi"

Kışad memleketin memleketin memleketin de memleketin

İktisat Vekili Cvdi Beyar, İktisat Vekilleri Meclisi'nde yaptığı konuşmada, "Millî ekonomimizi dâhazîrâ deracağız emen memleket refaha kavuşacaktır" dedi. Beyar, konuşmasında, "Memleketimizin refaha kavuşması için, iktisatî tedbirlerimizi dâhazîrâ deracağız" dedi. Beyar, konuşmasında, "Memleketimizin refaha kavuşması için, iktisatî tedbirlerimizi dâhazîrâ deracağız" dedi.

Kâğıt nasıl yapıyor?

İzmit'te yapılan ve İktisat Vekillerinde tartışılan kâğıt fabrikası



Bu fotoğraf, İktisat Vekilleri Meclisi'nde tartışılan kâğıt fabrikasının bir bölümünü göstermektedir.

Balıkçılar üç gün daha balık tutmayacaklar!

Önce balık tutuldu, fakat çıkan grant bir saatlik



Balıkçılar üç gün daha balık tutmayacaklar! Önce balık tutuldu, fakat çıkan grant bir saatlik. Balıkçıların, balık tutmaya çıktıkları gün, denizdeki balık miktarının az olduğu ve balıkçıların, balık tutmaya çıktıkları gün, denizdeki balık miktarının az olduğu...

Bir tütün deposunun 800 işçisine yol verildi

Askerler yerleşimlerini tamamlayan depo içinde toplandı ve salata marifetle dağıldılar

Bir tütün deposunun 800 işçisine yol verildi. Askerler yerleşimlerini tamamlayan depo içinde toplandı ve salata marifetle dağıldılar. Depo içindeki işçilerin, askerlerin yerleşimlerini tamamlayarak, depo içinde toplandıkları ve salata marifetle dağıldıkları...

Kan davaları için hazırlanan kanun ve avukatlar

İktisat Vekili "Mevzu hakkında tem hükmünü yok, fakat kanunun kanununda devlet de bir kanun kanun hükmünü alması gerekir"

Kan davaları için hazırlanan kanun ve avukatlar. İktisat Vekili, kanun hakkında tem hükmünü yok, fakat kanunun kanununda devlet de bir kanun kanun hükmünü alması gerekir. Kanunun hazırlanması ve avukatların görevleri hakkında...



Afrika ve Asya üzerinden bir seyahat

Musolini ve İtalya Krah Peşteye gidiyor



Bu fotoğraf, İtalya Krah Peşteye gidiyor. İktisat Vekili, Afrika ve Asya üzerinden bir seyahat...

Kahvede oturan 43 talabe yakalandı

Kahvede oturan 43 talabe yakalandı. İktisat Vekili, kahvede oturan 43 talabe yakalandı. İktisat Vekili, kahvede oturan 43 talabe yakalandı. İktisat Vekili, kahvede oturan 43 talabe yakalandı.



ON YEDİNCİ YIL. NO: 5318

ULUS

19 MAYIS 1936 SALI

Son haberler üçüncü sayfamızdadır

ADIMIZ, ANDIMIZDIR

Her yerde 5 kuruş

ATATÜRK 17 yıl evel bugün Samsuna çıkmıştı

Milli kurtuluş hareketinin fiilen başladığı, bu büyük günün yıldönümü memlekette geniş ölçüde kutlanacaktır

Başbetke
19 MAYIS

Fahri Rıfkı ATAY

Her 19 mayısta oğünü tekrar göz önüne getireceğiz: Gülübe devletler İstanbuldadır; İzmirde; Antalyadadır; Adanadadır. Ve ileri kollar daha şimdiden i- çerlere doğru sokulmuştur.

Hep birlikte hazır bir plânı tatbik etmek üzeredirler; Samsun, Ermenistan, Sivası kadar gelecektir. Sivas bile Fransız nüfuz bölgesi içindedir. Cenapta Kiliya, Suriye mandasının sınırları içine hatlıcağıdır. İsmir ve hinterlandı — Kim bilir nereye kadar? — türk halmıyacaktır. İstanbul'a Fas sultanının paytahtı kadar, bir devlet merkezliği verilecek, veya o bile verilmeyecektir. Daha pontos hüküyeti de var.

Padışah ve kalife bunların hepsini, imzalı ile tanıyacaktır. Böyle bir Türkiye'nin en fakir, en düşkün, en şerefiz sömürgele- den farlı halmıyacaktır.

Anadoluda taraf taraf kalkın- ma var. İstirap ve tıyan türk mil- lîni suyunun en derin yerlerinden sarıyor. Fakat hayale kapılmay- nız: Bütün çeteler nihayet tenil olunacak, galip devletlerin müsta- zım orduları, padışah ve halife- nin tasdik ettiği zilleti bütün memleketle taintmak için hareke- le gelecektir.

Türk milletinin talini değıstir- meğe bir mucize lâzım. Bu mucize ne gökten inecek, ne insanların merhametinden gelecektir. Bu mucize ancak bir şefin dehası ile hokikat olabilir. Bu şef, milletin istirap ve tıyan hisini kullanabi- lir, millet, kendî padışah ve halife- ni de içinde olarak, bütün dün- yayı bir tarafa atıp ona bendolar, ve O modern bir ordu kurabilirse, tehrir kurtuluş ümidine kavuşabi- liriz.

Bir Mustafa Kemal, ve yalnız ve ancak o lâzım. Muhadeleri eğip bükmece iradesi, zafetleri, halk ve hüriyet aşkı, bütün seflik has- seları, dehası ve tecrübesi var. Fakat tarihte unutulmaz bir şan kazanmak için başka bir haz- nesî daha var: Türk milleti (Sona 2. inci sayfa)

Üçüncü Türk Dili Kurultayı

Türk Dil Kurumu Genel Sek- terliğinden :

1. — Üçüncü Türk Dili Kurultayı Atatürk'ün himayeleri altın- da 24 ağustos 1936 pazarte- si günü saat 14 de İstanbul- da Dolmabahçe sarayında toplanacaktır.
2. — Birinci Türk Dili Kurulta- yında üye olarak bulunmuş olanlarla ondan sonra kur- um üyeliğini almış bulun- anlar, bu kurultayda da ü- ye olarak bulunabilirler. Bunlardan üçüncü Türk Di- li Kurultayında bulunma- lı üyeler, ona göre hazırlık (Sona 2. inci sayfa)

Şehrimizde idman ve spor şenlikleri, gece halkevinde tören vardır

Atatürk; bundan 17 yıl önce ve bu- gün Samsuna çıkmıştır. Bugünkü me- sud ve örnek Türkiyeyi yaratan en bü-



Samsun'da Atatürk heykeli

yük türk son asır tarihinin bu en büyük hâdîsesini şöyle anlatır:

"... Vaziyet karşısında bir tek ka- rar vardır: O da Hâkimiyeti Milliyeye

dolu topraklarına ayak basar basmaz tatbikatına başladığımız karar, bu karar olmuştur...."

Samsuna çıkış bir tesadüf değildir. Türkiye'nin milli kurtuluş hareketi 17 yıl evel bugün başlamıştır. Bu kurtuluşun hangi şartlar içinde yapıldığı - na bir an hatırlayınız.

Aradan geçen 17 yıl bugünkü örnek Türkiyeyi kurmak için کافی gelmiştir. Yeni nesil, bugünü iyi anlamak için dü- nü unutmuyacak ve kara günlerinde bağrından bir "Atatürk" çıkarmamı eş- zî sadetini daima hissedecektir.

Bugünkü tören:

Millî Şef Atatürk'ün memleketi kur- tarmak için Samsuna ayak bastığı 19 mayısın 17 inci yıldönümü bütün me- mlekette, her yıldıan daha geniş bir pro- gramla kutlanacaktır.

Bugün şehrimizde kutlanması 19 ma- yısı bıraktılan jimnastik şenlikleri, türk Spor Kurumunun hazırladığı tören ve gece Halkevinde hazırlanan tören var- dır. Bu üç tören de, Ankaranın kendî-



Atatürk'ün Samsunda bulunduğu zaman C.H.P. binasıdır. x işareti Atatürk'ü müstenid. bilâkaydüstâr müstakil yeni bir türk devleti tesis etmek!

İşte daha İstanbuldan çıkmadan ev- vel düşündüğümüz ve Samsunda Ana-

kaldığı o zamanki otel binası (şimdi C.H.P. binasıdır. x işareti Atatürk'ü kaldığı odayı göstermektedir.)

sını kurana ve memleketi kurtarana karşı olan büyük minnet ve bağlılığı uygun bir şekilde hazırlanmıştır.

(Sona 6. inci sayfa)



Atatürk'ün Samsuna ayak bastığı gün çıktığı işlele

Jimnastik şenlikleri

Her yıl mektepliler tarafından yapılması mutak olan jim- nastik şenlikleri bugün, yeni kaşu yerinde yapılacak ve saat 11 de başlayacaktır. Seyircileri taşıyacak olan otobüsler sa- at 9,30 dan itibaren Ulus meydanından hareket edecekler- dir. Seyirciler Askerî Fabrikalar yanındaki kapıdan girecek- lerdir.

Kamutay, maliye teşkilâtı kanun projesini kabul etti

Yeni kanun finansımızı modern esaslara göre tanzim etmektedir

Kamutay dün Tevfik Fikret Sılayın retiliğinde toplanmış ve cuma günü toplantıda iki maddesi görüşülen Maliye Vekâleti teşkilât kanunu projesinin müzakereine devam etmiştir.

Projenin maddeleri okunarak kabul edildikten sonra, cuma günü toplantı- da Çankırı Sayısları B. Mustafa Onsoy tarafından verilip bütçe encümenine havale edilen birinci ve ikinci madde- lerin tadilî hâkiminde bütçe encümenin- den gelen marhabata okunmuştur. Bütçe encümeni bu marhabatasında tapu ve ka- dastro nun müstakil umum müdürlük halinde idare edileceği, arazi ve bina vergilerinin hususî idarelere devredil- miş olması gibi aceleler dolayısıyla ilk projenin hazırladığı şartlardaki vaziyet- in değışmiş olduğuna işaret etmek- te ve işlerin vahdetti bakımından bir müsteşarla iki muavinin bulunmasının daha faydalı olacağı bildirilmiştir.

B. Mustafa Onsoy, Refik İnce Mustafa Serif Osman, Hıyas Sami Mus- Berç Türker, Maliye Vekili Fuad Ağ- raların düşünceleri dinlendikten sonra bütçe encümeni marhabatası kabul edil- di. Geriye kalan maddelerden bir kaç- ısında kelime tadilileri ve değıterleri de aynen kabul edilmiştir.

Yeni teşkilatın ana hatları

Dün kamutayın kabul ettiği kanuna göre, Maliye Vekâleti merkez ve tayra teşkilâtı şu vaziyette almaktadır:

MERKEZDE:

1 — Maliye Vekâleti işlerinin ehem- miyeti ve çokluğu göz önüne alınarak müsteşara yardım etmek ve kendilerine ayrılmak işleri hal ve fasleylemek üze-

re iki müsteşar muavinliği ihdas edil- mektedir.

Malî telkik heyeti.

2 — Vergi kanunlarıyla esir mallı kanunların tatbikatındaki seyr ve tesle- rinin ve cenabi memleketlerdeki mallı mevzuat ve hareketleri tabik ederek mallı salahatı temin edecek tetkiklerde (Sona 5. inci sayfa)

Filistinde Vaziyet korkunç

Yahudiler kaygı ve heyecan içinde.

(Yazısı 3. inci sayfa)

Alman donanması canlanıyor

Harb filosu hakkında çıkarılan resmi liste İngiltere'de hoşnutsuzluk uyandırdı

(Yazısı 5. inci sayfa)

İngiltere ordusuna asker bulabilecek mi

Millî Müdafaa Bakanını beyanatı heyecanla karşılandı

(Yazısı 5. inci sayfa)

İspanyada vaziyet düzelemedi

(Yazısı 6. inci sayfa)

«Ulus» un Dil Yazıları

Güneş-Dil teorisine göre su mefhumlu kelimelerin analizi

VII. Yazar: H. R. TANKUT

Su demek olan ağı kelimesine " + c, s, s, s, g" hacim bakımından hususiyetler verir.

Bu unsurlarla mana değışimine uğramış su adlarından yalnız içme ve eşme kelimelerini biliyoruz. İç- menin etimolojik analizi şudur:

(1) (2) (3) (4)

İçme: iç + iç + im + eg
(1) İç: Ana köktür. Su anlamı- nadır.

(2) İç: Bu unsur bazı defalar e- gonun yani "g" ile diğer prensipal köklerin yerini tutar. Yani onu me- sela im şeklinde de kullandıkları olmuştur. Muayyen ve mahdut bir sa- ha yani ego içinde gençlik ve şimul gösterir.

Bunun içindir ki "iç + iç" "öğ + öl" gibi olabildiğine bir genis- lik içinde yayılmış binaenaleyh kıymetinden kaybetmiş değildir.

Hattâ ego harici sahalardaki de- lâlet gibi de değildir. (İç + iç) = iç öyle bir su maddesidir ki hare- keti ve taallüku ancak mahdut ve dar bir saha içinde fakat tam ve kâmindir. İçmek fiilindeki mücer- ret su kıvamının kendisidir. Bu un- sur bazı defa " + m" dir. O za- man "iç + iç", "iç + im" = im olur ki ilaç yani muayyen ve mah- dut bir su haseni demek olur.

(3) İç: Manayı üzerine alan süje veya objedir. B ussuretle mey- dana çıkan "iç + iç + im" = içim mahdut ve muayyen bir su mefhu- munun bir maddesi naklidir ki içecek kadar bir su objesi demek olur.

(4) Eğ: Manayı ifade eden un- surdur. Böylece "iç + iç + im + eg" = içme muayyen mahdut bir (Sona 2. inci sayfa)

TAYYARE PİYANGOSU
Kazanan numaraları 4 üncü
sahifemizde okuyunuz.

AKŞAM

KÜÇÜK İLANLAR
En ucuz ve en tesirli
ilan vasıtasıdır
4 defası 125 kuruş
Akşam İlan servisi, telefon 20681

Sene 20 — No. 7088 — Fıatı her yerde 5 kuruş
PAZARTESİ 11 Temmuz 1938
Telefon: Başmuharrir: 20565 — Yaz İşleri: 20705 — İdare: 20681 — Müdür: 20497

Türk kızlarına en ziyada yakışan yerler: Deniz ve hava

Amiral Şükrü Okan, İzmit yarışlarını takip eden muharririmize böyle dedi

**Dünkü deniz yarışlarını on binden fazla seyirci takip etti.
Yavuzda bir balo verildi ve gece fener alayları tertib edildi**

İzmit deniz yarışlarını takibeden muharririmiz yazıyor:

Kimya fabrikasının temeli atıldıktan sonra İzmit vapuruna geçtik. Başta amiral Şükrü Okan, İktisad Vekili, saygınlık ve bayan Nakaye büyük bir heyecan içinde yarışları seyrediyorlar. Halukada da deniz sevgisi, deniz merakı burada elle tutulabilecek bir hale gelmişti.

Bayan Nakaye yanındakileri: — Göreceniz, diyor, deniz sporu bir gün gelecek Türklere at gözü nulli bir spor olacaktır. Bu esnada bayan Nakayenin öbölünü alıst edecek bir hâdise oldu. Büyük yarışlardan birinde topollar, yani kara askerleri öküncük gibi güzel bir derveye aldılar.

Kara askerlerinin bu muvaffakiyetini denizciler, buhrayıllere has olan emtillerinde alkışladılar.

Gece İzmit, hava işkelerinde gündüz gibi aydınladı. Gökte suni ay yıldızlar ışıklarına seriyeldi. Bu esnada İstanbulun meşhur siması bahariye muşkası getti bay İhsanın idaresindeki münkade çalınan güzel parçaları dinledik. Gece Yavuzda büyük bir balo verildi.

Dün İzmit körfezinde, sacları rüzgârdan dağılmış, bazılarıni aşırıp indirerek güreç çeken genç kızı doğanına umum kumandanı tümamiral Şükrü Okanı baktı, baktı:

— Türk kızına en ziyade yakışan yerler: Deniz ve hava... dedi. Hava kumandanının yanındaki başka bir amiral cevap verdi:

(Devamı seçkinde sahifede)

Atatürk dün Floryayı ve Boğazı şereflendirdiler

Floryada halk, çöşkun tezahürat yaptı ve Büyük Şefi şiddetle alkışladı



Büyük Şef Savarona yatında

Reisicumhur Atatürk dün öğleden sonra evvelki Florya civarında ve buna mütteaklı Boğazında Acar motorile bir gezinti yapmışlar ve akşam üzeri Savarona yatına avlet buyurmuşlardır.

Büyük Şef Floryayı şereflendirdikleri sırada halk motoriler, sandallarla ve yizerek Acar motorine yaklaşmışlar ve «Varol Atatürk» diye bağırarak çöşkun tezahürat yapmışlar, Büyük Önderi şiddetle alkışlamışlardır.

Kimya fabrikasının temeli dün merasimle atıldı

Sanayi hayatımızda mühim bir adım daha ilerlemiş oluyoruz

İktisad Vekili ile İzmit Valisi irad ettikleri nutuklarında bu fabrikanın sanayi hayatımızdaki mühim rolünü anlattılar ve çok alkışlandılar



İktisad Vekili B. Şakir Keserir nutuk irad ederken

Dün İzmit şehri ve İzmit körfezi sayılı günlerinden birini yaşadı. İktisad Vekili bu yakın komşu şehri tanımasını bayıran yaptı Kimya fabrikasının temeli İzmit koyunun kıyılarında atıldı. Akşama kadar İzmit körfezinde şimdiki kadar Türkiyede görümemiş deniz yarışları, gece fener alayları yapıldı.

(Devamı 7 nci sahifede)

Hariciye Vekili Ankaraya gitti

Vekiller heyetinin evvelki günkü toplantısında bulunmak üzere şehrimize gelen Hariciye Vekili B. Tevlik Rüştu Aras dün akşamki eksprese bağlanan hususî vagonla Ankaraya hareket etmiştir.

Dikkatler! Gar ve İskele lokantaları

Büyük nakliye vasıtalarının başlangıç noktalarındaki büfeler, lokantalar - her ne kadar bir müteahhide veriyorlarsa da - sırf ticaretgâh mahiyetinde değil, umumî hizmet evsusu hâsodirler.

Halbuki şehrimizin bu şekildeki büfe ve lokantalarından biri ve en mühimi - müteahhid taahhüdünü ifa etmedi diye - bir haftadır kapalı; diğer biri ve en modernî müşterileri yitirecek kadar tozu ve bakımsız...

Bunlar, umumî hizmet olmaları noktasından, bir şekilde, nisama, intizamla konsunlar...

Fazartesi Konuşmaları Yeni bir sulh zaferi

Yazan: Hasan - Afi YÜCEL
Bugün altıncı sahifemizde

Zonguldakta kömür istihsali arttırılacak

İngiliz mühendislerinden mürrekkep bir grup geldi, bugün Zonguldağa gidiyor

Madenlerimizin işletilmesi için tedkiklerde bulunmak üzere İngiliz müteahhasslarından mürrekkep bir heyetin gelceği yazılmıştır. Heyet başkanından bir kısmı evvelki gün İstanbulda gelmiştir. İngiliz müteahhassalar şu beyanatta bulunmuşlardır:

— Buraya gelen grup mühendis ve teknisyenlerden mürrekkeptir. Yarın (bugün) Zonguldağa giderek maden havzasını ve oradaki tesisatı gözden geçireceğiz. Zonguldakta maden işletilmesini arttırmak için modern makine tesisatı yapılacaktır. Maamafin biz yalnız havzanın vaziyeti ve kömür istihsali şekli hakkında tedkiklerde bulunacağız.

Diğer madenlere getinee, bunlar için de müteahhas mühendisler gelecektir. Bu mühendisler Türk mühendislerle birlikte lazım gelen tedkikleri yapacak ve madenlerin işletilmesi işle meşgul olacaklardır.



— İşte böyle işsiz, güçsüz, aylak dolaylıyorum! ...
— Kabahat sendel. Ben senin kadar rumca bilsem çalgılı kahvelere gider, tercümanlık yaparım!

İhtar: Dünkü karikatürün ailem faaliyetinde yarınki hadisatların yazın konuluğu için karikatürün mahasın kaybolabilir. Bu yazın işleme işleme karikatürün ikinci defa ve kendi yazısız buğün doruğudur. Bu yazın işleme işleme işleme.

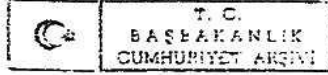
Akşam, 11 Temmuz 1938.

143

Ek-9

T. C.
Dahiliye Vekâleti
V. İ. U. M.
Ş. 2. M.
Sayı

3558



Hulâsa:
Ankara
15-9-37

Kâğıt Fabrikasının açılma töreni H.

Başvekâlet Yüksek makamına

Kâğıt Fabrikasının İznik kasabasına verdiği elektririk kışat töreninin bütün halkın iştirakile yapıldığı ve bu münasebetle halkın cumhuriyet idaresine karşı olan minnet ve şükranlarını bir daha izhar ettiği Kocaeli vilâyetinden bildirilmiştir. Sonuza saygılarımla arz ederim.

2. cennetin

1

R.

Hüfz
16-9-37

Dahiliye vekili

S. Niyaz

A.C.

Cevabını yazılacak Evrakın Cevap olduğu müddetinde tarih mukadderatle hangi daire ve şube ifadecille yazıldığına detaylı olarak riis olunur

030	10			171	187	29
-----	----	--	--	-----	-----	----

BCA, 030-10-0-0171-187-29.

İzmirde incir ve üzüm piyasası

İzmir, 13 — Piyasamın açıldığı günden bugüne kadar borsada satılan miktar 87256 çuval üsüm ve 58809 çuval incirdir. Fiyasa hareketini muhafaza etmektedir.

YIL: 19-2
SAYI: 6710-650

Sayın Her Yerde 3 Kurun

KURUN

STANBUL
PAZARTESİ
14
EYLÜL
1936

Parasız muayene kuponu

Bu kupondan yedini biriktiren okuyucumuz KURUN Doktoruna kendini parasız muayene ettirebilir.

* *

Kâğıt fabrikası

İzmit, açılış şenliklerine hazırlanıyor

İzmit, (Özel) — Şehrimizde kurulmuş olan ve üç, dört aydır da işleme başlayan Kâğıt ve karton fabrikasının Başbakan İsmet İnönü'nün uğurlu eliyle açılacağı resmen teyyüt etmiş bulunmaktadır. İnönü aynı günde Selüloz fabrikasının da temel atma resmini yapacak, kâğıt fabrikasının genişletilme projesini de tetkik edecektir. 1938 yılı başlangıcından itibaren Türk topraklarında yalnız yerli kâğıt kullanılacak ve yabancı kâğıtlar piyasadan çekilmiş bulunacaktır.

İzmit, kâğıt fabrikasının temelleri atıldığı günden beri me'ut bir inkişaf yolundadır. Denilebilir ki, İzmit'in imarı ve şehrin rengini değiştiren yeni yeni binalar, kâğıt ve karton fabrikasının temelleri atılırken başlamıştır. İzmitte ikinci bir fabrikanın kuruluşu ve mevcut kâğıt fabrikasının bir misli daha büyütilmesi, bütün yurttaki olduğu gibi şehrimizde de derin ve köklü bir sevinç uyandırmaktadır. Bir makinası, diğer bir makineye benzemiyen kâğıt fabrikasının açılışını İzmit halkı büyük bir sabırsızlıkla beklemektedir. Türk kâğıdının ilk imal kaynağı olmak şerefini kazanan İzmit, o gün bayram yapacaktır.

İZMİT BELEDİYESİ İSTİKRAZ EDİYOR

Evvelki gün, İzmit şehir meclisi fevkalâde bir toplantı yapmıştır. Belediye reisi Kemal Özü'nün bir söylevile açılan bu toplantıda İzmitteki Paşa suyunun kifayetsizliği ileri sürülmüş, ve Balaban suyunun şehre isalesi için Belediyeler bankasından 250 bin lira borç alınması konuşulmuştur. Neticede Balaban suyunun şehre isalesi muvafık görülerek 250 bin liranın Belediyeler bankasından istikrazına karar verilmiş, toplantı sona ermiştir.

Cevdet Baykal

ÖZGEÇMİŞ

Emekli Albay Tuğtigin Şen, ilk ve orta öğrenimini Samsun ve Isparta'da tamamladı. 1983'te Maltepe Askeri Lisesi'ne girdi ve 1991'de Kara Harp Okulu'ndan Topçu Teğmen rütbesi ile mezun oldu. Topçu ve Füze Okulu'nda bir yıl ilave “*Topçu Sınıfı İhtisas Eğitimi*” alarak askeri görev sürecine başladı.

İç Güvenlik görevleri kapsamında; Malazgirt-Muş, Ağrı Dağı / Doğubayazıt-Ağrı, Aralık-Iğdır, Hizan-Bitlis' de İç Güvenlik Tim Komutanlığı, Malatya' da İrtibat ve Hedef Analiz Subaylığı görevleri yürüttü. Yurtiçi görevler kapsamında; İstanbul-Samandıra, Kırklareli-Lüleburgaz, Kars-Sarıkamış, Ankara-Polatlı, Erzurum ve Ankara'da Takım Komutanlığı, Batarya Komutanlığı, Füze Birlik Komutanlığı, Roket/Füze Sistemleri Öğretmenliği ve Karargâh Hizmetleri ile ilgili görevlerde bulundu.

Yurtdışı bağlantılı görevler kapsamında; Bosna-Hersek'te, Dayton Barış Antlaşması gereğince oluşturulmaya çalışılan barış sürecinin sağlanması ve kontrolü görevlerinde yer alan Türk Birliğinde görev yaptı. Türkiye'de Topçu Sınıfı eğitimi almak için gönderilen Azerbaycan, Afganistan, Kazakistan, Kırgızistan, Gürcistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Pakistan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti askeri personelinin ülkelerarası imzalanan anlaşmalar kapsamında özlük haklarının sağlanması ve eğitimlerinin yürütülmesinde irtibat faaliyetlerini sağladı.

. Özel Kuvvetler Komutanlığı'nda “*Gayri Nizami Harp Kursunu*”, NATO bünyesinde “*Medya ve Terör*” kursunu başarı ile tamamladı. Kara Harp Okulu'nda açılan Sistem Mühendisliği Sertifika Programına katılmaya hak kazanarak “*Sistem Mühendisliği Sertifikası*” aldı.

Askeri görevleri sırasında Muharebe Harekâtı Şerit Rozeti, Eğitim ve Öğretim Şerit Rozeti, Üstün Hizmet Para ödülü, Yurt Dışı Görev Madalyası, Yurt Dışı Geçici Görev Şerit Rozeti, Yüksek Lisans Şerit Rozeti ve sicil amirlerinden 107 takdir belgesi aldı.

Askeri görev sürecinde ilk yüksek lisansını Kafkas Üniversitesinde; “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” üzerine yaptı. Burada, bölücü terör örgütünün faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölgelerde Ermeni nüfus oranlarını ve Ermeni ilişkilerini inceleyen “*Ermeni İsyanlarında Bölge Toplum Faktörü ve Günümüzdeki Yansımaları*” isimli tez çalışmasını yaptı. İkinci yüksek lisansını Selçuk Üniversitesinde, “*İşletme ve Yönetim Organizasyon*” üzerine “*Tedarik Zinciri Yönetimi Uygulamaları*” üzerine proje çalışması yaparak tamamladı. İngilizce bilgisini muhafaza etmek için özel bir İngilizce kursunu takip etti ve yapılan sınav sonucu halen

uluslararası geçerliliği bulunan “İngilizce Avrupa Ortak Dil Çerçevesi Mezuniyet Sertifikası” aldı.

Askerlikten “Kıdemli Albay” rütbesinde kendi isteği ile 2014 yılı Eylül ayında emekli oldu. Askerlikten emekli olmayı müteakip Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde doktora yaptı. Doktora eğitimi sürecinde çeşitli dergi ve sosyal medya ortamlarında 200 adetten fazla yazı ve makaleleri yayınlandı. Halen iki yayın organının sürekli yazı yazan bir yazarı olarak yazı çalışmalarını sürdürmekte olup “Sarı Basın Kartı” almaya hak kazandı.

Bu yayın çalışmalarına paralel olarak Büyük Ortadoğu Projesi ve Şark Meselesi ile Türkiye gündemindeki olayların tarihi geçmişi hakkında bazı derneklerde konferanslar vermiştir. Kızılay Kan Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yaptığı kan bağışlarının çokluğu sebebi ile “Bronz Madalya Beratı” ile ödüllendirilmiştir.

Doğa yürüyüşleri, yeni keşfedilmemiş yerlere gitmek ve tarih araştırmaları yapmak özel ilgi alanlarıdır.